BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
41 H
40

9-D-10

9
D
18

Google

Questa edizione è posta sotto la garanzia della Notificazione di Sua Eminenza Reverendissima il Signor Cardinale Camerlengo di Santa Chiesa dei 23 *Settembre* 1826; *essendosi soddisfatto a quanto in essa si prescrive*.

Digitized by Google

APPENDIX

AD

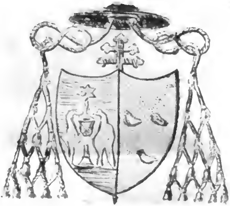
INSTITVTIONES BIBLICAS

SIVE

SPECIMEN

EXERCITATIONVM BIBLICARVM

IN VSVM TIRONVM.

BONONIAE

EX OFFICINA NOBILIANA

MDCCCXXXIII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

LECTORI.

Dum *Institutionibus Biblicis* appendicem veluti quamdam tertio hoc volumine *Exercitationes*, uti polliciti fuimus, adnectimus, faciendum in antecessum putavimus, ut consilii methodique nostrae tibi, Lector, ratio paucis patefieret. Non id jam contendimus, ut quae de Scriptura Sacra quaestiones institui possunt, eae omnes per nos tractentur, vel quae sunt a nobis propositae, easdem plena eruditionis copia exornatas exhibeamus, atque evolutas. Id scilicet libri molem in immensum propemodum augeret, ac Tironum mentes obrueret potius quam juvaret. Iisdem namque non tam rerum diversitas ac multitudo utilitatem afferre solet, quam id genus studii atque institutionis, ex quibus modum inquirendae, inveniendae, caeterisque exponendae veritatis addiscant. Praeterea experientia doctus in eam deveni sententiam, non unam esse omnibus aptam methodum, qua vel ejusdem disciplinae auditores institui utiliter queant; quorum nempe alii humi, ut ita dicam, serpentes, nonnisi ea, quae

fere in promptu sunt, atque cuivis intellectui obvia assequi valent; alii vero celeriores mentis motus sortiti difficiliora avidius petunt, ac felicius apprehendunt; omnes vero interea rerum varietate (quod adolescentiae ingenium est) summopere delectantur. Hac de caussa *Exercitationes* hasce ita digessimus, ut aliae in longiori, ac profundiori quaestionis analysi, in breviori aliae faciliorique versarentur. Habes itaque, Lector, non ejusmodi Quaestionum de Sacra Scriptura plenam collectionem, qualem apud Hieronymum (1), Eusebium (2), Wouters (3), Veith (4), Zanolini (5), aliosque bene multos reperies, sed *Specimen Exercitationum*, in quibus singuli auditores, quocumque sint praediti ingenio, quo tempore praelectionibus nostris dant operam, materiem rationemque uniuscujusque viribus satis idoneam, atque utilem inveniant, et Doctores loca in promptu habeant, ubi doctrinam a nobis traditam (ut res tempusque feret) amplificent augeantque.

(1) *Quaest. Hebr. in Genesim.*
(2) *Quaest. in Evang. ed. ab Angelo Maj.*
(3) *Dilucidationes Selectarum Sacrae Scripturae Quaestionum.*
(4) *Scriptura Sacra contra Incredulos propugnata.*
(5) *Disputationes ad Sacram Scripturam spectantes etc.*

Tirones vero, quorum profectui lucubrationibus hisce nostris, quaecumque eae sint, prospicere conati sumus, dum in hoc concertationum genere versabuntur, a vitiis illis maxime caveant, quae praecavenda monuerunt sapientes, qui studiis suis Dei gloriam, et verae sapientiae lucrum (quod unum in votis esse debet) etiam atque etiam spectabant. *Nonnulli enim*, ait Clemens (1), *in disputationum certamine, ubi errorem suum senserint confutari, causa perfugii conturbare continuo incipiunt, et movere lites ne palam fiat omnibus quod superantur: et propterea ego frequenter exoro, ut cum omni patientia et quiete indago disputationibus habeatur, ut si forte aliquid minus recte dictum videatur, repetere id, et apertius liceat explanare: solet enim interdum aliter dici quid et aliter audiri: dum aut minus lucide profertur, aut minus vigilanter advertitur: et ob hoc patienter cupio haberi sermonem, ut neque subripiat alter alteri: neque sermonem dicentis intempestivus sermo contradicentis interrumpat: neque*

(1) *Recognitionum Clementis lib.* 2. (In Maxima Bibliotheca Vet. Patr. Lugdun. T. II.)

reprehendendi studium geramus: sed liceat, ut dixi, minus plane dicta repetere: ut examinatione justissima clarescat veritatis agnitio. Scire enim debemus quia si quis a veritate vincatur, non ipse vincitur, sed ignorantia, quae in ipso est, quae est daemon pessimus, quam qui potuerit effugare, salutis accipit palmam. In deligendis vero opinionibus, pro quibus certare quisque velit, vetus illud effatum, tamquam lex sapientissima, justissimaque prae oculis habeatur: *in necessariis unitas: in dubiis libertas: in omnibus caritas.*

SECTIO I.

DE PENTATEUCHO.

EXERCITATIO I.

De praecipuis objectionibus, quae fiunt contra Moysis Cosmogoniam.

Ut Pentateuchi auctoritatem Increduli evertant, plura praesertim ex annalibus Nationum, ex Astronomicis observationibus, et Naturali Historia adducunt, atque ex iis, quae duplicem hominum originem postulare videntur, ut inde Moysis narrationem de mundi creatione rerumque omnium formatione falsam esse evincant. Contenti nos erimus, quod et in aliis Exercitationibus servabimus, quaestionum statum indicare, praecipuas indigitare animadversiones, et fontes e quibus tirones uberiorem eruditionem percipere possint. Totidem in hac Exercitatione Paragraphis superius indicata capita percurremus.

§ 1.

Annales Aegyptiorum, (ajunt increduli) Chaldaeorum, Sinensium et Indorum de origine sua et antiquitate ita loquuntur, ut epocham longe superiorem illa requirant, qua juxta Moysen Mundus creatus est.

Sed hic animadvertendum est 1.° eruditorum omnium sententia profanas historias nil certi ex una parte, ex alia fabulosa multa afferre ubi agitur de statuenda populorum origine. Diversitas non solum, sed et oppositio earumdem

historiarum de hac re, id aperte evincit. Contra vero Historia Moysis auctoritate summa gaudet divina, et humana, ut in nostris *Institutionibus (part. I. cap.* 11. *art.* 1. *et* 11.) ostendimus. Ergo, arguit Augustinus (*de Civ. Dei l. XVIII. c.* 40.) *Nos in nostrae Religionis historia, fulti auctoritate divina* (cui et humanam accensere contra Incredulos possumus) *quidquid ei resistit, non dubitamus esse falsissimum quomodolibet se habeant caetera in saecularibus litteris.*

2.° Animadvertimus (quod in eorum, quae paulo ante dicebamus confirmationem cedit) Moysem onnibus Legislatoribus, et Scriptoribus gentilibus antiquiorem fuisse. Hoc quod fuse prosequuntur Augustinus (*de Civ. Dei l. XVIII. c.* 37. *etc.*) Eusebius Pamphil. (*Praep. Ev. l. X. c.* 3.) Huetius (*Dem. Ev. Pr. IV. c.* 2.) Berti (*Th. Disc. T. II. l. XI.*) aliique sic breviter et clarissime exponit Veith (*De Pent. Quaest. II.*) *Primus in Attica Rex tempore Moysis fuit Cecrops, qui condidit Athenas, post quem fere omnia contigerunt, quaecumque Graeci aut historiis tradita, aut fabulis permixta narrant de suis Heroibus, Diis, Sapientibus, Legislatoribus, aliisque memorabilibus. Post Cecropem enim fuit partus Apollinis, Cadmus Thebas condidit, Dionysius seu Liber Pater Indos subegit, Orientemque domuit, Minos leges Cretensibus dedit, Aesculapius medicinae gloria excelluit. Post Cecropem Persei victoriae,* Herculisque *labores celebrantur, et Poetae a quibus profluxit graecorum Theologia*, Amphion, Linus, Orpheus et Musaeus *floruerunt*. Post Cecropem *quadringentis minimum annis bellum Trojanum gestum est, quo bello minimum centum annis posterior est* Homerus. *Igitur* Moyses *non so-*

lum tempore longe praecessit Homerum *antiquissimum Graeciae scriptorem* (*Vid. Ioseph. contr. App.* 1.), *sed etiam alios omnes Graeciae et Gentilium Sapientes et Legislatores, puta* Hesiodum, Thaletem, Pythagoram, Socratem, Solonem, Lycurgum, *et his seniores* Orpheum, Linum, Musaeum, Herculem, Aesculapium, Apolliuem, *quin et ipsum* Mercurium Trismegistum, *qui omnium fuit antiquissimus et Philosophiae apud Aegyptios princeps et inventor*. Nam, *ut* Augustinus *refert*, Mercurius Trismegistus *nepos fuit* Mercurii majoris, *cujus maternus avus* Atlas *Astrologus et aequalis* Promethei *eo tempore floruit, quo* Moyses *vixit*. *Similiter* Sanchoniaton (*si tamen aliquis hujus nominis Historiographus apud Phaenices unquam extitit*) *teste ipso* Porphyrio *infensissimo Hebraeorum et Christianorum hoste, tempore posterior Moyse extitit. Ex his palam est* Moysem, *qui* Cecropi *coaevus fuit, omnium, quorum nunc extant scripta, vel quorum nomen in gentilium scriptis proditum est, primum fuisse Theologum, Philosophum Historicum, et nomine Dei Legislatorem*.

3.° Ex aemulatione et studio exaggerandi vetustatem gentis suae, annales populorum generatim loquendo fabulis quod ad hoc referti sunt.

Ad Aegyptios quod attinet *Manetho* quidem de rebus Aegyptiorum scriptor recenset plurimas dynastias Deorum, Semideorum, et Mortalium per multa annorum millia in Aegypto regnantium. Sed *Manethoni* fidem auferunt *Petavius* et *Capellus*, aliique. Contra Aegyptiorum jactatam antiquitatem scribunt etiam *Herodotus* l. 2. et *Diodorus Siculus* l. 1. Notandum tamen hic est eruditos multos hac no-

stra aetate in ea opinione versari ut Aegyptiorum historia cum historia Mosaica conciliari possit. Scripsit de hoc Richerus (apud Trivultienses ad ann. 1744. Sept. art. 31.). Erudite etiam Cl. Caelestinus Cavedoni, qui Mutinae Sacram Hermeneuticam multa cum laude docet de hisce disseruit (*Continuazione delle Memorie di Religione. Modena T. 1. Fasc. terzo. Cenni sul vantaggio, che dal riscontro de' monumenti egiziani si ritrae per lo studio della Sacra Scrittura*). Idem affert quaedam utilissima, quae quod ad hoc scripserunt Champollion et Rosellini.

De Chaldaeis monemus universam eorum historiam fragmentis inniti Ctesiae et Berosi. Sed Ctesiam fidem non mereri pluribus Critici ostendunt, inter quos Bern. de Montfaucon (*de verit. histor. Iudith. pag.* 120. *etc.*); Berosus, qui tamen etsi fabulas veritati immiscuerit, in statuenda Chaldaeorum origine nobis probabiliter non adversatur. Ait enim eos originem ducere a Saturno Babylonico, quem Huetius ostendit (*Demonstr. Ev. Pr. IV. c.* 10. *n.* 6.) esse *Nembrod filium Chus*. Concludimus interim verbis Lactantii (l. VII. c. 14.): *Chaldaei, ut Cicero tradidit l. I. de divinitate, quadraginta septuaginta millia annorum monumentis comprehensa se habere delirant, in quo quia se non posse argui putabant, liberum sibi crediderunt mentiri.*

Neque ex Sinensium annalibus solidum quidquam haberi potest cum monumenta desint satis firma, quae pro historia Sinensium se extendant ultra 200. aut 300. annos ante aeram christianam. Demonstravit hoc *Episcopus Eleuteropolitanus de Chronologia Sinensium* Rom. 1729. Is porro vigintiquinque annos jam degerat

in Sinis, et Sinensium linguam et historiam optime callebat. Confucius enimvero 600. ann. pl. min. ante Christum (vide Bayerum Regiomontanum in *Musaeo Sinico*) ita loquebatur: *Libri et Sapientes, qui existunt hoc tempore haud sufficiunt .... a quibus aetas nostra testimonium satis luculentum petat ..... alioquin si sufficerent, tunc et ego possem testificari .... nunc autem cum mihi desint praesidia tam necessaria, quorsum frustra laborem, et proloquar ea, quae posteri non credant?* Ridicula et falsa, quibus conspersa est Sinensium historia vide apud Natal. Alex. (*in 1.a Mundi aet. Diss.* 8.) Bergier, (*La certitude des preuves du Christ. T. II. c.* 11.) Nonnotte (*Dict. art. Chinoi*). De populorum annalibus scripsit Gerdil (*T. II. Saggio d' Istruz. Teolog. = Accord de l'Ecriture avec l'histoire*) *L'histoire incertaine des peuples les plus anciens ne remonte pas à plus de 3000 ans avant notre ère.* (*Annales de Philosophie chrétienne. Recueil Périodique. Troisiéme année T. 4. N.* 20. 29. *Fevrier*). *Chronologie de la Biblie justifiée* (Annal. cit. Premier. Ann. T. 2. Num. 7. 31. Janvier). Immo Indorum libri, qui fidem merentur, si recte considerentur, chronologiae Mosaicae non adversantur, sed ipsam confirmant (*vid. Memorie di Relig.* T. XIII. p. 46. *etc.*).

§ 2.

Ex Astronomicis etiam observationibus deducunt Increduli argumenta contra Mosaicam Chronologiam. Ex eclipsium enim ex gr. observationibus Sinenses periodos statuebant, quarum initium omnem epocham transcendit, quae ex Moyse deduci possit.

De his praeter auctores citatos in fine Paragraphi superioris Cassinus videndus est (*Mem. de l'Accad. des Sciences T.* 8. *p.* 30.). Nos interim haec generatim notamus:

1.° Cum ex apparitione eclipsis conjicitur periodus, quam illa postulat, atque retrogrado gradu statuitur illam alias apparuisse, hoc revera statui poterit dummodo certo constet eo tempore reapse mundum creatum fuisse, creataque coelestia corpora, quorum revolutionibus illa contingunt. Ostendant igitur oportet apparitiones, quas fingunt reales non imaginarias fuisse, quod usque dum evincant, nos Chronologiae Mosaicae adhaerebimus. Enimvero

2.° Quod Astronomi interdum calculi et fictionis chronologicae commodo effingunt, non est confundendum cum iis, quae revera extiterunt. Sic ex. gr. Petavius statuit anno 730 Periodi Iulianae Mundum fuisse conditum: at negavit ne Petavius Mosaicam chronologiam?

Objiciunt Zodiacos Aegyptios Tentyrensem et Esnensem, ex quibus argumentantur Mundum antiquitate Moysis epocham longe praeire. Sed ex astronomicis scrutationibus patet Esnensem vix ad octavum ante Christum saeculum pertingere posse. Immo doctissimi archaeologi Visconti, Letronne, Champollion, aliique demonstrarunt Zodiacum utrumque aetate demum Romanorum Imperatorum exsculptum fuisse. Vide Dissert. cl. *Testa* (*Memorie di Religione T.* 2. *fasc.* 5.) *l'Amico dell'Italia* (*An.* 2. *Vol.* 3. *fasc.* 4.) et Zach, nec non *Cont. delle Mem. di Relig. T. I. p.* 343.)

De argumentis contra Scripturam ex Astronomia petitis praeter auctores citatos utiliter legi potest: *Chronologie de la Bible justifiée* (*Annales de Philosophie Chrétienne. Recueil*

Périodique. Deuxième Année T. 2. Numer. 15. 30. Septembre; item Num. 16. 31. Oct.) Confer Cuvier, *Discours sur les Révolutions de la surface du Globe, p. 242. etc.*

§ 3.

Ex Naturali Historia multa quoque congerunt, quae contraria esse autumant narrationi Moysis, de ortu Mundi, deque prima rerum formatione. De hac re notamus:

1.° Cum Maltebrun (*Précis de Géographie universelle; liv. XL. tom. 2. pag. 475.*) *Rien n'arrête l'essor de la curiosité humaine; en vain la terre, les eaux et les airs, en nous offrant mille difficultés insolubles, nous ont-ils rappelé l'impuissance de notre esprit: nous ne connaissons qu'imparfaitement ce qui existe autour, et nous osons rechercher comment tout a commencé à exister? Nous prétendons remonter de l'état présent de la terre à l'état qui l'a précédé, et ainsi de suite en suite jusqu'à l'origine du globe; nous voulons tracer l'histoire de la terre, d'après des inductions et des analogies: quelle témérité! .... Les systèmes géologiques ont pour but avoué d'expliquer la marche des revolutions inconnues, d'après de monumens souvent équivoques; ils se permettent de suppléer au silence des faits par des analogies; et ainsi, d'hypothèse en hypothèse, ils décomposent le globe, et le recomposent, comme si ce vaste corps était un petit morceau de métal, que le chimiste pût fondre dans son creuset. Nous allons prouver que cette prétendue science, ou la géologie spéculative, ne promet aucun résultat certain, dès qu'elle abandonne les faits....*

D'abord la partie du globe qui nous est connue, n'est qu'une millième partie tout au

plus de son volume entier. Nos fouilles à peine effleurent-elles la terre; nos géologues n'ont guère vu avec attention qu'une moitié de l'Europe, et la dixième partie de l'Amérique et de l'Asie; la masse des observations est infiniment petite, et cependant on accorde à la spéculation une sphère immense. Comment, vous ne savez pas si l'intérieur du globe est composé de météores analogues à ceux de sa surface, ou s'il ne contient qu'un amas de sable et de poussière? s'il brûle dans ses flancs un feu central, ou s'il s'y trouve des vastes cavernes, un grand abîme, un reservoir d'eaux primitives, ou si peut-etre tout le globe n'est qu'une sphère creuse, remplie d'air, et de vapeurs? Vous ne savez rien de tout cela; vous avouez qu'on ne peut, par aucun raisonnement, soit astronomique, soit physique, ni prouver, ni réfuter aucune de ces opinions? Mais de forces inconcevablement puissantes et actives peuvent être recélées dans ce vaste espace inconnu, des forces telles que toutes les révolutions du globe ne seraient, peut-être pour elles, qu'un jeu passager.

Tant que l'intérieur du globe nous restera inconnu, les conclusions qu'on pourra tirer des faits observés à la surface, n'auront qu'une probabilité relative à ces faits, mais dès qu'on voudra les combiner, pour en former un systême général, leur incertitude paraîtra au grand jour; car à coté d'une somme finie de probabilités, telles fortes qu'on les suppose, on verra s'élever une somme infinie de termes inconnus, dont peut-être un seul suffirait pour balancer toutes nos probabilités, ou pour les rendre superflues.

Audiatur etiam Cuvier (*Discours sur les*

Révolutions de la surface du Globe p. 282.) *Je pense donc, avec MM. Déluc et Dolomieu, que, s'il y à quelque chose de constaté en géologie, c'est, que la surface de notre globe à été victime d'une grande et subite révolution, dont la date ne peut remonter beaucoup au dela de cinq ou six mille ans.* Vid. Mem. di Religione (*T. XVII. p.* 43.)

2.° In systematibus geologicis statuendis, licet miracula non sint sine necessitate multiplicanda, ac licet rationi humanae id omne quod concedi possit, concedendum reipsa sit, non est tamen a Scripturae literali sensu sine necessitate recedendum. Metaphoras namque aliasque figuras liberius fingendo quam par est, sensim totius Scripturae eludi posset auctoritas, ut fusius in nostris Institutionibus probavimus, ubi *de Sensibus Scripturae* loquuti sumus.

3.° Cum agitur de rerum creatione, per quam Deus e nihilo universa condidit, et in qua *dixit, et facta sunt*, deque operibus sex dierum consecutivis, quaecumque fingatur hypothesis, aliqua tamen extraordinaria omnino necessario sunt admittenda. Quod homo ex. gr. vivere repente incaeperit ea corporis conformatione, quae homini naturaliter corresponderat, qui antea triginta annos vixisset, atque ab infantia ad adolescentiam, ab hac in virilem statum processisset, res fuit procul dubio extraordinaria. Quinimo in operibus sex dierum praescindi omnino non potest a prodigiis, ac miraculis ut patet.

Hisce praenotatis generatim lucubrationes quasdam recensebimus, quae nuper hac de re prodierunt.

Duncan (*Discorsi apologetici. Firenze* 1820.) *Discorso secondo. Argomento. Sono vani gli sforzi degl' Increduli per dare al Mon-*

do un' antichità maggiore di quella assegnatagli da Mosè.

Analyse des différens systèmes géologiques. Les systèmes géologiques, qui combattent le recit de la Genèse, sont hypothétiques, et denoués de fondement. Tous les faits particuliers, dont cette science s' est enrichie dans ces derniers temps, attestent la verité du récit de Moïse. (*Annales de Philosophie chrétienne Recueil périodique. Deuxième Année num.* 9. 31. *Mars. T.* 2.)

Travaux de Deluc. Preuves géologiques de la mission divine de Moïse (*Ann. cit. T.* 3. *num.* 18. 30. *Sept.*). *Explication géologique de l'oeuvre des six jours, et réponses a quelques objections contre la Genèse.* (*Ann. citat. T.* 3. *num.* 16. 31. *Octobr.*) *Accord de la Géologie et de la Genèse, relativement à la création. L' Antiquité de la terre, que tendent à prouver les recherches géologiques, peut se concilier naturellement avec l' époque assez récente de la création, indiquée par Moïse.* (*ibid.*)

Examen de l' oeuvre des six jours. Par M. le Baron de Ferussac (*Ann. cit. T.* 2, *num.* 10. 30. *Avril.*)

§ 4.

Non unam esse omnium hominum communem originem, Adamum nempe protoparentem, ut Moyses narrat, nituntur Increduli ostendere praecipue ex duplici capite, ex eo nimirum quod alii homines albi sint, nigri alii, et ex America seculis abhinc vix quatuor demum detecta.

Quod ad nigros spectat, eos ut albos potuisse ab unico stipite derivare generatim pro-

batur; 1.° quia discrimen inter eos non in iis consistit, ut patet, quae homini essentialia sint. Idque eo potiori jure asserendum est quo *Nigrorum* intellectuales facultates nihilo inferiores iis sint, quibus *Albi* gaudent; de qua re legendus est *Grégoire* (*De la littérature des Négres. Paris. an.* 1808). 2.° Exemplum brutorum ad hoc inservire potest. Quanta enim colorum differentia in eodem felis aut canis partu? Canes omnes, juxta plures, ab unica specie proveniunt, licet admodum varii illi sint. 3.° Caussae existunt sufficientes Physicorum judicio, quae tempore saltem procedente efficere potuerunt ut inter homines aliqui nigri sint, quin a diverso stipite proveniant: clima nempe, cibi, nuditas, mores ipsi, aliaque similia. Quo loco cum Clarissimis Naturalis Historiae Doctoribus monemus quod licet hujusmodi caussae nunc temporis aut non existant, aut sufficientes non agnoscantur, extitere tamen olim sufficientes extraordinario productae a revolutionibus, quibus globus noster subjectus fuit, cujusmodi fuere ex. gr. extraordinariae inundationes, vulcani, atque alia. Vide Lacepède (*Les Ages de la Nature T. I.*). Et sane non aliter explicari possunt vel ab ipsis adversariis coloris diversi gradus, qui apud diversas nationes gradatione quadam apparent; immo major inter album et fuscum, quam inter fuscum et nigrum conspicitur.

Quod si quaeras quomodo niger in regionem nostram advectus, niger remaneat, et nigros procreet filios, respondemus coloris mutationem longum temporis tractum requirere, pluresque generationes. Praeterea defectum causarum, quae extraordinariae sunt, de quibus supra, adducere possumus.

De Nigris Nicolai (*Lez.* 1. *sulla Genesi*)

Unité de l'espèce humaine. Toutes les recherches d' histoire naturelle prouvent l' unité de l' espèce humaine, et refutent l' opinion des philosophies impies qui font des nègres une race à part. (Annales de Philosophie Chrétienne. Recueil Périodique. Deuxième Année T. 3. *num.* 14. 31 *Août.*)

Prichard (*Recherches sur l' histoire physique de l' homme. Bibliotèque Britannique num.* 479.)

Quod autem Americae populi et ipsi a Protoparente nostro proveniant, ex illo ostenditur quod variae assignari possint viae, per quas homines ab Adamo descendentes, Americam potuerint permeare, ac praecipue per fretum Behring, sive Cook, detectum anno 1779. Vide *Inst. Part. II.* ubi de Geographia.

Si autem quaeras cur non remanserit neque apud nos, neque apud Americanos transmigrationis hujusmodi memoria, respondemus: 1.° in I. 4. Esdrae (apocrypho) mentionem fieri fratrum, qui in longinqua transierunt; 2.° non fuisse transmigrationem illam factum unicum ac famosum, cujus memoria necessario permanserit; 3.° in conterminis populis fortasse aliqua memoria remansit, licet nobis incognita, attentis praecipue locorum distantia, et linguarum obscuritate. Vide de hoc *Gemelli Carreri.*

Si quaeras rursus, cur nam in divisione Mundi, inter filios Noe facta, atque descripta Genes. XI., nullius loci appareat mentio, qui ad Americam spectaverit, quod confirmari potest ex eo quod communis fuerit veterum sententia Asiam contigisse Sem, Cham Africam, Iaphet Europam, ex quibus idcirco partibus tantummodo mundum tunc notum constare videatur, respondetur: vel nullam reipsa Ameri-

cae mentionem a Moyse factam fuisse, quia de divisione agebat inter primos filios Noe; aut quia de locis ad Hebraeos pertinentibus peculiariter loquebatur; aut quia Americanae partes iis inter Noe nepotes contigerint, quibus nulla eo capite assignata portio describitur. Vel dicendum est Americam fuisse indicatam sub aliquo ex nominibus eo capite expressis, nobisque incognitis; aut tamquam partem sive appendicem locorum, qui ibidem indigitantur. Caeterum neque omnes Asiae partes, Africae, vel Europae ibidem indicantur. Divisio tandem globi terraquei in tres, quatuor, vel plures partes arbitraria est, et juxta geographorum cognitiones variata fuit. Vide: *Unité d'origine de l'espèce humaine. Fausseté de l'opinion des philosophes qui donnent aux Americains une origine spéciale, distincte de celle de peuples de l'ancien continent. — Preuves qui établissent que les indigènes de l'Amerique descendent des abitants du nord et du sud de l'Asie.* (*Annales de Philosophie Chrétienne.* Recueil Périodique. Deuxième Année. T. 2. Num. 11. 31. Mai).

Pro coronide eorum, quae hactenus dicta sunt, generatim notamus:

1.° Scripti cujusdam monumenti recentem inventionem in ea parte, quae *Nova Zembla* dicitur. Scriptum illud est litteris *Runicis*, quibus utuntur Scandinavi, quosque ibidem fuisse inde ostenditur. Putant eruditi monumentum hocce assignandum anno p. m. 300.

2.° Mosaicam narrationem de filiorum Noe per universum propagatione, ex studio comparativo linguarum a quibusdam eruditis confirmari, de qua re scripsit Balbi *Atlas Ethnographique du Globe. Paris.* 1827. (conf. *Journal des Savans* 1829. *p.* 612.).

3.° In Ephemeridibus, quae periodice publicantur, ac praesertim *Memorie di Religione: Modena: Annales de Philosophie Chrétienne, Paris*, nec non in quaestionibus Veith *Scriptura Sacra contra Incredulos propugnata*, utilissima reperiuntur pro iis, quae ad Exercitationem hanc pertinent.

EXERCITATIO II.

An Pentateuchi authenticitati obstet epocha inventionis artis scribendi.

Solent recentes increduli Pentateuchum fabulis adscribere eo etiam nomine quod aevo Moysis, cui ille tribuitur, scribendi ars fuerit ignota, ut proinde Pentateuchus opus Moysis genuinum, et authenticum esse nullo pacto possit. Inter hos Voltaire (*Phil. de l'hist. art. Moyse*). Iam vero de characterum inventione, et primis scribendi modis disseruerunt plurimi, ac prae aliis Calmet (*Diss. in Pentat.*) Nicolai (*T.* 1. *Diss.* 5. -- *T.* 2. *Lez.* 19.) Goguet (*L'origine des loix, des arts, et des sciences*) Du-Clot (*Osservaz. prelim.* § 6.). Nos interim ut responsioni viam sternamus, haec, quae indicati superius Scriptores ex antiquis monumentis probabiliter conjectant, subjicimus.

Scribendi ars, sive modus verba pingendi, loquendique oculis hominum, sensim, ac veluti per gradus perfecta est. Ut enim omittamus morem vetustissimum consignandi posteris gestorum memoriam, petram, altare, arbores in terra figendo, aut cantica componendo, quibus rerum historia contineretur, sciendum est homines ut longinquos et posteros alloquerentur signa adhibuisse primo idearum, deinde sono-

rum. Primum enim pingebantur res ipsae, quae vel sensibiles erant, vel non. Sensibiles exprimebantur per objecta ipsa naturalia oculis depicta, ac ita imago equi per figuram equi significabatur. Quae non erant sensibilia repraesentabantur per signa plus minus analoga, ac ita ex. gr. vis significata erat per leonem. Ad classem signorum hujusmodi revocari possunt Aegyptiorum hieroglyphica symbolica, nec non posteriores Sinensium cifrae. Notandum porro hic est Peruvianos relicto systemate repraesentandi objecta, eadem indicasse ex conventione; funiculos nempe adhibebant, quos appellabant *quipos*, pluribus chordulis constantes, in quibus colorum varietas, et nodorum numerus certa quaedam significabant. Hujusmodi etiam est quod habebant Sinenses *Kuà*. Tandem homines cum magis culti esse caeperint, arctiorique societatis vinculo colligati de meliori scribendi modo cogitarunt, et post alia tentamina invenerunt signa, quae sonos litterarum, ex quibus Alphabetum componitur exprimerent. At quandonam praecise et ubinam alphabetum inventum sit, per incertas solummodo vias investigare possumus, cum in hanc rem tum nimis varia, tum parum firma sint historica monumenta.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Nihilominus id respondere possumus incredulis, quod catholici viri interest, nempe cuivis aetati hujus artis initia attribuantur, tempore Moysis illa satis cognita, atque in usu extitisse. Probatur id in primis ex Scripturarum testimonio, quae omnibus authenticitatis characteribus gaudent, simulque omnes libros vetustate antecellunt. Illis propterea fides erit adhibenda. Iob enimvero, qui juxta probabiliorem sententiam coaevus Moysi est, ita lo-

Digitized by Google

quitur (1), ut suo loco ac tempore artem scribendi communem fuisse innuat. Moyses id ipsum praestat in Exodo (1) Numeris (2) Deuteronomio (3). Ita quoque Iosue (4) cujus etiam tempore urbs quaedam terrae Canaan dicebatur *Cariath Sepher*, idest librorum civitas. Deinde communior est historicorum tam inter graecos, quam latinos opinio, Chronici Parensis marmorei auctoritate confirmata, quae et Iosephi est, Cadmum e Phoenicia litteras in Graeciam invexisse (5); idque juxta Chronologum Freret anno 1590. ante Christum natum, nempe p. m. anno Mundi 2410. Porro juxta probatissimam Usserii chronologiam anno Mundi 2513. Moyses dux populi fuit renunciatus. Ejus igitur aetate ars scribendi cognita jamdiu erat. Tandem semotis argumentis, quae auctoritate nituntur, quis credat temporibus Moysis nondum hujusmodi media fuisse detecta, quibus rerum memoria tam commode conservaretur? Enimvero a creatione Mundi jam fluxerant anni 2500.:

(1) *Scribis enim contra me amaritudines*: (Iob. XIII. 26.). *Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei? quis mihi det ut exarentur in libro stylo ferreo, et plumbi lamina etc.* (Iob. XIX 23.) . . . . *audiat Omnipotens, et librum scribat ipse, qui judicat* (Iob. XXXI. 35.).

(1) *Scribe hoc ob monumentum in libro* (Exod. XVII. 14.).

(2) *Et locutus est Dominus dicens . . . . nomen superscribes virgae suae* (Num. XVII. 1.). . . . *quas descripsit Moyses* (Num. XXXIII. 2.).

(3) *Ut possit in eis scribere etc.* (Deut. XXVII. 3.). *Et scribens super lapides etc.* (Deut. XXVII. 8.).

(4) *Scripsit quoque omnia verba haec in volumine legis Domini*.

(5) Confer Zannoni (*R. Galleria di Firenze, Serie V, Vol. II. p. 145. etc.*), qui hanc veritatem a recentioribus impugnatam, adserit atque vindicat.

artes plurimae, aeque optimae, ut Hebraeorum ostendit historia, ab Orientalibus excolebantur: agebatur insuper de re summopere necessaria. Quid autem proferunt adversarii, ut rationibus suis argumenta nostra convellant?

Opponit Voltaire, Moysi, attentis praesertim loco, et angustiis Deserti, suppetere non potuisse materiam, in qua scriberet, aptam. Sed nonne praesto erant ligna, arborum cortices, et his alia similia? Et si tunc non ea, qua nos facilitate scribebatur, scribi tamen aliquo pacto poterat. Demum potuerat etiam Moyses ex Aegypto materiam, in qua scriberet, transferre. De materiis variis, quibus veteres utebantur ad scribendum, multa congessit Cl. Trombelli (*Arte di conoscere l' età de' Codici*). Instat = Cognita licet fuerit Moysis tempore aliqua scribendi ars, haec ad summum erit ars hieroglyphicorum Aegypti, quae ad plenam circumstantiarum historiam sunt insufficientia, solumque factum quoddam, quod ad rei substantiam, repraesentare valent. Reponimus Mexicanos olim, Sinenses etiam hodie rerum suarum integras conservare historias mediis haud multum ab Aegyptiorum hieroglyphicis dissimilibus. Insuper regerimus Moysis aetate in usu quoque fuisse alphabeticum scribendi modum, ut ex argumentis nostris evincitur. Nec desunt qui existiment cum Champollion in ipsis hieroglyphicis inesse etiam ipsum alphabetum. Idem Champollion complures papyros *charactere hieratico* exaratos interpretatur, quos aetati incolatus Hebraeorum in Aegypto adsignat (v. *Cont. delle Memor. di Relig. T. I. p.* 369.). Videatur Angelus Maj (*Dei Papiri Egiziani della Biblioteca Vaticana. Roma* 1825.), nec non apud *Annales* in fine prioris Exercitationis

citatos, legantur sequentes articuli: *De la découverte de l'Alphabet hiéroglyphique et des résultats par les preuves de la Religion. Histoire de cette découverte. Essais tentés par différens Savans. Heureux efforts de M. Champollion jeune. Alphabets démotique, et hiéroglyphique* (Tom. 2. num. 12. 30. Juin). Ibidem conspicitur Lithographia alphabeti ejusdem. Tandem Grammatica Hieroglyphica juxta principia Champollionis, Parisiorum typis expectatur, ut refert Cl. Rosellini in prooemio operis *I Monumenti dell' Egitto, e della Nubia. Part. I. Pisa* 1832.

Solent etiam increduli contra veritatem hanc objicere historias varias, quibus modo uni, modo alteri artis hujus inventio tribuitur. Ut autem argumento huic, aliisque ejusmodi, occurramus, sufficiat generatim animadvertere nonnulla: ac 1.º monumentorum, quae offeruntur, vis ac pondus comprobandum erit, aliter gratis dicta, gratis etiam negantur, praesertim cum nos firmissimis innitamur fundamentis: 2.º cuilibet inventionis gloria tribuatur, dummodo ille posterior non sit Moyse, nostra nihil interest: 3.º cum ars haec rudis omnino incaeperit, ac per plurimos gradus ad perfectionem accesserit, ut initio declaravimus, facile plures ejusdem artis inventores traduci possunt, prout hic, vel alter inventis addiderit, ac artem perfecerit. Si quis vero a nobis peteret unde hanc Moyses scribendi artem didicerit, respondemus illum hanc addiscere potuisse vel a majoribus suis, vel ab Aegyptiis, quorum *sapientia omni eruditus est* (*Act. Apost. VII.* 22.), aut in iis regionibus ubi plures annos degit, neque deesse qui Moysi scribendi inventionem attribuat, de quo consulendus Huetius.

EXERCITATIO III.

Quaenam fuerit prima hominum lingua.

Sciendum est in primis a Mundi exordio usque ad turrim Babelis unam fuisse communem linguam (1). Hanc fuisse *hebraicam* valde probabile censent multi: nam 1.° plurimi ex Rabbinis, Patribus, et Interpretibus in hac fuere sententia. Legatur Augustinus (*De Civ. Dei lib. XVI. c.* 11.) et Hieronymus (*in Cap. III. Soph.*). Solum aliqui recentiores, inter quos Grotius et Huetius, aliter opinantur. 2.° Moyses ut homines, gentes, et loca in historia rerum ante Diluvium referat, ea hebraicae etymologiae nominibus refert. Ita *Adam, Heva, Cain* etc. Vide Opus geographicum Bocharti inscriptum: *Phaleg, et Chanaan*. Nos porro nominibus extraneis semper utimur, quando res vel homines extraneos propriis nominibus appellare volumus: secus vero interpretes non historicos ageremus. 3.° Sunt qui ita arguunt. Congruentissimum erat ut lingua, quam Deus ipse hominibus dederat, quae Dei laudes primitus expresserat, quaque aeternas veritates sunt homines edocti, tamquam depositum pretiosissimum conservaretur. Conservari porro debebat in ea stirpe, quae fidelis Deo remanserat, et in qua Dei Ecclesia continebatur. Haec autem stirps fuit Sem, et Heber (secus fidelis nemo, nulla mansisset Dei Ecclesia). Iam vero Heber ea lingua fuit, quam propterea quidam appellant *hebraicam* cum Augustino loco citato. 4.° Sunt etiam qui notant nullam esse linguam,

(1) *Erat autem terra labii unius, ac sermonum eorundem.* (Gen. XI. 1.)

quae plures voces non habeat hebraicae etymologiae; *hebraicam* vero nullam habere, quae sit aliarum propria, et cujus radix in ea non possit reperiri. Demum *hebraicam* linguam simplicissimam esse: unde characteres evincunt prioritatis, atque divinae originis.

Haec omnia simul perpensa nobis satis sunt, ut probabiliorem putemus eorum sententiam, qui *hebraicam* fuisse credunt primam hominum linguam. Quod si quis circa haec plura desideret, adeat Calmet (*in Pent. Dissert. de lingua primitiva*): Tilladet cum notis Griselli (*Dissertations sur diférens sujets*) Ioann. Bapt. Bianconi (*De antiquis litteris Hebraeorum. Bononiae* 1763.). Tandem adnotamus etymon hebraicae linguae non aeque ab omnibus desumi, ut autumant illi, quibus argumentum tertium supra expositum probatur, nempe ab Heber: nam plures vocis significationem deducunt ex quo sermo iste manserit apud filios Abrahae, qui Euphratem transierunt, scilicet a radice hebraica עָבַר *transivit*.

EXERCITATIO IV.

An tentatio Hevae litterali sensu sit intelligenda.

Recentes increduli historiam hanc totam tentationis Hevae, uti alia multa, fabulosis commentis adscribunt. Nos interim divinam, humanamque auctoritatem Scripturae supponentes, ab his confutandis supersedemus. Sunt vero alii, qui historiam hanc uti allegoriam, ac parabolam explicant, atque per serpentem internam Hevae carnis illecebram; per lapsum vero consensum in delectationem intelligendum esse

arbitrantur. Inter hos fuit primo Ecclesiae saeculo Philo (*De Opificio Mundi*: prope finem; et *De Agricultura*: ultra medium). Ab hac sententia non omnino alienum se satis ostendit Cajetanus, illamque acriter defendit auctor libri germanice vulgati, ac gallice primum scripti saeculo proxime elapso, cui titulus: *L'état de l'homme dans le péché originel*.

Contra hos statuimus tentationis serpentis historiam litteraliter esse intelligendam, idque 1.° quia animadvertendo ex Genesi (1) concupiscentiae stimulum subsecutum esse protoparentum lapsum, non vero praecessisse, adversae sententiae corruit fundamentum. 2.° Sensus fidelium, Patrum Theologorumque communis sententia historiam hanc haud aliter explicant: quinimo Ecclesia ipsa id sentit, cum, omissis aliis, *Praefat.* in Missa de Cruce canit: *qui salutem humani generis in ligno* etc. *et qui in ligno vincebat* etc. 3.° Regula sanctissima, quam tradimus, ubi de *Scripturarum Interpretatione*, haec est, ut, nisi urgeat necessitas, Scripturae verba (in historicis praesertim narrationibus) litteraliter sumantur. Causam ergo afferant, quae nos ad aliter explicandum necessario compellat.

At vero opponunt: 1.° Heva debuisset horrere Serpentis aspectum; multo minus familiare cum ipso colloquium miscere potuisset. Respondemus. In statu innocentiae (2) omnia vel fera

(1) ... *Quis enim indicavit tibi, quod nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo praeceperam tibi ne comederes, comedisti?* (Gen. III. 11.).

(2) *Dominamini piscibus maris, et volatilibus Caeli, et universis animantibus, quae moventur super terram.* (Gen. I. 28.).

animantia subdita, ac familiaria erant hominibus.

2.° Admirari debuisset Heva Serpentem loqui. Respond. Illam omittendo opinionem, qua bruta omnia tunc temporis loquendi facultate donantur, animadvertimus Hevam facile suspicatam, Angelum vel bonum, vel malum per serpentem loqui.

3.° Quomodo Serpens incapax demeriti punitus fuit? Resp. Verba maledictionis, ac punitionis, quibus usus est Deus, paenam stricte talem importasse pro daemone; quasi vero paenam, et probrum pro serpente tamquam daemonis instrumento. *Sicut*, ait Chrysost. (*Hom.* 17. *N.* 6. *in Gen.*) *amantissimus pater puniens eum, qui filium suum occiderit, et gladium et ensem, per quae filius suus occisus, destruit* etc.

4.° At gradi super pectus relate ad Serpentem, uti parere cum dolore, et terram colere sunt naturalia. Resp. Accedente culpa, et judicis sententia etiam naturales conditiones evadunt paenae, vel quasi paenae. Ita vel ligna caedere Gabaonitis cessit in probrum Ios. IX. quia id eis impositum fuit ob eorum fraudem. Duo praeterea adjungimus, ac primo homines in statu innocentiae fuisse immunes a conditionibus naturalibus, quae molestae fuissent. Secundo etiam supposita historiae allegoria, eadem verba pro recto, ac verisimili sensu difficultatem ingerunt.

5.° Undenam Serpenti loquendi facultas? quonam idiomate ipse locutus fuit? Resp. Daemon per serpentem aut verum, aut efformatum operabatur, uti alias per energumenos operatus est. Anima quoque nostra licet spiritualis per corpus operatur. Loquutus est autem idiomate

ipso Hevae, quae et intellexit, et respondit.

Plura vide apud Du-clot (*Nota* in haec loca Genesis) et Veith (*Quaest.* 12. *et* 13. *in libr. Pentateuchi speciatim*) praeter Commentatores passim. Concludimus interim non ea nobis argumenta suppetere, quibus ducti a litterali sensu in hac historia recedamus.

EXERCITATIO V.

Quinam cibus, potusque Antidiluvianorum.

Circa cibum, dubium cadit praecipue in usum carnis. Lyranus, Tostatus, Dionysius Carthusianus putant carnem ante Diluvium prohibitam, ex eo quod solum olera, segetes et fructus memorentur (Gen. I. 29.). *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna, quae habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus terrae* etc., solumque post Diluvium carnes pro cibo permissae dicantur hominibus: (Gen. IX. 3.) *omne, quod movetur, et vivit, erit vobis in cibum.*

Natalis Alexander (*Aetate I. Diss.* 6.), Cajetanus, Soto, aliique plures putant carnem non fuisse prohibitam, quia prohibitio nulla legitur comedendi, praeter fructum arboris scientiae, sed solum prioribus verbis ajunt declaratum esse, quinam esset cibus salubris, et sufficiens non hominibus solum, sed et brutis, quae sane praecepto subjici non possunt, quorum tamen aliqua, dicta idcirco carnivora, carnem naturaliter appetunt. Alia porro verba, dicunt, cibum homini convenientem post Diluvium indigitare. Sunt etiam qui permissionem, implicitam saltem, agnoscunt in illis ver-

bis (Gen. I. 28.) *Dominamini piscibus maris, et volatilibus Coeli, et universis animantibus, quae moventur super terram.*

Inter secundae hujus sententiae patronos aliqui addunt tunc homines carnes comedisse eo quod usi tunc fuerint tunicis pelliceis (1), ac gregum cultui valde incumberent (2) et animalia munda distinguerent, quae omnia illud satis videntur innuere. Ab ipsa etiam longaeva, ac robustiori hominum vita, et ab incommodis, quae, multiplicatis nimium animalibus praesertim ferocibus, adfuissent, sententiam suam confirmant.

Sed Pereira, aliique arbitrantur carnem quidem non fuisse prohibitam eo quod nullibi saltem legatur prohibitio; fuisse tamen inusitatam quia non expresse permissam, et ob vitae veteris frugalitatem, a profanis quoque laudatam in descriptione aureae aetatis ut Ovidius (*l.* 15. *Metam.*). In eadem sententia esse videtur Boetius (*l.* 2. *de Consol. metr.* 5.) Chrysost. (*Homil.* 27. *in Gen.*) Hieron. (*l.* 1. *advers. Iovin.*) Angelic. (1. 2. *quaest.* 10. 2. *art.* 6.) quos omnes adducit Natal. Alex. loco citato. A frugalitate autem, a corporis bona constitutione, a virtute fructuum, a naturali scientia longaevam vitam isti deducunt: gregum porro usus in lana, et lacte ponunt, et Religionis sacrificiis. At post Diluvium (Gen. IX. 3.), juxta omnes, usus expresse permissus est citatis illis verbis *quod movetur, et vivit*, idque ob naturae infirmitatem.

Ad vinum quod attinet, in usu fuisse ante

(1) *Fecit quoque Dominus Deus Adae, et uxori ejus tunicas pelliceas, et induit eos.* (Gen. III. 21.)

(2) . . . *Fuit autem Abel pastor ovium.* (Gen. IV. 2.)

Diluvium existimant aliqui ex quo incredibile fere videatur tam longo tempore aut homines vitis naturam ignorasse, aut vitiis licet repletos liquorem hunc non adamasse. Suam confirmant opinionem verbis Ecclesiastici (XXXI. 35.): *Vinum in jucunditatem creatum est, et non in ebrietatem, ab initio*: et Matth. (XXIV. 38.) *Sicut in diebus ante Diluvium erant comedentes, et bibentes, nubentes* etc. Communior vero est opposita sententia, quae probatur: 1.° ex Gen. (IX. 20.) *coepitque Noe vir agricola exercere terram, et plantavit vineam*. 2.° Si vinum in usu fuisset, libassent illud homines in sacrificiis, ac Abel praesertim, de quo tamen est altum in Scriptura silentium. 3.° Varii Patres (vide Interpretes in loc. cit.) Noe ebrietatem a culpa excusant eo quod vinum novam tunc rem fuisse credant, cujus proinde virtutem ignorabant homines, quodque, ut ait Tursellinius, neque suo pepercit auctori.

Satis porro adversariis respondetur notando: 1.° in robusta adeo hominum vita, facile illos terrae fructibus fuisse contentos: 2.° Ecclesiasticum loqui de virtute producendi vinum: 3.° Matthaeum velle, phrasi suo tempore usitata, vitiorum colluviem indicare, quae orbem autidiluvianorum tempore inundaverat.

EXERCITATIO VI.

Quid de Henoch, et Elia.

Certum est 1.° Henoch et Eliam non esse mortuos. Nam de Henoch dicitur (Gen. V. 24.) . . . . *non apparuit, quia tulit eum Deus*, dum de aliis (ibidem) dicitur: *et mortuus est*: (Eccli. XLIV. 16.) *Henoch placuit Deo, et*

translatus est in Paradisum: (ad Hebr. XI. 5.) *Fide Henoch translatus est, ne videret mortem*. De Elia (IV. Reg. II. 11.) *ascendit Elias per turbinem in Caelum*: neque posita etiam discipulorum cura, Elias potuit inveniri. Addatur his Patrum consensus, et communis traditio, quibus omnibus perspectis non dubitat Suarez, quin hoc sit fidei dogma (*De Incarnat. T.* 2.). Nos certum saltem id esse statuimus. Contrarium aliqui tantum sunt opinati distortas explicationes adducentes, et a sensu Patrum alienas, quorum magisterio Scriptura Sacra est interpretanda. Quod si Eliam post raptum litteras impio regi Ioram misisse scriptum est, ut ex Paralip. (1), id vel de alio Elia intelligendum est, vel de Eliseo, in quo spiritus fuit Eliae, ut Cajetanus, Vatablus; vel eas ante raptum ab Elia scriptas, et Eliseo datas, vel post raptum scriptas, et per Angelum, aut alium missas fuisse.

2.° Circa loca, in quae translati fuerunt, res est incerta. Ex Ecclesiastico deducunt aliqui Henoch fuisse in terrestri Paradiso usque ad Diluvium. Coelum, in quod ascendit Elias juxta communiorem sententiam aereum erat, ut inde translatus sit in locum Henoch. At cum Scriptura obscure loquatur, cum variae sint Patrum sententiae, melius est rei incertitudinem fateri. Ex meritis porro Henoch et Eliae, ex fine cui reservati sunt, ex communi Patrum opinione dicendum ipsos in loco esse beato, beatamque vitam traducere.

3.° Iisdem rationibus addendum incertum esse an vivant sine cibo, an non.

(1) *Allatae sunt autem ei litterae ab Elia Propheta, in quibus scriptum erat etc.* (2. Paralip. XXI. 12.)

4° Putarunt aliqui, quos citat Suarez, Henoch et Eliam visione frui intuitiva. Communiter tamen ea opinio rejicitur 1.° quia Henoch, et Elias in fine Mundi morientur: 2.° quia (Exod. XXXIII. 20.) dicitur: *non videbit me homo, et vivet;* solusque Christus ex communi Theologorum sententia fuit simul viator, et comprehensor. Quod si Ecclesia die 20. Julii Eliae festum celebrat, et Graeci in honorem ejusdem habent templa, Ecclesia non celebrat festum *Eliae ut Beati, sed ut rapti. . . . Bene potuit Ecclesia cultum admittere in honorem Eliae, qui constitutus in altissimo sanctitatis gradu, perseverantiae et confirmationis in gratia dono praeditus est*: verba sunt Benedicti XIV. (*de Canonizat. SS. l. 1. c. 14. num. 13.*).

5.° Opinati sunt alii Henoch, et Eliam esse in statu merendi, cum nihil illis ad meritum sibi comparandum desit. Sed negant Pererius, Suarez, aliique tum quia tot merita cumularent, ut Sanctorum omnium, immo Deiparae ipsius merita superarent; tum quia raptus ille morti aequivaleat eo quod alio in statu hominem collocet. Dicendum tamen eos in translatione ipsa confirmatos esse in gratia et bono, ita ut nullum peccatum committere possint, nam cum justi sint et mereri non possint, aequum est ut neque possint demereri.

6.° In fine Mundi apud nos revertentur, prophetabunt contra Antichristum, ab ipso occidentur, post tres dies gloriosi resurgent. Hoc enim dicitur de duobus prophetis futurum Apoc. XI. Iam vero quod unus eorum Elias esse debeat, colligitur ex Malach. (1) et Matth.

(1) *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam ante-*

(1). Quod alter Henoch futurus sit, eruitur ex citato Eccles. loco, ubi is dicitur translatus in Paradisum *ut det gentibus poenitentiam*. Ita praeterea passim opinantur Patres, et Traditio ipsa suffragatur. Ratio insuper congruentiae reperitur in hoc quod unus e Lege Naturae, nempe Henoch, alter e Lege Seripta nempe Elias, testes ea occasione adhibeantur.

7.° Ex fine etiam, cui reservati sunt, caussa satis conveniens elucet, cur adhuc in vivis utrique a Deo conserventur. Ita enim immortalitatis exemplum exhibent, Deique omnipotentiam commendant. At nostrum non est consiliorum Dei arcana facili investigatione perquirere, et rationes sine nulla erroris suspicione assequi. De his Commentatores passim. Egit etiam de Henoch Natal. Alex. (Aet. 1. Diss. V.). De ambobus vero plura quoque habet Zaccaria (notis ad Aquilam *Dizionario della Bibbia*).

EXERCITATIO VII.

Quaenam fuerint ante Diluvium anni tempestates.

Autumant nonnulli homines ante Diluvium, constanti usos fuisse, eademque Coeli temperie, quod nulli tempestatum subjiceretur vicissitudini, ac diem et noctem pari intervallo divideret. Ajunt namque terram in prima sui formatione axem habuisse ad axem mundi parallelum,

quam veniat dies Domini magnus et horribilis. (Malach. IV. 5.)

(1) *Et interrogaverunt eum discipuli dicentes: quid ergo Scribae dicunt, quod Eliam oporteat primum venire?* (Matth. XVII. 10.)

et directo semper motu sub aequatore gyrum suum confecisse. Iteratis autem concussionibus putant Diluvium fuisse efformatum, terram e loco suo dimotam, et inclinatam uti nunc est. Opinionem hanc tuetur prae aliis Burnetus Anglus (libro = *Archaeologiae philosophicae* Londini impresso anno 1572.). Eamdem indicat Ignatius Molina (*Osservazioni sull' analogia dei tre regni*).

Probari vero potest aliquo pacto opinio hujusmodi ex Scriptura: 1.° Genesis (Cap. II. 5. 6.) *Et* (fecit) *omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis, priusquam germinaret: non enim pluerat Dominus Deus super terram, et homo non erat qui operaretur terra. Sed fons ascendebat e terra, irrigans universam superficiem terrae*, ubi Moyses describit homini innocenti paratam fuisse terram agricultura facilem, et imbres, ac pluvias prohibitas, unde deducitur verna tranquillitas, et serenitas perpetua. Scripturae verba perspicua magis fient, si, uti in hebraeo sunt legantur: *Quando creavit Deus coelum et terram, nondum omne virgultum agri erat in terra, necdum omnis herba oriebatur: quia non pluebat Dominus super terram, et homo non erat ad colendam terram. Sed vapor ascendebat de terra, et irrigabat universam faciem terrae*. 2.° Promittitur a Deo (1) Iris tamquam

(1) *Statuam pactum meum vobiscum, et nequaquam ultra interficietur omnis caro aquis Diluvii, neque erit deinceps diluvium dissipans terram.*

Dixitque Deus: hoc est signum faederis quod do inter me, et vos, et ad omnem animam viventem, quae est vobiscum in generationes sempiternas.

Arcum meum ponam in nubibus, et erit signum foederis inter me, et inter terram. (Gen. IX. 11. 12. 13.)

pignus promissionis illius non mittendi amplius diluvium. Iam vero pignus illud res nova esse debebat. Ergo prius aquae non manabant, ex quo perpetuum tempestatum aequilibrium consequebatur. 3.° Moyses agit de temporibus post diluvium, tamquam de re nova, dicit enim: *Cunctis diebus terrae, sementis et messis, frigus et aestus, aestas et hiems, nox et dies non requiescent*. (Gen. VIII. 22.). In opinionis hujus confirmationem adducuntur, quae profani Scriptores, Poetae praesertim de aurea narrant aetate, quaeque ab his de laeto coelo, de aeris temperie, ac tandem de pingui telluris ubertate referuntur. Communissima tamen, ac mente nostra solidior est opposita sententia, juxta quam asserimus, tempestates, earumque adjuncta, ut pluvias, imbres etc. ante diluvium prout nunc, saltem quod ad substantiam fuisse; non enim ambigimus diluvii, ac terraemotuum ruinas aliquantulum ad caeli temperiem, terraeque statum perturbandum valuisse.

Haec sententia 1.° probatur, ut ajunt, positive, argumentis scilicet, quae illam directe evincunt; negative postea, rationum nempe adversariorum confutatione. Genesi enim (I. 14.) verba haec leguntur a Deo prolata: *fiant luminaria in firmamento Coeli, et dividant diem, ac noctem, et sint in signa, et tempora, et dies, et annos*. Ergo vel a Mundi exordio illa esse et distingui debebant. Deinde Moyses primis Genesis capitibus creationem rerum depingens, ipse maria, flumina, vapores describit. Cur ergo existere non debebant pluvia, iris, imbres, et alia, quae ex illis naturaliter consequuntur, quaeque in tempestatum varietatem quam maxime influunt? Parva haec quidem prima fronte videntur esse argumenta, sed majora

fient, si notetur nulli satis firmo fundamento contrariam sententiam inniti, quod in rebus praesertim facti plurimum valet, quodque adversariorum rationes exponendo ostenditur.

Primus namque Scripturae locus, quem proferunt, hoc unum evincit, primos terrae fructus non fuisse agriculturae, et pluviarum effectum, sed Dei tantum ope et prodiisse et crevisse. Secundus indicat iridem, quae antea solum imbrem referebat, datam fuisse a Deo pro pignore promissionis suae, eo fere modo, quo inertes antea lapides, ut ait Calmet, statuti sunt in monumentum foederis Iacobum inter et Labanum. Tertius probat tempestatum vicissitudines non amplius perturbandas uti diluvii tempore contigit. Caeterum probaret etiam neque diem primo fuisse a nocte distinctam contra ac illud: *factum est vespere et mane dies* etc. (Gen. I.). Remanent ergo solum pro opinionis hujus fulcimento, quae sunt Poetarum somnia.

Obiter noto incertum esse an Hebraei quatuor anni tempora, ut nunc fit, distinguerent, an solum tria, uti Aegyptii et Graeci, qui admittebant tantummodo, ver, aestatem, et hiemem; an potius duo juxta Psal. LXXIII. 18. *Aestatem et ver tu plasmasti ea*. Vide de hoc Calmet (*in Gen. VIII.* 22.). Aliqui existimant Gen. VIII. 22. indicari sex varietates anni sub caelo orientali, quae in lingua adhucdum Arabica celebres sunt nempe 1. *Messis*, 2. *Tempus fructuum* sive *Aestus*, 3. *Aestas*, 4. *Sementis*, 5. *Hyems*, 6. *Frigus*. Prima a dimidio Aprilis usque ad dimidium Iunii protenditur; et reliquae binos pariter menses complectuntur, atque annum explent.

EXERCITATIO VIII.

An Antidiluvianorum anni fuerint menstrui.

Mos hujusmodi supputandi annos per mensium cursum, sive accipiendi mensem pro integro anno, viguisse olim apud Aegyptios aliqui conjectando opinati sunt, ut immensum scilicet annorum numerum, quem Aegyptii, aliique populi jactabant, explicarent (*Diodorus Siculus I.* 26., *Plutarchus in Numa pag.* 72., *Plinius H. N. VII.* 48.). Ita autem a nonnullis anni, quos Scriptura Patriarchis assignat sumpti sunt; de qua re legendus est Augustinus (*de Civ. Dei l.* 15. *c.* 12.). At vero cum Augustino ipso, aliisque Patribus conveniunt plerique communissime, falsum id esse omnino, annosque veterum, ut nostros, in Genesi esse sumendos.

Id autem 1.° quia in illa hypotesi Cainan, qui genuit, annos natus 70.; Malalael et Henos, qui genuerunt annorum 65, genuissent annum agentes circiter 5. 2.° Moyses in narratione diluvii (Capp. VII. VIII.) describens annum sexcentesimum Noe, distinguit in eo menses, primum, secundum, usque ad decimum inclusive, et in mense septimo mentionem facit dierum 27. Imo calculo omnium inito, quae eo anno juxta intervalla a Moyse assignata contigerunt, pervenitur ad summam dierum p. m. 360., idest anni solaris, vel lunaris saltem. 3.° Moyses genealogiam describens filiorum Sem (c. 11.) illorum aetatem enumerat nunc 600, nunc 400, nunc 300 annorum. Hic procul dubio sumit annos uti sumpserat superius; sed si anni hic pro mensibus computarentur, brevissima fuisset eorum vita. Ita ex. gr. Abraham,

cui 175 anni assignantur, fuisset revera annorum 15 circiter, et tamen eum dicit Scriptura *deficientem in senectute, provectae aetatis, plenum dierum*.

Sed quaeri possunt obiter nonnulla, ac 1.° Iudaei annis ne solaribus, an lunaribus utebantur? Resp. cum Petavio (*de doctr. temp. T. 1. lib. 2. c. 27.*) *aliquot ante Christum saeculis saltem lunarem observatum esse annum extra controversiam habetur: ante illud vero tempus, atque ex Moysis instituto, crediderim id esse factitatum, tametsi nihil ex Scripturis evinci posse videatur*. Ac notat ante haec verba Petavius, apud Moysem occurrere quidem mentionem mensis, Paschae et similium, nusquam tamen Lunae, lunarisque mensis.

Ad tempus antediluvianum ascendendo putat a Lapide (*in Gen. VIII. 14.*) annos solares in usu fuisse apud omnes gentes. Hoc ut nimis incertum, et vix ullius utilitatis, ulterius inquirere omittemus. Notamus solum, etiam tempore Legis Scriptae habitam fuisse semper rationem anni solaris, atque per intercalationem coaequatum fuisse lunarem annum cum solari, nam secus non potuissent Hebraei rite celebrare Pascha, scilicet mense novarum frugum. Lex nempe Mosaica Hebraeis annum et menses lunares reliquit; sacerdotes vero adstringens ut secunda die Paschatis maturum manipulum ad altare offerrent, normam eis praebuit lunares annos ad solares redigendi; si enim ultimo anni mense viderent segetem statuto tempore non fore maturam, coacti erant mensem intercalare, quod fere omni tertio anno accidebat.

Quaerunt 2.° undenam tam longa erat hominum vita? En variae caussae. Primaeva cor-

poris hominum constitutio robustior, frugalitas, major terrae fructuum vigor, scientia Adae circa res physicas, et naturales posteris communicata; Caeli melior temperies; voluntas Dei ut citius homines multiplicarentur.

Quaerunt 3.° cur caelibes tamdiu vivebant Patriarchae, nam Seth ex. gr. genuit annor. 105., Mathusalem annor. 187., sicque de aliis? Respondent aliqui eo tempore ex proportione longaevissimae aetatis, pubertatis annos tardiores fuisse. Sed verius dicitur non esse ibi descriptas genealogias per primogenitos, qui antea nati erant, sed per eos dumtaxat, per quos generationum series ducitur ad Noe; uti Matthaeus in Evang. generationes referens a David ad Christum, aliquas silet.

Prosequitur haec omnia Augustinus *de Civ. Dei lib.* 15. De his quoque Natal. Alex. *aet. I. Diss.* 9.

EXERCITATIO IX.

Quaenam sit verior computatio annorum praecedentium Diluvium?

In numerandis hisce annis variant inter se se codices Hebraeorum praesertim, et τῶν Septuaginta. Nam ab Adamo ad diluvium videmus juxta textum hebraicum annorum summam esse 1656., secundum LXX. interpretes 2262. Circa quod discrimen non parvum, ut patet, quaestio instituitur quaenam computatio sit aliis praeferenda, an Hebraeorum, an potius alia Versionis τῶν LXX. utpote illa, quae peculiarem sibi vindicat auctoritatem.

Baronius (*Apparatu ad Ann. Eccl. num.* 118.) Morinus (*Exercit.* 7. *c.* 1.) aliique, quos

Natal. Alex. citat, anteponunt omnibus calculum τῶν LXX. pluribus de caussis, ac praecipue quia 1.° antiquitus Ecclesia ex Augustino (*de Civ. Dei lib.* 15. *c.* 11.) annos supputare consuevit juxta LXX. 2.° Quia hunc calculum retinuerunt quoque acta Conciliorum ut in Sexta Synodo videre est, retinetque adhuc etiam Ecclesia in tabulis ecclesiasticis, uti ex. gr. in Martyrologio Romano 8. Kal. Ianuar. annum nativitatis Christi indicando sub anno 5199. 3.° Quia pluribus Patribus et Scriptoribus ecclesiasticis hujusmodi calculus probatur, ut citati auctores fuse ostendunt. His addi possunt quae pro Versionis τῶν LXX. auctoritate in *Institutionibus* dicta, atque exposita sunt.

Sed nos oppositam sequimur sententiam, hisce momentis permoti. 1.° Auctoritas et ratio Augustini, qui de hac quaestione loquens ait (*de Civ. Dei l.* 15. *c.* 13.) *cum diversum aliquid in utrisque codicibus invenitur, quandoquidem ad fidem rerum gestarum utrinque esse non potest verum, ei linguae potius credatur, unde est in aliam per interpretes facta translatio*. 2.° Nullus est prudens suspicandi locus codicem hebraicum quod ad hoc fuisse corruptum neque ante, neque post Versionem τῶν LXX. Non ante, nam neque LXX. tunc potuissent veritatem detegere, quod est contra adversarios; non post, nam fraudem, vel casum supponi vetant tot exemplaria in hebraeos multiplicata, ac dispersa, tantaque erga illa veneratio. 3.° Nullum discrimen inter hebraeos codices notatur; bene multa vero inter editiones τῶν LXX. juxta quas Mathusalem cum gigneret, nunc habet 187, nunc 167, nunc 165 ut alia omittamus. 4.° Cum hebraicis Codicibus consentiunt Textus Samaritanus ex parte saltem,

Digitized by Google

teste Hieronymo (*Quaest. in Genes.*), Paraphrases Onkelosi, et Syriaca, nec non Vulgata, unde eo minus metuimus Ecclesiae auctoritati quidquam detrahere, si hanc amplectamur sententiam. Omittimus brevitatis gratia referre loca Hieronymi, Augustini, Bedae, ex quibus opinioni huic accedere pondus ostendit Natalis Alex. (conf. *L'Art de vérifier les dates, avant l'ère Chrét. p.* 77.).

Sed quaeres 1.° unde discrimen hoc inter hebraicum et LXX. sit ortum? Resp. varias caussas, ob quas chronologici veterum calculi incerti sint, ac varii, recenset Vallemont (*Elem. di Storia*). Fuerunt enim qui annos computando, mensium et dierum fractiones neglexerunt, ac numeris rotundis semper utebantur. Fuerunt quoque qui annos, Lunae cursu potius quam Solis enumerabant. Sed his, similibusque omissis, quae valde difficulter ad rem nostram applicarentur, hypothesim afferemus Natalis Alex., et a Lapide, qui Augustinum citat; videlicet corruptam fuisse in his Versionem τῶν LXX. hoc pacto. Cum Aegyptii, aliique tantam annorum hominum longinquitatem in Genesi descriptam deprehenderent, ne monstrum contra communem fidem viderentur admittere, aliquis fortasse, et inter Iudaeos quoque, illos annos ut menses accepit, qui olim in usu fuerunt apud Aegyptios, ut ex Plutarcho in Numa, Diodoro Siculo, et Plinio l. 7. Sed cum in hoc systemate aliqui genuissent ante pubertatem, ex industria his singulis additum esse spatium annorum 100. Et en augmentum, quod in calculo τῶν LXX. habetur. Revera solum in generationibus 1.ª, 2.ª, 3.ª, 4.ª, 5.ª, 6.ª, 7.ª, in quibus nempe annos pro mensibus recensendo nondum gignendi apparet facultas, notatur additio annorum in Versione τῶν LXX.

Quaeres 2.° cur Ecclesia utatur potius calculo τῶν LXX.? Respondet Malvenda (*de Antichri. l. 5. c. 16.*) illud tantum esse in caussa, ut nempe vetus aliquod venerandae vetustatis servaretur monumentum, et ne in re non necessaria turbaretur communis fidelium consuetudo. Sciendum enim est primis Ecclesiae saeculis maximo apud eam fuisse usui Versionem τῶν LXX., ac proinde nil mirum si annorum computatio apud fideles coeperit juxta illam. Ergo Ecclesia hoc in errore connivit, non secus ac Kalendarium mutare noluit, nisi cum ursit necessitas, tempore scilicet Gregorii XIII. Non incongrue etiam notare possumus in primos Martyrologios praecipuam, ni unicam dicamus, Graecos operam contulisse, unde nil mirum si graeca chronologia introducta sit: quod quidem aptari potest etiam Graecis Synodis, quae eamdem supputandi rationem sequutae sunt.

Qui plura desiderat, adeat Natal. Alex. (*aetate* 1.a *Diss.* 8.) Graveson (*de annis et mysteriis Christi T.* 1. *Diss. V.*).

EXERCITATIO X.

An Arca Noe species omnes animalium, et eorum alimenta continere potuerit.

Veteres haeretici ab Origene confutati, quibus ultro subscribunt recentes increduli, ut fabulosam traducerent diluvii historiam, quae habetur Gen. VI. et VII., absurdum esse autumarunt, arcam longam 300 cubitis, latam 50, altam 30, singulas omnium animalium species continere potuisse, et eorum alimenta. Sed ut incredulis satisfaciamus, notamus in primis eam nobis esse Pentateuchi authenticitatem, ut

si hac in re necesse foret miraculum asserere, id affirmare non dubitaremus; praesertim cum inter philosophos recentes haec vigeat opinio posse corpora ad exiguum redigi spatium, ut omissis aliis, in systemate Boscovichiano. Sed ne miraculum ultra necessitatem asseramus, animadvertimus quae sequuntur.

Origenes (*hom.* 2. *in Gen.*) quem alii secuti sunt, ait Scripturam non sumere hoc loco cubitum communem, et vulgarem, sed eum, qui cubitis sex communibus constaret, quod cubitorum genus geometricum appellat, quodque in usu fuisse affirmat apud Aegyptios, inter quos erat Moyses versatus; id autem se didicisse fatetur Origenes a viris hebraicarum traditionum peritis. In hac porro hypothesi arca quidem esset satis apta omnibus animalium speciebus continendis; sed immanis tunc esset illius vastitas, et ea inutilis. Deinde ex una parte probari non potest satis solide hujusmodi cubitorum genus in usu fuisse apud Aegyptios et Hebraeos; ex alia cum Moyses juxta vulgares mensuras communiter loquatur, hoc loco debuisset aliquam notare differentiam, cujus ne minimum apparet indicium. Iisdem ferme rationibus communiter rejicitur etiam illorum opinio, qui cubitos hic sumunt non vulgares, qui quinque constant palmis, sed sacros uno palmo longiores ut ex Ezechiele XL., et XLIII. 13., ubi dicitur: *in cubito verissimo, qui habebat cubitum, et palmum.*

Communior, planior ac sufficiens respondendi via haec est, ut ostendatur scilicet Arcam mensuris illis fabrefactam, quae a Scriptura indicantur, satis capacem fuisse earum rerum omnium, quae opus fuerant. Ut hoc ostendatur, haec adnotentur. 1.° Non omnium omnino

animantium species collocandae erant in Arca: nam pisces in aqua servabantur; pleraque reptilia, uti et amphibia, saltem multa, satis diu in aquis vivere possunt; hibrides servari non indigebant, atque multa alia locum in sentina, vel carina navis habere potuissent. Deinde locus erat tantummodo dandus speciebus primariis, non subalternis, quae varietates potius ejusdem speciei, quam species diversae habendae sunt: ex. gr. licet canes adeo inter se dissimiles sint, unicam tamen speciem habent primariam, ex qua aliae subalternae seu potius varietates derivant. Licet porro valde difficile sit certo numero definire primarias animalium species praesertim ob novas historicorum naturalium observationes, attamen juxta peritos ad numerum haud valde magnum eae reduci possunt.

2.° Verba illa, quae in Scriptura leguntur *tolle septena et septena* de animalibus mundis, *duo et duo* de immundis non ita esse cum Origene, aliisque explicanda ut 14. ex illis essent, 4. ex his; sed ita, ut de primis septem, de secundis duo sumenda essent: eo fere modo, quo bini et bini missi dicuntur in Evangelio discipuli Domini. Id autem voluit Deus, ut non solum species conservarentur, sed e mundis animalia tum ad sacrificia, tum etiam ad usum hominis statim post diluvium suppeterent.

3.° Mensuris inhaerendo a Scriptura indigitatis, habuisset Arca cubitorum cubicorum spatium 450,000. Porro ex illis verbis *deorsum caenacula et tristega facies* colligitur Arcam fuisse divisam in tria tabulata, quorum inferius terrestria bruta probabiliter capiebat: medium pabula; superius volatilia, et familiam Noe. Singula autem erant alta 10. cubitos sive 15. pedes, cum quilibet cubitus constet uno pede cum dimidio.

4.° Relate ad escas ait Augustinus (*l.* 15. *de Civ. Dei c.* 27.) *quid mirum, si vir ille sapiens, et justus etiam divinitus admonitus quid cuique congrueret sine carnibus aptam cuique generi alimoniam praeparavit, et recondidit? quid est autem quo vesci non cogeret fames? aut quid non suave, aut salubre facere posset Deus?* Caeterum datis etiam pro cibo ipsis carnibus, facta omnium supputatione concludunt suffecisse in escam unius anni oves 3650.

5.° Haec omnia bene perpensa difficultatem imminuunt; perfecte vero eadem auferetur, si accurate supputatis speciebus magnitudine tum animalium, tum alimentorum, tum arcae amplitudinis observetur locum fuisse satis aptum speciebus omnibus animalium, nec non eorum escis continendis. Calculum hunc satis implicatum habes apud Calmet (*comm. in haec loca*). Legi quoque poterit dissertatio de hac re Natal. Alex. (*aetate* 1.^{a} *diss.* 10.), Nicolai (*Lez. XLI.*).

EXERCITATIO XI.

An Diluvium universale rationi adversetur.

Neminem latet diluvium universale, quod Scriptura narrat temporibus Noe contigisse, incredulorum sophismatibus appeti, nullumque ipsos non movere lapidem, ut factum illud fabulis amandent, tamquam rem naturae repugnantem, ut inde veritas Geneseos, ac totius Scripturae corruat. Eorum argumenta, ac solutionem breviter recensebimus, quod antequam fiat

Notandum est 1.° universale extitisse dilu-

vium, veritatem esse certissimam, quod in primis ex litterali, ac simplici narratione Moysis (*Gen. VII.*) constat, et etiam (*cap. VII.*) ubi idem Moyses omnes Mundi populos e Noe prognatos ostendit. Petrus etiam (*Epistola III.*) comparat universale diluvium postremae Mundi conflagrationi, quae quidem erit universalis. Deinde mirus est Iudaeorum, ac Christianorum consensus in credendo diluvio, imo vox est penes omnes nationes diffusa, ac pervulgatissima. Legantur Ioseph (*Antiquit. l. I. c.* 5.) Nat. Alex. (*Hist. V. T. aet. I. Art.* 4.) et Du-Clot (*Osservazioni preliminari, et Nota* 32. *in VI. et VII. Genesis*): adeo ut immensa congeri posset series in hac re testimoniorum ex historiis, poetis, ac Accademiis, quas citat Calmet (*comm. in VII. Gen.*). Legatur etiam apud *Annales de Philos. Chrét.* (T. 5. num. 28. 30. Octobr.) articulus: *Traditions Orientales sur la création, le deluge etc.* nec non ibidem (num. 25. 31. Juillet) articulus alter: *Les déluges d'Ogygès et de Deucalion sont-ils des événemens réels, et particuliers, ou des traditions alterées du deluge universel? Par M. G. Cuvier*. Conf. *Memorie di Religione T. XVIII. p.* 146. *seq.* et *Mabillon Ouvrages posthumes, T. II. p.* 59-64.).

Notandum est 2.° ex eo quod nullum supersit nobis monumentum diluvii tempore antiquius; ex eo etiam quod varia ac inordinata montium plurimorum sit conformatio, et terrae strata appareant, et animalia multa aquas incolentia, nec non multa alia corpora marina in visceribus terrae, ac montium identidem reperiantur, ex eo, inquam, quod haec omnia nullo fere modo explicari possint juxta eorum systemata, qui diluvium negant, commodissime vero id praeste-

tur posita universali illa inundatione, validissimum sane argumentum pro hujusce rei veritate colligere est, quam et Scriptura testatur, et omnis traditio confirmat. Conf. *Cuvier*, *Discours sur les révol. de la surf. du globe p.* 282.).

Notandum est 3.° diluvium universale vel ex ipsa Moysis narratione tamquam miraculum habendum, unde immerito contra illud objicitur quidquid solum juxta physicas leges vim habet. Deus enim, qui hominibus delendis diluvium immisit, leges physicas subditas habet. Miracula porro etsi adstruere non debeamus absque necessitate, eadem tamen negare sine temeritate non possumus. Opportune itaque monet Chrysostomus (*homil. in Gen.* 26. *num.* 4.) *ne igitur nos curiosius exploremus quomodo, sed tantum credamus: nempe jussit, et exaltata est abyssus: praecepit, et iterum suum continuit impetum, et ad proprium concessit locum, quem solus ipse Dominus scit, qui condidit.*

Hisce tamquam fundamentis praejactis ad adversariorum argumenta, ne dicteria dicas, deveniamus. Ita enim arguunt.

1.° Arca non satis erat omnibus animantium speciebus servandis. Huic autem pro viribus satisfecimus superiori de *Arca Noe exercitatione*.

2.° Calculo inito aquarum, quae in Mundo sunt, non apparet unde illarum tanta copia conflata sit, quanta necessaria foret, ut aquae montium altissimorum cacumina 15. cubitis excederent juxta Moysem, nec quonam post diluvium se se receperint. Resp. non deesse magni nominis mathematicos, ac physicos, qui calculum et ipsi ineuntes sat copiae aquarum reperiunt in abysso maris, glacierum solutione,

antris subterraneis, nubibus aliisque condensatis vaporibus. Lege Du Clot (*citata nota*) ac Nicolai (*Gen. Lez.* 46. *et* 47.), qui plura referunt probabilia systemata. Sed licet aquae creatae non suffecissent omnino, Deus omnipotens, cui praesto sunt omnia, vel novas creare, vel creata multiplicare, et ad nihilum redigere potuisset. Insuper aquae ab initio creationis mundi universam terram operiebant (Gen. I. 9.). Obiter hic notamus montes, quos ait Scriptura 15. cubitis fuisse ab aquis superatos, dici quidem *excelsos*, at non dici omnium altissimos.

3.° Illud est, dicunt, aquae, ut cujuslibet rei materialis ingenium, ut proprio infra trahatur pondere, eademque e mare, aut aliis receptaculis erumpere non possit. At praeter alias, quae Deo suppetunt, rationes, quaeque nos latent, cur ipse non potuerit tunc temporis aquas praeter consuetudinem movere eo fere modo, quo maris accessus, et recessus nunc quotidie fiunt? Sunt etiam, qui aquas e sinu suo tunc dimotas fuisse arbitrentur extraordinariis concussionibus, quibus adscribunt inclinationem axis terrae ad lineam eclipticam, quam opinionem pluribus probat Burnetus (*Archaeologiae philosophicae*) et Molina laudat (*Opuscolo = Osservazioni sull' analogia de' tre regni*). Procul dubio cum primo conditus est mundus, aquae dispersae erant per universam terram, et postea sunt in mare collectae. Quid prohibet Deum, ut diluvium immitteret, ad pristinum Chaos statum aquas revocasse?

4.° Regerunt illas Sacrorum Bibliorum phrases *abyssi ruptae*, et *cataractarum*, quae sunt *apertae*, quae omnia, ajunt, quid sint, intelligi nequeunt. At non longe a veritate aberrant

interpretes intelligentes pro *abysso* mare, aut interiora alia receptacula; et *cataractas apertas* pro quodam loquendi modo, ac si dicerentur nubes omnes solutae, et caelum, quod etiam apud nos obtinuit, apertum (v. *Hieronymum in Epist. ad Ephes. V.* 12.). Nec desunt, qui velint Moysen vulgaribus quibusdam opinionibus in hoc indulsisse, atque ex. gr. ut diluvium vividius exprimeret, abyssum nominavisse, quam Hebraei immensum quoddam pelagus credebant, in quo mundus veluti nataret, juxta Platonem *in Phaedro*.

5.° Quomodo, ajunt, columba invenire potuit ramum olivae, quomodo semina in tanta aquarum colluvie terram tot menses circumeuntium, conservari potuerunt? Resp. non ubique terrarum aquas per numerum mensium aequalem solo superfuisse; deinde maris salsedinem a multarum aquarum dulcedine fuisse temperatam; praeterea docere ipsum Buffon (*Teor. della terra*) in profundo maris vel integras sylvas enasci, ac vegetari: Plinium tandem asserere plantas sub aquis marinis bene conservari. De hujusmodi phaenomenis multa quoque invenies utilissima apud De Luc. (*Lettres Physiq. T. V. p.* 655. *etc.*).

6.° Ajunt, omnibus tum phenomenis physicis, tum monumentis historicis satisfacit diluvii particularis admissio. Sed reponimus Scripturam diserte adstruere diluvium universale. Deinde si diluvium particulare tantum fuisset, cur arcam construere? Nonne potuisset Noe cum familia ita salvari, ut Loth cum suis, in aliam nempe regionem migrando ab excidio incolumem? Praeterea quomodo aquae ita contineri potuerunt, ut in aliqua solum parte, veluti in transitu maris rubri, tam multae conglomeratae

sint, quin tamen per naturales gravitatis, et aequilibrii leges in alia excurrerint loca? Hinc patet, incredulis aut miraculum universalis diluvii admittendum, aut alia prodigia astruenda sine caussa.

7.° Petunt increduli cur hactenus inventum non sit cadaver, vel pars saltem humani corporis, quae diluvio testimonium praebeat? Resp. 1.° argumentum negativum vim eorum non infirmare, quae adduximus, quaeque positiva sunt, ac luculentissima. 2.° Ossa quaedam fuisse e montium visceribus effossa, ac humana habita, licet grandiora viderentur. Aliqua citat Ranzanius noster Cl. (*Elem. di Zoologia T. 1. Dei Mammiferi*) detecta Kostriz in Saxonia, et in Guadalupa ann. 1821. Recentius etiam in antris quibusdam Galliae meridionalis a Tournal filio, aliisque inventa sunt ossa hominum, ossibus Elephantium commixta, aliorumque animalium. Quae Cl. Marcelle de Serres fossilia (1) vere judicavit. De hujusmodi

(1) Quaerenti mihi a Cl. Ranzanio nostro quid intelligendum nomine *fossilium*, respondit: *Fossili diconsi quei corpi organici, i quali rimasero sepolti all' occasione di una catastrofe, che cangiasse generalmente lo stato del globo. E siccome non si può muover dubbio che le ossa di elefanti, rinoceronti ecc. siano fossili, e queste nelle caverne della Francia meridionale sono frammiste a quelle dell' uomo; dunque anche le ossa umane ivi esistenti sono fossili, e cioè depositate ivi in quella medesima circostanza ed epoca, in cui ebbe luogo il sotterramento delle ossa degli anzidetti bruti. Se poi si rifletta, che oltre le ossa umane sono stati trovati in quelle grotte medesime lavori fatti senza dubbio per mano dell' uomo, come sono pezzi di majolica ecc. è manifesto che in quell' epoca l' uomo era civilizzato, ed avea già messo a profitto la sua ragione pel ritrovamento di quelle arti, ond' egli provede ai bisogni, ed ai comodi della vita.*

fossilibus pluribus locis fit sermo apud Ephemerides: *Annales de Philosophie Chrétienne, Récueil Périodique, Paris;* scilicet *T.* 2. *num.* 9. 31. *Mars; T.* 3. *num.* 18. 31. *Décembre.*

EXERCITATIO XII.

Quid de Turri Babelica?

Recentes increduli cum Celso et Iuliano inter veteres uti fabulosum traducunt quidquid de turri illa Gen. XI. narratur, idque levissimis rationibus, quas, quaesitis aliquot propositis, solvemus. Itaque

Quaeritur 1.º Quisnam auctor fuerit turris condendae? Communior opinio fert auctorem fuisse Nembrot. Quod adduci solet pro Belo, Semiramide, et Nabuchodonosor, explicari potest de auctoribus, qui turrim, aut verius urbem Babylonis amplificaverunt, vel ornarunt. Constat enim, ait Calmet, solemne fuisse apud orientales conditae urbis vel molis honorem ejus reparatori, vel qui ornandum illud, augendumque suscepissent, tribuere. Et revera ait Nabuchodonosor: *Nonne est haec Babylon magna, quam ego aedificavi* etc. et tamen urbs Babylonis jam antea florebat.

2.º Quodnam Caelum, petit Voltaire, contingere contendebant, qui turrim aedificarunt? Resp. Hyperbolica locutio est ad ingentem altitudinem indicandam, uti fere Tullius ait (*Orat. pro Dom.*) *ad caelum extruxit villam*.

3.º Quonam praecise tempore turris aedificata fuit? Resp. Creditur anno mundi p. m. 1770. Et revera post diluvium spatium notabile intercessisse arbitrandum est, ut tot homines, qui tempore turris aderant, multiplicari potuissent.

4.° Quanto tempore stetit? Resp. destructam eam a Persis fuisse autumant eo intervallo, quod fluxit Herodotum inter et Alexandrum magnum (v. *Herodot. I.* 181., *Diodor. II.* 9. etc.). Nam stabat turris Herodoti aetate, quod ex Plinio etiam deducitur. Post vero Alexandrum nihil satis certe de ea constat.

5.° Quibusnam argumentis hactenus allata probari possint? Ut omittamus viatorum relationes, confirmantur illa veterum probatissimorum auctorum testimoniis, validisque conjecturis, quae omnia docet Calmet eruditissima *Dissert. in Pent. De turri Babelica.*

EXERCITATIO XIII.

Quid de Uxore Loth in salem conversa?

De statua salis uxoris Loth, cujus historia describitur Gen. XIX. 26. (1) opportune quaeri potest: 1.° an historia illa litteraliter sit explicanda? Resp. Fuerunt qui metaphorice id sumpserunt, nempe pro monumento quodam posito in perpetuum mansuro, uti in Scriptura pactum inviolabile dicitur: *pactum salis* (*Num. XVIII.* 19.). Sed nulla ratio sufficiens apparet recedendi a litterali sensu, cui etiam adhaeserunt communissime et Patres et Interpretes.

2.° An anima simul cum corpore conversa fuerit in salem? Resp. Licet per synecdochen dicatur conversa uxor Loth, tamen anima utpote spiritualis nullam passa est conversionem.

3.° Cujusnam speciei fuerit sal ille? Resp. Vocem hebraicam מֶלַח *mèlach* juxta quosdam

(1) *Respiciensque uxor ejus post se, versa est in statuam salis.*

significare nedum communem salem, sed quidquid ad comburendum aptum est, uti sulphur, et bitumen; verum in quamnam praecise materiam sit conversa disputatur. Quid, ait Veith, *si in lapidis morem indurata* illa sit, id est in salem lapideum, cujus mentionem faciunt Plinius, Aulus Gellius, Olaus, aliique?

4.° Quid de salute aeterna uxoris Loth sperandum? Resp. Anima quidem incredula appellatur uxor Loth Sap. X. 7. (1); at non improbabiliter ob levitatem, et curiositatem, culpa ejus venialis tantum a multis censetur, atque ipsa idcirco in hac vita satis punita.

5.° Quanto tempore stetit? Resp. Hoc, ut alia sexcenta, tum propter argumentorum defectum, tum etiam ob conjecturarum, ac relationum, quas viatores exhibent, varietatem, inter incerta est collocandum.

EXERCITATIO XIV.

Quid de gregibus Iacob?

Cum multos annos Iacob Labano in Mesopotamia serviisset, petiit ab eo operis sui mercedem, hancque sive pro praeterita, ut plures existimant, sive pro servitute futuri temporis juxta illa Iacobi verba (Gen. XXX. 31.): *Iterum pascam et custodiam pecora tua*, ut vult Menochius. Haec merces, utroque annuente, in hoc est constituta, ut quae ex ovibus, et capris diversi coloris nascerentur cederent Ia-

(1) *Quibus in testimonium nequitiae fumigabunda constat deserta terra, et incerto tempore fructus habentes arbores: et incredibilis animae memoria stans figmentum salis.*

Digitized by Google

cob. Hic porro virgas variegatas ovibus et capris in canalibus bibituris objiciens, ultra modum fecit crescere gregem item variegatum, sicque invidente Labano, Iacob praeter spem est ditatus. Narrantur omnia fuse Gen. XXX. XXXI.

Quaeritur 1.° an juste Iacob arte illa usus sit: 2.° an medium illud ad diversitatem coloris producendam fuerit naturale?

Quod ad primum vulgo conceditur industriam illam per se injustam esse, utpote fraudem contra fidem contractus, qui de faetibus naturaliter, et casu nascituris intelligendus erat. Sed Iacob multa, eaque gravissima excusant. Ac primum injuriam Iacob intulit Laban, dum oves unius coloris separaverit (XXX. 35.) ut plures ex hisce, quae sibi debebantur nascerentur. Praeterea alias injurias, et damna a Labano passus est Iacob, cum pro Rachele coactus est sumere Liam uxorem; cum viginti annos dure pro mercede adlaboraverit, cum Laban decies mutaverit conditiones contractus de pecoribus, quod aliqui numerice sumunt pro totidem mutationibus; alii pro *saepe*, alii pro 10. minis, ita damnum indicando illatum. Qui postremi Versione τῶν LXX. legendum putant μνῶν. Hebr. מנים *Monim*, radix esse potest etiam *minae*. Vid. Calmet *in Gen. XXXI.* Haec omnia simul sumpta videntur titulus sufficiens Iacobo ad compensationem, quam inutiliter expetiisset vel a duro Labano, vel a judicibus extraneis.

Sed omnem dubitationem auferre videtur quod Iacobo est revelatum per Angelum (XXXI. 12. 13.) his verbis: *Leva oculos tuos, et vide universos masculos ascendentes super faeminas varios, maculosos, atque respersos. Vidi enim omnia, quae fecit tibi Laban. Ego sum*

Deus etc.; quapropter de gregibus Laban relate ad Iacob illud dicendum est, quod de vasibus Aegyptiorum relate ad Hebraeos colligitur Exod. XII. Hac postrema ratione tantum putat Calmet Iacob excusandum: nam ait nihil promisisse Laban Iacobo praeter uxores, nihil debuisse nisi ad summum post obitum titulo haereditatis, neque privatis licere injurias vindicare.

Quod ad secundum quaesitum multi, quos citant et ex parte sequuntur Calmet, et a Lapide, nedum philosophi e veteribus, sed et Theologi, et Patres vim quamdam naturalem in illis Iacobi virgis agnoscunt, quam alii ita explicant, ut nempe virgae illae tribuerent aquae, quam pecora bibebant, vim gignendi maculas; alii plures ut vim in concipientium phantasias facerent, ut ea, quae tunc oculis viderent in faetis exprimerent, quod de multis tum brutorum, tum hominum quoque maculis creditur. Hanc vim naturae denegare nefas ducit Bened. XIV. (*de Beatif. Serv. Dei lib.* 4. *p.* 1. *cap. ult. paragr.* 17.). Haec tamen phantasiae vis ad efformandas in foetibus maculas a philosophis multis e recentioribus rejicitur, qui illas incertis casibus attribuunt, potiusquam vi inexplicabili, quae, ajunt, solum est ad naturales defectus quodammodo tegendos, ornandosque excogitata. Nicolai (*Lez. Genes.* 83.) animadvertit praeterea nullibi hanc artem adhiberi, ut lana, ac foetus ita uti homines optarent nascantur: deinde etsi aliqui foetus hoc artificiali modo enasci possent, tamen incredibile fere est tot posse, quot de gregibus Iacobi narratur.

Nos, quaestione philosophis relicta, animadvertimus quod Cap. XXXI. legimus de vi-

sione, quam habuit Iacobus per Angelum, in qua, promisso Dei auxilio, videtur saltem hujusmodi industria indicata fuisse : id quod clarius exprimitur in textu Samaritano. Animadvertimus etiam Iacobum ipsum ibidem omnia referre Deo accepta, cui ille cordi erat. Unde concludimus satis nobis suppetere argumenta ad miraculum asserendum si opus est. Sed si sermo cum illis esset, qui naturalem illam vim in imaginatione concipientium concedere non renuunt, dicemus Deum gratia sua novae illi sed naturali pecoribus multiplicandis rationi benedixisse ullo sine miraculo, quod non est praeter necessitatem asserendum.

EXERCITATIO XV.

An credibile sit Balaam asinam locutam esse?
Numer. XXII. 28.

Vaha! inquiunt multi increduli cum Voltaire, tales eventus apud poetas solum reperies, et in divinis libris. Verum quidem est aliquos e veteribus, uti Maimonides apud Grotium, colloquium Balaam cum asina per mentalem immaginationem explicasse, quod idem ostendimus Exercitatione alia, nonnullos autumasse de colloquio Hevae cum serpente. Verum praeterea est Gregorium Nyssenum in vita Moysis retulisse colloquium idem tamquam vaticinium, quod Balaam ex naturali asinae ruditu desumpsit. Vide Calmet. At indubium est communissime a Patribus et Interpretibus historiam illam litteraliter accipi, idque jure ac merito: nam 1.° nihil hic obstat regulae illi generali, qua jubemur sensum litteralem sumere,

in historicis praesertim Sacrae Scripturae narrationibus.

2.° Petrus (2. Epist. II. 16.) litteralem sensum adstruit, et diserte ait: *subjugale mutum animal hominis voce loquens, prohibuit Prophetae insipientiam.*

Sed locutio, ajunt, in brutis repugnat. Locutio, reponimus, propria et rationalis, non inficiamur: locutio vero materialis edita per vocis sonum ex aere efformatum, virtutis alicujus potentioris ope, id negamus. Equidem plura suppetunt vocum exempla, quas daemon edit in idolis, et ventriloquis, quaeque insuper per aera exauditae sunt. Hujusmodi exemplum pariter habemus in psittacis, picis, aliisque, quae Calmet praesertim cit. loco exponit.

Obstupescere debuisset Balaam, urgent, si asinam vere loquentem audivisset. Respondemus Balaam vel non obstupuisse utpote ariolum et necromantiam edoctum; vel si hoc malunt, obstupuisse quidem, quin tamen Scriptura hoc expresse testetur. Vide Veith. et Du-Clot in haec loca.

EXERCITATIO XVI.

An Balaam fuerit Propheta Dei?

In sententiarum discrimine referimus, quae hinc inde proponi solent, historiam Balaam praetermittentes, quae legitur Numer. XXII. et seqq.

Sunt aliqui, inter quos Tostatus, qui Balaam verum Dei prophetam opinantur, licet moribus et vita nequissimum: nam 1.° Dei afflatu eximia oracula pronunciavit: 2.° consuluit

Deum, eumque suum Dominum appellavit (1). 3.° Dominus apparuit illi primo vetans, inde permittens ut ad Balac pergeret, et Angelus Domini se se illi offert, alloquitur et mandata imponit: 4.° nomen arioli, juxta Hebraeorum opinionem, teste Hieronymo, Deus tantum dedit Balaam, cum is avaritia captus est. Hebraei quoque putant Balaam fuisse illum Ieu, qui cum Sancto Iob familiaritate devinctus erat. Nec desunt exempla prophetarum veri Dei inter Gentiles, uti de Sibyllis constat ex August., et inter malos homines, uti de Saule.

Communius tamen est inter Patres, et Commentatores opposita de Balaamo sententia, quam ex his colligunt. 1.° Scriptura eum vocat *ariolum* (2). 2.° Ascendit loca excelsa Idolis addicta, captans auguria diaboli (3). 3.° De ea ita loquitur semper Scriptura tamquam de homine scelestissimo, quod etiam testatur Petrus (4) et

(1) *Veni igitur, et maledic populo huic, quia fortior me est: si quo modo possum percutere et ejicere eum de terra mea, novi enim quod benedictus sit cui benedixeris, et maledictus in quem maledicta congesseris* (Num. XXII. 6.). *Ille respondit: manete hic nocte, et respondebo quidquid mihi dixerit Dominus. Manentibus illis apud Balaam, venit Deus, et ait ad eum etc.* (Ibid. 8.). *Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti, et auri non potero immutare verbum Domini Dei mei etc.* (Ibid. 18.).

(2) *Et Balaam filium Beor ariolum occiderunt filii Israel gladio etc.* (Ios. XIII. 22.).

(3) *Mane autem facto duxit eum ad excelsa Baal, et intuitus est extremam partem populi* (Num. XXII. 41.).

(4) *Derelinquentes rectam viam erraverunt, secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit,* (2. Petr. II. 15.)

Iudas (1). 4.° Ex scandalo fornicationis et idololatria Beelphegor (2).

Hinc cum Theodoreto (*Quaestionibus in Numeros*) notant ipsum non consuluisse verum Deum, qui licet inconsultus voluit tamen per Balaam loqui, per illum, inquam, invitum et repugnantem, et Israeli potius maledicere cupientem; idque fecit Deus ut major sibi cederet gloria, majorque idololatris confusio, nec non Haebraeis salus. Notant etiam Ieu amicum Iob (3), ex Iob. et LXX. fuisse Idumaeum; Balaam ex Mesopotamia (4).

Vide Nat. Alex. *aetate* 4. *Diss.* 7. *prop.* 2.

EXERCITATIO XVII.

Quid de animalibus mundis, immundisve?

Inter praecepta Mosaicae legis illud reperitur, quod abstinerent Iudaei a quibusdam animalibus, quae aut comedi, aut ne tangi quidem possent absque legali macula. Immunda haec, caetera munda sunt dicta. Omnia, quae huc spectant narrantur Lev. XI, ex quibus generatim adnotamus.

1.° Ex animalibus terrestribus solum ea sunt munda, quae ungulam habent divisam, et

(1) *Vae illis, quia in via Cain abjerunt et errore Balaam mercede effusi sunt, et in contradictione Core perierunt.* (Iudas 11.)

(2) *Initiatusque est Israel Beelphegor, et iratus est Dominus.* (Num. XXV. 3.)

(3) *Respondensque Eliu filius Barachel Buzites etc.* (Iob. XXXII. 6.)

(4) . . . *conduxerunt contra te Balaam filium Beor de Mesopotamia Syriae etc.* (Deut. XXIII. 4.)

etiam ruminant. 2.° Ex piscibus, qui pinnulas habent et squamas. 3.° Ex avibus viginti species, quae ibidem designantur. 4.° Reptilia omnia immunda, iis exceptis, quae, ut locustae, praeter alas et quatuor pedes, simul habent duo longiora crura, quibus saliunt.

Quaeritur 1.° an discrimen inter munda, immundaque animalia simul cum mosaica lege inceperit? Resp. juxta nonnullorum sententiam cum mundo ipso coeptum. Evincitur hoc ex eo quod Deus ipse (1) discrimen aliquod induxit inter cibos, praecipiens ne arbor scientiae tangeretur: et ex eo quod Deus Noemo mandaverit (2) ut certum numerum animalium mundorum in arca collocaret. Confirmatur etiam ex consuetudine Aegyptiorum, cum et ipsi ab aliquibus cibis abstinerent, ut testatur Herodotus (*lib.* 2.) et colligi videtur etiam ex Genesi (3), ubi illicitum Aegyptiis fuisse dicitur simul cum Hebraeis comedere. Quod explicant multi animadvertentes, oves, vitulos, boves, quibus tamquam mundis vescebantur Hebraei, numina Aegyptiorum fuisse, et proinde pro cibo inservire iis non potuisse. Iuxta hos Moyses solum explicavit, et fortassis legem Dei veterem amplificavit.

(1) *De ligno autem scientiae boni et mali ne comedas, in quocumque enim die comederis ex eo morte morieris.* (Gen. II. 17.)

(2) *Ex omnibus animantibus mundis tolle septena, et septena, masculum et foeminam; de animantibus vero immundis duo et duo, masculum et foeminam.* (Gen. VII. 2.)

(3) *Quibus appositis, seorsum Ioseph, et seorsum fratribus, Aegyptiis quoque, qui vescebantur simul, seorsum (illicitum est enim Aegyptiis comedere cum Hebraeis, et profanum putant hujuscemodi convivium).* (Gen. XLIII. 32.)

Quaeritur 2.° qua de caussa haec lex inducta sit? Resp. Caussa indigitari videtur a Deo ipso (Lev. XI. 4. 5.) . . . *Sancti eritis, quia ego sanctus sum*: (XX. 24. etc.) *Ego Dominus Deus vester, qui separavi vos a ceteris populis: separate ergo et vos jumentum mundum ab immundo, et avem mundam ab immunda, ne polluatis animas vestras . . . . eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus, et separavi vos a ceteris populis ut essetis mei*. Hisce tamquam fundamentis praejactis, solent interpretes tamquam caussas hujus discriminis a Deo statuti has assignare. 1.ª Ut populus jugiter occasionem exercendi actus temperantiae, obedientiae et religionis haberet. 2.ª Immundorum naturam, quae, Physica duce, vel est venenosa, ut de plurimis reptilibus docent, vel saltem noxia hominum valetudini, ut pisces hic vetiti, ut caro suilla etc., aut impura vulgari hominum sensu, et opinione, cui aliquid divinum legislatorem indulsisse in illo ciborum delectu censent aliqui. Hinc nonnulla vetantur, quae naturaliter omnes respuimus, ut mustela, mus etc. 3.ª Nonnulli Patres mysticam assignant caussam, ut nempe homines a vitiis caverent, quae per eadem immunda animalia designantur: ex. gr. gula per suem, incontinentia per leporem etc. 4.ª Dant quoque nonnulli aliam rationem ex eo deductam quod Deus vellet populum suum ab idololatria, et idololatris remotum, cum hi quaedam animalia, quae juxta Scripturam immunda sunt, idolis immolarent; alia ex iis, quae sunt munda, non comederent, eadem colentes ut Deos. Qui plura de his desiderat, adeat Natalem Alex. *hist. V. T. aet. 4. Diss. III. Art. V. §. 2.*

Quaeritur 3.° quid praecise prohibebatur, inducebatque legalem immunditiam in his animalibus? Resp. 1.° Prohibitum fuisse illa edere. 2.° Tangere eorum cadavera; viva tamen haudquaquam, imo apud Hebraeos familiaris erat camelorum, equorum, asinorumque usus. 3.° Reptilia vero ne viva quidem tangere, quia peculiarem iis inesse immunditiam arbitrabantur. Ita Levit. XI.

EXERCITATIO XVIII.

An Polygamia et Repudium licuerint?

Nomine *polygamiae* antonomastice intelligitur pluralitas simultanea uxorum. Successiva enim semper licuit. Pluralitas vero virorum unius foeminae, sive *polyandria* numquam licere potest, ut videbimus. Dictum est autem *antonomastice*, nam Polygamia vox graeca est e πολὺς *multus, numerosus*, et γάμος *nuptiae, connubium*: quare aeque significare potest connubium unius viri cum multis simul uxoribus, et unius uxoris cum multis simul viris. Nomine vero repudii non intelligimus thori divortium, sed vinculi matrimonialis solutionem.

Sunt qui accusant Legem veterem eo quod ipsa res malas, uti polygamiam, ac repudium, approbaverit. Sunt qui ex adverso argumentum inde sumunt, ut indissolubilitatem matrimonii in Lege nova oppugnent. Praestat igitur ostendere quomodo illa tunc licuerint absque detrimento Dogmatum Christianae Religionis, quod evincere nitimur sequentibus propositis quaesitis.

Quaeres 1.° an polygamia et repudium re-

pugnent naturae? Resp. Ut aequivocationes, vitentur, quibus aliqui illud concesserunt, negarunt alii, notandum est 1.° juxta naturam fines matrimonii plures esse, videlicet propagationem prolis, prolis educationem, mutuum conjugum amorem, obsequium, utilitatemque. Polygamia et repudium non repugnant prolis propagationi; at repugnat quidem, ut consideranti patebit, aliis recensitis finibus. Et revera aequitas naturalis postulat, ut contractus aequalis sit penes ambos contrahentium partes. Iam vero polygamia importat, ut vir pluribus uxoribus utatur; unaquaeque vero uxor unico tantum viro; numquam enim liceret polyandria, utpote procreationi prolis, quae est finis potissimus, repugnans. Repudium, saltem ut olim permissum fuit, dat viro facultatem ab uxore recedendi, non e contrario. Quod si aetate ultima potentiores feminae, exemplo matronarum Romanarum, libellum repudii viris mittebant, contra legem Mosaicam faciebant (*Ioseph. Antiquit. XV.* 7. 10. *Marci X.* 12.).

Notandum est 2.° Deum non potuisse quidem illud permittere, quod repugnat prolis propagationi: hoc enim ita est intrinsece malum, ut a malitia depurari nequeat; non ita vero illud nequit, quod aliis matrimonii finibus repugnat, in quibus vel immutando, vel transferendo conjugum jura, et obligationes, proinde ac fecit cum permisit Hebraeis ut Aegyptios spoliarent, aufert quod malum est; siquidem Deus est summus omnium dominus. Potest praeterea aliunde supplere quod deest. Tandem multa per se injusta inter homines quoque evadunt justa, annuente parte, quae reclamare posset. Hinc concludimus polygamiam, et repudium repugnare juri naturali *de secundario*, ut a-

junt, sive in materia a malitia depurabili; in qua Deus juxta Theologorum sententiam dispensare potest; secus ac in iis, quae sunt contra jus naturale *de primario*, sive ubi malitia ab objecto, ac rei materia auferri nequit.

Quaeres 2.° an polygamia, et repudium in primaeva Matrimonii institutione fuerint a Deo permissa? Resp. minime gentium: idque clare colligitur 1.° ex capp. I. et II. Genesis, in quibus unicum, ac singulare institutum legitur conjugium inter masculum et foeminam, et praecipue ex illo: *erunt duo in carne una*. unde S. Hieronymus *Epist.* 85., *etiam de Paradiso expulsus Adam unam habuit uxorem.* 2.° ex verbis Christi apud Matt. XIX. ubi respondens Scribis de matrimonii vinculo loquentibus illis verbis: *ab initio non fuit sic:* satis ostendit matrimonium initio non aliter fuisse ac in Christi lege decernitur, ita ut plures ejusdem viri uxores, et vinculi divortium prohibeantur. Hinc Lamech, qui legitur (1) plures habuisse uxores, a Patribus reprehenditur (2), et a Nicolao Pont. (*Epist. ad Lotharium*) vocatur *adulter*.

Quaeres 3.° quando licita esse coeperit polygamia? Resp. post diluvium, idque colligitur 1.° ex Sanctis Patriarchis, qui plures simul habuerunt uxores, quod non fecissent, nisi fuisset a Deo concessum. Ita Abraham habuit Saram et Agar. Iacob Liam et Rachelem. El-

(1) *Qui accepit duas uxores, nomen uni Ada, et nomen alteri Sella.* (Gen. IV. 19.)

(2) *Primus Lamech maledictus, et sanguinarius, et de Cain stirpe descendens unam costam divisit in duas, et plantarium bigamiae protinus diluvii poena subvertit.* S. Hieron. loc. cit.

Digitized by Google

cana (1), David (2), aliique plures, ut narrat Scriptura: 2.° quia lex mosaica nullibi damnat, imo permittere videtur polygamiam: (Deut. XXI. 16.) *non poterit filium dilectae facere primogenitum*. Quod si aliquando concubinae dicantur, quae plures erant eidem viro uxores, uti Agar, et Cethura Abrahamo, hinc non est veras uxores non fuisse, sed solum non primarias ac cum tabulis solemniter ductas, bonorum socias et dominas familiae: sed secundarias, idest ad procreationem prolis dumtaxat. Et revera Gen. XVI. Agar dicitur uxor Abraham, uti Cethura cap. XXV.

Notandum tamen hic obiter est, Moysem ut polygamiam minueret attulisse primaevam Matrimonii institutionem (Gen. I. 27., II. 23. etc.); primam ejus transgressionem (Gen. IV. 19.), atque opportune narrasse incommoda, quae marito e pluralitate uxorum enascuntur (Gen. XV. 4. etc. XXX. 1. 3., 15.). Praecipue vero immundities per concubitum contracta, quae ad integrum diem extenditur (Levit. XV. 18.) polygynaecciam progressu temporis imminuisse videtur.

Quaeres 4.° quando licuerit repudium? Resp. saltem in lege Moysis. Dicitur enim Deut. XXIV. 1. *Si acceperit homo uxorem, et habuerit eam* (idest *cohabitaverit ei*, ut LXX. vertunt), *et non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam foeditatem, scribet libellum repudii, et dabit in manu illius, et dimittet eam de domo sua*. Hic notetur ex Deut. XXIV. colligi repudiatam potuisse juxta

(1) *Elcana habuit duas uxores* (1. Reg. I. 2.).
(2) *Fuerunt duae uxores Archinoa et Abigail* (2. Reg. II. 2.).

legem alteri marito copulari: imo nequisse post alteras nuptias ad priorem redire. Ostendit hoc aperte solutum fuisse per repudium antecedens matrimonium; secus mulier alteri nubens juxta Leviticum adultera fuisset. Et revera durum nimis esset dare libertatem viro et repudiandi, et alteram ducendi (obtinebat enim polygamia) mulierem vero cogere ut perpetuam servaret continentiam. Ergo per repudium scindebatur matrimonii vinculum, quod bene per hebraeum exprimitur: וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת: *et scribet ei libellum excisionis*. Quare cum Bellarmino (*de Matrim.*) aliisque conjicimus contra opinionem Magistri et Bonaventurae repudium non fuisse utcumque toleratum in lege veteri, sed positive a Deo permissum, cui soli competit in rebus hujusmodi dispensare, praecipue post primam matrimonii institutionem. Quod si mulier repudiata vocatur in Scriptura *polluta* et *abominabilis*, solum id dicitur quatenus quadam publica infamia notata erat.

Qnaeres 5.° an alia sint circa repudium consideranda? Resp. 1.° repudii jus, sive vinculi solutionis solum maritis competebat, non uxoribus: de viris enim solum loquitur lex. Legatur Iosephus (*Antiq. lib. IV. c.* 6.). 2.° Non ex qualibet caussa repudium fiebat, de quo arguuntur Iudaei a Malachia (1), sed licite solum propter notabilem aliquem defectum animi, vel corporis, ut leprae, sterilitatis, rixae perpetuae et similia. Ita passim Patres, ac

(1) *Cum odio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Israel: operiet autem iniquitas vestimentum ejus, dicit Dominus exercituum: custodite spiritum vestrum et nolite despicere* (Malach. II. 16.).

Digitized by Google

Interpretes explicantes illud: *propter aliquam foeditatem*. Aetate Christi Iudaei de caussa repudii invicem contendebant: Schola enim Hillelis contendebat quamlibet minimam caussam marito ad repudium sufficere; schola vero Schammai statuebat adulterium (v. *Matth. XIX. I.* 10.). 3.° Ad praecipitationem vitandam majoremque cautelam tradunt Hebraei, et ex iis Vatabl., et indicat August. (*contra Faust. l. XIX. c.* 26.) repudium fuisse factum quibusdam legum solemnitatibus, puta testium, praesentis Rabbini, tabularum scriptarum, ac similium; ita ex jure civili *tit. de divortiis* scimus repudium apud Romanos factum esse coram Iudice, atque illa formula: *res tuas curato: res tuas tibi habeto*. 4.° Repudii jus non habebat maritus in uxorem, quam duxisset ob stuprum eidem illatum (2), neque maritus, qui ut uxorem repudiaret, eam diffamasset (2).

Quaeres 6.° cur Deus permiserit polygamiam, et repudium, quae repugnant tum naturae, saltem aliqua ex parte, tum primaevae matrimonii institutioni? Resp. Polygamiae caussas reperiunt communiter Patres 1.° in eo ut facilius proles post diluvium multiplicaretur, praesertim deperditis viribus robustioribus et longioris aetatis; 2.° ut quemadmodum ante diluvium matrimonium significabat conjunctionem

(1) *Si invenerit vir puellam virginem, quae non habet sponsum, et apprehendens concubuerit cum illa, et res ad judicium venerit: dabit qui dormivit cum ea patri puellae quinquaginta siclos argenti, et habebit eam uxorem, quia humiliavit illam: non poterit dimittere eam cunctis diebus vitae suae.* (Deut. XXII. 28. 29.)

(2) *Si duxerit vir uxorem, et postea odio habuerit eam etc.* (ibidem 13. et seqq.)

Christi cum Ecclesia, ita post diluvium significaret conjunctionem Christi cum gentibus. Insinuat hoc prae aliis August. (*de Bon. coniug. c.* 18.). Repudii vero rationem indicavit ipse Christus (Matth. 19.) illis verbis: *Moyses ad duritiem cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras;* nempe ut majora evitarentur mala, quae uxoribus a duris viris imminebant.

Quaeres 7.° an ex eo quod in veteri lege licita fuerint polygamia et repudium, inferri aliquid possit contra indissolubilitatem matrimonii in lege Christi? Resp. nequaquam; nam Christus, qui utpote Deus solus dispensare potest in naturali lege, atque supremus est legislator, matrimonium revocavit ad primam institutionem; addito insuper Sacramenti vinculo, ita ut *duo sint* solum *in carne una*, atque ita, ut *quod Deus conjunxerit, homo non separet*. Patet hoc aperte ex Evangelio et Tridentino.

Qui de Polygamia plura desiderat, adeat Nat. Alex. (*aet.* 1. *Diss.* 4. *prop. unica*); de eadem et de repudio adeat Becan. (*Manuale*, et *Analogia inter V. et N. T.*) atque cl. Brunati (*Difesa della Legislazione Mosaica pag.* 47. *seq.*).

EXERCITATIO XIX.

Quid de usuris?

Usura, quae proprie in eo consistit ut exigatur aliquid praeter restitutionem rei mutuo datae, videtur in quibusdam locis S. Scripturae permissa, in aliis vero generatim prohibita. Permissam eam esse aliquo modo colligi videtur: Exod. XXII. 25. *Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum,*

non urgebis eum, nec usuris opprimes: Deut. XXIII. 19. *Non foenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno. Fratri autem tuo absque usura id, quo indiget commodabis, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo*. Ita putant Iudaei licitas per has leges eorum usuras, quas sine modo cum extraneis quibusvis sive Christianis, sive Gentilibus exerunt. Ex alia vero parte videntur sequentia loca usuram generatim damnare Psal. XIV. *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo . . . . . . qui pecuniam suam non dedit ad usuram*. Psal. LIV. inter res iniquas illud adnumeratur quod *non defecit de plateis . . . . usura*. Ezech. XVIII. 8. vir justus commendatur, ex eo quod *ad usuram non commodaverit et amplius non acceperit*. Hoc ipsum confirmari potest ex verbis Christi apud Luc. VI. 35. *mutuum date nihil inde sperantes*.

Nunc autem videndum quomodo haec conciliari inter se possint. En varia systemata.

1.um Usura cum fratribus Iudaeis fuit illicita, et a lege sub poenis prohibita. Usura cum extraneis fuit illicita, non tamen a lege sub poena prohibita, idque ob eorum duritiem, eo fere modo quo aliqui judicant de libello repudii, nempe ad majora mala, ac praesertim oppressionem fratrum vitandam. Ita Thomas (22. *qu.* 78. *art.* 1. *ad* 2.).

2.um Usura semper fuit illicita Iudaeis et a Lege prohibita, sed expresse permissa cum Chananaeis, Amorrhaeis, Amalecitis, contra quos cum dederit Deus populo suo jus belli, et occisionis, a fortiori usurae jus; et quia omnes gentes, maxime vero vicinae, hostes erant Iudaeorum; hinc Deuter. generatim dicit *sed*

alieno. Ita multi cum Ambrosio (*lib. de Tob. c.* 15.).

3.um En alius respondendi modus, nostra quidem sententia, satis probabilis. Usuram justam permisit Deus Hebraeis; usuram vero nedum injustam, sed et justam vetuit Hebraeis erga fratres. Hoc ut declaretur, nonnulla animadvertimus, ac 1.° concedere theologos omnes quod si pecuniam mutuando interveniant quidam tituli uti societatis commercii, ut vocant, damni quod mutuans patitur, jacturae lucri, quod non mutuando fieri potuisset, sortis amittendae periculi et similia, concedunt inquam juste tunc id exigi posse ultra sortem, quod attentis circumstantiis aequum fuerit. 2.° Legibus Principum, qui prospicientes bono societatis noverunt eidem valde utile fore pecuniam facile mutuam dari, statutum quiddam esse, quod juste ultra sortem exigi possit, idque ut aliqui docent, etiam aliis deficientibus titulis, de qua opinione tamen legendus est Thom. (2. 2. *Quaest.* 78. *art.* 1. *ad* 3.). 3.° Usura ajunt alii tunc est intrinsece mala, quando pecunia data est titulo puri mutui, sive gratuitae concessionis, atque hoc modo prohibet usuram Bened. XIV. (*Constit. VIX PERVENIT; et de Synod. Dioec, l. X. c.* 4.). Hoc modo etiam, ut alia interim omittamus, Christus illis verbis: *mutuum date nihil inde sperantes*, vetat lucrum ex puro mutuo, quod veluti eleemosynam insinuat exercendam. Caeterum falsum est addunt, quod pecunia praecipue in presenti rerum civilium statu, infrugifera sit, quod variis modis ingeniose probant. Legantur Maffei (*Dell' impiego del danaro*); Bolgeni (*de Usura: Dissertatio mss.*); Marcus Mastrofini (*Le Usure libri tre. Roma* 1831. *Mi-*

lano 1832.). Nostrum quidem non est de opinionibus hujusmodi judicium ferre, ac solum monemus *Decretis Supremae S. Congr. S. Officii* 3. Iul. 1822., 18. Aug. 1830. prohiberi ne Christi fidelium conscientiae quod ad hoc turbentur. Omnibus interim perpensis putamus hoc pacto rem nostram concludi posse.

Concessit Deus dare mutuum cum mercede, sive cum usura alienigenis et dummodo quod aequum esset solum exigeretur, et quando juste id fieri potuerit. Prohibuit autem ne hoc ipsum, caeteroquin licitum, cum fratri bus fieret, caritatis, liberalitatis et privilegii caussa: eo fere modo quo per alia temporalia privilegia Hebraeis providit, uti per absolutionem aeris alieni, et regressum earumdem possessionum anno sabbatico, vel jubilari. Et sane locus Deut. superius citatus eodem modo loquitur de pecunia mutuo data ac *de qualibet alia re*. Certum est autem licite posse repeti aliquid ultra sortem in rebus commodatis. Id ipsum magis, ut puto, manifestum fit verbis sequentibus: *Fratri autem tuo absque usura id, quo indiget commodabis*.

Eligat quisque, ex allatis sententiis, quae ipsi magis arrideat, cum omnes sufficere possint.

EXERCITATIO XX.

An miraculum adfuerit in transitu maris rubri?

Quod ad elevationem manus, et virgae Moysis maris aquae dividantur, consistant veluti muri in transitu Hebraeorum, rursusque deprimantur, ut Aegyptios operiant, res est tam-

miraculosa, quam quae unquam hujusmodi fuerit. Hoc eo magis asserendum, quod historico, ac simplicissimo modo narratur illud Exod. XIV., ac confirmatur rursus capite XV. 8. (1), Psalm. LXXVII. 13. (2), Habacuc III. 10. (3). His accedit testimonium Scriptorum profanorum de hac re tamquam de prodigio quodam evulgato. Hoc enim clarissime indicavit Rahab exploratoribus hebraeis (4), Achior Holopherni (5), Artapanus apud Eusebium (*Praep. Evang. lib. IX. cap. ult.*) et Diodorus Siculus (*Biblioth. l. 3. cap. 40. sub fin.*) ut alios silentio praeteream. Quonam igitur pacto prodigium eludere pertentant?

Confugiunt adversarii ad accessum et recessum (vulgo *flusso e riflusso*), cui validissimum ventum adjungunt, ut transitum pro Hebraeis felicem explicent. At primo altum de utroque silentium in Scriptura, quae nil praemittit, nisi manus et virgae elevationem; 2.° tanta temporis mora necessaria erat, ut incolumes transirent vicies, aut tricies centena millia Hebraeorum cum jumentis et curribus, ut non suffi-

(1) *Et in spiritu furoris tui congregatae sunt aquae: stetit unda fluens, congregatae sunt abyssi in medio maris.*

(2) *Interrupit mare, et perduxit eos, et statuit aquas quasi in utre.*

(3) *Fluvios scindes terrae: viderunt te, et doluerunt montes: gurges aquarum transiit: dedit abyssus vocem suam: altitudo manus suas levavit.*

(4) *Audivimus, quod siccaverit Dominus aquas maris rubri ad vestrum introitum, quando egressi estis ex Aegypto etc.* (Ios. II. 10.).

(5) *Fugientibus his Deus Caeli mare aperuit, ita ut hinc inde aquae quasi murus solidarentur, et isti pede sicco fundum maris perambulando transirent.* (Iudith V. 12.)

ciens ad hoc habeatur tempus recessus, quod ad summum est sex horarum. Deinde Aegyptii quoque maris aestum, ac ejus vicissitudines noverant. Tandem loquuntur ne adversarii de aquarum secessione, et vento naturali? Sed tunc nil aliud expectandum erit praeter aquarum in aliqua tantum parte decrementum, aut maris confusam tempestatem; an de supernaturali? Fateantur ergo quod asserimus prodigium.

Qui plura de hoc desiderat adeat Calmet (*Diss. in Exod. de Transfretatione Erythraei*), Veith (*Quaest. XXIII. de lib. Exod.*).

EXERCITATIO XXI.

Quid de Talionis lege?

Carpunt nonnulli Mosaicam Legem, eo quod legem *Talionis* contineat, talis nempe praecise poenae infligendae, quale delictum fuit, quod et dicunt scandalosum cum rixarum, et vindictae caussa sit, et injustum cum propterea, si quis rixando alium percutiat, et amputet illi brachium, privari ipse debeat eadem corporis parte, eodem modo, et cum similibus circumstantiis, quod insuper fere impossibile esse videatur. Alia quoque congerunt his similia. Sed *Talionis* lex habetur expressa in primis Exod. XXI. 23. ubi his verbis de eo fit sermo, qui alium percusserit: *reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, livorem pro livore*. Haec eadem in-

culcatur rursus in Levit. XXIV. 20. (1) et Deut. XIX. 21. (2).

Haec porro lex ut claro lumine collocetur, notanda haec sunt: 1.° Non est per illam legem privatis concessa auctoritas ulciscendi injurias acceptas, sed tantum quaedam data est norma judicibus. De *Talione* ait August. (*contra Faust. l. XIX. c.* 25.) *non fomes sed limes furoris est: non ut id, quod sopitum erat, hinc accenderetur, sed ne id quod ardebat, ultra extenderetur*. Caeterum privatam vindictam prohibuit Deus generatim: *Mea est ultio, et ego retribuam* (Deut. XXXII. 35.), et judices constituit, qui in omni tempore, et in omni caussa pro omnibus jus dicerent. 2.° Si lex ista ut norma data est judicibus, sic erat adhibenda, ut consideratis omnibus circumstantiis minuentibus, aut aggravantibus delictum, poena reposceretur. Hoc enim postulat naturalis ratio, haec est normae natura. Probabiliter pretio quoque redimi poena poterat penes Iudaeos, ut apud alias gentes, quae *Talionis* legem adoptarunt, ut videbimus. 3.° Ita lex declarata consentit apprime cum naturali aequitate. Hinc Rhadamanthus (*apud Arist. Ethicor. lib.* 5. *c.* 13.) *Si quis quod fecit patiatur, jus erit aequum*. Hinc etiam ex Diogene Laertio in Solone discimus Graecos *Talionem* pro lege habuisse; hinc tandem ex Gellio, qui plura de *Talione* habet (*lib.* 20.) scimus quoque apud Romanos inter leges XII. tabularum *Talionem*

(1) *Fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente restituet, qualem inflixerit maculam, talem sustinere cogatur.*

(b) *Non misereberis ejus, sed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges.*

viguisse. 4.° In hebraica legislatione propter theocratiam delicta omnia in Deum peculiari modo commissa erant, et a divina ejusdem ac suprema auctoritate puniebantur. Ita in codice mosaico, etiamsi in aliis hominum codicibus non posset *Talio* permitti, justus esse potuit. Vide Renazzium (*Elem. Iur. Crim. lib.* 2. *c.* 4. *part.* 16.) et Malanima (*Sopra i delitti e le pene secondo il gius divino cap.* 16. *et seqq.*). 5.° Si nihilominus increduli a *Talionis* lege abhorreant, praesertim obscurata pravis Scribarum interpretationibus, atque perfectius, dulcius, humaniusque aliud existiment, et velint, Christum audiant et sequantur: *Audistis quia dictum est: oculum pro oculo, et dentem pro dente: Ego autem dico vobis non resistere malo, sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe illi et alteram* (Matth. V. 38. 39.). Lege plura apud Commentatores in loca citata.

EXERCITATIO XXII.

Quomodo vitulus aureus conflari potuerit, ac in pulverem reduci, dum Moyses in montem ascendit? Exod. XXXII.

Nihil non moliuntur increduli, ut quae de vitulo hoc narrantur, incredibilia ostendant, praesertim Zapata in suis *Quaestionibus*, et Voltaire *Lexic. Philosoph.*, et *Tract. de Tolerantia*. Nos more nostro necessaria subnectimus quaesitis respondentes.

1.° Ubinam suppetere Hebraeis possent tam excellentes sculptores, ut vitulum statim conflarent? Resp. Inter Hebraeos bonarum artium

peritos fuisse conjicitur ex illorum mora inter Aegyptios, et clarius evincitur ex Tabernaculi constructione. Ad rem porro adnotamus nil haberi in narratione de operis pulchritudine, de tempore in effingendo vitulo insumpto (quod gratis Voltaire ad unam redigit noctem); neque de integri vituli figura, quam aliqui putant solum ejus caput expressisse, quod refert Calmet ex multorum Patrum sententia.

2.° Quid revera vitulus ille repraesentabat? Resp. Putant plures bovem *Apim* qui Memphi, seu *Mnevim*, qui Heliopoli colebatur ab Aegyptiis, quibuscum Hebraei versati sunt.

3.° Quanam arte aurum resolvi potest in pulverem potabilem? Resp. Chimicam id efficiendi rationem describunt celebres nostrae aetatis Chimici Senac, Macquer, Ruelle, Baro, Stahl. Iam vero ex Diodoro Siculo, et Weissenbach (*T. I. Theol. Bibl. p.* 177.) colligimus artem fundendi metalla Aegyptiis fuisse cognitam, ex quibus Hebraei, ac praecipue Moyses, qui *eruditus* erat *omni sapientia Aegyptiorum* (*Act. VII.*), addiscere eamdem potuerunt. Ita Veith. Sed, et omissa chimica, respondemus per combustionem, vel malleos, limasque in subsidium vocatas rem confici potuisse, ac probabilius sic factum cum Moyses (Deut. IX. 21.) fateatur: *vitulum arripiens igne combussi, et in frusta comminuens omninoque in pulverem redigens projeci in torrentem, qui de monte descendit.*

4.° At quo fine id Moyses voluit? Resp. Voluit et ut penitus idolum destrueretur, et ut contemnere Hebraei discerent idolum potabile tandem, et ventri expositum.

5.° Quomodo uti narrat Scriptura Moyses potuit caedere 23,000 Hebraeos? Resp. Moyses

et Levitarum auxilium habebat, et (quod rei caput est) divina ope fulciebatur. Sed ut verum fateamur ex Textu tum Hebraico tum Samaritano, ex Versione τῶν LXX., optimisque ex veteribus editionibus conjicitur, errorem irrepsisse in vulgatae codicibus, ubi pro *TRIA millia* amanuensis *XXIII millia* legisse videtur.

Plura apud Commentatores, nec non apud Veith (*Quaest. XXIV. de lib. Exod.*) Du-Clot. (*Not.* 42. *T.* 2.) Guénee (*P. I. Letter. V.* e *VI.*)

EXERCITATIO XXIII.

Quid de Lepra?

Cum et in V. et in N. Testamento, in Patribus etiam frequentissime de lepra fiat mentio, ejusque sit varia significatio, de ea loqui utile ducimus: atque, ut alias in hujusmodi egimus materiis, nonnullis propositis quaestionibus.

Quaeres 1.° quot fuerint leprae species? Resp. ex Lev. XIII. apparet septem fuisse leprae species in lege consideratas: 1.ª erat alba, et lucens; 2.ª recurrens, seu reddiens; 3.ª inolita, sive in carne viva (primae nempe erant cutis et capillorum); 4.ª mundissima, idest minime contagiosa; 5.ª lepra capitis, vel barbae; 6.ª in calvitio; 7.ª vestis, vel domus. Unde constat species leprae recensitas ad tria genera reduci, nempe hominum, vestium, et domorum. Eodem capite exponuntur signa, seu indicia cujuslibet leprae speciei.

Quaeres 2.° quanam in re lepra constiterit? Resp. (1) morbum fuisse consistentem in

(1) Ex eruditissimo Akerman hanc Leprae habe descriptio-

corrosione quadam, corruptione et putrescentia, quod et dolorem, et probrum, et contagionis periculum habebat. Calmet *Dissertatione in Leviticum* totus est in ostendendo vermes per corpus hominis, per vestes, per domos dispersos lepram constituisse; atque hoc sensu vult Calmet Iob XIII. dixisse: *vestimentum quod comeditur a tinea*. Non admodum juvat immorari in leprae naturam scrutando, cum et difficile valde sit praesertim ob locorum differentiam, id tuto definire, et medicorum potius quam interpretum id esse videatur. Notamus communius explicari lepram vestium et domorum *analogice*, idest quatenus in his caussae, vel effectus leprae inveniantur, ut in morbis pestilentibus accidit. Aliis *Lepra domorum* vix aliud esse videtur, quam introrsus acor, qui lateres solvit, incrustationem muri corrumpit, atque aerem inficit.

Quaeres 3.° an lepra fuerit aliquid naturale? Resp. fuisse morbum naturalem. Animadvertimus autem saepe etiam fuisse poenam a speciali Dei providentia ob peccata inflictam. Ita contigit ob sacrilegium Ozias (2. Paralip. VI.), ob simoniam Giezi (4. Reg. V.) ob rebellionem Mariae (Num. XII.).

Quaeres 4.° quaenam pro leprosis in lege

nem: *Lepra se in cute quidem exteriori exerit, sed etiam telam cellulosam, immo ossa quoque et medullam, atque articulos quoque ossium inficit, ut extremi membrorum articuli sensim emoriantur, dissolvantur, decidant, et corpus horrendum in modum mutiletur. Qui a nativitate leprosus est, 50, et qui deinceps infectus fuit, adhuc 20 annos tristissimos vivere potest. Lepra scilicet gravior omnem medicorum artem fallit; levior in principio sanari, sed si latius serpserit, insanabilis pariter evadit. Mors denique aegrotum plerumque inopinato obrepit: atque morbus in tertiam et quartam generationem transire solet.*

praecipiebantur? Resp. In primis erat praeceptum, ut soli Sacerdotes judicium de hoc morbo ferrent, et postea de liberatione, cui ritus quidam lustrationis, et sacrificii annexus erat, qui fuse describitur Levit. XIV. Quaedam insuper servanda erant leproso in statu morbi tum propter se, tum propter alios. Haec autem quinque erant: habere vestimenta dissuta: caput nudum: os veste contectum: clamare se sordidum: extra castra habitare. Vid. Lev. XIII. 44. etc.

Quaeres 5.° cur Sacerdotibus judicium, et expiatio leprae servata erant? Resp. prima caussa fuit quia lepra peculiaris erat punitio superbiae, et contumaciae contra Sacerdotes: sicque habetur Deut. XXIV. 8. *observa diligenter ne incurras plagam leprae, sed facies quaecumque docuerint te Sacerdotes Levitici generis... mementote quae fecerit Dominus Deus vester Mariae*. Altera caussa fuit quia leprosi nedum naturaliter, sed et legaliter erant immundi, adeoque veluti a sacris interdicti, et irregulares. Tertiam alii addunt, quod nempe Sacerdotes, quibus ars medica commissa fuit, indicia noverent, quibus leprosas maculas et contagiosas ab innocuis discernere possent.

Quaeres 6.° cujusnam rei lepra typus fuerit? Resp. Praecipue lepra expressit peccatum, ac leprae expiatio Sacramentum Poenitentiae: ita Patres. Imo Scriptura ipsa (Isa. LIII.) de Christo pro nobis *peccatum facto* ait: *putavimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo, et humiliatum*.

Plura de lepra habebis apud Commentatores, et Calmet (*Diss.* cit. *in Lev. de Lepra* nec non alia *in Iob. de morbo Iobi*).

EXERCITATIO XXIV.

An incredibilis tanta praeda a Madianitis?

Nolunt increduli cum Voltaire (*in Evangelio rationis, et in Tractatu de tolerantia*) iis fidem habere, quae de magnitudine praedae per Hebraeos de Madianitis relatae, narrantur in Scripturis (Num. XXXI. 32.) hisce verbis: *fuit autem praeda, quam exercitus coeperat ovium sexcenta septuaginta quinque millia: boum septuaginta duo millia; asinorum sexaginta millia, et mille; animae hominum sexus foeminei, quae non cognoverunt viros triginta duo millia.*

Audiamus in quonam Voltaire collocet repugnantiam. 1.° Fieri non potuit, ait, ut in castris reperiretur tanta rerum, et foeminarum copia. At animadvertat textum loqui de praeda ex universa Madianitarum provincia, ac praesertim vers. 10. nominari et urbes, et viculos, et castella.

2.° Nimia est hujusmodi copia pro amplitudine terrae Madian, quae non extenditur ultra octo, vel novem leucas. Resp. 1.° Iosephum, Eusebium, et Hieronymum ausos non fuisse dimensionem definire Madian, attentis fortasse multis, quae obtigerunt, vicissitudinibus. Audet tamen Voltaire. 2.° Nationem eam fuisse admodum copiosam, ac potentem supponit Scriptura dum enumerat vers. 7. quinque in ea principes; et dum Iudic. VI. narrat Hebraeos per 7. annos dura servitute fuisse a Madianitis oppressos. 3.° Concedamus, quod statuit Voltaire; nihilominus omnia possunt cum dimensione illa cohaerere. Nam in primis quod spectat ad numerum hominum notamus foeminas

innuptas numerari 32,000. Numerus porro foeminarum ad masculos in Mundo generatim statuitur plus minus ut 4 : 3. Ergo si foeminae in Madian innuptae erant 32,000; 24,000 erant masculi innupti. Simul ergo innupti erant 56,000. Rursus constat numerum innuptorum ad universum populum esse plus minus uti 1 : 3. Ergo si in Madian innupti erant 56,000; 168,000 erit summa omnium incolarum. Populus hic non incredibiliter erat illius terrae incola, cum longe plures in aliis urbibus nobis notissimis reperiantur. Iosephus Flavius testatur in Galilaea fuisse 204 urbes et oppida, et majores quidem urbes 150,000, minima vero oppida 15,000 incolarum habuisse. Quare et ipse Iosephus in hac exigua provincia, quae vix 40 vel 45 millia passuum longa, et 30 mill. pass. lata est, exercitum fere 100,000. virorum coegit (*Bell. Iud. II.* 20. 6.).

Quod ad fructus ad populum alendum necessarios, notamus terram Madian frugiferam fuisse quam maxime, testibus Hieronymo (in Ezech. LV.) Adrichomio (*Theatrum Terrae Sanctae: de tribu Ruben num.* 45.). Deinde quid impedit, quominus commercio adhibito e vicinis populis, Amalecitarum praesertim, comparare sibi potuerint Madianitae, quod ad victum requirebatur?

Quod ad pastum pecoribus, aliisque alendis, leucarum spatium 8. sufficiens est ad quadratam figuram redactum. Computata leuca juxta passum geometricum, oriuntur jugera 2,073,000; juxta porro mensuram gallicam, jugera 360,000. Spatium hoc sufficientissimum est et pecoribus, et bobus, et asinis a Textu relatis cibo praebendo. Calculi recensiti a Veith sunt excerpti. Aliquantulum diversi, sed idem probantes inveniuntur apud Du-Clot.

3.° Qui fieri potest, addunt, ut Moyses tam dire vexaret provinciam, in qua suus reperiebatur socer Iethro? Respondetur provinciam Madianitarum a Moyse vastatam non comprehendisse habitationem Iethro, qui erat prope mare rubrum; secus non octo, ut vult Voltaire, sed longe plurium, idest 50. leucarum terra illa fuisset. Deinde, ut ex vers. 12. patet, Deus ipse id jussit, atque ob Beelphegor fornicationem, et cultum, vindictam illam de Madianitis sumere Moysem voluit.

Haec praecipue ex Veith (*Quaest. XXXII. de libro Numeror.*) et Du-Clot (*Numeri Nota XVI.*) conf. Guénée (*P. III. Lettera I.*).

EXERCITATIO XXV.

An credibilis ubertas tanta Palaestinae, quanta in Scripturis narratur?

De mira Palaestinae fertilitate variis Scripturae locis fit sermo, ac prae aliis Exod. III. 8. *fluit lacte et melle*. Deut. VIII. 7. etc. *Dominus enim Deus tuus introducet te in terram bonam . . . . . terram frumenti, hordei, ac vinearum, in qua ficus, et malogranata, et oliveta nascuntur: terram olei, ac mellis. Ubi absque ulla penuria comedes panem tuum, et rerum omnium abundantia perfrueris: cujus lapides ferrum sunt, et de montibus ejus aeris metalla funduntur.* At ridet more suo Voltaire cum aliis incredulis tantam soli ubertatem, quod, si eos audias, sterile omnino est, atque infoecundum. Verum si auctoritas Scripturae, etiam humanitus tantum spectatae, pro nihilo illis est, movere eos deberet historicorum profanorum auctoritas, nec

non viatorum relationes, et ipse terrae situs, ex quibus omnibus Palaestinae foecunditas, quam Scriptura describit, clarissime confirmatur.

Auctoritas, inquam, in primis profanorum historicorum, qui de illa terra loquentes, fertilissimam eam dicunt praesertim quod ad oleum, vinum, fruges, arbores, armenta. Catalogum aliquorum hic subjicimus. Hecataeus Alexandro coaevus apud Iosephum contra Appionem; Plinius lib. V. cap. 14. 15.; Tacitus lib. XV. cap. 6.; Plutarchus, Diodorus Siculus, Iosephus, Philo, Laertius, Ammianus Marcellinus lib. 14. c. 8., aliique, quos Veith et Du-Clot citant. His adjungi praecipue potest illorum auctoritas, qui Iudaeorum hostes fuere, ac nihilominus judaici soli fertilitatem testati sunt, ut Iulianus Apostata frequenter in suis epistolis; Rabsaces Assyriorum princeps apud 4. Reg. XVIII.

Relationes dein viatorum suffragantur, ex quibus paucos tantum recensere sat est, imo recentiores solum, qui majoris esse debent apud incredulos auctoritatis, consideramus. Niebhur viator annis 1762, 1763.; De Pages ann. 1776.; Baro Tott eodem ferme tempore; Volney annis 1783, 1785.

Situs vero terrae nonne et ipse fovere debet ejus fertilitatem? Ibidem enim temperata aestas, ac hyems; anni tempora, ac pluviae aequabiles, ordinataeque; maris, Jordanisque influxus; regio praeterea suapte natura pinguis; quibus de rebus peculiare testimonium ferunt Dionysius Alicarnass. *Antiq. Rom. lib. I. p.* 28. Bochart *Descript. Terrae Sanctae Cap. II.* Hoc insuper confirmant 20,000 mensurae olei, ac totidem tritici, quas Salomon quotannis ad regem Tiri mittebat. Hoc tandem, ut a Prophe-

tis describitur, cum Chananaeorum, et Hebraeorum luxu cohaeret.

Quibus omnibus addi debet specialis Dei providentia, ut prae aliis arguit promissio, ob quam terra anno quoque sexto fructum offerebat annorum trium (1). Promissio itidem et pluviae opportunae, et aliarum rerum omnium, quae terrae frugiferae opus essent, dummodo Hebraei divinis praeceptis obedirent (2). Audiamus nunc quid opponant adversarii.

Dicunt 1.° viatores testari hodiernum Palestinae solum aridum esse, et infructuosum. Ergo fabula est, ait Voltaire quidquid de antiqua ejusdem fertilitate traditur. Nos vero, ut respondeamus, omittimus in primis viatorum auctoritatem, qui cum illis pugnant, quos paullo ante nos adduximus. Neglectus culturae, eluviones, bella, aliaque naturalem terrae statum mutare potuerunt. Quod si illud etiam perpenderis peculiare jam divinae protectionis munus cessavisse, nil mirum erit, si pristinae feracitatis bene multum desideretur

2.° Opponunt Hieronymi auctoritatem, quippe qui *Epist. ad Dardanum* videatur tantam Palestinae fertilitatem negare. At si res bene attendatur, ait solum Hieronymus eo loco terram sanctam et ampliorem et uberiorem futuram fuisse Hebraeis, nisi eorumdem peccata obstitissent; simulque bona illa umbram fuisse

(1) *Quod si dixeritis: quid comedemus anno septimo, si non servaverimus, neque collegerimus fruges nostras? Dabo benedictionem meam vobis anno sexto, et faciet fructus trium annorum* (Levit. XXV. 20. 21.).

(2) *Terram enim ad quam ingrederis possidendam, non est sicut terra Aegypti, de qua existi, ubi jacto semine in hortorum morem aquae ducuntur irriguae* (Deut. XI. 10.).

spiritualium bonorum, quae per ipsa promittebat Deus. Caeterum cognovisse Hieronymum Palestinae fertilitatem, aperte constat ex *Commentario* ejus *in Isa. V.* ubi expresse ait: *nihil illa terra promissionis pinguius esse*.

3.° Improbabile dicunt esse duobus opus fuisse hominibus, et vecte ut palmes cum uva asportaretur (1). At primo notamus fuisse eo modo delatam uvam fortasse non tam ob ponderis gravitatem, quam ut intacta ferretur. Secundo, aliarum regionum fructus nostros saepe magnitudine excedere, peculiariter vero uvam, pluribus citatis auctoribus, ostendit Calmet in hunc locum. Tandem dissimulare non possum, quod a Cl. Ignatio Molina accepi, putare se uvam illam haud ejusdem generis fuisse ac nostram, sed eam potius, quam Botanici appellant *musam paradisiacam*.

De his eruditissime praeter Veith (*de libro Deut. Quaest.* 38.), Du-Clot (*Esodo. Nota* 7.), et Guénée (*Ricerche intorno alla Giudea*).

EXERCITATIO XXVI.

Cur nam Moyses in Pentateucho siluerit de paradiso, inferno, et aliis hujusmodi?

Dissimulare quidem non possumus, quod fatebatur Augustinus (*de gestis Pelagii Cap. IV. n.* 14.) *In illo Testamento, quod proprie vetus dicitur, et datum est in monte Sina*,

(1) *Pergentesque ad Torrentem botri, absciderunt palmitem cum uva sua, quem portaverunt in vecte duo viri. De malis quoque granatis, et de ficis loci illius tulerunt etc.* (Num. XIII. 24.).

non invenitur promitti apertissime nisi terrena felicitas. Unde Guilelmus Warburton anglus (*lib. de divinitate missionis Moysis*) ostendit ex hoc ipso quod Moyses de altera vita siluerit, id est medio efficacissimo usus minime sit ad homines in officio continendos, ostendit inquam peculiari Dei numine eum suffultum fuisse. Ex silentio porro Moysis Le Clerc, aliique, ac praesertim recentes increduli concludunt dogmata hujusmodi recentis fuisse originis, nec ab Hebraeis cognita, nisi ad summum circa babylonicae captivitatis tempora. Hinc ad ipsorum dogmata veritatem, atque antiquitatem vindicandam plures scripsere: Calmet (*Diss. in libr. sapient. De naturae animae, et ejus post mortem statu ex sententia veterum Hebraeorum*) Patuzzi (*de futuro impiorum statu lib.* 1. *c.* 6.) Ansaldi (*de futuro saeculo ab Hebraeis ante captivitatem cognito*) Apologistae passim, uti Valsecchi (*Fondam. l.* 2. *c.* 10.), Tassoni (*T.* 3. *c.* 4.) Iohanseu (*Veterum Hebraeorum notiones de rebus post mortem futuris. Hasniae* 1826.).

Nos interim nonnulla animadvertimus, quae sufficientissimam, nostra quidem sententia, responsionem praebent.

1.° Non erat juxta Moysis scopum, et officium codici suo veritates inserere, quas Deus per traditionem revelaverat, quaeque notissimae Hebraeis erant, perinde ac caeteris gentibus. Scilicet dogmata, quae religionis fundamentum sunt, de supremi Numinis existentia, de animorum immortalitate, deque meritorum praemio, ac demeritorum supplicio, revelaverat Deus Adamo, pollicitus insuper, post peccatum, Servatorem venturum, quam postea promissionem confirmavit Abraham, Isaac, et Ia-

cob. Hinc universalis erat penes Hebraeos Adami nepotes de illis persuasio; imo et penes alias gentes, uti inferius etiam adnotabimus, illorum saltem confusa cognitio permeaverat. Cum vero homines cultum Deo convenientem negligerent, cum foede ac impudenter ubique, et in omnibus se gererent, selegit Deus, Abraham vocando, Hebraeorum populum, jussitque Moysem legem illi promulgare, hunc praecipue scopum respiciens, ut nempe cultum rectum praescriberet, morum ac vitae praecepta explanaret, populum hunc a reliquis secerneret, omnia vero interim ad viam Messiae sternendam ordinarentur. Hinc Moyses recensita dogmata supponebat, atque nullibi in Pentateucho vel de ipsa Dei existentia egit ex professo. Hanc rem confirmat traditio Hebraeorum, videlicet potiorem partem doctrinae Moysis non fuisse conscriptam.

2.° Moyses hebraicum populum alloquebatur, rudem admodum ac carnalem; cui materialia potius quam spiritualia, terrena quam caelestia proponere convenientissimum erat, uti fuse probat Angelicus (1. 2. *Quaest.* 99. *art.* 6.) qui Hebraeis accommodat illud Psalm. XLVIII. 19. *Confitebitur tibi cum benefeceris ei*. Materialia porro, quae proponebantur, non excludebant spiritualia, et aeterna; imo quodammodo haec per illa significabantur, tamquam per umbram, vel etiam piguus divinae remunerationis. Ita fere nos cum rudibus divinum favorem promittimus, ob oculos praecipue iisdem ponimus amplam in suis laboribus a Deo opem, et temporalia bona iis adnexa, supponentes spiritualia, ac aeterna, quorum fidem, ac spem eo majorem duri ac impuri homines concipiunt, quo melius vident ea compleri, quae illorum umbra sunt ac pignus.

3.° Moyses orientalis erat, et orientales alloquebatur. Iam vero is, etiam nunc inter illos mos obtinet, ut factis aut allegoriis loquantur. Ita Salomon casti connubii allegoriam describens in Cantico Canticorum, amorem Christi cum Ecclesia significavit, licet significatio hujusmodi in eo libro non sit explicita. A pari Moyses in Pentateucho plura prosequutus est hujusmodi, quibus eo potissimum intendebat ut Messiae redemptio, et alterius vitae praemia adumbrarentur, contentus germani sensus explicationem traditioni committere, quae per majorum fidem ac monita, tamquam per clavem, aperiret ea, quae sub illis integumentis laterent. Ad morem hunc Orientalium alludit Hieronymus (*l. III. Comment. in Matth. XVIII.*) ubi ait: *Familiare est Syris, et maxime Palaestinis, ad omnem sermonem suum parabolas jungere, ut quod per simplex praeceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem, exemplaque teneatur*.

4.° Licet Pentateuchus expressum nil habeat de altera vita, multa tamen continet, quae satis clare ostendunt tum Moysem, tum Hebraeos communiter eam credidisse, fidemque de praemiis ac suppliciis aeternis professos esse. Perpendantur quaeso attente haec loca. (Gen. I. 27.) *Creavit Deus hominem ad imaginem suam*: (XXV. 8.) *Congregatusque est* (Abraham) *ad populum suum*: (XXXVII. 35.) *Descendam* (Iacob loquebatur) *ad filium meum lugens in infernum*. Ubi nota Iacobum in ea fuisse persuasione Iosephum filium suum, de quo loquebatur, a feris esse voratum; unde Iacob, omissis aliis, non potest illis verbis ad sepulchrum alludere, sed ad animam filii superstitem, ejusque in limbo existentiam. Idem

(XXXXVII. 30.) ait: *dormiam cum patribus meis*. Dormire autem eatenus mortem significat, quatenus resurrectionem supponit; unde nuspiam *dormire* adhibebatur ad mortem brutorum indicandam. Idem (XLIX. 18.) ait: *Salutare tuum expectabo Domine*. At si anima simul cum corpore Iacobi moriebatur, quid ipse expectare poterat? (Exod. III. 6.) *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob*; atqui, arguit Christus (apud Matth. XXII. 32.) *non est Deus mortuorum, sed viventium*: (Exod. XXXIII. 20.) *non videbit me homo, et vivet*: (Num. XX. 24.) *Pergat Aaron ad populos suos*: (XXIII. 10) *Moriatur anima mea morte justorum, et fiant novissima mea horum similia*. (Levit. XIX. XX.) Deut. XVIII. severe interdicitur necromantia, ac mortuos interrogare; quod vulgarem Hebraeorum de mortuorum existentia, sive de immortali animarum vita opinionem supponit. Missa facimus plura loca per Genesim et alios Pentateuchi libros sparsa, ubi vita hominis nomine peregrinationis, aut simili exprimitur; et ubi dum aliquis bonus moreretur, dicitur *appositus ad populum suum*. Haec enim et ipsa, ut patet, suo modo de alterius vitae statu fidem confirmant.

5.° Totus Pentatheucus exemplis abundat, quibus fides dignoscitur, quam profitebantur Hebraei, ac spes in Redemptorem venturum. Hinc omnium fere sensus idem erat ac Iacob (Gen. XLIX.) *Salutare tuum expectabo Domine*. Sed, ut antea argumentabamur, quidnam e venturo, post saecula, Reparatore expectare illi poterant, si omnia cum morte finem haberent? Melius arguit Paullus (ad Hebr. XI.) *juxta fidem defuncti sunt omnes isti non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspi-*

cientes, et salutantes, et confitentes quia peregrini, et hospites sunt super terram. Qui enim haec dicunt significant se Patriam inquirere. Et si quidem ipsius meminissent, de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi. Nunc autem meliorem appetunt, idest caelestem. Eodem fere modo argumentari licet ex illo Dei ad Abraham (Gen. XV.) *Ego ero merces tua magna nimis.*

6.° In libris quoque aliis praeter Pentateucum multa passim occurrunt, quae consideranti valida praebent argumenta fidei Hebraeorum de altera vita. In libro Iob (quem scriptum arbitrantur circa Moysis aetatem) cap. XIX. haec leguntur: *Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum, et rursus circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum.* Quamvis hebraicum legat: *de terra surrecturus est: pellem hanc vorabunt ulcera:* tamen, omissa interim integritate textus, clare et ipsum habet: *de carne mea videbo Deum, et oculi mei conspecturi.* Quo loco notandum est multorum Patrum, et Hebraeorum eam esse sententiam librum Iobi conscriptum esse a Moyse ipso ad suorum solatium ac eruditionem. In qua sententia facile adversariis nostris respondere possemus, Moysem in libro Iobi explicite eadem docuisse, quae implicite tradiderat in aliis libris. Deinde frequentissime in Psalmis, et Prophetis de aeterna felicitate fit sermo, sub figura *torrentis voluptatis, terrae viventium*, et similium. Subinde etiam de inferno, de igne, deque aliis, quae impiorum supplicia adumbrant. Omitto prosequi libros omnes V. T. omniaque loca. Legenti id patebit satis; plura vero invenies apud Calmet loc. cit.

7.° Ut argumentis allatis conjecturas quoque addamus validissimas, petimus 1.° Si alterius vitae cognitionem a vetustissimis temporibus imbuti erant Chaldaei, Phaenices, Arabes, Aegyptii, aliique, quod ostendunt Plutarchus (*in consolat. ad Apoll. tom.* 2.) Grotius (*de veritate Relig. Christ. l.* 1. *paragr.* 22.) Bolingbroke (*Vol.* 5. *pag.* 234. *Edit. in* 4.°) fatentibus id ipsum vel ipsis adversariis, (vide Delisle: *Philosophie de la nature T.* 3. *Par.* 2.), quonam pacto hoc ignorare potuerunt Hebraei, qui ex Chaldaea oriundi per 200. vel 400. annos in Aegypto morati sunt, semperque postea exteros conterminos undique habuere? 2.° Undenam est credibile veritatem tam patentem, tamque rationi, ac divinae justitiae conformem ignoratam penitus fuisse a gente, in qua tales, ac tot sapientissimi aeque ac sanctissimi viri extiterunt?

8.° Concludere ex his omnibus licet hoc modo: Licet Moyses dogma de altera vita expresse non tradiderit, uti multa alia aequalis momenti, nihilominus veritatem hanc ex traditione haustam cognoverunt Hebraei, et ipse etiam Moyses in Pentateuco satis insinuaverat juxta scopum suum, ac stilum. Expressam solum, et explicitam immortalitatis animae, aliorumque mentionem Moyses non habet, et ad hanc referenda sunt Augustini verba, ut etiam legenti eadem patet. Procedente tempore, Messia appropinquante clarius haec patuit veritas, uti colligimus ex libris Iudith, Tobiae, Sapientiae, Machabaeorum: scilicet eo minus offunditur caelum tenebris, quo Sol fit vicinior. Iudaei aetate illa per varias regiones dispersi et in ipsa Palaestina permixti gentilibus, qui Epicureorum philosophiam saepius sectabantur, vi-

vebant; unde providentia divina factum est, ut in Libris sacris per id temporis conscriptis immortalitas animae ex proposito tradita et inculcata Iudaeis ipsis fuerit. Hinc ut haeretici traducti Saducaei, qui alterius vitae denegare ausi sunt existentiam. Quod si tolerati ipsi fuere, id nonnisi Synagogae dandum est corruptelae. Tolerari autem nullo modo possunt increduli nostri temporis, qui fulgentissimo Evangelio lumini oculos perfracte, ac pertinaciter claudunt, quibusque nihil patrocinari posset Hebraeorum ignorantia, etiamsi reapse haec (quod tamen falsum ostendimus) occulto aliquo Dei consilio extitisset.

EXERCITATIO XXVII.

An extiterint Gigantes?

Ut certa ab incertis secernamus, clariorque fiat Quaestionis status, notandum 1.° fabulam confictam a poetis fuisse de Gigantibus, quos narrant montes montibus imposuisse viribus suis, insulas in caelum ejaculasse, ac centum manus habuisse, et aliquos superne homines, inferne angues fuisse, et caetera hujusmodi, ut videre est apud Homerum, Virgilium, aliosque, qui de Gigantibus, Titanis etc. multa effinxerunt. Haec ut fabulosa agnoscuntur ab omnibus, neque de eorum falsitate ambigitur. Notandum 2.° certissimum esse aliquando gigantem unum, aut alterum, veluti naturae monstrum extitisse. Ita de Og dicitur (Deut. III. 11.) *monstratur lectus ejus: novem cubitos habet longitudinis, et quatuor latitudinis.* De Goliath etiam (1. Reg. XVII. 4.) dicitur: *altitudinis*

sex cubitorum et palmi. Sed illud discutimus, ait Calmet (*Dissert. de Gigantibus in Genesim*) *an vetustissima aetate ante diluvium, et diu etiam post, satis frequenter homines occurrerint justa hominum nostrae aetatis statura multo superiores . . . . . ut certum genus, et peculiaris Gigantum regio possit assignari.*

Quaestionis statu ita explicato contenti erimus duas de hac re opiniones indicare, ac praecipua duplicis sententiae fundamenta. Sunt qui Gigantum existentiam defendunt 1.° ex quo Scriptura, quam nil vetat in his litteraliter intelligi, Gigantes fuisse affirmet, aut clare saltem supponat. Ita Gen. VI. 4. juxta hebraeum dicitur: הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ *gigantes fuerunt in terra*. Gigantes etiam locis aliis juxta interpretes indigitabantur in sacris litteris hisce nominibus: אֵמִים *Emim*, *terrifici*, *formidabiles* Deut. 2. v. 10.: רְפָאִים *Rephaim* v. 20. a *Rapha* primo gigante; עֲנָקִים *Anakim* vv. 10. 11. 12. (juxta Vulg. *Enacim*) posteri *Enac* gigantis seu potius *filii vel proles specuum*, idest *troglodytae* in specubus degentes; נְפִלִים *Nephilim* Gen. 6. v. 4. *irruentes*; זַמְזֻמִּים *Zamzummim scelus cogitantes* Deut. 2. v. 20. (juxta Vulg. *Zonzommim*); Gigantum autem in genere mentio occurrit passim in hagiographis. 2.° Patres plerique gigantes admisere. 3.° Ossa detecta fuere sepulta humani corporis quae molis erant ingentis. Haec omnia vide fuse discussa *Diss.* cit. Calmet, qui hanc sententiam amplectitur. Conf. Ianssens §. 121. et Guénée (*Part. IV. Lett.* 3.).

At sunt qui Gigantum nationem, ac multitudinem denegant, inter quos Chrysostomus (*Homil. in Gen. XXII. num.* 4.). Isti 1.° credunt

satis explicari posse Scripturam si nomine Gigantum intelligantur fortes, et audaces, terribiles, ac irae divinae administri. 2.° Ossa ingentia detecta, non hominis, sed Cete, Elephantis, aut alterius bruti fuisse dicunt, aut ossa alicujus e Gigantibus illis, quorum existentia a nemine negatur. 3.° Incredibile illis est, quod si Gigantes magno numero olim fuerint, ne unum quidem hoc tempore natura pariat. 4.° Gigantum opinionem sin minus natam, promotam saltem credunt vel e studio laudandi *tempora acta*, vel ab ambitione etiam, uti Curtius ex. gr. narrat Alexandrum lectos suorum militum longiores effecisse, ut posteri crederent eum gigantibus imperasse (*l.* 9. *c.* 3.). Sententiam hanc prae aliis defendit Feller (*Catechis. Filos. T.* 1. *l.* 1. *cap.* 2. *art.* 5.). In hac re abundet unusquisque in suo sensu.

EXERCITATIO XXVIII.

De Benedictionibus Iudae datis a Iacob cum iis comparatis, quas idem Iacob Iosepho dedit (Gen. XLIX.).

De celebri illo Oraculo Iacobaeo = *Non auferetur sceptrum de Iuda et dux de femore ejus donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium*, = nemo est qui in Sacrae Scripturae et Theologiae studio vel mediocriter versatus, ignoret quam multa, quamque utiliter discutiantur, ut inde pateat luculenter contra Hebraeos, qui nunc sine sceptro et sine duce vagantur dispersi, Messiam jam venisse, illum nempe, *qui mittendus erat, quique erat expectatio gentium*. Caetera In-

terpretibus et Theologis relinquentes, unam proponimus difficultatem, quae non admodum communis est, quaeque exurgit comparando verba superius indicata, cum iis, quae Iacob protulit benedicendo Tribum Ioseph, nempe: *Filius accrescens Ioseph . . . . Benedictiones patris tui confortatae sunt benedictionibus patrum ejus, donec veniat desiderium collium aeternorum*, videlicet Messias, ut communiter explicatur. Quibus praemissis sic posset quis argumentari: Si per illa verba: *non auferetur sceptrum de Iuda, donec veniat etc.* praedicitur non defuturum sceptrum in Tribu Iuda donec veniret Messias, pari ratione per verba: *benedictiones confortatae sunt, donec veniret desiderium etc.* praedicitur benedictiones non defuturas in Tribu Ioseph donec veniret Messias. At secundum hoc impletum non est in Iesu Nazareno; nam Tribus Ioseph, sive Tribus Ephraim et Manasse septem saeculis pl. m. ante Christum in Assyriorum captivitatem abductae, et in exilium pulsae, benedictiones amiserunt. Ergo pariter vaticinium de sceptro auferendo in adventu Messiae, aut non fuit impletum, aut impletum saltem non fuit in Iesu Nazareno.

Duplex autem modus est respondendi juxta duplicem de Tribubus abductis in captivitatem Assyriacam opinionem. Opinantur namque alii captivitatem illam perpetuam fuisse, ac numquam decem illas Tribus, inter quas Ephraim et Manasse, reversas esse. Id colligitur ex Osee I. 6. *Voca nomen ejus* (Osee filii) *absque misericordia, quia non addam ultra misereri domui Israel, sed oblivione obliviscar eorum.* In quem locum Hieronymus: *Decem Tribus usque hodie Persarum regibus serviunt*,

et nunquam est earum soluta captivitas. Qui sic opinantur, Iacob ajunt praedixisse *benedictiones confortandas* fore in Tribu Ioseph *conditionate*, nempe dummodo, et quamdiu fidelis Tribus illa Deo permansisset, quod cum illa non impleverit, benedictionibus expoliata fuit. In benedictione vero Iudae absolute praedictum fuit: *non auferetur sceptrum*, ut patet ex dicendi modo, et ex eo quod nihil habeatur quod verba illa ad conditionatam phrasim reducere cogat.

E contrario dicunt alii decem Tribus ab Assyria reduces fuisse, unumque populum constituisse cum Tribu Iuda et Beniamin, juxta Prophetiam Ierem. III. 18. *Ibit domus Iuda ad domum Israel, et venient simul de terra Aquilonis ad terram, quam dedi patribus vestris*. Quod impletum esse dicunt quando Esdras impetrata a Rege Artaxerxe facultate regrediendi in Iudaeam, omnes Iudaeorum et Israelitarum simul reliquias collegit. Vide librum primum Esdrae, et Calmet, qui hanc tuetur sententiam *Dissertatione in Ezechielem*. Notandum vero quod, cum plures ex *Iudaeis*, quam ex *Israelitis* rediissent, et mutua aemulatio per communem captivitatis et liberationis societatem cessasset, omnes inde a reditu in patriam sine discrimine *Iudaei* dicebantur; quo sub respectu fortasse verba relata Osee explicanda sunt.

Qui vero sic opinantur dicunt benedictiones super Iosephum perdurasse quoad sceptrum et dux in Iuda perduravit, scilicet quoadusque Hebraeorum stetit natio, populus et respublica; ac vaticinium tum de Iuda tum de Iosepho complementum aeque habuisse post obitum ac resurrectionem Nazareni, post Evangelii promulgationem, ac Templi per Titum eversionem,

quando scilicet Iudaei, Templo, ara, sacrificio et sacerdotio destituti, benedictionibus Patriarcharum suorum frui amplius non potuerunt.

De his praeter *Commentarium* Calmet, vide *Charmes* (*Theologia Universa. Tract. de Deo Incarnato. Diss.* 4. *c.* 1.).

SECTIO II.

DE ALIIS PRAETER PENTATEUCHUM V. T. LIBRIS.

EXERCITATIO I.

An prodigium sit admittendum in transitu Iordanis? (Iosue III.)

Quod aquae Iordanis vadum sicco pede permiserint Hebraeis, contra naturalem earum gravitatem cursum suspendentes, idque eo tempore, quo fuerat praedictum, et ut Hebraeis victoria donaretur, res est procul dubio miraculosa tum propter eventus substantiam, tum propter circumstantias, iisdem proportionaliter rationibus, quibus transitum per mare rubrum alia *Exercitatione* asseruimus, absque miraculo explicari non posse.

At miraculorum osores, Deistae nempe, et Neoterici quidam Germani, duce Voltaire (*Bibbia spiegata, e la Filosofia della Storia*) sic arguunt: Latitudo fluvii erat 40. pedum. Ergo superposito ponte, facile trajici poterat. Resp. in primis hanc latitudinis mensuram gratis assignari, cum ultra 40. pedes, imo usque ad 75. ex Bullet, Maündrel, Morison, Schaw, aliorumque apud Veith, et Du-Clot relationibus ea pertingeret. Secundo, eo temporis momento (juxta vers. 15.) Iordanis ripae repletae erant, idest fluvius redundabat; quomodo ergo vel pons aedificari, vel hic trajici a tanta multitudine poterat? Adde, quod circa Ieri-

chuntem fluvius duplicem habet alveum, alterum inferiorem ordinarium, latum 70. ad 80. pedes, alterum superiorem, modo 200, modo 600. orgyas latum, qui sub finem Aprilis aquis intumescentibus completur (*Ackermann, Archaeol.* §. 18.). Tandem licet de bellis, deque multis Hebraeorum industriis loquatur Scriptura, nunquam tamen de pontibus loquitur, quos proinde in usu apud illos minime fuisse, conjicere haud immerito possumus. Solum 2. Mach. XII. 13. pontis mentio occurrit: *Agressus est* (Iudas) *civitatem quamdam firmam pontibus, murisque circumseptam.*

Negotium vero facessere videtur quod contigerit hoc mense Nisan, qui partim Martio nostro, partim Aprili correspondet. Colligitur id ex Iosue (1) ubi dicitur post paucos dies Hebraeos celebrasse Pascha. At id quomodo cum Textu cohaeret in quo (*vers.* 15.) tempus messis fuisse dicitur? Respondemus ob calidam Palestinae temperiem in mensem Nisan initium messis incidere, quod ex oblatione hordei facienda in Paschate, et tritici in Pentecoste egregie confirmatur. Eadem de caussa, solutis Libani nivibus, Iordanis tunc aquis redundabat.

De his praeter Commentatores vide Veith, et Du Clot *de Libro Iosue*.

(1) *Manseruntque filii Israel in Galgalis, et fecerunt Phase quartadecima die mensis ad vesperum in campestribus Ierico* (V. 10.).

EXERCITATIO II.

Quonam sensu explicanda pluvia lapidum in Chananaeos?

Dicitur (1) (Iosue X. 11.) ab ipso Iosue fugatos esse quinque Reges Chananaeos, atque circa Bethoron contigisse quod ibidem legitur: *Dominus misit super eos lapides magnos de Caelo usque ad Azeca: et mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percusserant filii Israel.*

Interpretes aliqui hoc explicant de grandinis procella, quae valido delata vento Dei voluntate in Chananaeos fugientes cecidit; idque 1.° quia dicitur in Textu *lapidibus grandinis*: et Septuaginta habent λίθους χαλάζης *lapides grandinis*; 2.° Eccli. XLVI. 6. *in saxis grandinis virtutis valde fortis*, quod fere idem repetitur XLIII. 16. (2); 3.° phrasi eadem utebantur saepe Hebraei ad indicandam grandinem, uti patet ex Isaia (3) et Ezechiele (4) omissis aliis; 4.° Habacuc (5), Iosephus (*Antiq. lib. V. cap. II.*) addunt nar-

(1) *Cumque fugerent filios Israel, et essent in descensa Bethoron, Dominus misit super etc.*

(2) *In magnitudine sua posuit nubes, et confracti sunt lapides grandinis.*

(3) *Et auditam faciet Dominus gloriam vocis suae . . . . . allidet in turbine, et in lapide grandinis* (XXX. 30.).

(4) *Dic ad eos, qui liniunt absque temperatura, quod casurus sit: erit enim imber inundans, et dabo lapides praegrandes desuper irruentes, et ventum procellae dissipantem* (XIII. 11.).

(5) *Sol et Luna steterunt . . . . . in luce sagittarum tuarum, ibunt in splendore fulgurantis hastae tuae* (III. 11.).

rationi Iosue, tonitrua, fulgura, imbrem. At alii, inter quos praecipue Masius, Grotius, Bonfrerius, et Vossius, lapidum pluviam interpretantur ad litteram; hocque propter generalem regulam litteraliter Scripturam explicandi, nisi obstet aliquid grave 1.° quia Scriptura diserte ait: *lapides magnos de Caelo*, quod aegre ad grandinem trahitur; 2.° *cum pluit terra, cum pluit creta, cum lapidibus, non ut grando appellari solet hoc nomine, sed omnino lapidibus*. Verba sunt haec Augustini (*de Civ. Dei lib. III. cap.* 31.). 3.° Ait Scriptura multo plures absumptos fuisse ex grandine illa, quam ex gladio, quod de pluvia lapidum facilius intelligitur.

In hac rei incertitudine duo notamus, ac 1.° non repugnare naturae legibus lapidum pluviam, idque in primis propter similia pluviae hujusmodi exempla, quorum unum refert Livius (*lib. I. Dec.* 1.) in monte Albano Tullo Ostilio Rege; alia Romae et Capuae ex libris ejusdem Livii XV, XXX, XXXI, XXXIV. Scriptor Belli Africani Caesaris (*c.* 47.) *nimbum cum saxea grandine subito exortum* refert. Bene multa citari possent facta hujusmodi, atque nostris ipsis temporibus, Anno 1825. prope Civitatem Centi in terram quamdam, vulgo *Renazzo* lapides quidam per noctem e Caelo delapsi ceciderunt. Deinde fieri omnino potest, ut lapides e Caelo descendant, quos Vulcanica quaedam terra eruperit; vel (quod verisimilius nobis videtur) ut per terram, arenam, aliaque in atmospheram turbinis impetu elata, sulphuris materiis adjunctis, nubibusque admixtis efformentur quidam lapidei globuli, qui in terram tandem decidant. Inde *aerolitharum* nomen. Omittimus plures alios modos,

qui Divinae Omnipotentiae praesto esse possunt.

Notamus 2.° in qualibet hypothesi prodigium in hac Scripturae narratione evidentissimum esse, quod non tam ex ipsa lapidum pluvia colligimus, quam ex circumstantiis ejusdem, nempe loci, temporis, durationis, copiae, caedis Chananaeorum, salvis relictis Israelitis. Sane coturnices, quae Hebraeis pluerunt in deserto, naturales quidem erant, modus tamen illius pluviae supernaturalis fuit.

De his plura apud Du-Clot (*Iosue Nota X.*) Calmet (*Diss. in Iosue De pluvia lapidum in Chananaeos*).

EXERCITATIO III.

An prodigium sit admittendum in collapsu murorum Iericho?

Quod muri Iericho, quamtumvis fatiscentes, ac debiles, sacra pompa per dies septem circa civitatem ducta, ac tubarum clangore populique vocibus, dato signo repente corruerint, idque, Deo disponente, Iosue ante resciverit, adeo ut et Iericho ruina, et Hebraeorum victoria subsequuta sit (Ios VI.); quis sanae mentis negabit apertissimum esse miràculum? Hinc Paullus (*ad Hebr. XI.* 30.) *fide muri Iericho corruerunt, circuitu dierum septem*. Unde Chrysostom. (*Hom.* 27. *in Ep. ad Hebr.*) *non enim sonus tubarum potest muros dejicere, etiamsi mille annos sonuerit: sed fides potest omnia*.

At omni arte enituntur increduli, ut collapsus murorum fragori attribuantur. Res tamen est ridenda magis, quam confutanda. Quandonam, ubinamve gentium industria haec

tam potens adhibetur? Si Hebraeorum strepitus quaqua versus (quod notetur) effusus muros urbis dejecit, et cur non primum, arbores, imo Hebraeos ipsos prostraverit? qua ratione per physicas naturae leges haec omnia explicant?

Vide praeter Commentatores Veith (*de Libro Iosue Quaest.* 2.).

EXERCITATIO IV.

An licitum votum Iephte?

Iephte judex Israelis nonus contra Ammonitas pugnaturus, vovit se, ubi victor existeret, eum Deo immolaturum, qui primo sibi revertenti occurreret de foribus domus suae. Dicitur enim (Iudic. XI. 30.): *Votum vovit Domino dicens: si tradideris filios Ammon in manus meas, quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meae, mihique occurrerit revertenti cum pace a filiis Ammon, eum holocaustum offeram Domino*. Occurrit autem propria filia unigenita: *Revertente autem Iephte in Maspha domum suam, occurrit ei unigenita filia sua cum tympanis, et choris*: quam Deo sacrificavit, sicut voverat. De hoc voto quaeritur an sit licitum? Variae autem afferuntur sententiae. Prima asserit votum hoc illicitum, et impium. Ita apud a Lapide Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus; ita etiam Angelicus (2. 2. *q.* 88. *art.* 2.) qui adducit illud Hieronymi: *in vovendo fuit stultus* (Iephte) *quia discretionem non habuit, et in reddendo impius*. Et revera si occurrisset canis, vel asinus, quae lex prohibebat offerri, quid

fecisset? Si homo? At omne jus prohibet litari hominum sanguinem.

Secunda sententia asserit votum illud fuisse pium, ac sanctum. Ita S. Anselmus, Ferrarius, Salianus, aliique; 1.° quia vers. 29. dicitur eo loco: *factus est ergo super Iephte spiritus Domini*; 2.° quia Deus victoriam concessit Iephte; 3.° quia apud Ecclesiasticum (1) et Paullum (2) Iephte inter sanctos numeratur.

Tertia fere inter recensitas sententias media, quae est Cornelii a Lapide in hunc locum, docet votum hoc fuisse per se illicitum, ut probant argumenta primae sententiae; Iephte tamen excusari ex ignorantia, et religionis zelo; nam 1.° fuerat is militaris homo, in quo, ait a Lapide, hujusmodi error idcirco facile esse potest: 2.° exemplum Abraham forsitan respexit: 3.° victoria a Deo data opinionem erroneam facile in eo confirmavit.

Quarta sententia est tandem, Iephte suum votum implevisse non veram filiae suae mortem inferendo, sed civilem solum, eam scilicet ad virginitatem perpetuo servandam compellendo, et Tabernaculi servitiis addicendo. Sententiam hanc, quae, ut patet, praecipua vitat incommoda, quae contra votum Iephte objici solent praeter Malvendam, aliosque veteres nonnullos, tuentur Granelli (*Lez.* 236. 237.) et Du-Clot (*in hunc locum*). Eorum systema hisce principiis constabilitur.

1.° Ubi vulgata nostra habet: *eum holo-*

(1) *Et judices singuli suo nomini, quorum non est corruptum cor, qui non aversi sunt a Domino* (XLVI. 15.).

(2) *Et hi omnes* (inter quos Iephte) *testimonio fidei probati* (ad Hebr. XI. 39.).

caustum offeram Domino, Hebraeus habet: וְהָיָה לַיהוָֹה וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה *erit Deo, et offeram illud holocaustum*. Particula *et* (hebraice ו) disjunctivum potest habere sensum. Quare sic votum explicari potest: occurrentis mihi *oblationem faciam Deo, vel etiam holocaustum*, si hoc fieri possit. 2.° Ubi Vulgata nostra habet: *fecit ei, sicut voverat, quae ignorabat virum*, legitur in hebraeo: וְהִיא לֹא יָדְעָה אִישׁ *et ipsa non cognovit virum*, quae verba voti effectum indicantia, superflua essent, si mortua illa foret. 3.° Virginitatis pondus luxisse solum filiam Iephte (quam *Scilam* nomine appellat Philo) ostendunt illa: *dimitte me . . . . ut plangam virginitatem meam*. Eandem etiam ob caussam dici potest Iephte doluisse, quod nempe spe posteritatis orbaretur, ut indicant illa, quae doloris Iephte rationem continent: *non enim habebat alios liberos*. 4.° Inauditum ac turpe apud Hebraeos habebatur sanguinis humani sacrificium. E contrario in usu atque honore fuisse mulieres loci sacri servitio consecrari innuunt: Exod. XXXVIII. 8., ubi fit sermo de mulieribus, *quae excubabant in ostio tabernaculi*: 1. Reg. II. 22. ubi de mulieribus, quae observabant ad ostium *tabernaculi*; 2. Mach. III. 19. ubi: *virgines, quae conclusae erant*: Luc. XI. 37. ubi de Anna Prophetissa.

Videsis Calmet (*Diss. in Iudices*), nec non Nat. Alex. (*aetat. 4. diss. 19.*).

EXERCITATIO V.

An credibilia sint quae narrantur in historia Sampsonis de Apibus, de 300. *vulpibus, de maxilla Asini?* (Iudic. XIV. XV.).

In his omnibus habent increduli quod rideant, quippe quae eorum opinione absurda, nihili auctoritatem facientes Sacrae Scripturae, historiae claritatem, simplicitatemque, nec non communem Patrum, et Interpretum explicationem. Opponunt circa primum fieri non potuisse, ut apes leonis mortui carni adhaererent, quae facile putrefacta erat, praesertim cum leonis cadaver corruptioni magis quam caetera animantia subjiciatur. Sed, ut respondeamus, quid si leonis cadaver, jam carne absumpta, assicatum foret? Quod ita contigisse ostendit 1.° Versio Syriaca, quae habet: *cadaver osseum*; 2.° vulpium multitudo, ac voracitas, quae omnem carnem cibo consumere potuerunt; 3.° temporis tractus a leonis morte ad examinis inventionem, nempe solidus annus, quod spatium apud Hebraeos (quorum morem probabiliter secutus est Sampson) inter sponsalia, et matrimonium intercedere debebat, ut clare innuitur in *Misna* Cap. V. titulo *Chetuboth*, idest *Regulae nuptialium pactorum*. Quomodo ergo Vulgata ait: *post aliquot dies?* Respondemus Vulgatae significationem ex hebraico Textu, et ex Versione τῶν LXX. trahendam esse, ubi simpliciter dicitur: *post dies*. Ita etiam de Cain, dicitur obtulisse de fructibus *post dies* ad indicandam anni fortasse periodum. Vid. Calm. *in Gen. IV*. 3.

Circa secundum, ajunt, a veri similitudine abhorrere numerum 300. vulpium, quarum

caudae singulae cum singulis connecterentur; quae ad segetum combustionem facta narrantur. Sed nos e contrario duobus modis historiae credibilitatem evincimus. Primo namque idem nomen שעל hebraicum significat nedum *vulpes*, verum etiam *manipulos*; aliud זנב aeque exprimit caudam, ac quamvis extremitatem. Ergo explicari potest incendium non per vulpes colligatas, sed per manipulos accensos, qui segetes comburerent, quod nihil habet extraordinarium. Favet huic explicationi versio Arabica, quae legit: *Sampson arripuit trecentos manipulos . . . . . imposuit titionem inter duos*. Vide Du-Clot in hunc locum. Secundo: licet etiam id de vulpibus intelligatur, nulla invenitur repugnantia; nam 1.° Palaestina quam maxime vulpibus abundat, quod probari potest ex testimoniis Cantic. (1), Ierem. (2), Ezech. (3), nec non viatorum, inter quos Morison qui (*l.* 2. *c.* 31.) ait: *Si critici increduli scirent, sicut ego compertum habeo, Philistiim regionem maxime multitudine vulpium affluere, haud ulterius in incredulitate subridentes inquirerent: quomodo, et quo in loco Sampson tot vulpes potuerit reperire*. 2.° Non cogimur historiam ita intelligere, ut Sampson non adhibuerit socios, atque adjutores, et tempus non impenderit necessarium. 3.° Cum evidenter in Sampsone digitus Dei appareret, auxilium divinum addere possumus humanae industriae. Nomine

(1) *Capite nobis vulpes parvulas, quae demoliuntur vineas* (II. 15.).

(2) *Propter montem Sion quia disperiit, vulpes ambulaverunt in eo* (Thr. V. 18.).

(3) *Quasi vulpes in desertis, prophetae tui Israel erant* (XIII. 4.).

Digitized by Google

Vulpium שֻׁעָלִים *canes* quoque *aurei* seu feri, qui et *Schaghál* sive *Schachal* in oriente appellantur, apud Hebraeos veniebant. Haec animalia, inter canem, lupum et vulpem media, gregalia sunt, interdiu in antris latent, noctu vagantur et ululant. Magna est eorum in Palaestina copia, in primis in Galilaea, ad Gazam et Ioppem (v. *Ackermann*, *Archaeol* §. 51.). Quae explicatio et est communior, et Vulgatae verbis conformior. In illius confirmationem adduci solent *Vulpinalia* Romanorum, de quibus Ovidius (*Fast. l. IV. v.* 701.). Die XIX. Aprilis Vulpes plures in Circo, taedis ardentibus dorso colligatis, huc illuc discurrere permittebantur. Serarius, et Bochartius ritus hujus originem in historia Sampsonis reperiunt satis probabiliter; ex quo et explicationis confirmatio jam factae, et copiae vulpium verisimilitudo hauriri potest.

Circa tertium, fabulam sapere, ajunt, quod unus homo cum asini maxilla, mille homines occiderit; quodque ex eadem maxilla fons diu perseverans, ut communius dicunt interpretes, scaturierit. At relate ad caedem, satis fuerit adnotare magnas Sampsoni vires fuisse; deinde addere Textum (XV. 14.) *irruit spiritus Domini in eum;* nempe ut Hebraeorum judicem, ac vindicem. Relate ad fontem scaturientem pariter satis esset respondere, non esse *impossibile apud Deum omne verbum*. Nihilominus Calmet, aliique Textui adhaerentes, et Paraphrasi chaldaicae, dicunt per maxillam asini, ex qua erupit aqua, intelligendam esse petram sic appellatam vel a forma, vel potius ex eo quod Sampson post caedem maxillam dejecerit in petram. Miracula sane non sunt sine necessitate multiplicanda.

Praeter Commentaria Calmet, aliorumque, consule de his Veith Quaestionibus *de libro Iudicum*.

EXERCITATIO VI.

An Sampson licite se se occiderit?

Iudicum XVI. narratur quomodo Sampson vindictam sumpserit de Philistaeis, contra quos ut Iudex Israelis pugnaverat, et a quibus per fraudem captivus fuerat factus. Legitur autem vers. 30. *Moriatur anima mea cum Philistiim: concussisque fortiter columnis, cecidit domus super omnes Principes, et caeteram multitudinem, quae ibi erat*. Quaeritur an se ipsum occidendo Sampson peccaverit? Respondetur non peccasse Sampsonem. Primo enim Paullus ad Hebraeos (1) numerat inter Sanctos Sampsonem, quem a fide et a fortitudine laudat. Secundo id probatur auctoritate Augustini, qui (*De Civ. Dei l.* 1. *c.* 21.) ait: *nec Sampson aliter excusatur, quod se ipsum cum hostibus ruina domus oppresserit, nisi quia spiritus latenter hoc jusserat, qui per illum miracula faciebat*. Tertio, ait Mabillon in *notis* ad S. Bernardum: *Sampson non directe se ipsum occidit, sed permisit tantum sui mortem*, directe volens liberationem populi sui, et Dei gloriam, fere ut Eleazarus se Elephanti supposuit pro populo 1. Machab. VI. 46. *Non eligitur*, ait Cajetanus apud a Lapide, *in his casibus mors propria in se ipsa, sed per se eligitur mors ho-*

(1) *Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Sampson etc.* (ad Hebr. XI. 32.)

stium, et concomitans propria mors toleranda admittitur propter bonum ultionis. Sic princeps exercitus prostraturus hostes, mortem propriam concomitantem non respuit.

Quod si Sampson de suis hostibus vindictam quaesivisse videtur (*Iudic. XVI.* 28.) *Domine Deus, memento mei et redde mihi nunc fortitudinem pristinam, Deus meus, ut ulciscar me de hostibus meis*, notandum quod hoc de publica asserebat vindicta, de gloria Deo reddenda, ab idolo Dagon auferenda, et quod Sampson ut populi judex loquebatur.

Obiter addimus plurimas Gentilium fabulas a clarioribus Scripturae factis originem probabiliter trahere tum ex Patrum multorum auctoritate, quos citat a Lapide (*in Iudic. XVI.* 30.), tum ex similitudine rerum, tum ex eo quod libri sacri in manus venerint Gentilium. Ita a Sampsone fabula Herculis, a filia Iephte Iphigenia in Aulide, a Gigantibus Titani, ex diluvio Noe diluvium Deucalionis, campi, hortique Elisii ex Paradiso terrestri etc. De hac opinione consule Huet. *Dem. Evang. Prop. IV.* ac nostram *Exercitationem De iis, quae ex Scriptura Gentiles excerpserunt. Sect. IV.* De Sampsonis vero morte plura apud Commentatores et Veith, ut in *Exercit.* praecedenti.

EXERCITATIO VII.

Quid de Davide simulante se stultum, et coram Arca saltante?

Regum I. XXI. narratur quod David, ut ab Achis rege Geth se subduceret, ne in Saulis manus ex servorum insidiis traderetur, stultum se effinxit: *Et immutavit os suum coram*

eis, et collabebatur inter manus eorum, et impingebat in ostia portae, defluebantque salivae ejus in barbam. Et Achis ad servos suos: vidistis hominem insanum: quare adduxistis eum ad me? an desunt nobis furiosi quod introduxistis istum, ut fureret me praesente? Quaeritur an David peccaverit ista simulatione?

Respondetur communiter Davidem non peccasse: 1.° quia videtur id fecisse Dei instinctu, tunc enim composuit Psalm. LV. *Miserere mei Deus, quoniam conculcavit me homo* etc., et inde recedens, atque in speluncam Odollam fugiens composuit Psalm. XXXIII. *Benedicam Dominum* etc. 2.° quia ex S. Thoma (2. 2. *Q. CXI. art.* 1.) simulatio non est mendacium, quando simulatio aliquid significat, et ad illud significandum simulatione utimur: uti cum Christus finxit se longius ire, ut se ab illorum discipulorum fide longe esse significaret. Porro similitudo Davidis, ait Thomas, fuit *figuralis*. Figuravit scilicet ille Christum, qui a Iudaeis habitus est delirus, quique collapsus est in manus Iudaeorum, aliaque videnda apud a Lapide. 3.° David non asseruit se esse stultum, sed justa de caussa, veritatem occultavit, quae satis ex circumstantiis conjici poterat. Ergo non est mentitus, et consequenter non peccavit.

Quod ad alterum 2. Reg. VI. 14. narratur, quod in translatione Arcae de domo Abinadab in domum Obededom, ut inde in Sion collocaretur: *Cum transcendissent qui portabant arcam Domini sex passus immolabat* (David) *bovem, et arietem, et David saltabat totis viribus ante Dominum . . . . . cumque intrasset arca Domini in civitatem David, Michol*

filia Saul prospiciens per fenestram vidit regem David subsilientem, atque saltantem coram Domino. Quaeritur autem quomodo David licite potuerit choreas ducere? Respondetur vel choreae illicitae putantur tamquam indecorae Regis majestati, vel propter pericula, quae contra morum honestatem choreas comitantur. Quod ad primum satis est, quod ait Ambrosius (*Apolog. Davidis Cap. VI.*) docens: David *contuitum regalis potentiae non habendum ubi religioni exhibetur obsequium. Honestum est enim pro religione facere, etsi id incongruum sit potestati*. Si de periculo agatur, dicendum choreas si malo fiant fine, aut cum discrimine pudicitiae in se, aliisve amittendae, certe malas esse, et hoc sensu a Patribus, Theologisque damnatas. At per se choreae sunt indifferentia laetitiae signa, et juxta finem et circumstantias, laudabiles esse possunt. Hujus rei argumenta ducuntur primo ex Scriptura. Iuxta Interpretes Exod. XV. 20. saltarunt Hebraei in gratiarum actionem post transitum maris rubri; saltabant Hebraei (juxta multos) in Festo Tabernaculorum (1); saltarunt foeminae (2) ob caesum a Davide Goliath; Eccle. III. 4, dicitur: *tempus plangendi et tempus saltandi*. Refert etiam a Lapide (*in* 2. *Reg. VI.* 14.) (3) in Hispania et India pueros choreas ducere ante Ven. Sacramentum, idque tamquam testis confirmat Rodriguez (*Esercizj di Perfezione Part. II. Tract.* 1. *c.* 15.).

(1) . . . *et laetabimini coram Domino Deo vestro*. (Levit. XXIII. 40).

(2) *Porro cum reverteretur percusso Philistaeo David, egressae sunt mulieres de universis urbibus Israel, cantantes, chorosque ducentes etc.* (1. Reg. XVIII. 6)

(3) *Et David saltabat totis viribus ante Dominum. Porro David erat accinctus ephod lineo.*

Cur igitur Davidem laetitia sancta gestientem, ac ante Arcam saltantem damnabimus? Rectitudinem animi sui ostendît ille satis, dum reversus domum suam Michol eum ob choreas irridenti ait: *ante Dominum, qui eligit me potius, quam patrem tuum, et quam omnem domum ejus, et praecepit mihi, ut essem dux super populum Domini in Israel, et ludam, et vilior fiam plusquam factus sum, et ero humilis in oculis meis.*
Vide Commentatores.

EXERCITATIO VIII.

An licuerit Davidi bellum gerere in Saulem?

Davidem jus habuisse, bellum, etiam offensivum suscipiendi contra Saulem, huncque occidendi, tenent multi cum Lessio (*de Iust. et jure l.* 2. *c.* 9. *dub.* 8. *num.* 45.). Horum, praecipua saltem, argumenta sunt: 1.° ex defensionis jure: notum est enim tum Saulem injuste persecutum esse Davidem tot modis, quot in historia I. Regum apparet; tum quemlibet jus habere contra injustum aggressorem. 2.° David jam in Regem unctus a Samuele jus habebat ad Regnum, et ideo bellandi contra Saulem, qui ipsi injuste vitam cum regno eripere conabatur. 3.° Deus ipse contulisse videtur Davidi plenum in Saulem jus. Cum enim Saul in Engaddi spelunca delitescebat (1. *Reg. XXIV.* 5.) *dixerunt servi David ad eum: ecce dies, de qua locutus est Dominus ad te: ego tradam tibi inimicum tuum, ut facias ei sicut placuerit in oculis tuis*: de praesidio vero Saul in deserto Ziph, (1. *Reg. XXVI.* 12) dicitur: *sopor Domini irruerat super eos.*

Abulensis tamen (*qu.* 12.) cum aliis negant Davidi jus gerendi hujusmodi bellum contra Saulem, ita ut vitam ipsi auferre potuerit; idque argumentis hisce praecipue: 1.° David ab hac caede semper abhorruit, et Saulis occisorem severe punivit. 2.° Saul erat rex, David privatus homo; unctio enim prius facta Davidem regnaturum solum designaverat post mortem Saulis. 3.° Nullibi apparet Davidem hoc jus a Deo accepisse. Non ex unctione, ut antea dictum est; neque ex adductis verbis servorum Davidis; quae verba explicari possunt cohaerenter ad modum, quo se gessit David, scilicet voluisse Deum occasione speluncae (ut in deserto Ziph 1. Reg. XXVI.) Saulem in manu Davidis tradere ad hujus clementiam, atque moderationem tentandam. Simili ratione opinantur Theologi illicitum fuisse Davidi arma positive contra Israelis regnum adhibere, unde cum David (1. Reg. 28.) societatem cum Gethaeis inire se ostendit, contra Israelem peccasset, nisi simulato tantum animo, ut ex contextu apparet, id egisset.

Nos, rebus omnibus attente perspectis, quaesito respondemus hoc pacto. Ius certe habuit David gerendi bellum *defensivum* contra Saulem, ea omnia praestando (simulationibus ejus ad summum exceptis, de quibus alii alia) quae revera praestitit, ac narrat Scriptura. Hoc asserere cogit et injustitiae evidentia, qua Saul Davidem persequebatur, et Davidis prudentia, ejusque vitae sanctitas, qua prophetas, et sacerdotes consulebat, et favor, quo Deus in illo rerum statu Davidem prosequutus est, quin unquam hoc nomine eum reprehenderet. Quae narrantur 1. Regum praesertim, nec non primae sententiae argumenta id saltem evincere cre-

dimus. At jus gerendi *offensivum* bellum, Saulemque occidendi Davidi denegamus propter rationes, quas secundae sententiae patroni afferunt.

Vide Commentatores, et Calmet praesertim *in* 1. *Reg. XXIV.* Conf. Bossuet (*Avvert. ai Protestanti, Avvert. V.* §. 27.).

EXERCITATIO IX.

An Samuel ipse apparuerit Sauli post mortem?

Legitur 1. Reg. XXVIII. quod Saul petens a Pythonissa ut Samuelem videre posset, eum consulturus de populi, suique sorte in bello contra Philistaeos, vidit reipsa Samuelem apparentem. Dixit autem Samuel ad Saul: *Quare inquietasti me, ut suscitarer? et ait Saul: coarctor nimis: siquidem Philistiim pugnant adversum me, et Deus recessit a me, et exaudire me noluit, neque in manu Prophetarum, neque per somnia. Vocavi ergo te, ut ostenderes mihi quid faciam. Et ait Samuel: quid interrogas me, cum Dominus recesserit a te, et transierit ad aemulum tuum? faciet enim Dominus sicut locutus est in manu mea, et scindet regnum tuum de manu tua, et dabit illud proximo tuo David, quia non obedisti voci Domini.* Quaeritur an Samuel revera apparuerit, an phantasma?

Omissis variis hac de re opinionibus, quas Calmet infra citandus recenset, prima sententia, quae est Theodoreti, Tertulliani, Ruperti, Bedae et aliorum, quos citat a Lapide, censet phantasma apparuisse: 1.° quia anima Samuelis

sancti obedire non poterat Pythonissae loquenti Daemonis spiritu: 2.° qui Sauli apparuit, dixit (*vers.* 19.) *cras autem tu, et filii tui mecum eritis*. Porro Samuelis anima erat in limbo, Saul autem moriens magica superstitione implicatus, ac aliis peccatis pollutus in infernum descendere debebat.

Secunda sententia, quae est Ambrosii (*c.* 1. *in Lucam*), Hieronymi (*in c.* 7. *Isaiae*), Augustini (*de cura pro mortuis*), aliorumque, quos Nat. Alex. citat, nec non Tostati, Lirani, a Lapide cum aliis Commentatoribus bene multis, censet veram animam Samuelis in corpore assumpto (ut Angeli non semel fecerunt) apparuisse; idque 1.° quia laudatur Samuel (1) eo quod etiam post mortem prophetaverit. 2.° Ex contextu sermonis in lib. Reg. ubi ipse Samuel nominatur, describitur, interrogatur, loquitur, et prophetat. 3.° Eventus rei probavit verum interfuisse oraculum Dei, non Daemonis, qui futura contingentia, et libera saltem perfecte non cognoscit.

Porro cap. XXVIII. 12. legitur: *cum autem vidisset mulier Samuelem, exclamavit voce magna, et dixit ad Saul: quare imposuisti mihi?* Hinc secundae sententiae patroni inferunt Samuelem, incantationes Daemonis praeveniendo, jussu Dei adfuisse. Sunt tamen inter illos aliqui, qui nullum admirationi locum esse affirmant, si Daemon ante mortem Christi etiam in animas Sanctorum agere potuerit, uti manus in Iob injecit, et Christum ipsum supra Templi pinnaculum sustulit. Isti consequenter dicunt Pythonissam exclamasse: *quare imposuisti*

(1) *Et exaltavit* (Samuel) *vocem suam de terra in prophetia delere impietatem gentis* (Eccli. XLVI. 23.).

mihi? perterrefacta praesentis Prophetae majestate, aut simili alio motivo.

Quod si Samuel dixit ad Saul: *mecum eris*, hoc ita explicatur: mecum eris in mortuorum statu, non praecise in limbo. Quod si etiam Samuel dixit: *quare inquietasti me*: hoc dixit quia Saul ritu magico eumdem tentabat, aut revera, juxta superius dicta, arte magica eum revocavit.

Vide *Dissert.* Calmet *in* 1. *Reg.*, Nat. Alex. *aet.* 4. *Diss.* 23.

Nota. Spiritus *Pythonis* graeca phrasi indicat *spiritum Apollinis Pythii*, cujus famosa erant oracula. In textu hebr. mulier illa dicitur

בַּעֲלַת־אוֹב, hoc est *Domina revertendi*, nempe ut animae mortuorum *reverterentur*: in Versione τῶν LXX. habetur: *Quaerite mihi foeminam ventriloquam*.

EXERCITATIO X.

Quomodo Oza morte punitus sit?

Quando Arca jussu Davidis e domo Abinadab trasferebatur in domum Obededom, calcitrantibus bobus vectoribus plaustri, in quo erat Arca, haec declinata est. Oza, qui simul cum Achio fratre plaustrum ducebat, extendit manum ad illam, ne caderet. Sed Oza illico morte a Deo percussus obiit, ut videre est 2. Reg. VI., et I. Paral. XIII.

Quaeritur cur tam severe punitus sit Oza ob actum, qui religiosus videtur? Variae, quae a Patribus, et Interpretibus assignantur, caussae, hic subjiciuntur.

1.° Imaginantur aliqui peccatum quoddam occultum Ozae, quo pollutus nihilominus arcam tangere sit ausus.

2.° Dicunt plures alii cum Hieronymo Ozam peccasse, quia Arca plaustro non erat vehenda, sed vectibus portanda, uti praescribitur 4. Num., et ut postea David faciundum curavit. Punivit porro Deus peccatum cum effectus negligentiae secutus est, nempe cum Arca periculum subiit.

3.° Abulensis cum aliis damnat Ozam, quia extenderat manum in exiguo periculo. Dicitur enim 1. Paralip. XIII. 9. *bos quippe lasciviens paululum inclinaverat eam*.

4.° Peccavit Oza, inquiunt nonnulli, quia vestibus sacris non erat indutus, nec desunt, qui Ozae peccatum ex eo conjiciant quod ob uxoris usum in nocte praecedente esset immundus.

5.° Communius Ozam peccasse dicunt, quod cum non esset sacerdos arcam tangeret contra legem latam Num. IV. XVIII. per quam hujusmodi munus Sacerdotibus solum commissum erat, et Levitis sub poena mortis prohibitum. Congruit hoc cum textu, qui ait: *et percussit eum super temeritate* 1. Paralip. XIII. *et percussit eum eo quod tetigisset Arcam*. Congruit etiam cum eo quod Iosephus docet (*l.* 7. *Antiq.* c. 4.) *Cum boves declinassent arcam, extendens ille* (Oza) *manum suam, et volens eam retinere, cum sacerdos non esset, cum eam contingere praesumpsit, extinctus est*. Tandem id confirmatur ex 1. Paralip. XV. 13. ubi David cum rursus Arcam transferri jussit, Sacerdotes vocavit subdens: *ne ut a principio, quia non eratis praesentes, percussit nos Dominus, sic et nunc fiat*.

Non incongrue posset peccatum hoc ex-

plicari plura simul jungendo, transgressionem nempe legis Numerorum, qua cavebatur ne quis praeter Sacerdotes Arcam tangeret: Ozae deinde conditionem, cum nullum habeatur satis certum argumentum affirmandi eum fuisse Levitam, multo vero minus de stirpe Caath, cui solum concessum fuerat in deserto vehere sacra: tandem post ingressum in Canaan semper Arcam a Sacerdotibus fuisse latam. Videatur Calmet in *Commentario*.

Abulensis, quem multi sequuntur, censet, Deum per hanc mortem Ozam a morte aeterna liberasse; imo ajunt aliqui Ozae culpam fuisse levem, et in exemplum a Deo tam severe punitam, ut reverentia erga res sanctas commendaretur.

Ex 1. Paralip. XIII. locus in quo id contigit *divisio Ozae* nomen habuit. Oza autem *vim* significat.
Plura apud Commentatores.

EXERCITATIO XI.

An credibile sit ingens capillorum Absalomi pondus?

De Absalomo legitur 2. Reg. XIV. 26. *Et quando tondebat capillum (semel autem in anno tondebatur, quia gravabat eum caesaries) ponderabat capillos capitis sui ducentis siclis* (1) *pondere publico*. Non dubitat a Lapide de reali capillorum pondere verba haec explicare juxta eorum obvium sensum. Hoc

(1) Pondus hoc superabat 8. libr. rom. Vid. *Inst. P. II. de ponderibus*.

enim, inquit, adducitur a Scriptura, uti res rara ac nova. Neque illud pondus, addit, aeque gravabat caput Absalom, ac pondus aliud extrinsecum; nam coma erat capiti illi connaturalis, unde non tam difficile sustentabatur. His addi potest pondus capillorum naturale crevisse pulveribus, unguentis, aliisque, quibus coma facile nutriebatur. Sed si hoc minus credibile videatur duo assignantur, ut quod fidem superare videtur, auferatur.

Primo juxta Pelletier (*Diario Trivultiensi Mens. Aug. An.* 1702.), Calmet, et Du-Hamel (*in hunc locum*) sumi potest pondus juxta rationem Babylonensium, non vero Hebraeorum. Illi porro pondera habebant longe his inferiora; atque ita ut siclus babylonicus, referente Calmet, tertiam Hebraeorum sicli partem aequaret; unde pondus 200. siclorum ad 33. uncias pl. min. redigitur, quod difficultatem non ingerit. Hypothesim vero suam probant auctores citati, ex eo quod in Vulgata dicatur de illis 200. siclis *pondere publico*: in hebraico vero בְּאֶבֶן הַמֶּלֶךְ *in pondere regio*. Deinde auctor librorum Regum soluta captivitate scripsit, unde eo tempore, iisque personis scribebat, quae rerum hebraicarum oblitae, Chaldaeorum usibus assueverant.

Secunda hypothesis, quae Tirini est, aliorumque, siclos sumit 200. non pro capillorum pondere, sed pretio. Capillis enim detonsis utebantur pro comis fictitiis puellarum praesertim, unde pluris vendebantur. Quod si mirum videatur Absalomum, juvenem scilicet regium, quaestum ex capillis suis fecisse, respondent venditos non fuisse capillos ab Absalom ipso, sed ab illis fortasse famulis, quibus Absalom donabat.

Notamus autem, ut difficultas magis magisque auferatur, pondus 200. siclorum sive pretium juxta Scripturae narrationem non esse trahendum solum ad capillos detonsos, sed ad integram Absalom caesariem, nempe ad illos quoque capillos, qui in capite remanebant, et quorum pondus desumebatur ex pondere comae praecisae.

Vide de his Veith (*Quaest. XXVIII. de lib. 2. Reg.*) et Commentatores (*in hunc locum*) Calmet praesertim.

EXERCITATIO XII.

Curnam tanta poena ob censum populi factum a Davide?

Ob censum hujusmodi pestilentiam immissam a Deo fuisse constat ex 2. Reg. (1) et 1. Paralip. (2). De hac poena teste Bullet (*Reponses Critiques T. II. num.* 34.) valde queruntur increduli. Dico autem primo Davidem peccasse non propter censum in se spectatum, sed ob circumstantias, et fines. Cum enim tunc temporis summa esset in regno pax, nulla necessitàs, utilitas nulla censum hujusmodi postulabat. Hoc ipsum Ioab aperte exposuit regi (ut ex 2. *Reg. XXIV.* 3., 1. *Paralip. XXI.* 3.). Tribuendum est ergo inane hoc studium

(1) *Immisitque Dominus pestilentiam in Israel, de mane usque ad tempus constitutum, et mortui sunt ex populo, a Dan usque ad Bersabeae, septuaginta millia virorum* (XXIV. 15.).

(2) *Misit ergo Dominus pestilentiam in Israel: et ceciderunt de Israel septuaginta millia virorum* (XXI. 14.).

Davidis ambitioni, fastui, ipsiusque superbiae. Deinde sine consilio censum instituens, scandalum ille peperit, occasionemque populo porrexit legem illam violandi (Exod. XXX.), ex qua singuli, dum census fieret, hemisiclum debebant in usum sacrum pendere.

Dico secundo populum sine injustitia obnoxium fuisse pestilentiae; nam omnes peccata alia purganda habebant: idem malum in poenam Regi aliisque nocentibus, et in virtutis exercitium innocentibus cedere poterat. Addit Calmet (*in 2. Reg. XXIV. 17.*) *Si peccatum populi ultionem in se Dei provocat, quis magis quam princeps punitur? Et si crimina principis e Caelo flagellum cient, sane populus caeditur.*

Vide Veith (*Quaest. XXXIII. de lib. 2. Reg.*).

EXERCITATIO XIII.

An licita fuerit simulatio Iehu?

Iehu, qui unctus fuerat in Regem Israel, familia Achab Dei jussu deleta, omnes etiam Baal cultores delere voluit, quos Achab fovebat. Hoc autem consilio usus est. Finxit se velle Baal adorare; invitavit, imo compulit idololatras omnes in unum locum convenire ad sacrificium secum Idolo offerendum. Ibi omnes, ac solos Baal cultores congregatos occidit. Omnia describuntur 4. Reg. IX. X.

Quaeritur an simulatio ista Iehu licita fuerit? Resp. Illicitam putat 1.° August. (*lib. contra mendacium c. 2.*) ubi hoc Iehu mendacium vocat impium, addens nunquam licere religionem falsam simulare. Illicitam quoque putat

Angelicus (2. 2. *quaest. CXI. art.* 1. *ad secund.*) *Simulationem vero Iehu non est necesse excusari a peccato, vel mendacio, quia malus fuit, utpote ab Idololatria Ieroboam non recedens*. Et revera Iehu perniciose mentitus est, atque ita, ut simulans ipse idololatriam imo profitens, aliis scandalum praebuerit. Notentur illa Iehu verba: *Achab coluit Baalam parum: ego autem colam eum amplius . . . . Porro Iehu faciebat hoc insidiose*, addit textus (X. 18. etc.). Hisce fundamentis innixi putant non pauci Iehu graviter peccasse, et propter religionis simulationem, et propter mendacium perniciosum.

Non desunt tamen alii, qui Iehu a religionis simulatione excusent, atque a mendacio his argumentis, de quibus esto apud cordatos judicium. 1.^{m} Iehu non intendebat serio colere Baal, sed directe intendebat omnes Baal cultores ad ipsorum internecionem, ac ruinam simul colligere, simulans, ac fingens se quoque adorare velle. Quare ait Hieronymus (*in c.* 2. *Epist. ad Galatas*) *Utilem simulationem et assumendam in tempore, Iehu regis Israel nos docet exemplum*. 2.^{m} Exiguum temporis intervallum ostendit animum loquentis plane contrarium: unde mora illa pro nihilo reputatur. 3.^{m} Iehu non jussit, neque Baalitas hortatus est ad sacrificium; verum illis verbis: *ego colam*: Baalitis occasionem dare intendit, ut animum suum aperirent, uti princeps exploratores mittit ad hostes, et uti Chusai apud Absalonem consilia dissipavit Achitophelis (2. Reg. XV.). 4.^{m} Magna erat illo tempore, ac loco in rebus religionis confusio; quapropter parum, aut nihil unius, vel alterius exemplum commovebat. 5.^{m} Baal juxta etymon est: *omnis dominus*.

Ergo ambiguum nomen est. 6.^m Denique Iehu a Domino postea laudatus et remuneratus est illis verbis (4. Reg. X. 30.) *Quia studiose egisti quod rectum erat, et placebat in oculis meis; et omnia, quae erant in corde meo fecisti contra domum Achab, filii tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel*. Notandum tamen his verbis nullam de Baalitarum occisione mentionem fieri.

Tertia opinio actionem Iehu damnat in se ipsa inspectam, personam Iehu absolvit ob conscientiam inculpabiliter erroneam. Rationes ducuntur partim a verbis Domini ad Iehu antea relatis, partim ex quo Iehu homo erat militaris, ait a Lapide, zelo fervens pro cultu Dei, haecque coram Ionadab viro piissimo agens. Abundet unusquisque in sensu suo. Vide Commentatores.

EXERCITATIO XIV.

An Eliseus Naaman Syro veram permiserit simulationem?

Naaman princeps militiae Regis Syriae, Eliseum, a quo sanationem leprae obtinuerat, sic allocutus est (4. Reg. V. 17. 18. 19.) *non faciet ultra servus tuus holocaustum, aut victimam Diis alienis, nisi Domino. Hoc autem solum est, de quo depreceris Dominum pro servo tuo, quando ingreditur Dominus meus templum Remmon, ut adoret, et illo innitente super manum meam si adoravero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco, ut ignoscat mihi Dominus servo tuo pro hac re. Qui dixit ei: vade in pace*, Quaeritur an actio

hujusmodi fuerit idololatrica? An insuper praebens scandalum? Licet enim osores auctoritatis Scripturae ac Religionis conentur hic detegere agendi rationem nedum legi, verum etiam Elisei sanctitati contrariam, Catholici tamen omnes contra sentiunt, quamvis non eadem via incedant.

1.° Sunt qui fatentur Naaman rem quidem illicitam postulasse; Eliseus vero, juxta ipsos, id minime approbavit, sed tantum dissimulavit, ac nihil dicere voluit per illa verba = *vade in pace*. Quod Eliseus elegit, inquiunt, ne Naaman neophytum in scrupulos, et peccandi periculum adduceret. Hoc tamen multis non placet, cum Eliseus sic actum idololatriae fovisset, ac confirmasset.

2.° Sunt qui dicunt, Naaman veniam de praeteritis postulasse, non licentiam pro futuro. Vide Calmet (*Diss. in* 4. *Reg. De prostratione Naamani coram Remmon*). Nituntur autem textui hebraico, nec non chaldaico, in quibus juxta ipsos non legitur = *si adoravero*, sed *si adoravi*. Feliciter isti omnibus satisfaciunt difficultatibus, quas Deistae in id effutiunt, quod de Naamano, et Eliseo in Scriptura narratur; sed non ita feliciter respondent iis, qui contra eos urgent Vulgatae auctoritatem, et phrases Scripturae prout leguntur in hebraeo, chaldaeo, et graeco juxta Biblia polyglotta Ximenii. Vide Veith (*in* 4. *Reg. Quaest. LXI.*).

3.° Communiter theologi, ac interpretes asserunt illud, quod facere postulabat Naaman consensionem non fuisse in idololatriam, sed civile officium eo tantum spectans, ut Regi genuflectenti ipse satrapum more auxilio suo praesto esset; sive, quod idem est, materialem solum fuisse cooperationem, atque ex Naamani

circumstantiis licitam. Neque inde, dicunt, scandalum oriebatur; nam ex una parte nemo erat, quem lateret Naaman jam mutata religio; ex alia vero patebat civile officium Naaman erga Regem. Ita Nat. Alex. (*aetate* 5. *diss.* 7.). Ita passim alii.

Obiter noto *Remmon* (רִמּוֹן *Rimmòn*) hebraice significare vel *excelsum*, vel *malum punicum*, quod ad nomen; quod ad rem autem idolum Syriae primarium, quod alii dicunt Solem, alii Venerem, aut Iunonem.

EXERCITATIO XV.

An Salomon salvus sit nec ne?

De Salomone (3. Reg. III. 12.) dicitur: *Ecce feci tibi secundum sermones tuos, et dedi tibi cor sapiens, et intelligens in tantum, ut nullus similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit:* et (2. Reg. XI. 4.) *cum jam esset senex depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur Deos alienos*. Quaeritur an sapiens ille Salomon salvus, vel damnatus dici debeat?

Prima sententia damnatum esse affirmat, idque 1.° Patrum auctoritate, ut Cypriani (*Ep.* 6. *ad Rogatian.*) Augustini (*l.* 7. *de Civ. Dei c.* 20. *aliisque locis*) Chrysost. (*serm. de poenitentia*) Prosperi (*P.* 2. *de Praed. c.* 27.) Bedae (*Quaest.* 29. *in libros Regum*) aliorumque, quorum opinionem sequitur Bellarminus (*De Verbo Dei l. I. c.* 5.). 2.° Scriptura narrat quidem Davidis poenitentiam (2. Reg. XII.) Manassis (2. Paralip.), sed de Salomonis poenitentia altum tenet silentium. 3.° Si Salomo-

nem poenituisset, abstulisset praecipue idola, quae primus ipse Rex Israelis in Iudaeam invexit. Sed ea reliquit, et perdurarunt usque ad Iosiam, idest per 300. annos, ut ex 4 Regum XXIII. 13. *Excelsa... quae aedificaverat Salomon Rex Israel Astaroth idolo Sidoniorum, et Chamos offensioni Moab, et Melchom abominationi filiorum Ammon polluit Rex*, (idest *Iosias*).

Secunda sententia affirmat Salomonem salvum factum fuisse, haecque probatur: 1.° Auctoritate Ambrosii (*Apologia posteriore de Davide c.* 3.) Hieronymi (*Epist. ad Salvinam*) quibus accedunt alii multi. 2.° Post lapsum scripsit Ecclesiasten, in quo quasi poenitens exclamat (I. 1.) *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas*. Sed Bellarminus cum aliis considerans in Ecclesiasten, Proverbiis, et Cantico Canticorum nullam mentionem de lapsu fieri, nullam expressam retractationem ad scandalum auferendum, colligit libros illos ante lapsum fuisse scriptos: deinde exploratum satis non est in cujus persona loquatur ibidem Salomon. 3.° Proverb. XXIV. 33. juxta LXX. Salomon ait: *novissime ego quoque egi poenitentiam, respexique ut eligerem disciplinam*. Sed hic redit quod supra. 4.° Ita Deus ad David loquitur de Salomone (2. Reg. VII. 14.): *Ego ero ei in Patrem, et ipse erit mihi in filium, qui si inique aliquid gesserit arguam eum in virga virorum, et in plagis filiorum hominum . . . misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amovi a facie mea*: ex quibus apparet, misericordia erga Salomonem Deum certe usum fuisse. Sed qui contrariam tuentur sententiam, agnoscunt quidem in his verbis promissionem de regno in posteros Salomonis transferendo, minime vero de

aeterna ejusdem salute. 5.° Ex eo quod Salomon fuerit Deo dilectus, Christi typus, et multorum librorum canonicus scriptor.

Tertia sententia pronuntiat Salomonis aeternam salutem prorsus incertam esse, nihilque de ea affirmandum, quia nihil certi de ea neque ex Scriptura, neque ex Traditione, neque tandem ex Ecclesia deduci potest, ut ex superioribus apparet. Salomonis exemplo ostendere nobis voluit Deus de salute nostra semper esse timore salutari formidandum.

Vide haec omnia apud Natal. Alex. (*aet.* 5. *diss.* 3.). De hac re egit etiam Veith (*in* 3. *Reg. L.*).

EXERCITATIO XVI.

An credibilis sit strages exercitus Sennacherib?

De hac strage legitur (4. Reg. XIX. 35.) *Factum est igitur in nocte illa, venit Angelus Domini, et percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia. Cumque diluculo surrexisset, vidit* (Sennacherib) *omnia corpora mortuorum, et recedens abiit* etc. Idem apud Isai. XXXVII. Ut autem omnem hujus rei incredibilitatis speciem removeamus, varia praestat animadvertere, quae difficultatem auferunt. Ac primo nil mirum si per Angelum haec strages sit effecta. Nam Angeli celeritatem summam in agendo, et se movendo habent; deinde potentiae Angelorum limites ignoramus, unde inconsultum esset hoc capite Scripturae narrationem suspectam habere; tandem potuit Angelus non immediate, sed per pestem, ignem, perque alia naturalia media stragem ef-

ficere fere ut, occasione census, pestis in regnum Davidis per Angelum fuit immissa.

Secundo. Nil mirum pariter si determinari tuto nequeat an Angelus ille bonus fuerit, an malus, cum uterque rem, de qua agitur, praestare potuerit. Credunt quidem aliqui illum bonum fuisse, puta Gabrielem, aut Michaelem Synagogae tutelares, cum dicatur *Angelus Domini*; cumque Angeli boni ministri esse possint justitiae Dei. Quod si (Psalm. LXXVII.) innuantur *immissiones per Angelos malos*, volunt malos hic dici ob mala immissa, non vero ob eorum statum. Putant vero alii Deum uti ad homines puniendos Angelis malis tamquam justitiae ministris, et hoc sensu appellari posse *Angelos Domini*.

Neque tertio movet Sennacherib non fuisse in illa strage inclusum, licet exercitus principem; nam major sic ei poena inflicta fuit; et 1.° ex internecione exercitus, cui praeerat, 2.° ex ignominia illata; 3.° ex occisione tandem quae a filiis ejus ipsi inlata est (4. Reg. XIX. 37.).

Quarto: neque negotium facessat facti hujus apud profanos auctores silentium, uti objectant; nam, mutatis circumstantiis, idem est quod narratur apud Herodotum in Euterpe (*c.* 141.) et apud Berosum, qui Chaldaicam scripsit historiam teste Abulensi.

Vide *Diss.* Calmet *in Isaiam*: (*De clade Exercitus Sennacheribi*) conf. Rosellini (*Monum. dell' Egitto, P. I. T. II. p.* 114. 118.).

Digitized by Google

EXERCITATIO XVII.

Quid fuerit Arca foederis, et quibus vicissitudinibus obnoxia.

A Lapide ut apte describat Arcam foederis jussu Dei confectam (Exod. XXV.) haec habet in citatum locum. 1.° Arca erat instar parvae cistae quadratae, alta cubitum cum dimidio, lata similiter, longa vero duobus cubitos cum dimidio. 2.° Compacta erat ex lignis Setim auro obtectis. 3.° Destinata custodiendis tabulis Decalogi, ideoque Arcae foederis, seu Testamenti nomen sortita est. 4.° Ejus operculum ex solido auro confectum duos habebat Cherubim aureos illi insidentes, atque *propitiatorium* appellabatur. 5.° Circulis, et vectibus aureis instructa erat, ut circumferri posset. 6.° In pavimento Sancti Sanctorum, seu interioris partis Tabernaculi, ac deinceps Templi, locabatur. 7.° In ea Deus praesentiam suam Hebraeis, oracula, opem, triumphos exhibebat. Hinc *gloria Domini* dicta fuit, summamque obtinuit apud Hebraeos venerationem.

Alia de Arca foederis partim in *biblica* nostra *Archaeologia*, partim aliis *Exercitationibus*.

Ad vicissitudines quod attinet, quibus illa fuit obnoxia, haec praecipue commemoratione sunt digna.

1.° Peccatis Ophni et Phinees Sacerdotum, qui Heli filii erant, Deum irritantibus, Arca in manus devenit Philistaeorum, qui eam ceperunt; et apud eos stetit spatio mensium septem. Philistaei vero prodigiis, et flagellis divinis territi ad Hebraeos illam remiserunt. Diutius tunc stetit in Cariathiarim; ac postea jussu Davidis in regias aedes in Sion translata. Ex

his tandem in Salomonis Templo locata. Hujus rei historiam habes libro primo Regum c. IV. etc.

2.° Cum 2. Paralip. XXXV. 3. legatur Iosiam Regem ita Levitas alloquutum fuisse: *ponite Arcam in Sanctuario Templi, nequaquam enim eam ultra portabitis*, conjicitur valde probabiliter, et tradunt ipsi Hebraei apud Hieronymum, Sacerdotes eam de Templo sustulisse, ne profanationibus pateret, quibus hoc fuit subjectum, postremis Regibus Iuda impiis faventibus, scilicet Manasse, et Achaz. Quo loco vero temporis hujus intervallo steterit Arca, haud plane cognoscitur. Suspicantur aliqui in aedibus Sellum viri Holdae prophetedis, alii in occulto aliquo Templi ejusdem loco.

3.° Paullo ante captivitatem babylonicam Ieremias Arcam tulit jussu Dei, eamque occultavit, ut sancta Chaldaeorum devastationi subducerentur. De qua re legimus (2. Mach. II.) *Propheta* (Ieremias nempe) *divino responso ad se facto . . . . exiit in montem* (Nebo scilicet) *in quo Moyses ascendit, et vidit Dei haereditatem. Et veniens ibi Ieremias invenit locum speluncae: et tabernaculum, et arcam, et altare incensi intulit illuc, et ostium obstruxit . . . . dixit; ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem populi, et propitius fiat*. Hic claritatis gratia notandum etiam Tabernaculum convolutum, fuisse servatum in Templo, ut deducitur ex 3. Reg. VIII. 4. (1).

Hinc vero oritur quaestio, an Arca soluta captivitate, reperta fuerit, atque in secundo

(1) *Et portaverunt arcam Domini, et tabernaculum foederis, et omnia vasa Sanctuarii, quae erant in tabernaculo.*

Templo collocata, an vero latuerit semper. Torniellus, Salianus, Menochius, aliique primum illud tenent, atque Arcam repertam in Templo constitisse autumant usque ad eversionem ejusdem Templi a Romanis factam. Eorum argumenta sunt: 1.° Auctor libri Machabaeorum loco citato narrat sacrum ignem post captivitatem inventum, et postea historiam refert Arcae absconditae. At cur haec, si Arca pariter non esset detecta? 2.° Soluta captivitate *congregatio populi* facta est, quando nempe ex oraculo Ieremiae Arca erat rursus revelanda. 3.° Arca erat res Templi maxime sacra, et veluti religionis, et judaici cultus centrum. Ergo carere illa non debebat secundum Templum, cujus gloria, et laus major esse debebat, quam primi ex vaticinio Aggaei (II. 4.). 4.° Auctor 2. Paralip. V. 9. de Templo ait: *fuit Arca ibi usque ad praesentem diem*. Multi porro credunt librum Paralipomenon Esdram habere auctorem, qui post captivitatem scripsit.

In hanc opinionem consentiunt qui secundo Templo Arcam concedunt non quidem veterem, sed aliam instar veteris fabricatam.

Verum communior est opposita sententia, qua secundo Templo denegatur Arca, ut etiam denegantur: *virga Aaronis, vas mannae, oleum sanctum*. Iuxta hanc sententiam tempora captivitate posteriora respicit oraculum Ieremiae III. 16. *Non dicent ultra: Arca Testamenti Domini; neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius*. Ita Theodoretus, S. Thomas, Hugo, Sanctius, aliique, quorum argumenta fere haec sunt:

1.° Esdras, Nehemias, Machabaei, Iosephus silent omnino de Arca, idque iis locis, ubi sermo est de dedicatione Templi; de expiatione

sub Iuda Machabaeo; de restitutione sacrificiorum; de profanatione sub Epiphane; de incendio sub Tito; de recensione spoliorum sub Epiphane, Pompejo et Tito: licet mentio occurrat de mensa aurea, et de septiformi candelabro, ut apud Iosephum (*de Bell. l. 7. c. 24.*). 2.° Veterum bene multorum opinio haec fuit, ut Epiphanii, Ambrosii, Ruperti Abb., quorum testimonia vide apud Calmet. 3.° Lex Domini, et Iudaicae religionis ratio versatur praecipue in cognitione, et observantia mandatorum Dei. Conveniebat insuper desuefacere populum a materialibus figuris, ut ad spiritualia assurgeret, et superstitionis periculum magis amoveretur. 4.° Quod Arca a Ieremia occultata *in congregatione populi* sit revelanda, aut ad finem mundi referendum est, quando per Henoch, et Eliam homines ad Christum congregabuntur, et Hebraei ipsi convertentur; aut mystice explicari debet de Christo amoris legem ferente et praesentia *divinitatis suae* secundo Templo *majorem gloriam* impertiente (*Aggaei II.* 4. 8.). Ita etiam explicatur Ioannes, qui in Apocal. XI. 19. Arcam Testamenti in Templo, idest in Coelo vidisse se narrat.

Ex his satis patet quomodo responderi possit primae sententiae patronis. Ubi addimus pro libro Paralip. Esdram quidem ejus agnosci auctorem, ita tamen ut in multis exscribat veteres, et coaevos auctores.

Plura apud Calmet *Diss. de Arca foederis in lib. Machab.*

EXERCITATIO XVIII.

Quid de Asmodaeo viros Sarae occidente, et de fumo jecoris sanante Tobiam?

Quod ad primum non intelligitur quamnam ob caussam id incredibile censeatur, supposita divina, humanaque Scripturae auctoritate. Id eo magis confirmatur ex quo mariti illi, qui ad Saram accedere volebant, effraenatae libidinis fuerint rei, uti Angelus Tobiae exponit (1). Deinde optimum apparet Dei consilium reservare volentis Saram meliori, imo optimo viro. Quod si Tobias junior ex falsa opinione id tribuebat amori Daemonis in Saram, atque Angelus, ut se occultaret, hanc opinionem dissimulaverit, uti ex historiae contextu, non inde inferri debet rem, ut ille credebat, revera fuisse.

Quod ad secundum dissentiunt Interpretes in explicanda ratione, qua sanitas fumo jecuris obtenta fuerit. Alii namque totum tribuunt virtuti Dei immediatae in praemium obedientiae Tobiae fumum illum parantis. Et re quidem vera etiam dum Christus luto aperuit oculos caeci, quid prohibet aliquid virtutis luto ipsi tribuere? Placet vero aliis concedere illi fumo naturalem virtutem expellendi, seu sedandi concupiscentiae motus; quam vim historiae naturalis doctores multis plantis, succinis, et odoribus tribuunt; quemadmodum e contrario venerem irritare dicunt alia multa. Adduci quoque potest exemplum Davidis, qui cythara Saulis humores melancholicos dissipabat.

(1) *Ostendam tibi qui sunt, quibus praevalere potest daemonium* (Tob. VI. 16.).

Non incongrue fortasse utramque opinionem amplecti possumus, atque concludere, *inchoate* quidem per vim fumi rem factam esse depellendo impedimenta; *complete* vero per virtutem ipsius Angeli Raphaelis, quod tamen ipse dissimulavit, ut adhuc lateret.

Quod ajunt aliqui ex Novatoribus per Asmodaeum intelligendam esse vel concupiscentiam, vel morbum Sarae pestilentialem, id, omissis aliis, cum relegatione Asmodaei ad loca deserta Aegypti, quae capite VIII. narratur, minime conciliari potest.

Vide *Diss.* Calmet ante *librum Tobiae in Daemonem Asmodaeum*, quem ipse vertit: *exterminatorem*.

EXERCITATIO XIX.

Quid de Iudith gestis?

Sunt aliqua a Iudith gesta, quae in ejus libro narrantur, quaeque non mediocrem ingerunt difficultatem, ut tamquam licita defendi possint. Complectimur praecipua his quaesitis.

1.° Quomodo Iudith, quae verum Deum adorabat, jurare licite potuerit per Nabuchodonosor? Iam vero illa coram Holopherne sic jurat: *vivit enim Nabuchodonosor rex terrae*. Respondent Interpretes hoc fuisse obsequium mere politicum, sive tributum quoddam civile erga principem, qui testis invocabatur. Ita Anna mater Samuelis juravit per vitam Heli (1. Reg. I. 26.); Eliseus per vitam Eliae (4. Reg. III. 2.); Abner per vitam Saulis (1. Reg. XVII. 55.); Ioseph per vitam Pharaonis (Gen. XLII. 15.); ut alia omittamus.

2.° Quomodo Iudith absque mendacio tot falsa protulerit: ex. gr. fugisse se, Deum jam per prophetas manifestasse ruinam populi hebraei, aliaque hujusmodi? Quomodo Iudith arte poterat ad amorem pellicere muliebri suo apparatu, quin scandali rea fieret? Calmet *commentariis liter.* in haec loca, ac praesertim IX. 13. (1) aperte pronunciat se nescire modum excusandi in his Iudith, cujus solum commendat rectum animi propositum, consiliorum finem, atque naturali mulieris ignorantia peccatum minui. Imo quasi comparat Iudith operandi modum Baalam consilio immittendi puellas Madianitas in castra Hebraeorum. Scriptura, pergit ipse, ait quidem Deum Iudith *contulisse splendorem*, sed prodigia quoque patrat Deus in peccatoribus ad gloriam suam, et populi salutem, ut cum aquam eduxit per Moysen et Aaron eo ipso tempore quo illi peccabant; neque robur prodigiosum Sampsoni eripuit cum ille in crimen lapsus est.

Sunt tamen alii bene multi, qui cum A Lapide defendere conantur Iudith non solum quod ad ejus finem, verum etiam quod ad media, quae ipsa adhibuit; Iudith inquam, quam Scriptura et Patres plurimum commendant, quam Deus ipse auxilio suo peculiari, et Angeli ministerio fovit, ut ex historia illius patet, et in qua Deiparae ipsius figuram agnovit semper Ecclesia.

In primis vero generatim Iudith mendacia excusant, in ejus dictis aliquam conditionem subintelligendo, aut mysticam significationem reperiendo. Speciatim vero ajunt: dixerat Iu-

(1) *Capiatur laqueo oculorum suorum in me, et percuties eum ex labiis charitatis meae.*

dith se fugisse; sed hoc verificatur etiam de eo, qui iter celeriter percurrit, et viam vorat. Dixerat gentem suam certo perituram, aliaque similia tristissima; sed tantum attento caussarum naturalium cursu, atque secluso speciali Dei auxilio. Dixerat tandem se morigeram fore Holoferni; sed aut hac subaudita conditione, si nempe ipse honesta praeciperet: aut ea fide, quod illicita reapse non peteret. Ut scandalum porro auferant, notant Iudith viduam licite potuisse in matrimonium Holoferni copulari; ideoque eum amore potuisse honeste incendere. Quod si Holofernes affectum nutriebat fornicarium, si Iudith ipsa salutem populi sui per mortem tyranni intendebat, haec non impediebant, quominus illa allicere posset Holofernem ad amorem sui honestum. Et revera X. 4. legitur: *Cui* (Iudith) *Dominus contulit splendorem: quoniam omnis ista compositio non ex libidine, sed ex virtute pendebat.*

Non incongrue fortasse concludere quis poterit consilium Iudith quod ad substantiam occidendi Holofernem, et liberandi populum, rectissimum fuisse, ac fortasse a Deo inspiratum. Ejus porro executionem Iudith voluntati relictam, non omnino inculpatam; venia tamen dignam fuisse; fortasse enim illa ingenue, ac sine peccato existimavit licere in summo populi discrimine *mendacium* proferre *officiosum*, fere ut idem putarunt obstetrices Aegypti, ut vitae consulerent filiorum Hebraeorum; quibus tamen obstetricibus Deus contulit beneficia ob bonam earum voluntatem. Iudith *laudatur*, ait Angelicus (2. 2. *q. CX. art.* 3. *ad* 3.) *non quia mentita est Holoferni, sed propter affectum, quem habuit ad salutem populi, pro qua periculis se exposuit.*

Qui plura desiderat in Iudith apologiam adeat Nicolai (*Del libro di Giuditta, Dissert. XIV.*).

EXERCITATIO XX.

Quid Behemoth, et Leviathan de quibus in libro Iob?

De Behemoth duplex adest sententia, omissis aliis minus celebribus.

1.ª Plurium Patrum, nempe Augustini, Hieronymi, Ambrosii, Cyrilli, Chrysostomi, Origenis, aliorumque (qui videri possunt apud Pinedam), qui id de caco-daemone solum intelligunt, explicantes sub specie belluae antonomastice talis, Diaboli saevitiem, calliditatem et ingenium. In hac sententia *Behemoth* dicitur *initium viarum Domini*, propter specialia dona, quibus cumulatus est Lucifer, fere tamquam primogenita creatura; sed communius id refertur solum ad temporis prioritatem, quo ille creatus fuit.

2.ª Sententia, quam plures interpretes amplectuntur (quae mysticum de Daemone sensum non excludit) Bestiam aliquam magnitudine insignem ad divinae potentiae, sapientiaeque commendationem vult indicari nomine *Behemoth*. Non conveniunt tamen Interpretes in determinanda specie hujusce bestiae, quam Sanctius putat *Taurum*; Bochartus *Hippopotamum*, idest *Equum marinum*; Calmet, et Tirinus cum Angelico *Elephantem*. Dicitur autem *Behemoth*, juxta hanc sententiam, *viarum Domini initium* non ratione temporis, sed ratione potentiae ut demonstretur opus esse maximum inter animalia omnipotentiae Dei; eodem fere modo, quo

dicitur *initium sapientiae timor Domini*, nempe *sapientiae caput*.

3.ª Sententia est eorum, qui dicunt nomine *Behemóth* intelligendas esse plures bestias, quas scilicet creavit Deus die sexta, cum jussit *ut produceret terra animam viventem in genere suo, jumenta et reptilia, et bestias terrae*. Iuxta hos interpretes proponit hoc loco Deus in universum creationem quadrupedum varietate, et natura mirabilem. Revera nomen hoc *Behemoth* plurale est, et equivalet huic voci *bestiae*. Sed optandum foret ut caetera, quae in contextu habentur de *Behemoth* de omnibus bestiis verificari possent.

De *Leviathan* pariter Patres communiter autumant indicari per illud caco-daemonem sub metaphora Serpentis. Sed litteralem quoque sensum proprium ibidem reperiri putant Interpretes, notantque ex hebraeo illam vocem significare *agglutinatum piscem, sive monstrum marinum*, quod Aquila, Symmachus, Theodotion, aliique plures explicant pro *Cete*, sive *Balena*; Calmet vero, aliique pro *Crocodilo*.

Petes quomodo dicatur Iob XLI. 16. *Cum sublatus fuerit* (Behemoth) *Angeli timebunt, et territi purgabuntur*? Respondemus nomine Angelorum hoc loco metaphorice intelligendos esse *fortes*: unde significatur *Bestiam* illam (multo vero magis si ad Diabolum referatur) omnibus vel fortissimis maximum incussuram esse timorem. Sanctius vero *de purgatione peccatorum* ibidem sub metaphora sermonem fieri autumat.

Petes insuper quid sit *suscitare Leviathan* (1)?

(1) *Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leviathan* (Iob. III. 8.).

Respondetur hoc referri ad piscationem hujusce piscis, sive belluae, aut ad venationem. Sunt tamen aliqui, qui putant hoc Canticum execrationibus refertum, apud Hebraeorum vulgum usitatum fuisse, quod cum praecineretur suscitare dicebatur.

Praeter Pinedam vide Veith *de Libro Iob Quaest. XII. XIII. XIV.*

EXERCITATIO XXI.

Quomodo defendi possint imprecationes Iob?

Quaestioni locum praebent praecipue haec duo: Iob maledixisse diei nativitatis suae, et optasse se nunquam natum fuisse (1). Quidam Iudaei, Brentius, Anabaptistae, putant Iob blasphemum fuisse, ac male de divina providentia sensisse. Idem fere opinatus est Ioann. Clericus. Vide Veith. At nos asserimus primo Iob non peccasse graviter. Nam ipse a Scriptura tamquam patientiae exemplar proponitur. Vide Tob. (2) Ezech. (3) Iacob. (4). Deinde Deus post longam Iobi cum amicis suis disputationem

(1) *Post haec aperuit Iob os suum, et maledixit diei suo, et locutus est: pereat dies in qua natus sum: et nox in qua dictum est: Conceptus est homo* (Iob. III. 1. etc.). *Quare de vulva eduxisti me? qui utinam consumptus essem etc.* (X. 18.).

(2) *Tobias vero increpabat eos, dicens: nolite ita loqui* (II. 17.).

(3) *Et si fuerint tres viri isti in medio ejus Noe, Daniel, et Iob: ipsi justitia sua liberabunt animas suas, ait Dominus exercituum* (XIV. 14.).

(4) *Ecce beatificamus eos, qui sustinuerunt. Sufferentiam Iob audistis. etc.* (V. 11.).

dixit ad Eliphaz: *Iratus est furor meus in te, et in duos amicos tuos, quoniam non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Iob* (Iob. XLII. 7.). Tandem eo quod videtur absurdum, Satan de eo triumphasse.

At quonam recto sensu explicari possunt durae Iob locutiones? Resp. Multa ex Patribus, et Interpretibus congerit Pineda *in Iob III.* Nos cum Veith tamquam probabiliores eligimus tres insequentes interpretationes, quibus a gravi peccato Iob purgatur.

1.° Aliqui cum Hieronymo in Iob contendunt hunc communem deplorare calamitatem ex originali peccato, et odio habuisse diem nativitatis eo tantum animo, ut detestaretur peccatum, in quo homines nascuntur, et ex quo tot poenae, ac miseriae consequuntur. Revera Iob cognovisse peccatum originale patet ex cap. XIV. 4. *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine;* quod Patres ex Pineda de originali peccato intelligunt. Cognovisse quoque Redemptionis necessitatem ostendunt illa (XIX. 25.) *scio, quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum.*

2.° Alii cum Thoma *in Iob III.* dicunt ejus verba esse vocem dumtaxat sentientis naturae. Saepe enim inviti in doloris questus, significationesque prorumpimus, etsi ratio id ipsum eligat, quod dolorem causat. Ita miles dolet de vulnere, praelium tamen amat; ita aegrotus fastidit medicinam, quam nihilominus optat. Hoc simili modo explicantur verba Christi: *transeat a me calix iste.*

3.° Tandem multi cum Calmet (*in Iob III.*) ajunt Iob adhibuisse stilum orientalium, qui elatus est, vividus, ignem spirans, et hy-

perbolicus. Ita Psalmi XII. et XLIII. abundant hujusmodi hyperbolicis locutionibus, nec non alia Scripturae loca, praesertim vero Ierem. (XX. 14.), qui ait: *maledicta dies, in qua natus sum: dies in qua peperit me mater mea, non sit benedicta*: cum tamen Ieremiam vel ab utero sanctum omnes fateantur. Fatendum namque est in diversis nationibus diversam existere sermonis non minus quam morum indolem, ut notat Mattei (*Diss. Giobbe Giureconsulto, ossia nuovo sistema per interpretare il libro di Giob.*).

Dices. Iob maledixit creaturis Dei, quod in quacumque hypothesi malum est grave. Pro responsione haec juvat animadvertere: 1.° maledicere prout hebraice exprimitur voce קָלַל sensum habere loquendi male, et in contemptum, non vero stricte, ac semper significare, uti nos putamus, *execrationem*. Ita Gen. XVI. 4. sic vertitur idem verbum: וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ *et despexit dominam suam*. 2.° Erga irrationabilia, ut diem, solem etc. non haberi veram caritatem, ideoque hanc non laedi, ubi rebus istis in doloris aestu aliquid imprecemur. 3.° Malum esse execrari creaturas tamquam Dei artificis opera, non vero uti caussam, exordium, aut occasionem malorum.

Oppones ulterius: illicitum est optare se natum non esse, aut mori. Minime id esse illicitum respondemus dummodo gravi de caussa id fiat, et cum debita animi conformatione divinae voluntati, quomodo Christus dixit: *transeat a me calix iste*. Quid plura? Nonne Christus ipse de Iuda protulit: *melius erat illi, si natus non fuisset homo ille*?

Asserimus 2.° valde probabile esse Iob leviter peccasse. Hoc in primis probamus ex eo quod Deus ipse redarguerit Iob (XXXVIII. 1. 2.)

Respondens autem Dominus Iob de turbine dixit: Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis? Iob autem Dei voce commotus agnoscit ac fatetur se temere loquutum esse (XXXIX. 34.): *qui leviter locutus sum, respondere quid possum? manum meam ponam super os meum:* (35.) *Unum locutus sum, quod utinam non dixissem; et alterum, quibus ultra non addam:* (XLII. 3.) *insipienter locutus sum, et quae ultra modum excederent scientiam meam.* Probamus id ipsum ex multorum Patrum sententia, quibus communiter subscribunt Interpretes, ut videre est apud Pinedam, et Veith. Nobis sufficiat verba referre Angelici, qui in Iob XLII. 10. ubi legitur: *Dominus quoque conversus est ad poenitentiam Iob, cum oraret ille pro amicis suis,* ita ait: *Dignum enim erat ut quem pro levi suo peccato humiliter poenitebat, etiam aliis graviter peccantibus veniam impetraret.* Quod si dicitur II. 10. *In omnibus his non peccavit Iob labiis suis,* id solum de iis valent, quae a Iob primis duobus capitibus dicta referuntur.

Praeter Pinedam vide Veith supra citatum (*de libro Iob. quaest. IV. V.*).

EXERCITATIO XXII.

Quonam sensu interpretandae sunt Psalmorum imprecationes?

Sufficiat Can. 8. *Institutionum* nostrarum *part.* 2. *Diss. III. Cap. I. Art.* 2. Nonnulla etiam apud Du-Clot (*Nota sui Salmi*).

EXERCITATIO XXIII.

An credibile sit Ezechielem vorasse librum (Ezech. II.), *cubasse per dies* 430., *comedisse fimum?* (IV.)

Animalis homo non percipit ea, quae sunt spiritus, uti ait Apostolus; hinc nil mirum, si Voltaire, aliique increduli in rebus quaesito indicatis caecutiant.

Quod ad primum, agitur eo loco de visione habita a Propheta, non de reali comestione. Probant hoc verba initii secundi capitis Ezechielis: *haec visio similitudinis gloriae Domini. Et vidi etc.* Nec irrationabiliter haec visio facta fuit ad Dei consilium ostendendum, ut nempe Propheta meditando, in animum suum transmitteret Dei verba, metaphora ex cibo, et vino sumpta, quae sanguinem et spiritus excitant. Ait autem Propheta cibum hunc in ore fuisse dulcem, et amarum factum in ventre, quatenus anxius evadebat Propheta ex onere ipsi imposito praedicandi populo quae viderat; fere ut, ait A Lapide, pilula in ore dulcis, in ventre dissoluta eum torquet. Similis huic fuit visio Ioannis in Apocalypsi Cap. X. ubi narratur Ioannem librum accepisse ab Angelo, eumque devorasse.

Quod ad secundum dicimus primo non esse impossibile eodem situ recubasse Ezechielem diebus 390., et alio situ diebus 40. Nam vel hoc contigit non reapse, sed per visionem propheticam uti placet Hieronymo in Osee I.; vel reapse quidem (uti plures contendunt ex eo praecipue quod haec facienda dicantur (*vers.* 12.) *in oculis eorum*): sed heroica patientia, et speciali Dei auxilio. Ubi notandum quod

illud *dormies* juxta phrasim etiam hebraicam, explicari potest *ut dormiens cubabis;* quare non dicitur Prophetam vere dormisse totum illud tempus. Dicimus secundo ridiculum id non fuisse tum quia non raro Prophetae, Deo sic decernente, factis ipsis prophetarunt; atque ideo Isaias nudus (1) publice incessit, ut hostium expilationem repraesentaret, quam passuri erant Hebraei; tum quia molesto situ Prophetae iniquitas tribuum Israelis et Iudae indicabatur; dicitur enim IV. 4. etc. *Et tu dormies super latus tuum sinistrum, et pones iniquitatem domus Israel super eo . . . . . ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum, numero dierum trecentos et nonaginta dies, et portabis iniquitatem domus Israel: et cum compleveris haec, dormies super latus tuum dexterum secundo: et assumes iniquitatem domus Iuda quadraginta diebus; diem pro anno, diem inquam pro anno dedi tibi*. Praeterea uterque decubitus ad Iudaeos referri potest, atque ita, ut dies 390. Hierosolymae obsidionis tempus significent; 40. vero incendii, et eversionis urbis a Chaldaeis. De his consulendi sunt Interpretes, et praecipue Tirinus *in Chronico*.

Quod ad tertium notandum 1.° non deesse, qui id adscribant visioni imaginariae, quod tamen communius non placet ob rationem, quam secundo quaesito superius attulimus, nempe quod haec facienda essent *ante oculos eo-*

(1) Solo nempe *perizomate* cinctus; idest panno vel linteo, qui cingulo circa lumbos in orbem alligatur, et usque ad genua pertingit. Vestis haec simplicissima, plebeis adhucdum in oriente usitata, *Ehram* dicitur (conf. *Isaiae* XX. 2. 4. *Michae*. I. 8. *Iohan* XXI. 7. *Iob*. XXIV. 8. 10.). Sic Virgilius (*Georg*. I. 299.) ex *Hesiodo* (*Oper*. 391.): *Nudus ara, sere nudus*.

rum. Notandum 2.° non fuisse praeceptum, ut Propheta hunc fimum comederet, uti ait Voltaire, sed facto pane ex frumento, et hordeo eum coqueret sub cineribus ex ejusmodi excrementis combustis, uti ex toto contextu apparet. Hoc vero indicabat famem, sordem, et angustias, ad quae in poenam suorum scelerum, captivitatis occasione redigendi erant Hebraei. Sunt etiam regiones quaedam, in quibus defectu ligni, vel cespitum adhibentur stercora ad ignem. Calmet in hunc locum ait: *Hoc non esse insuetum Arabibus, Palaestinis, in toto Archipelago, et alibi etiam, ut placentas suas sive panem ad ignem e fimo vaccae excitatum decoquant . . . . . ignem, inquam, illi persimilem, quem ex rasuris corii pellium confectores excitant* (conf. Ackerm. *Archaeol.* §. 16.).

Plura apud Veith *de Ezechiele* (*Quaest.* 2.a 3.a 4.a)

EXERCITATIO XXIV.

Quomodo explicanda transformatio Nabuchodonosor?

Legitur Danielis IV. Nabuchodonosorem in poenam superbiae ejectum fuisse e solio suo, atque per annos 7. ab hominum consortio expulsum cum bestiis et feris vitam ita traduxisse, ut foenum tamquam bos comederit, et capilli ejus in similitudinem aquilarum creverint, et ungues quasi avium. Post illud annorum spatium sensus est Nabuchodonosori restitutus, *figura reversa est ad illum*, et regno et pristinae amplitudini, ac decori fuit restitutus.

Certum est autem ex adductis verbis Nabuchodonosorem per illud tempus aliquam subiisse mutationem, sed incertum quaenam haec fuerit, et valde id statuere arduum; nam quasi inter Scyllam et Charibdim versamur; idest ne verborum Scripturae veritati quiddam detrahamus, neque pugnantia rationi admittamus, aut etiam miracula praeter necessitatem multiplicemus, quod et incongruum est, et magis incredulorum animos irritat.

Calmet erudita *Dissertatione in Danielem* omnes recenset hactenus circa hoc excogitatas sententias, easque perpendit. Nos contenti erimus hic compendio subjicere Calmeti Dissertationem, ac judicium.

Origenes apud Hieron. Danielis IV. putat ibi descriptam esse allegoriam lapsus Luciferi in persona Regis Chaldaeorum. Sed sententia haec historiae simplicitati tam accurate per Prophetam narratae, ter repetitae, et in somni interpretatione anno antea predictae, aperte videtur repugnare. Deinde quomodo de Lucifero verificari possit quod ille tandem *oculos ad caelum levaverit*, illi *sensus fuerit restitutus*, quodque ille *regno et decori sit redditus*, et alia hujusmodi?

Alii apud Maldonatum videndi, putant Nabuchodonosorem illo tempore revera fuisse transformatum; quam transformationem alii ita explicant, ut anima, et corpus illius in cujusdam bruti animam, et corpus sint mutata; alii solum bestiae corpus fuisse illi datum; alii per metempsycosim, loco humanae, animam bovinam substitutam esse arbitrantur. Sed hujusmodi prodigia rejici solent, tum quia non sunt necessaria ad Scripturae verba explicanda; tum quia in ea hypothesi aliud subjectum culpam

patrasset, aliud vero poenam persolvisset; tum quia ipse Nabuchodonosor (vers. 3.) ait se ipsum oculos ad caelum levasse, tumque fuisse illi sensum restitutum.

Alii apud Medinam (*de fide in Deum l. 2. c. 7.*) censuerunt mentem Nabuchodonosoris, atque oculos illum intuentium ita fuisse praestigio fascinatos, ut ipse brutum se reputaret, simulque populo brutum videretur. Sed hoc etiam communius rejicitur. Nam si fascinatio cum nonnullis admittatur solum in populo, cur Rex voluit belluae vitam ducere toto septennio, cur in fine protensis in caelum manibus pristinum dicit recuperasse statum? Si autem tam Regem quam populum fascinatum esse dicimus, ut omittamus quod aegre creditur tam longa fascinatione utrumque potuisse detineri, ne verbum quidem in Scriptura fit malorum spirituum eo loco operantium, sed solius Dei Nabuchodonosoris superbiam ulciscentis.

Magis est recepta sententia, quam Calmet, et A Lapide amplectuntur, Nabuchodonosorem in phrenesim incidisse, seu *lycantropiam*, aut pergravem hypochondriam, cujus vi homo quilibet turbata mente, ac veluti effervescente, bovis, lupi, felis, et canis non speciem solum, sed mores ingeniumque reipsa sibi adsciscit. Morbum hujusmodi beue norunt medici, et multa ex Galeno, aliisque teterrima exempla exhibent Calmet, A Lapide, aliique Commentatores in hunc locum, ac Veith (*de libro Danielis quaest. 2.ª*). De phantasiae vi plura quoque invenies apud Beued. XIV. (*de Beatif. Servor. Dei l. 4. p. 1. cap. ult. par.* 26.) Muratori (*Opusc. Della forza della fantasia*). Sententia haec nihil incredibile admittit, et Scripturae verbis satisfacit, et simplicissima est. Minime, inquiunt

aliqui; nam quae poena Nabuchodonosori fuisset, si phreneticus statum suum non agnovisset? Sed quid tristius excogitari potest quam rationis usum amittere, miseriam suam non sentire, hominemque ad bruti conditionem redactum, sibi non displicere?

Instant. Ubi ergo prodigium? Ubi manus Dei punientis? At morbum hunc quamvis naturalem Divinae Providentiae consilio referendum esse ostendunt somnium a Rege antea visum, explicatio somnii a Propheta anno ante metamorphosim facta, definitio temporis durationis poenae, et vox de caelo delapsa; quae triste nuntium regi repetiit; quae omnia vel ipse Rex ita cognovit, ut ad se tandem reversus ulciscentis Dei manum fassus sit. Legatur Scriptura. Nec immediatus Dei concursus fine suo gravi destituitur, cum Regem a superbia revocaret, et ad agnitionem summi caelorum Regis perduceret; sicque ad cognitionem unius veri Dei propagandam, atque ad divinam Danielis missionem adserendam maxime conferret.

Quod si miretur quis historiae hujus silentium apud profanos scriptores, sciat Chaldaeorum, et Orientalium monumenta intercidisse. Quis reperire enimvero poterit, Callinicum, Possidonium, Theonem, Andronicum, quos ut Chaldaicarum rerum scriptores commendat Hieronymus (*Praef. in Comm. Danielis*)? Sciat praeterea Chaldaeorum gloriam forte voluisse historiam hanc silentio committere; Danielem tandem, ejusque libros magnam sibi etiam naturalem vindicare fidem, genere, auctoritate, pietate ipsius Danielis, ac publica rerum cognitione.

Hujus tamen rei aliqua reperiuntur vestigia in testimoniis Alphaei, et Megasthenis, quae citat Eusebius (*Praep. Evang. l. 9. cap. ult.*).

EXERCITATIO XXV.

Quid de pisce Ionam deglutiente?

Nil fere apud Prophetas occurrit, quod magis in risum, et contemptum vertant increduli, quam quod de Iona narratur. Sed omnibus eorum argumentis respondebimus in hunc modum:

1.° Credi, ajunt, non potest piscem reperiri tam grandem, qui hominem integrum, ac vivum deglutiat, ac evomat. Ut apte respondeamus, notare praestat nomen *Cete*, quo appellatur piscis Ionae apud Matthaeum XII. 40. genericum fuisse apud veteres, eoque indicabant illi pisces quoslibet magnos ex iis, quos Naturalistae *Vertebratos* vocant. Incertum itaque est ex Scripturae verbis ad quamnam speciem piscis ille pertinuerit. Putarunt aliqui Balenam fuisse cum de Balenae mira magnitudine plura tradantur: at ingenue fatendum quod attenta Balenae esophagi structura, prodigio opus esset, ut illa integrum absorbere posset hominem: prodigia autem non sunt sine necessitate multiplicanda. Putarunt alii Physeterem (*Capidoglio*) fuisse; hujusmodi enim pisces vorant pisces alios vel magnos; sed an unquam voraverint homines, nullo satis explorato exemplo probari potest. Longe credibilius est Ionae piscem ad sectionem pertinere eorum, qui dicuntur *pisces canes* (*Squali Linnei*, *Lamiae* apud multos), quique genus constituunt *Charcarias* dictum a recentioribus Ichthyologis. Hujusmodi namque pisces capaces sunt ad hominem absorbendum; homines insuper natura sua appetunt, ac bene multos vorarunt. *Charcarias* verus in-

terdum, ut docent, os habet tam latum, ut ejus diametri longitudo sit quinque pedum. Ex iis, qui mediocris sunt longitudinis, idest 30. pedum, os habent, cujus circumferentia est duodecim pedum. Plurima insuper traduntur exempla, eaque fide dignissima, quibus patet *Charcharias* integros vorasse homines, ne vestibus quidem istorum attritis. Brunnich (*Ichthyol. Massil. pag.* 5.) narrat se, dum Massiliae moraretur, piscem canem prope litus occidisse, atque in ejus ventre reperisse duos thynnos fere integros, unumque hominem integrum non solum, sed cum vestibus penitus illaesis. Anno 1802. Dux Brovvn, apud Surinam, ac pariter prope oram, piscem canem cepit, et in ejus ventre reperiit mulierem, cujus tantummodo caput a reliquo corpore avulsum erat. Exempla alia bene multa, eaque recentia, narrantur a Müller, Douglass, Spalanzani, aliisque clarissimis Historiae Naturalis Scriptoribus.

2.° Quomodo, petunt, Ceti calor Ionam non consumpsit? Quomodo Ionas respiravit? Quomodo foetorem sustinuit? Quomodo tam compos sui, ut carmen cecinerit ex Cap. II.? Paucis respondemus haec. Dei prodigia fuisse, Dei inquam, qui in fornace babylonica pueros servavit illaesos, iisdemque inter flammas canticum illud mirabile dictavit.

3.° Plura, addunt, vehementissimam suspicionem ingerunt hoc commentum fuisse, ac praesertim gentilium fabula de Hercule, quem eumdem passum fuisse casum finxerunt, teste Lycophrone in Tragoedia *Herculis*. Respondemus longe diversa Scripturam Sanctam habere veritatis indicia, quam Gentilium mythologiam. Imo ex hac sacris litteris major fides accedit, cum verisimile admodum sit, ut alibi attigi-

mus, Gentiles fabulas suas hausisse ex Scripturarum historia, ac traditionibus Hebraeorum. Et revera Ionas scripsit ante aeram nostram annis 800., Lycophron ad summum annis 250.

4.° At quo fine, instant, ridicula hujusmodi? Patribus atque Interpretibus continere haec visa sunt prophetiam per factum ipsum expressam. Nempe Ionas Christum praefiguravit multipliciter: orta tempestate dormiens in mari, ut Christus dormiebat cum navicula operiretur fluctibus (Matth. VIII.); missus in mare ut caeteri salvarentur, uti de Christo dictum fuit: *expedit unum hominem mori pro populo;* manens in ventre Ceti tribus diebus, uti Christus in sepulcro, juxta Christi ipsius verba apud Matth. XII. 40.

De pisce Ionam vorante legatur Calmet (*Diss. in Proph. Minor.*)

Inter recentiores Veith (*Quaestionibus de Libro Ionae*).

EXERCITATIO XXVI.

Quaenam sit probabilior monetae signatae historia.

Hoc unum est ex iis, quae summa difficultate, monumentorum copia expiscantur eruditi, nec certi aliquid invenire possunt. Multa congessit Calmet (*Diss. in Gen.*), multa etiam Nicolai (*Lez. 75. della Genesi*). Penitiore hujusce rei inquisitione omissa, quantum pro re nostra credimus ad rectam Scripturarum interpretationem, nonnulla generalia adnotabimus.

1.° Non Hebraei solum, sed omnes gentes vetustissimorum temporum consueverunt contractus suos in commercio, aliisque perficere me-

diis permutationibus, quibus emptor venditori dabat quae sibi erant superflua, ut hic vicissim praeberet illi, quae eidem forent necessaria.

2.° Permutationes hujusmodi complebantur rerum cujusvis generis materia, prout occasio, opes, necessitas ferebant. Sed cum veteres pastorum artem in primis excolerent, atque in gregibus majores suas nanciscerentur divitias, hinc pecudes ut plurimum quisque commutabat, ut opportuna sibi comparare posset. Quo factum est, ut notant eruditi, iis verbis contractus apud veteres indicatos, quae suum a pecudibus, aliisque bestiis etymon haberent. Ita latine *pecunia* dicta est a pecudibus.

3.° Temporis decursu invaluit communior usus metallorum permutationibus: atque auro et argento abundasse Abraham ipsum testatur Moyses (Gen. XIII.). At in hisce, aliisque metallis similibus valor intrinsecus tantummodo supputabatur, ideoque tantum reddebatur, quantum habita proportione illud correspondebat rei valori, cum qua permutabatur. Itaque pondere opus erat; et hinc pretia, sive pecuniae, tum veterum sermone, tum vetustiorum Scripturae ipsius librorum *ponderabantur*. Metallis porro magis quam in bestiis proportio commode inveniebatur cum rebus commutandis.

4.° Ut certo deinde consisteret valor, pondus, et usus metallorum, ut facilitati etiam majori in commerciis prospiceretur, sigilla quaedam cepta sunt adhiberi, quae pondus, et valorem illorum tuto ostenderet. Ius autem obsignandi monetas, iisdemque assignandi determinatum valorem, ac usum, reservatum mansit publicae auctoritati. Signatae monetae inventionem Graecis circa Olympiadarum initium tri-

buendam, tum Scriptorum veterum testimonia, tum monetae vetustiores hodiedum cognitae, omnino comprobare videntur. Credendum est paullatim morem hunc in diversas gentes inductum fuisse; inductusque est ille aliquando in gentem Hebraeorum.

5.° At si tempus inquiratur, quo primo apud Hebraeos moneta signari ceperit, hoc unum tamquam certum affirmare audemus, quod nempe in Scriptura narratur (1. Mach. XV.) ab Antiocho Sidete Syriae Rege concessum id fuisse Simoni Machabaeo per illa verba: *Permittimus tibi facere percussuram proprii numismatis in regione tua*. Caeterum ante hanc epocham, magis vero circa ea, de quibus loquitur Pentateuchus incerta omnia, quae probare nituntur usum monetae signatae, saltem ab Hebraeis. Conjectant quidem ex Gen. XXIII. 16. ubi legitur de Abrahamo emente agrum *appendit pecuniam*, usum argenti signati. Sed omisso quod in hebraeo solum dicitur: *appendit argentum*, quomodo probatur typo, seu nota Hebraica fuisse signatum?

6.° Aliqua immo sunt, quae ut probabilius ostendunt sero tantum hunc usum apud Hebraeos invectum, ac 1.° in libris nedum Pentateuchi, et Iobi, sed et Iosue, ac Paralipomenon; itemque in profanis, ut Homero, aliisque, scilicet temporibus Patriarcharum aetate bene multum recentioribus, mentio sola fere occurrit permutationum in contractibus (quamvis alii aliter judicent) habita ratione metallorum aliorumque tamquam mercium, non vero tamquam monetarum; ergo non adeo vetustus signandae monetae usus. 2.° Numismata quaedam, quae Davidis, vel Salomonis aetatem praeseferebant, ab eruditis supposititia ostensa sunt vel ex quali-

tate recentis metalli, vel ex genere rerum impressarum.

Praeter Calmet, et Nicolai supra citatos vide Eckhel *Doctrina Numorum Veterum Part. I. Vol. I. Prolegomena generalia*, et *Vol. III. p.* 465. *seq.*

EXERCITATIO XXVII.

Quid Esdras perfecerit circa libros Sacrae Scripturae.

Varia sunt, de quibus inquiri potest, an perfecta fuerint ab Esdra circa Libros Scripturae Sacrae. Haec ex ordine proponemus simul cum solutione, quae nobis probabilior videtur. Itaque

Quaeres 1.° an Esdras denuo conscripserit omnes Sacrae Scripturae libros? Resp. id quidem asseri lib. IV. Esdrae apocrypho, ab Irenaeo, Clem. Alex. aliisque, qui statuunt omnes Scripturae libros captivitatis occasione deperditos, denuo ab Esdra, spiritu Dei afflante, fuisse conscriptos. At melius id negatur a Hieronymo, Chrysostomo, aliisque ostendentibus libros jampridem scriptos ab auctoribus a Deo inspiratis conservatos semper fuisse, neque in captivitate deperditos, in qua et Ieremiam legebat Daniel, et incredibile est nullum remansisse codicem sacrum. Longe miserior fuit conditio Iudaeorum, cum a Romanis patria ejecti fuerunt: ea tamen non obstitit, quominus sacri codices ruinae eriperentur, atque ad nostram aetatem a Iudaeis ipsis illaesi transmitterentur. Irenaeus in textu suo graeco (*apud Euseb. H. Eccl. V.* 8.) Scripturas non dicit *deperditas*,

sed *corruptas*, easdemque ab Esdra non *conscriptas denuo*, sed *digestas ac restitutas*; quae omnia de accuratiori recensione intelligenda videntur. Ea vero quae habet Clemens Alex., ab Irenaeo petita sunt (v. *Lanigan* §. 92. 94. 95. etc.). Nullum ergo sufficiens adest fundamentum hoc asserendi, de quo plura diximus *Parte Prima Institutionum*, et plura videri possunt *Diss.* Calmet (*de Restauratione librorum sacrorum in Esdr.*).

Quaeres 2.° an Esdras libros sacros post captivitatem collegerit, exscripserit, et ediderit? Respondetur, id videri non satis probabile, cum Sacr. Script. libri etiam in captivitate babylonica neque dissipati sint, neque corrupti, ut nostris *Institutionibus*, loco superius citato, ostendimus. Deinde Scriptura, quae similem diligentiam narrat adhibitam a Nehemia, et a Iuda Machabaeo (2. Mach. II. 13. . . . etc) nihil tale de Esdra narrat. Sed Huetius (*Dem. Ev. Prop. IV. de canone*), et Nat. Alex. (*Aet.* 6. *Diss.* 4.) opus hoc sat probabiliter Esdrae vindicant. Nam adducunt 1.° hanc fuisse opinionem veterum bene multorum Patrum: Irenaei (*l.* 3. *c.* 25.) Tertull. (*de cultu foemin. c.* 3.) Hilar. (*Praef. in Psalm.*) Auct. Synops. intera opera Athanas., Chrysost. (*homil.* 8. *in Epist. ad Hebr.*) Hieronymus ipse (*adversus Helvid.*) non recusat appellare Esdram *instauratorem Operis*, idest Pentateuchi. 2.° Canonem Scripturae celebriorem apud Iudaeos confectum ab Esdra fuisse probatur ex iis, quae adduximus *Parte prima Institutionum.* 3.° Ex eo, quod Iosephus (*contra Appion. I.* 8.) syllogen librorum sacrorum claudat imperio Artaxerxis, clare innuit singulare quoddam studium tempore Esdraę adhibitum, quo Libri Sacri colli-

gerentur et recognoscerentur. Dant etiam multi litterarum mutationem, de qua mox agemus, factam ab Esdra. Confirmant autem haec omnia probabile saltem esse Esdram et redegisse, et edidisse S. Scripturae libros ante ipsum conscriptos.

Quaeres 3.° an Esdras veteribus characteribus hebraicis chaldaeos substituerit? Praenotamus eruditos inter se haud convenire an mutatio haec revera facta fuerit. Sunt qui putant mutationem hanc nunquam factam; nam characterum, inquiunt formam inspiciendo, solum apparet commoditatis gratia recentes inclinatos esse ad formam quadratam, quod accidentale omnino est. Captivitas ann. 70. sub Chaldaeis inducere non potuit Hebraeos, rebus suis quam maxime adhaerentes, ut novam amplecterentur scribendi rationem, quam neque amplexi sunt occasione captivitatis in Aegypto per ann. 215. Ita etiam docuerunt vetustissimi inter Iudaeos, ut Iudas Sanctus, aliique videndi apud sententiae hujus patronos, inter quos Buxtorphius (*de hebr. lit. antiquitat.*) et noster Io. Baptista Biancouius (*de antiquis liter. Hebr. etc.*). Sunt vero qui e contrario autumant mutationem hujusmodi peractam, quam probant: 1.° tabulis, quibus hebraicum ut nunc est alphabetum collatum litteris Samaritanis, id est veteribus characteribus, notabile exhibent discrimen; nec forma *quadrata* litterarum commodo vel celeritati scribentis inservit, immo vero adversatur; 2.° auctoritate Origenis, Eusebii, Hieronymi qui Prol. Galeato ait: *certum est Esdram Scribam alias litteras reperisse, quibus nunc utimur, cum ad illud usque tempus iidem Samaritanorum, et Hebraeorum characteres fuerint*; 3.° Rabbinorum quoque mul-

torum auctoritate, inter quos R. Iosue, R. Musura, R. Nachman; 4.° consuetudine, quam populus in Babylonia degens Chaldaicae linguae et scripturae, Hebraicae valde adfinis, ceperat in civili, ac familiari commercio, secus ac forte contigerat in Aegypto. His accedit odium in Samaritanos, ac studium in omnibus ab eisdem differendi. Hanc sententiam tuetur Calmet *Dissert. in Esdram*; et Walton (*Proleg.* 3. *num.* 33.) hisce verbis: *habemus itaque ex utriusque Thalmudis auctoritate, (quae omnibus Iudaeis sacrosancta est) et ex sententia Iudaeorum, et Rabbinorum posteriorum, characterem hebraeum veterem esse Samaritanum: hodiernum vero esse Assyrium, quo Esdras legem post captivitatem descripsit.* Plura in eandem sententiam contulit doctissimus Drach (*Lettre sur le Titre de la S. Croix*).

Hisce autem praejactis quaesito respondemus mutationem, quae facta fuit litterarum in sacris codicibus Esdrae adscribendam, tum quia ita sentiunt, qui hanc mutationem propugnant, tum quia eo tempore quo, ipsa contigisse dicitur, nemo aderat doctrina simul, pietate, officio, et auctoritate Esdra aptior huic rei. Supponendum tamen est opus a Principibus gentis, et a Synagoga approbatum, ut *de Canone* docuimus.

Quaeres 4.° an Esdras primus sacris codicibus apposuerit accentus, ac puncta vocalia? Resp. Incerta nobis est verior solutio. Nam Nat. Alex. loc. cit. cum aliis bene multis hoc negant 1.° ex quo in Synagogis qui asservantur, et leguntur Sacri codices, Misna, Ghemara, aliique libri Thalmudici carent omnino punctis hujusmodi. At Iudaei retinuissent procul dubio punctationem, si Esdras approbante

praesertim Synagoga eamdem introduxisset. 2.° Si a temporibus Esdrae per accentus, et puncta determinata fuisset Scripturae lectio, non fuisset locus dissensioni, quae conspicitur in Versione τῶν LXX., in Paraph. Chald., in Syriaca, aliisque veteribus Versionibus. 3.° Origenes, et Hieronymus silent omnino de accentibus, et punctis, quod ostendit eorum aetate nondum haec fuisse in usum invecta. Hinc Natalis cum caeteris, testimonio Rabbinorum doctissimorum adhibito, punctorum, et accentuum inventionem attribuit Masorethis Tiberiensibus circa ann. Chr. 500. non tamen ante initium Saecul. VI.

Interim ann. 1823. prodiit Bononiae titulo = *La Fionda di Davide* = *Dissertatio* Cl. Hippol. Rossellini, qui Mezzofanti schola linguas orientales egregie edoctus, probare contendit accentuum, punctorumque inventionem Esdrae assignandam. Atque 1.° adducit auctoritatem Buxtorfii, Leusden, Aben Ezra, aliorumque Rabbinorum, quibus in hisce rebus est praecipue deferendum. 2.° Ingeniose ostendit Hexapla Origenis, quosdam Hebraeorum libros ut Bahir, Tikkunim, Zohar, Thalmud ipsum vestigia exhibere non obscura accentuum, punctorumque. 3.° Satisfacit etiam satis laudabiliter contrariis argumentis.

Quaeres 5.° an Esdras sit Cabalae auctor? Resp. breviter. Si Cabalae nomine intelligatur traditionis, et mystici sensus explicatio, haec non est certe Esdrae deneganda; at si ars illa intelligatur, qua Iudaei recentiores mysteria ex litteris, et earum figura, permutatione, aut arithmetica supputatione eruunt, temerarium, et ridiculum est eamdem Esdrae attribuere. Hoc, quod facile patet cuique, pluribus prosequitur Nat. Alex. cit. loc.

SECTIO III.

DE LIBRIS N. T.

EXERCITATIO I.

An sit analogia inter miracula Christi, et prodigia Æsculapii, Appollonii, Vespasiani, Paris, et Wampiriorum?

Latum inter Christi miracula, et ea, quae ab aliis edita finguntur, discrimen existere, contra quod blasphemant increduli cum Rousseau, duplici ostendimus ratione.

Primo enim in genere discrimen deprehendimus hoc pacto: ut factum aliquod veris adscribatur miraculis, idest *effectibus supernaturalibus, ac insolitis*, requiritur.

1.° Eventum revera contigisse; cui rei criticae regulae inserviunt, ac praesertim diligens investigatio quantitatis et qualitatis testium. Tantummodo enim sensuum usu, et auctoritate, facta probantur.

2.° Non fuisse effectum caussarum naturalium, ad quod valet rerum ipsarum naturalium cognitio, id est legum ac virium physicarum scientia.

3.° Fraudes, et dolosas artes non intercessisse. Accuratissimum examen ad hoc praecipue conducit.

4.° Caco-daemonum non fuisse naturalem operationem. Indicia vero ad opus Dei discernendum tradunt Bened. XIV. *de Canoniz. l.* 4. *c.* 4. Statlerus *Demonstr. Ev. c.* 173., et Storchenau in *Cosmologia*; et praecipua haec

sunt: 1.° *diuturnitas effectus*, uti sanationis perseverantia; 2.° *invocatio Dei*, uti Elias (3. Reg. XVII. 21.); Petrus Actor (III. 6.); 3.° *Sanctitas patrantis prodigium*; 4.° *honestas objecti*, quod prodigio confirmari intenditur; 5.° *honestas finis propositi*; 6.° *constans et universalis doctorum*, et *populi persuasio*; hocque praecipue attenta Dei providentia, quae non sineret errorem enasci, aut saltem perdurare dato indiciorum hujusmodi concursu. Concursu, inquam, spectato; nam ab homine honestate carente, fieri miraculum posse credunt multi cum Angelico 2. 2. *quaest.* 178. *art.* 2. ad veritatis nempe alicujus confirmationem; atque ad id exemplum afferri solet Vestalis, quae ut pudicitiam suam probaret, aquam cribro tulisse in Capitolium narratur; de qua re ait idem Angelicus (*de Potentia quaest.* 6. *art.* 5. *ad* 5.) *Non est remotum a veritate quod in commendationem castitatis Deus verus per suos Angelos bonos hujusmodi retentionem aquae per miraculum fecisset*. Hisce omnibus consideratis respondemus inveniri quidem in Christi prodigiis veri miraculi characteres, non autem in aliis, de quibus quaesitum est, aut in caeteris hujusmodi, de quibus quaeri posset; quod facta debita inductione, simulque applicatione apertissime constabit.

Secundo discrimen ostendimus in specie comparationem instituentes inter Christi miracula, et caetera, quae proponuntur prodigia. Æsculapii mira, quae narrantur, partim mere naturalia fuere, partim hominum, daemonumque fraude conficta. Sacerdotes namque Æsculapii medicam callebant artem, ut Arnobius ostendit, aitque l. 5. adversus Gentes: *beneficia ista rerum sunt, non sunt curantium potesta-*

tes; Aristophanes *in Pluto act.* 3. *scen.* 2. Sacerdotum Æsculapii fraudes traducit, et ridet. Hoc insuper exprobrant Gentilibus Christiani apud auctorem *Homil.* 3. Clement. et Origenem contra Celsum *lib.* 3. Cl. Marini (*Atti dei fratelli Arvali p.* 212. *et* 247.) complura profert e monumentis exempla sanationum, quas ethnicis beneficio Deorum, licet adhibita medicina, acceptas referebant. Denique in prodigiis illis (quod doli argumentum est) intercedebat semper quoddam oraculum, vel somnium, quod Diis tribuebatur.

De Appollonio Tyanaeo haec constant. Nerone imperitante ille vixit, studuitque, ut numen haberetur. Ephesii reipsa eum ut numen habuerunt nomine Herculis Alexiaci; et Alexander Imperator inter Deorum suorum simulacra collocari jussit imaginem Christi, et Appollonii. Narrat porro Philostratus stupenda fuisse ab eo patrata prodigia, inter quae puellae mortuae ad vitam revocatio connumeratur. At Huetius *Demonstrat. Evangel. Propos.* 9. *cap.* 147. tria haec egregie ostendit: 1.° Appollonium fuisse hominem maximae ignorantiae et impurissimae idololatriae; 2.° nullam esse Philostrati auctoritatem in hac re. Ipse namque vixit post Appollonium integro saltem saeculo; nullum testem citat, monumentum nullum fide dignum; 3.° conjicitur satis id Philostratum effinxisse ad ingenii ostentationem atque Principum adulationem (scripsit enim Vitam Appollonii jussu Iuliae Domnae Augustae), et in odium nascentis Christianae Religionis. De puellae resurrectione speciatim commodius agendum *quaestione* insequenti. Appollonii praestigia ostenderat quoque ante Huetium Eusebius Caesariensis in *opere contra librum Hieroclis;* scripsit etiam Orsi

l. 1. *n.* 71., *l.* 2. *n.* 22. et Dupin *Diss. de Appollonio*.

De Vespasiani portentis scripserunt multi ostendentes narrationum fraudem, inter quos Csapodius *Rel. revelat. l.* 2. *n.* 135. Baronius *ad annum Christi* 70. et Huetius *Demonstr. Evang. Prop. IX. Cap.* 39, *num.* 6. Postremi hujus verba afferre praestat: *Mirifica illa quidem Vespasiani opera, quibus caeco cuidam visum restituisse, et alium manu aegrum sanasse fertur, a subdolis Egyptiorum artibus videntur profecta, inter quos acta res est. Fama acceperant illi fortasse a Iudaeis, quorum multitudo ingens erat Alexandriae, Iosephum* (*nempe Iudaeum*) *sacra quaedam oracula Vespasiani accommodasse . . . . . . quae in Iudaeorum Messiam conveniebant. His ne in adulatoria arte concederent Aegyptii, Deum facere, divinae virtutis opera ei affingendo, voluerunt, quem Iudaei Messiam fecerant. Cum ergo ii audissent Iesum caecum illito oculis sputo sanasse, et claudos, ac debiles morbo liberasse duos . . . . subornant, quasi ille manu, hic oculis captus esset. Verum ,, Vespasianus primo irridere, aspernari, verba sunt Taciti,* (*Hist. lib. IV. Cap.* 81) *quippe fraudem, et palpum sentiens, tandem vocibus adulantium in spem induci, medicis praesertim rem fieri posse suadentibus, quippe doli fortasse consciis cum dicerent, hinc non esse exesam vim luminis, et reddituram si pellerentur obstantia; illi elapsos in pravum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari ,,. Agnoscis, Lector, simulatos morbos, quales illi sunt medicorum aeruscatorum, qui ad movendam misericordiam aegrorum habitu se se componunt. Re intellecta Vespasianus falsis*

morbis falsam medicinam adhibuit alterius calcata manu , insputatis alterius oculis. Pichler *Theol. Polem. Part. I. con.* 3. *art.* 4. *num.* 25. putat Daemonis opus ibidem intercessisse, ejusque arte et aegritudinem apparuisse, factis in organis impedimentis, et sanitatem, impedimentis sublatis. Hisce praejactis, instituta ad Christi miracula comparatione, argumenti vis ex hac quoque parte evanescit. Adde, quod Svetonius (*in Vesp.* 7.) , Tacitus (*Hist. IV.* 82.) et Xiphilinus (*LXVI.* 8.) in hisce Vespasiani prodigiis enarrandis, non satis inter se conveniant.

De prodigiis, quae facta dicuntur ad tumulum Paris Parisiensis in caemeterio S. Medardi haec constant: 1.° narrata illa sunt quidem a testibus *num.* 22., sed illi sectae Appellantium erant addicti, atque Paris jam appellantis gloriam quaerebant. Fuerat enim iste (vid. Bercastel *T.* 30. *p.* 169.) *Appellans* a celebri Const. *Unigenitus* ; ab Ecclesiae Sacramentis abhorrens, communionem fovebat cum seditiosis Ecclesiae Utrecht. Mortuus est ann. 1727. 2.° Primum omnium prodigium in virgine quadam *le Franc*, constituto judicio, falsum detectum est testimonio 40. hominum. 3.° Senonensis Archiepisc. vir doctus, probusque viginti duo miracula Paris studiose examinavit, protulitque publice uti falsa, et dolis plena. 4.° Sanationes nunquam erant instantaneae, sed post dierum intervallum, quo medicae arti locus erat. Aliqui etiam citantur infirmi, qui pejus se postea habuerunt. 5.° Clauso caemeterio, minis Appellantibus factis publica auctoritate, en miracula cessata, multorum detecta fraus, fides sublata etiam in pluribus ex ipsis Appellantibus, et silentium inductum. Hisce

praejactis, quis non viderit quantum ab hujusmodi prodigiis distent Christi miracula, praesertim in mortuis ad vitam revocandis, subitaneis sanationibus, aliisque et certissimis, et ab omnibus creditis, et sanguine etiam confirmatis; quaeque nulla tyrannorum vis, nulla aetas oblitterare valuit? De sepulcro Paris plura Bergier (*Certitude des Preuves du Christianisme, Part. I. Chap. VI.* §. 5.)

De *Vampiriis* haec constant. In Polonia, Moravia, praesertim vero in Hungaria saeculo proxime elapso plures videre dicebant mortuos redivivos ad se per noctem venientes ut sanguinem sugerent; illorum deinde macies ac mors sequebatur. At hoc in primis (si quid verum fuit) morbo, et phantasiae tributum est a prudentioribus, praesertim cum aestu saeviente id contingeret; metus etiam morbum augere potuit. Deinde quibusnam signis patere potest, id non fuisse Daemonis potius effectum, qui non vere animas corporibus uniret, sed cadavera, uti energumena, moveret, et impelleret? Quid quaeso haec cum Christo caecum a nativitate illuminante, Lazarum quatriduanum ad vitam revocante? Deinde et hic notamus non solum cessasse omnino Vampirismum, sed ejus memoriam vix in regionibus iis remanere, eamque confusam satis, quod contrarium in miraculis Christi procul dubio evenit. *De Vampiriis Feller Catechis. Philosoph. T.* 2. *n.* 313. Calmet etiam peculiari *dissertatione*. *De Vampiriis* egit etiam Spedalieri: *Analisi di Freret Cap. I. Art. XIV.* citans circa haec Langlet *Praefat. Tract. de Apparitionibus*. Nominis etymon duci potest ex parte a voce germanica significante *sugere*, unde *Vampirii* dicuntur etiam *Opiri*, *Sanguisugae*. A nonnullis etiam *striges*

dicti sunt. Certe quid simile de infantibus sine custodia relictis, quorum sanguinem striges sugebant, 6. *Fast.* canebat Ovid.

Ad extremum nonnulla generatim adnotamus contra incredulos. 1.° Cur nam ipsi tam difficiles se praebent credendis Christi miraculis, licet multimodis haec sint confirmata; ultro vero fidem habent Tyanaei, Vespasiani, Æsculapii fabellis? Nonne praejudicium suum vel ex hoc satis produnt? 2.° Vespasiani, aliorumque portenta, objecta sunt ad obscuranda Christi miracula primis Ecclesiae temporibus, sive ab Ethnicis, sive a Iudaeis. Ergo erant haec primis Ecclesiae temporibus cognita, et fidem obtinuerant, quod Religioni Christi favet potius, ac illorum confirmat veritatem. 3.° Si miracula per Christum, ejusque Apostolos patrata nil peculiare, et extraordinarium habuerunt, sed naturalia, ac communia fuerunt, quomodo mundus tantopere potuit commoveri, ac innumeri, relictis aliis religionibus, secuti sunt Christum?

Vide Veith (*Quaestiones de miraculis Christi Sect. III.*)

EXERCITATIO II.

An sit paritas inter resurrectiones patratas a Christo, aliasque ab incredulis propositas?

Increduli scilicet, ut vim miraculorum Christi enervent, paritatem hanc inducere conantur, quod obtinere nituntur deprimendo ex una parte opera Christi; elevando ex alia fabulosa quaedam portenta. Utrique scopulo prospiciendum nobis est. Quod attinet in primis ad resurrectiones a Christo factas, sistimus in resurrectione

Lazari; ex iis autem, quae de illa dicemus, facile deduci poterit quid dicendum sit de resurrectione filii Viduae Naim (Luc. VII.), et filiae Tairi (Luc. VIII.), quae sunt nempe resurrectiones in Evangelio speciatim narratae. Porro Lazari resurectionem variis modis oppugnant, atque conantur eam confictam fuisse ostendere. Sed quonam id fundamento?

1.° Conficta fuit Lazari mors, dicunt, ut fides conciliaretur Christo Lazarum ad vitam revocanti. Sed quis credat (verbis utar Cerboni) Lazarum permisisse ligari pedes, et manus suas, faciem involvi sudario, in spelunca, lapide superimposito per quatriduum includi ea tantum mente, ut fanatici hominis auctoritatem tueretur? Cur non fraus ab aliquo detecta; cur Pharisaei de hoc tacuerunt? Gratis igitur id asserunt, et absque specie veri contra rei circumstantias.

2.° Matthaeus, ajunt, Marcus, et Lucas non narrant hoc miraculum; solum id narrat Ioannes XI. Sed alibi rationes innuuntur cur non omnes Evangelistae omnia narrent. Vide *Institut.* ubi *de Canonibus Evangeliorum*. Peculiariter vero notetur tres priores Evangelistas scripsisse eo tempore, quo apud omnes Iudaeos vulgata, et celebris erat hujus miraculi fama; deinde Ioannem ex professo Evangelium suum conscripsisse ad divinitatem Christi patefaciendam, cui Lazari resurrectio optime inserviebat.

3.° Audito hoc miraculo, instant, Iudaei excanduerunt contra Christum; Christum autem in Ephrem effugisse, quae imposturae signa sunt. At cum Chrysostomo *Hom.* 6. *in Ioann.* rationem assignamus furoris Iudaeorum ex eo quod nempe miraculum hoc omnibus aliis mirabilius fuerit, ut proinde cogitaverint Iesum ipsum

tandem interficere ob invidiam, uti ex Ioannis contextu satis apparet. Christus autem ideo aufugit, quia tempus passionis nondum advenerat. Et reipsa post Lazarum resuscitatum ajebant Iudaei (Ioann. XI.) *Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?*

4.° Lazarum Rousseau putat non ex morte, sed ex deliquio excitatum fuisse. Sed ex Bullet: (*Réponses Critiques T. II. p.* 357.) haec animadvertimus: 1.° Martha, et Maria, quae tenerrime amabant Lazarum fratrem non posuissent eum in monumento nisi de ejusdem morte plane certiores factae. 2.° Corpus Lazari faetebat; faetor autem mortis, et putrefactionis signum est certum. 3.° Post diuturnum deliquium, et postquam clausus fuisset in monumento quatuor dierum spatio, vitam non potuisset Lazarus statim recuperare; et tamen prodiit ille statim, et adhuc ligatus. 4.° Iudaei dubitassent, Pharisaei hanc non praeteriissent occasionem insimulandi Iesum, et contra hoc reclamassent aperte, quod tamen non evenit.

Plura de hoc miraculo, et de aliis Christi resurrectionibus vide apud Cerbonium *Theologia revelata T. II. lib.* 3., et Commentatores. Nos interim hanc partem claudimus respondendo curiosae et satyricae incredulorum interrogationi. Quid, ajunt, narrarunt mortui illi ad vitam revocati a Christo, circa statum aut Paradisi, aut Inferni, aut Purgatorii? Respondemus autem ingenue fatendo nihil memoriae proditum esse ab illis fuisse narratum. Sed quid inde? Anne hoc fieri non potuit? Potuit sane Deus aut suspendere in eo mortis statu vim intelligendi animabus illis, quae paullo post ad vitam erant revocandae, aut memoriam postea ita impedire, ut nullius rei recordarentur, etsi

aliqua cognovissent. Scimus enimvero Paullum ad Caelum raptum audivisse verba, quae exprimere non potuit. Anne credunt necessarium quod homines illi, quod viderant, enarrassent? Neque necessarium, neque utile id admodum fuisset, nam habent Moysem, habent prophetas homines qui credere volunt; alii *neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent* (Luc. XVI. 31.) Concedendum est tandem rationem potuisse esse Deo sufficientem cur id non voluerit etiamsi ipsa nos lateat.

Nunc de mortuorum resurrectionibus, quas profani narrant a Diis, vel naturali vi peractas, quasque Evangelio opponunt increduli, nonnulla dicenda sunt. Ac 1.° mortui resurrectionem inter miracula, velint nolint, adscribimus, cum id communi naturae sensu doceamur, experientia quoque, et doctorum sententia id ipsum confirmet. At unde nam in historiolis, quas narrant, signa deprehenduntur veri miraculi? Consulantur ea, quae in praecedenti *quaestione* diximus praesertim quod ad divini Nominis invocationem, et operationis finem; deinde historiolae inspiciantur, et desiderari in illis omnia veri miraculi signa concludendum erit.

2.° In Gentilium operationibus facile aut morbi tantummodo, non verae mortis indicia invenire est; aut fraus saepenumero intercessit, quae postea innotuit, aut saltem suspicioni non defuit locus, ut fusius ostendunt Apologistae.

3.° Deest pro aliarum resurrectionum narrationibus auctoritas illa, quae summopere rei fidem conciliat, quaeque oritur ex auctoribus tum pluribus tum gravibus, simulque testibus coaevis, qui rem narrent; ex consensu populorum; ex conversione eorumdem ad Religionem, in cujus confirmationem mortui sunt ad

vitam revocati. Haec omnia valent equidem pro Evangelii historia, desunt vero pro incredulorum narrationibus.

6.° Si historiae, quae adducuntur, diligentissime perpendantur, semper aliquid reperietur, quod criterio veritatis speciatim repugnet. Narrat e. g. Plato (*de Republ. lib.* 10.) Aerum quemdam revixisse post decem dies mortis suae: ast Plato, teste praesertim Iustino (*Orat. Paraenet. ad Gentes*), opus suum fabulis aspersit, ut prudentiam politicam edoceret; quippe qui tradit utile esse aliquando populum mendacio decipere. Narrat Philostratus puellam resuscitatam ab Apollonio Tyanaeo, quod summopere jactant increduli; sed audiatur Philostratus: *an Apollonius in hac puella adhuc signum aliquod vitae deprehenderit, a medicis non observatum (ajunt enim ex ejus facie vaporem ascendisse), vel an eam vere a morte ad vitam suscitaverit; nec a me, nec ab iis qui praesentes erant, facile decidi potest.* Similia animadvertere possemus in factis quibuscumque ab incredulis objectis.

Concludamus ergo oportet, toto caelo distare resurrectiones in Evangelio narratas, ab iis quas Religionis nostrae hostes confingunt. Id sane nil mirum; cum Evangelium authenticum sit, fidemque mereatur divinam, humanamque, secus ac narrationes, quas hostes nostri objiciunt, quod vel unum argumentum sufficeret, si increduli saperent.

Vide Veith (*de Miraculis Christi Sect. III. Cap.* 3.).

An sint societati noxia praecepta Evangelii de cupiditatibus subjugandis, de humilitate, de venia offensae, de contemnendis divitiis?

1.° Cupiditates, ajunt adversarii, incitamenta sunt magnorum operum. Eas ergo juxta Evangelium deprimendo, studium extinguitur disciplinarum, bonarumque artium, et operibus virtutum generosis arctatur via. Inde ergo Reipublicae damnum. Resp. cum Angelico (1. 2. *Quaest.* 23. *Art.* 3.). Evangelium non praecipere, ut cupiditates penitus extinguantur, sed ut rationi subijciantur. Aliter. Si nomine cupiditatum intelliguntur motus contra rationem, prohibet Christus motibus hujusmodi nos obsequi; quo quidem nil rectius. Si vero intelligantur fortes, ac vehementes animi motus a ratione directi, tunc nedum non prohibentur, sed et promoventur, cum zelus divinae gloriae et heroica in proximum caritas passim in Scripturis, ac praesertim in libris Sapientialibus commendentur. Caeterum ex Ecclesiastica Historia satis compertum est quantum respublica in politicis, in scientiis, et in artibus zelo Christianorum debeat. Monachorum studium iisdem scientiis bonisque artibus servandis, summi Pontifices Romae exornandae nihil non molientes, Equites in infideles belligerantes, pii homines xenodochiis, aliisve omnis generis institutis miseriae cuique humani generis prospicientes, Doctores suis scriptis, Martyres, et alia id genus exemplo esse possunt illustrium cupiditatum, quas Evangelium Reipublicae bono probaverit.

2.° Mansuetudo, humilitas, patientia ener-

vant, ajunt cum Machiavello in Principe (l. 2. c. 34. 35) bellicam fortitudinem. Hic pariter distinctione opus est; nam si nomine fortitudinis intelligatur barbara quaedam, et inhumana feritas, quam innuere videtur Machiavellus, damnatur illa quidem ab Evangelio recte ac sanctissime. Si porro vera, ac virtuosa intelligatur fortitudo, vera ac virtuosa magnanimitas, tunc de virtute agitur, quae summopere cohaeret cum mansuetudine, humilitate, ac patientia Christiana. Nam 1.° nemo vere fortis ac magnanimus erit, nisi mansuetus sit, atque in laboribus, in injuriis etiam perferendis sit patiens. Cujus rei veritati Gentiles testimonium praebuerunt, nam Romanis gloria erat *facere ac pati fortia, parcere subjectis, et debellare superbos;* Plutarchus (*Orat. de fortitudine Alexandri*) eum laudat, quod virtuti militari humanitatem et fortitudini mansuetudinem conjunxerit. 2.° Nemo tam fortis, tamque magnanimus quam is, qui viribus diffisus suis, suam in Deo fiduciam collocat, quique non vana spe illectus ardua aggreditur, sed aeterni, ac veri praemii amore urgetur, hoc est humilis, ac virtuosus christianus. 3.° Huc quoque referri possunt praeclara, et heroica Christianorum exempla, quae Ecclesiastica Historia suppeditat. 4.° Tandem urgendum est illud ab omnibus receptum, virtutes omnes foedere arctissimo inter se ita vinciri, ut una sine altera, aut nulla, aut imperfecta sit oporteat.

3.° Condonare inimico injuriam, ut praesertim Christus apud Matth. V. inculcat, Reipublicae bono contrarium esse videtur. Iam vero ut docent Patres, et sermonis natura ac proprietates exigit, non damnat Christus necessaria justaque bella, neque quod vis vi repella-

tur; vult solum ut homines amicitiae vinculo inter se colligantur, unde facile, libenterque inimicis parcant, neque privatam vindictam quaerant, quod verborum Christi scopus sit praecipuus. Hoc autem in bonum potius redundat universale, illamque fovet philanthropiam, quam verbo tenus profitentur quidem philosophi increduli, sed tuetur solum, ac promovet mirum in modum Evangelium. Caeterum ut verborum Christi apud Matth. V. sensus agnoscatur, audiatur Menochius in hunc locum: *Partim praecepti, partim consilii ea verba sun. Praecepti haec sunt* 1. *ut vindictam non quaeramus:* 2. *ut potius alteram maxillam reipsa vertamus*, idest *alteram accipiamus injuriam, quam acceptam ulciscamur:* 3. *ut parati simus ad remittendum de jure nostro, quandocumque id charitas et Dei gloria videbitur postulare. Consilii autem est, ut quamvis neque charitas, neque Dei gloria id a nobis exigat, mortificationis tamen nostrae caussa, ad verbum haec omnia faciamus, non quidem irritantes adversarium ad inferendam injuriam, sed nos ipsos ad excipiendam exponentes.*

4.° Contemptus divitiarum negotiationem utilem destruere videtur, aliaque Reipublicae bona. Sed nullibi sane negotiationem licitam Evangelium damnare intendit, quod et per se clarum est, et late exponit Aug. (*Enarr. in Ps.* 70. *Serm.* 1. *n.* 17.) et Cerbonius (*Theol. Revel. Prop. III.*) Contemptum quidem commendat divitiarum, at 1.° uti consilium, non uti praeceptum; sicque juveni postulanti quid opus esset ad salutem, respondet Christus: *serva mandata*; deinde, *si vis perfectus esse, vade vende* etc. 2.° Consilium dat a circumstantiis praescindens, quibus divitiarum cultus eligibilior, ac

melior est, uti patrifamilias, Regibus, etc. Certe ditissimi erant Abraham, David, aliique, et nihilominus carissimi Deo. Porro hisce conditionibus, divitiarum contemptum suaderi, idem est ac utilissimam pecuniae effusionem in societate promovere.

Non male incredulorum quaesito responderi posset uno verbo quod ad omnia, de quibus egimus. Evangelium scilicet illa omnia damnare solum si inordinationem aliquam contineant.

Vide Veith (*Quaest. VIII. de Evangelio Sect. IV.*).

EXERCITATIO IV.

An moralis doctrina Evangelii comparari possit cum morali veterum, ac recentiorum philosophorum?

Hoc vellent quidem increduli, ac praecipue Horus, cui libenter subscribit Freret in Opere: *Examen Apologistarum Christianae Religionis Cap. IX.* Colligit Freret insigniores Veterum Philosophorum sententias; citat Celsum Epicureum, qui apud Origenem testatur philosophorum gentilium doctrinam moralem magis energicam, ac perspicuam fuisse quam Evangelii; Lactantium adducit, qui putat collectis gentilium praeceptis fieri posse doctrinae moralis codicem religioni Christianae cohaerentem; unde tandem concludit Freret quod: *homines non sint illustratiores, et sapientiores, ac erant ante Verbi incarnationem; adeoque hujus adventum, ac praedicationem ad hocce opus supervacaneam omnino fuisse.*

In re, quae longissimam exigeret disserta-

tionem, contenti erimus fundamenta jacere, unde emicet veritas, ac latum in primis appareat discrimen inter moralem Evangelii doctrinam, et veterum philosophorum.

1.° Etsi hic illic per opera Gentilium, egregia invenire sit morum praecepta, tamen sine Revelatione, qualis in Evangelio habetur, nemo unquam purgatum, et absolutum protulit, neque proferre potuit doctrinae morum codicem. Ita Lactantius (*Divin. Institut. lib. 7. c. 7*) ait quidem: *quod si exstitisset aliquis, qui veritatem sparsam per singulos, per sectasque diffusam colligeret in unum, ac redigeret in corpus, is profecto non dissentiret a nobis*; quae verba legit, citatque Freret, at tacet sequentia: *Sed nemo hoc facere, nisi veri peritus, ac sciens potest. Verum autem scire non nisi ejus est, qui sit doctus a Deo.*

2.° Evangelium nedum moralem tradit integerrimam, sed nihil non sanctissimum tradit. Jam vero quot, quantisque erroribus obvoluta philosophorum gentilium doctrina? Legatur Nonnotte *Dictionnaire Philos. Christianisme Art 7.* ubi vere depingitur rerum status ante Evangelium, lucemque indicat ac perfectionem, quam hoc intulit mundo; ac 1.° quod ad *impudicitiam*, quam quodammodo celebrat Plato, Plato inquam ille divinus in *Symposio*, ubi loquentes inducuntur Pausanias, et Alcibiades; Plutarchus praecepta tradens *de educandis liberis*, turpes amores laudat; Theocritus eorum victoriis plaudens, qui strenue fuere impudici. Hinc Veneris cultus inhonestus, hinc joci Florae turpissimi; 2.° quod ad *mancipiorum servitutem*, et erga eos crudelitatem, qui ex *lege Aquil. pecudum numero* habebantur; 3.° quod ad *Gladiatorum* barbara certamina publica au-

ctoritate inita, quibus tanta fiebat hominum strages; 4.° quod ad enormes *usuras*, legibus saltem permittentibus, ut refert Tacitus (*Annal. l.* 6.); 5.° quod ad *regnantium tyrannidem*, et *populorum insurrectiones*, quorum frequentia, ac pertinacia indicia sunt luculentissima moralis haud integrae doctrinae.

3.° Ut rationem discriminis, (quam *a priori* dialectici vocant) assignemus, quae sequuntur adnotamus. Ethica Gentilium 1.° foetus erat humani ingenii, quod in difficilibus statuendis principiis, iisdemque rite applicandis haeret, variat, et fere necessario saepe errat: 2.° Ethica Gentilium neque universalis neque constans norma esse poterat, cum ad ejus observantiam populi promoverentur aut Imperantium placito, aut doctorum auctoritate, aut proprio judicio, quae in dies, ac horas, nec non pro locorum varietate mutantur; 3.° Ethica Gentilium arida est, jejuna, et inefficax, cum philosophi, aut Reges jugum quidem, et onus imponere valeant; sed nihil praeterea adjungant, quod legi aequo animo custodiendae vires praebeat; secus ac facit lex Christi, quae ejus gratia *jugum suave*, *onusque* reddit *leve*, 4.° Ethicae Gentilium utpote pure humanae deest sanctio, necessaria pro actionibus aut internis aut occultis, neque proportionatum valet proponere aut pro recte factis praemium, aut pro malis supplicium. Audiatur Rousseau. (*Emile Genève* 1780. *T. III. p.* 92., *et* 158. *not.*) *On a beau vouloir établir la vertu par la raison seule, quelle solide base peut-on lui donner? . . . . . Philosophe, tes loix morales sont fort belles, mais montre m'en, de grace, la sanction*.

4.° Ut rationibus, et experientiae auctoritas accedat hominum sanctissimorum, hominumque

summa pollentium doctrina, legatur Paullus in Epistola ad Romanos, ubi quantum a Deo recte glorificando Gentiles recesserint, licet eumdem cognoverint, non ostendit solum, sed id provenisse probat ex tenebris, quibus erant involuti. Lactantius, quem pro se adducit Freret (*libro 3. divinarum Institutionum*), totus est, ut Philosophorum gentilium falsam ostendat sapientiam atque *cap.* 29. concludit: *quanta itaque voce possum, testificor, proclamo, denuntio: hoc est illud quod philosophi omnes in tota sua vita quaesierunt, nec unquam tamen investigare, comprehendere, tenere valuerunt; quia Religionem aut pravam retinuerunt, aut totam penitus sustulerunt*. Loquebatur autem eo loco praecise Lactantius de Deo cognoscendo, colendoque.

Origenes (*l.* 6. *contra Celsum*), qui plaudente Freret, ethicam gentilem super christianam extollit, ostendit quantum reipsa commendabilior sit haec prae illa tum propter docendi, scribendique simplicitatem, tum propter vim adnexam animos pertrahendi, tum propter morum vitae cum praeceptis consonantiam. Vid. libri citati praesertim primos numeros. Praeclara multa habet Augustinus ad hanc rem in libris *de Civit. Dei*. Hujusce vero lubenti animo duo loca referimus, videlicet. 1.° ex *Tract.* 45. *in Ioann. Fuerunt ergo quidam philosophi de virtutibus, et vitiis subtilia multa tractantes, dividentes, definientes, ratiocinationes acutissimas concludentes, libros implentes, suam sapientiam buccis crepantibus ventilantes, qui etiam dicere auderent hominibus: Nos sequimini, sectam nostram tenete si vultis beate vivere. Sed non intrabant per ostium; perdere volebant, mactare, et occidere*: 2.° ex *Sermo-*

ne de Tempore 139. *Venit Dominus Christus, Sapientia Dei: caelum tonat, ranae* (idest philosophi) *taceant*. Opportunissima quoque bene multa invenies apud Iustinum *Paraenesi ad Graecos*; et in *Dialogo cum Tryphone*; apud Tatianum *contra Graecos*; apud Tertullianum *in Apologetico*; apud Eusebium *Praeparat. Evangel.* et apud Chrysost. *Homil. XIX. ad populum Antioch.* ubi hominis illitterati quidem sed Christiani, sapientiam, sapientia omni, ac eruditione gentilium philosophorum meliorem esse probat. Plura de his Valsecchi, (*Religione Vincitrice Part. II. Cap. VI.*) Spedalieri (*Analisi del Freret T. I. c.* 9. *T. II. c.* 1.).

Citius expediemus quae ad recentes philosophos spectant, qui hoc quidem nomine gloriantur, sed sollemniter profitentur se nolle sequi Evangelium. Contra quos 1.° Valeant multa, imo fere omnia, quae superius contra veteres philosophos adduximus, ac praecipue *num.* 1.° 3.° 2.° Principia sunt recentis hujus philosophiae: honestum est illud, quod est utile: bonum est sequī naturae impulsum: jugum legum, et Principum excutiendum est. Haec porro, praesertim ut a novae philosophiae coriphaeis explicantur, et eorum exemplo sanciuntur, innumera inducunt mala in societatem, inter quae peculiari modo legum sapientissimarum contemptum, effraenem, ac pene universalem libidinem, librorum edendorum licentiam, et puerorum perversam educationem deploramus. 3.° Licet amorem proximi, quem philanthropiam appellant, depraedicent, et ad Caelum extollant, attamen en eorum doctrinae summa, et praxis:

Iura clientelae sunt ista perennia nostrae:
Fingere, mentiri, dummodo nemo sciat.

Si tibi quisquis obest occide, sicarius adsit:
Aut lingua, aut ferro, dummodo nemo sciat.
Te invito quemquam si sursum ascendere cernis
Fac gemat, et jaceat, dummodo nemo sciat.
Relligio est vestis, quam induis, exuis ut vis,
Mentem nulla liget, dummodo nemo sciat.
Si Deus est, longe est, si non est, non metuendus,
Quod libet, id liceat, dummodo nemo sciat.

Quid haec quaeso cum simplicitate, rectitudine, utilitate quoque, quod ad civilem societatem, praeceptorum, quae hominibus tradit Evangelium?

EXERCITATIO V.

An dogmatica doctrina Evangelii aequiparari possit Theologiae Veterum Gentilium?

Postquam scilicet morum praecepta perpendimus, opportunum credimus veritates conferre, quas Evangelium tradit credendas cum aiiis, quae de Deo, et hominibus gentiles docuerunt. Iamvero de Gentilium dogmatibus plurimum disseruere Cicero (*de Natura Deorum*), Augustinus (*de Civitate Dei*), Clemens Alexandrinus (*Monitum ad Gentiles*), Lucianus aliique; ex his porro haec colligimus, quae Gentilium Theologiae specimen praebere possunt.

1.° Deos vitiis putabant irretitos, aut iis saltem defectibus, quos vitia nos jure, ac merito appellamus. Iupiter Maximus incaestu, et adulteriis maculatus, ac Parricida; Iuno, quae Caeli statuebatur Regina, infamis mulieris faedabatur characteribus; Mars crudelis; Venus lasciviae patrona; ita Apollinis, Dianae, aliorumque ridendo recenset defectus Lucianus. Diis porro accensebant daemones, quos *Genios* ap-

pellabant; artemque eos evocandi, hoc est *theurgiam* licitam existimabant. Omittimus ridiculas, vilissimasque Divinitates Ægyptiorum, Babylonensium, Phoenicum, etc. *quorum in hortis numina nascuntur*.

2.° Etsi Iovem uti Maximum haberent, tamen pluribus Diis sacrificia censebant offerenda. At quaenam sacrificia? Horret animus illorum describere barbariem, quibus humanus litabatur sanguis, pudetque nefanda proferre sacra Veneris, Bacchi, Cereris, aliorumque. Legatur Clemens Alex. citat. loc.

3.° Animas, et materiem Deo coaeternas admittebant, animarum transmigrationem vel ipse Plato admisit.

4.° Multa, quae scitu homini pernecessaria sunt in praesenti statu, aut turpissime confundebant, aut penitus ignorabant. Hujusmodi sunt: undenam auxilium, quodnam fraenum cupiditatibus injiciatur; quale suppetat remedium, quo homo Deo reconcilietur si erret: quinam sit vere ultimus hominis finis? De qua re ex August. (*de Civ. Dei lib. XIX. cap.* 1.). Varro recensuit philosophorum 288. opiniones plane inter se diversas, quin tamen vera inter easdem reperiatur, quaenam fuerit: ignota pariter erat illis duorum hominum ratio nempe Adami, et Christi, ex quorum uno peccata, et mala derivata sint in alios, ex altero vero salus, *in quo*, ut ait Augustinus, *proprie fides christiana consistit*; et ex quo nos, et ulcus detegimus, et pharmacum invenimus opportunum.

5.° Gentilium Theologiae imperfectionis luculentissima exhibent testimonia Plato, et Socrates, duo illa scilicet Graeciae lumina celeberrima. Plato inquam *in Epinomide de pietate* disserens ait: *Docere eam neminem posse*,

Digitized by Google

nisi Deus quasi dux, et magister praeiverit: in Phaedone Socratem inducit hortantem, ut meliori modo veritas inquiratur a Sapiente in Religionis negotio, *donec lumine aliquo clariori, aut ipsa Dei voce, quasi duce ad vitam recte, probeque ducendam instituatur;* Socrates autem *in Alcibiad.* haec habet; *Consultissimum, quod praestare possumus est, ut patienter exspectemus: omnino exspectare oportet dum quis veniat, qui nos officia erga Deum, et homines doceat.* Deinde inter praeclara multa, quae ad rem Socrates addit in ipso Dialogo, discipulum ita loquentem inducit: *O utinam veniat, o utinam hasce tenebras dissipet! ego quantum in me est, ad omnia, quae jusserit, praestanda animo sum paratissimo, si modo melior, atque nunc sim, evadere possim.* Socrates tunc: *Istud sane consilium ante arripere opportet, quam nos periculo objiciamus ignorantes, utrum nostra sacrificia Deo placeant, an displiceant.*

Iam vero maximo nostrum bono advenit e caelo lumen, et Evangelium patet omnibus, docens de Deo rectissima, aliaque, quae hominis intersunt. Theologiae Gentilium errores, imperfectionesque, quas superius ostendimus, purgavit Codex evangelicus, et nos nullo permixto defectu necessaria omnia clarissime docuit. Luculentiora haec sunt, quam ut oratione indigeant. Ergo meridiana luce caecutiunt increduli, qui Evangelicam doctrinam dogmaticam Theologiae Gentilium aequiparari posse blasphemant.

Vide etiam nostram *XXIV. Quaest. Quidnam Gentiles e Scriptura excerpserint?*

EXERCITATIO VI.

An contra Christi miracula jure objici possit silentium Ethnicorum, ac Iudaeorum?

Huic quidem fidunt increduli, ac Voltaire praesertim, tamquam fortissimo propugnaculo. Sed dato etiam silentio Ethnicorum, ac Iudaeorum, nil inde jure conficitur; deinde silentium ipsum merito negari potest.

Ac 1.° ita argumentamur, supponendo interim (quae alibi positive probatur), veritatem Religionis Christianae. Silentium alicujus de re aliqua, quam videt, et audit, argumentum est potius confirmationis rei, si ille possit, ac loqui debeat. Quo posito sic argumentor: Gentiles, ac Iudaei, qui aut videbant, aut audiebant gesta Christi, Evangelistarum historias, et Apologistarum commentarios, poterant loqui: debebant etiam ex amoris Religionis suae, ac odio Christi. Siluerunt autem. Ergo confirmaverunt. At increduli, ut vim propositi argumenti evitent, rationem adducunt cur illi tacuerint, quae tamen nobis potius favet: scilicet

2.° Christi Religio Imperatoribus summopere invisa erat, ejusque cultores uti sacrilegi habebantur. Hoc ipsum dicendum de primoribus inter Iudaeos, qui Christi Religionem insectati sunt, quos etiam Christi historia probro afficiebat ob eorum injustitiam, crudelitatemque. Ergo nil mirum, si Gentiles, si Iudaei Scriptores (qui non admodum multi tunc erant) vel ex metu, vel ex odio, vel ex adulatione, aliove simili motivo hanc Religionem contempserint, de prodigiis siluerint, aut ita res narrarint (quod pluries evenit) ut vel magiae, vel alteri hu-

jusmodi caussae prodigia attribuentes, diversis depinxerint coloribus, quae contigerant. Ita ex. gr. fabulas confixerunt ex Scripturae narrationibus; ita dum pluvia miraculo concessa est militibus Christianis sub Marco Aurelio, prodigium tributum fuit Iuliano Chaldaeo ab aliquibus, ab aliis Marco ipsi Aurelio, aliisque ab aliis, referente Tertulliano *in Apologetico*.

Sed et alius, ut diximus, patet modus respondendi incredulis, negando nempe silentium, quod depraedicant.

Nam 1.° quod ad Gentiles asserimus Chalcidium Philosophum Platonicum saeculi IV., qui in *Comment. ad Timaeum* Platonis (§. *CXXV*. *p*. 219) ait: *Est quoque sanctior, et venerabilior historia, quae perhibet, ortu stellae cujusdam non morbos, mortesque denunciatas, sed descensum Dei venerabilis ad humanae conversationis, rerumque mortalium gratiam*; sequitur deinde magorum ad praesepe itineris narratio. Saeculo II. Phlegon libertus Hadriani, qui Christum ut verum Prophetam est fassus, idque praecipue ex subversionis Ierusalem praedictione, ait in historia. *Olymp. lib.* 13. *quarto autem anno Olympiadis CCII. maxima, et excellens inter omnes, quae ante eam acciderant defectio Solis facta est: dies hora sexta in tenebrosam noctem versus, ut stellae in Caelo visae sint, terraeque motus ingens per Bithyniam urbis Nicaeae multas aedes subvertit*: (cf. *Fabricium Bibl. Graec. l. IV. c. XIII. n. IV.*). Multa quoque confirmari possunt Porphyrii, et Celsi testimonio, ut videre est apud Cerbonium *Theol Rev. T. II. l. III. Quaest.* 1.

2.° Quod ad Romanos speciatim, quorum silentium increduli peculiariter objiciunt, certissime constat memoriam Christi, ejusque prodi-

giorum in illorum annalibus asservatam fuisse. Ita enim Magistratum Romanum alloquitur Tertullianus *in Apolog.* ubi *de Christo*. *Eodem momento dies medium orbem signante sole, subducta est . . . eum mundi casum relatum in archiviis vestris habetis*,, et paulo post; *Ea omnia super Christo Pilatus, et ipse jam pro sua conscientia Christianus, Caesari tunc Tiberio nunciavit*. Alia habet *cap. V.* Lucianus Presbyter, et Martyr, ut apud Rufinum *Hist. Eccl. l.* 9. *c.* 6. ita ad judices suos: *Consulite annales vestros: invenietis Pilati temporibus, dum pateretur Christus, media die fugatum solem, et interruptam diem*. Iustinus Martyr *Apologia I. ad Antoninum Pium directa num.* 48. loquens de Christi miraculis ait: *Quae quidem ab eo facta esse ex confectis sub Pontio Pilato actis discere potestis*.

3.° Quod ad Hebraeos, celebre est in primis testimonium Iosephi sectae Pharisaeorum viri (*Antiq. Iudaic. l.* 18. *cap.* 4. apud alios 6.) *Fuit hoc tempore Iesus, vir sapiens, si tamen virum illum oportet dicere. Erat enim mirabilium operum effector, magister hominum, qui vera libenter amplectuntur. Et multos quidem ex Iudaeis, multos etiam ex Gentilibus ad se pertraxit, cumque eum a primoribus gentis nostrae accusatum Pilatus ad crucem damnasset, ab eo diligendo non abstinuerunt, qui ab initio eum dilexerunt. Nam die tertio redivivus eis apparuit: secundum quod divinitus inspirati Prophetae haec, aliaque plurima admiranda de eo praedixerunt. Sed et in hodiernam diem Christianorum, qui ab eo nuncupati sunt, et nomen perseverat, et genus*. Nullum quidem increduli non movent lapidem, ut testimonii ejusmodi fidem auferant,

eaque, quae Iosepho tribuuntur aut gratis conficta, aut adulterata traducant. Sed extiterunt praeclarissimi viri, qui genuina ea prorsus vindicarunt, uti omissis multis aliis Huetius, (*Demonstr. Ev. Prop. III. num. II.* 19.) Natalis Alex. (*Diss. X. in sextam aetatem*).

Quinimo inter acatholicos id quoque praestiterunt Cave, Grabbe, Vossius, Daubuzius (vid. *Oper. Ioseph. Flavii ed. Havercamp. T. II. p.* 187-283.). Villoisonus quidem (*Anecd. Gr. T. II. p.* 69-71.) locum Iosephi ex parte interpolatum esse censet; sed vel ea sola quae a manu Iosephi conscripta ipse arbitratur, pro luculento testimonio hostis Christiani nominis esse possunt; atque verba interpolata fuisse non satis evincit. Iudaei Thalmudici, aeque ac Philosophi ethnici, non denegarunt prodigia a Christo patrata, sed haec arti magicae vel diabolicae impie et stulte attribuere conati sunt. Tertullianus Iudaeos (*contr. Iud. c.* IX.) ita arguebat: *Haec operatum esse Christum, nec vos diffitemini*. Adductis testimoniis addimus aliud Quadrati Ethnici Philosophi et postea ad Christum conversi. Ille *in oratione*, quam *in defensionem Christianae Religionis* Ælio Hadriano obtulit (teste Eusebio *Eccl. Hist. l.* 4. *c.* 3.) ait: *Servatoris autem nostri opera semper conspicua erant, quippe quae vera essent: ii scilicet, qui morbis liberati, aut qui ex morte ad vitam revocati fuerant. Qui quidem non solum dum sanabantur, conspecti sunt ab omnibus, sed secuto deinceps tempore. Nec solum quam diu in terris moratus est Servator noster, verum etiam post ejus discessum diu superstites fuerunt, adeo ut nonnulli eorum etiam ad nostra usque tempora pervenerint*. His alia addi possent testimonia philosophorum prae-

stantissimorum, qui ad Christum conversi sunt.

Qui plura de his quaerat, Veith consulat (*Quaest. circa Evangel. ac praesertim Sect. II. Quaest. II.*).

EXERCITATIO VII.

Quid de Magis Christum adorantibus?

Licet multa curiose de Magis, qui (1) Bethlehem Iesum recens natum adorarunt, inquiri soleant, pauca tamen sunt, quae satis probabili fundamento nitantur, pauciora vero quae certa sint. Ea solum, quibus aliquo pacto responderi potest, hic subjiciemus, reliqua inter incerta relinquentes. Plura autem excerpsimus ex a Lapide (*Commentar. in Matth.*) et Calmet (*Dissert. in Matth. De Magis, qui Iesum adoraturi venerunt*).

Quaeritur 1.° quaenam fuerit Magorum regio? R. Matthaeus ait ab Oriente Magos venisse, sed ex quanam praecise Orientis regione venerint, silet. Ex multis vero conjecturis probabilior illa nobis videtur, juxta quam Magis Arabes constituuntur: nam id respondet tum vaticinio Isaiae (LX. 1. 6.) *Surge, illuminare Ierusalem: quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est . . . . Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian et Epha: omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes;* tum Psalmo LXXI. 10.: *Reges Tharsis, et in-*

(1) *Cum ergo natus esset Iesus in Bethlehem Iudae in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Ierosolymam* (Matth. II. 1.).

sulae munera offerent: reges Arabum, et Saba dona adducent. Deinde Arabia vicinior est Iudeae, atque abundat auro, thure, et myrrha.

Quaeritur 2.° quaenam fuerint Magorum conditio? R. Divisi quod ad hoc sunt Patres. Multi asserunt eos fuisse addictos sacris philosophicis scientiis, et astronomiae praecipue, ob idque Magos appellatos. Certum est apud illas gentes magni fuisse philosophos viros. Ait enim Hieronymus (*in Dan. II.*) *Consuetudo autem et sermo communis Magos pro maleficis accipit, qui aliter habentur apud gentem suam quod sint philosophi Chaldaeorum, et ad artis hujus scientiam Reges quoque et Principes ejusdem gentis omnia faciunt*. Alii vero Reges eos fuisse dicunt, idque Psalmi supra citati oraculo confirmant. Sed desunt solidiora ad judicium ferendum momenta, cum auctoritates, ut ait Calmet, divisae sint, conjecturae utrinque incertae, Ecclesia nihil definierit. Nomen autem *Regis* non semel in Scriptura indicat Principem alicujus urbis, aut alium in dignitate constitutum, licet ea regalis non sit.

Id ipsum affirmandum quod ad alias Magorum circumstantias. Nam plures cum S. Leone (*serm.* 1.) faciunt illos numero tres; idque confirmant numero oblatorum munerum; at auctor *glossae*, et auctor *Operis Imperfecti* plures Magos fuisse asserunt, ita ut nonnulli 12. fuisse dicant. Communiter dantur Magis nomina sat nota *Gasparis, Melchioris, Balthassaris*: sive graeca, *Appelii, Ameri, Damasci*: aut hebraica, *Magalat, Galgalat, Saracin*: aut latina, *Atoris, Statoris, Paratorae*: sed nomina haec toti fuere antiquitati incognita, et nonnisi ab auctoribus 12. saeculi tradita, ut critice notat Calmet. Magorum Corpora Mediolani in-

venta sunt ann. 745., et Coloniam Agrippinam translata ann. 1164. ut apud Bened. XIV. (*de Beatificatione l. IV. p. 2. c. XX. num. 14.*).

Quaeres 3.° quid stella Magis apparens fuerit? R. Inter innumeras pene eruditorum opiniones hoc tamquam probabilius statuimus: nempe meteoram quamdam fuisse, sive flammeum quidpiam extraordinarium et prodigiosum. Hoc sequentibus colligimus indiciis: aliae stellae sunt in Caelo positae, et orbitam describunt; haec rectam designabat viam Magis, unde in aëre potius sistere debebat. Aliae nocte solum splendescunt, aeque semper durant, et aequalibus feruntur legibus; haec die etiam comitabatur Magos, duravit solum per iter eorum; quiescebat cum illis, occultavit se Ierusalem; stetit supra Bethlehem. Unde merito Magorum stella comparatur potius nubi miraculosae, quae Hebraeos in deserto ducebat.

Quaeres 4.° an phaenomeni hujus aliqua reperiatur mentio apud profanos auctores? R. Testimonium illius tulit praecipue Chalcidius philosophus platonicus (*comment. in Timaeum Platonis §. CXXV. ed. Fabric.*); sic enim ait ut superius etiam attulimus: *Est quoque sanctior et venerabilior historia, quae perhibet, ortu stellae cujusdam non morbos, mortesque denunciatas, sed descensum Dei venerabilis ad humanae conversationis, rerumque mortalium gratiam: quam stellam quum nocturno tempore inspexissent Chaldaeorum profecto sapientes viri, et consideratione rerum caelestium satis excitati, quaesisse dicuntur recentem ortum Dei, repertaque illa majestate puerili, veneratos esse, et vota Deo tantum convenientia nuncupasse.*

Quaeres 5.° quomodo Magi ex stella co-

gnoverint ortum Christum? R. Patres duos assignare modos; primo enim sciebant oraculum Balaam (Numer. XXIV. 17.) de Christo nascituro: *orietur stella ex Iacob*: hoc est, quod Magi ipsi indicare videntur verbis illis, quibus Herodem allocuti sunt: *vidimus enim stellam ejus*. Deinde pronum est credere e Spiritus S. quoque illustratione viros illos fuisse edoctos ad gloriam Messiae, ad hominum salutem, et hic est alter modus, quo Magi Messiam cognoverunt.

Quaeres 6.° quandonam praecise Magis stella apparuerit? R. Dicunt aliqui biennio ante Magorum adventum, sive ante ortum Christi, quod praecipue ex eo eruunt, quod Herodes a bimatu jusserit occidi pueros: alii eam apparuisse dicunt circa id temporis, quo Christus natus est, ac legem Herodis bimatus adscribunt illius desiderio, ut certo Messias necaretur. Alia omittendo, statuimus Magos devenisse Bethlehem intra spatium 40. dierum ab ortu Christi ante purificationem B. Mariae Virginis in Templo, quam infantium strages ex Evangelio est subsecuta. Difficile vero credimus tempus notare praecise stellae apparitionis, diesque a Magis in itinere insumptos, hoc enim pendet a multis, quae incerta sunt. At ex supradictis non videtur multum temporis necessarium fuisse: nam ab Euphrate, cui adjacet Arabia, Hierosolyma distat intervallo pl. min. 200. leucarum.

De Magis praeter Calmet initio citatum erudite scripsit Bened. XIV. (*de Festis l.* 1. *c.* 2.).

EXERCITATIO VIII.

Quomodo Matthaeus cum Luca conciliari possit circa Christi fugam in Ægyptum?

Matthaeus cap. II. narrata Magorum historia, ait Angelum apparuisse Iosepho, qui illo suadente secessit cum Maria, et Iesu in Ægyptum. Lucas vero cap. II. 39. ait de sacra familia: *Ut perfecerunt omnia secundum legem Domini reversi sunt in Galilaeam*. Lucam hic Matthaeo contradicere opponunt increduli cum auctore *les questions de Zapata*. Commentatores tamen, a Lapide et Calmet praesertim, in cit. loca jampridem antilogiam illam sustulerunt, quorum responsionem ut intelligamus, praemittendum ducimus chronotaxin gestorum Christi usque ad annum duodecimum ipsius ex Scriptura, et ex Ecclesiastica Historia excerptam, auctore prae aliis Sandini (*de Familia Sacra*).

Christus natus est Bethlehem pl. mi. anno ab Orbe condito 4,000. Ex perenni memoria Ecclesiae tum Graecae, tum Latinae natum illum ducimus VIII. Kal. Ian., natumque credimus etiam nocte ex Ecclesiae Traditione, idque confirmantibus illis de pastoribus verbis: *vigilantes, et custodientes vigilias noctis*, quod incredibile sane non est sub miti caelo, uti Iudaea erat. Christus circumcisus est die ab ortu octava, quod asserimus tum ex Traditione, tum ex illo Lucae: *postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Iesus*. Circumcisus est autem in eadem, qua versabatur habitatione, a Deipara nempe ipsa, vel a Iosepho aut a co-

gnato quopiam; sic enim Hebraeorum usus ferebat, ut ex Sacris litteris discimus, et praesertim ex Gen. XVII. XXI., Exod. IV., 2. Machab. VI., Luc. I. 59.

Christus exactis a nativitate 40. diebus a parentibus praesentatus, seu oblatus fuit in Templo Hierosolym. juxta Moysis legem, ac juxta eamdem redemptus statuta oblatione, benedicentibus Simeone, et Anna.

Magorum ad praesepe adventum assignant multi postridie Nonas Ianuar. id est 13. die a Christi nativitate, quia id *ubique clamat*, ait Augustinus, *in Ecclesia tam praeclarae istius solemnitatis auctoritas*. Deinde notant illa Matthaei verba: *cum natus esset Iesus, ecce Magi*, quod de re proxima, et quasi praesente dici solet. Alii differunt Magorum adventum, ut commodius assignent rationem consilii Herodis occidendi pueros non solum paucorum dierum, sed *a bimatu et infra secundum tempus, quod exquisierat a Magis;* nec non eum differunt, ut melius explicetur Matthaeus, qui narrat fugam in Aegyptum statim ac Magorum discessum narraverit. Fuga enim certe subsecuta est Purificationem Deiparae. Hinc dicunt aliqui Magos venisse paulo ante Praesentationem, alii post illam, alii biennio integro postquam Christus natus est. Cum his postremis sentit Epiphanius (*Haeres.* 51. *paragr.* 9.).

Cum de adventu Magorum incerte adhuc disputetur, incerta quoque est epocha stragis Innocentium, quae illum comitata fuit. Quamvis enim Ecclesia Innocentium colat memoriam statim post Christi celebratam nativitatem, idque ob rerum connexionem, et ob caussam mortis illorum; tamen alii prius, alii postea, usque ad biennium, stragem hanc differunt, ac ita faci-

lius isti, quam primi Herodis decretum de bimatu explicant. Vide aliam de Magis *Exercitationem*. Fuga in Aegyptum certo contigit peracta Purificatione, quae facienda erat quadragesimo a partu die. Alii porro volunt post Purificationem immediate Familiam Sacram rediisse primo Nazareth, idque praesertim ex Luca cit. loc. eo fine ut de domo sua disponeret, et necessaria ad iter longum in Aegyptum pararet. Ita a Lapide. Contendunt alii immediate Iosephum cum suis Aegyptum petiisse, atque iter in Aegyptum silentio omnino praetermissum fuisse a Luca.

Disputatio vero Christi in Templo procul dubio facta fuit anno XII. aetatis ejus, cum, recurrente Paschae festo, Hebraei omnes conferebant se Hierusalem illam celebraturi. Patet hoc aperte ex Matth. II.

Hisce praejactis haud difficile est Lucam cum Matthaeo conciliare; scilicet Matthaeus narrat quod Lucas silentio quidem praetermittit, haud tamen negat. Ita Augustinus *de consensu Evangelistarum lib. II.* ubi seriem prosequitur historiae de infantia Iesu. *Cognoscendum est unumquemque Evangelistam contexere narrationem suam, ut tamquam nihil praetermittentis series digesta videatur. Tacitis enim quae non vult dicere, sic ea, quae vult dicere illis, quae dicebat adjungit, ut ipsa continuo sequi videantur*. Itaque sicuti Matthaeus enarrato Christi reditu ex Aegypto, ita prosequitur: *in diebus autem illis venit Ioannes Baptista praedicans in deserto Iudeae*, etsi inter illum viginti amplius annorum spatium intercesserit, sic quoque Lucas ait post Praesentationem: *reversi sunt in Nazareth*, quamvis intercesserit fuga in Aegyptum.

Vide *Instit. P. II.* ubi *de Canonibus pro Evangeliorum Libris*.

EXERCITATIO IX.

De variis, quae objectant increduli circa Christi genealogiam, quam Matthaeus, et Lucas texunt.

Nonnulla praenotamus; ac 1.° nil novi, quod ad hoc praesertim, excogitatum est ab incredulis aetatis nostrae; quapropter ea omnia, quae objectant, a Patribus, et Commentatoribus soluta sunt, ac prae aliis a Hieronymo, et a Lapide. Multa de quaestionibus hujusmodi congessit Cl. Widmann (*Institutiones Theologicae T. III.*). 2.° Iudaei diligentissimi erant in notandis genealogiis, conservandisque, ut et Iosephus testatur, (*lib.* 1. *contra Appionem*). Quare si quid nobis occurreret, quod difficulter explicare possemus circa genealogias a Matthaeo, et Luca exhibitas, id ignorantiae nostrae veterum monumentorum dandum est, minime vero de utriusque genealogiae veritate dubitandum. Et re quidem vera nemo nunquam Iudaeorum carpsit hoc nomine Evangelistas. 3.° Non omnia, quae Increduli objectant afferemus, inter quae multa sunt levissima, non pauca insuper ridicula; sed praecipua adducemus tantummodo, et quae majorem difficultatem praeseferre videntur. Hujusmodi sunt:

1.° Matthaeus ait (I. 17.) *Omnes itaque generationes ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim: et a David usque ad transmigrationem Babylonis generationes quatuordecim*. Iam vero Matthaeus in utraque

tessaradecade solum tredecies repetierat verbum *genuit*; unde tredecim non quatuordecim generationes computari debuissent. Responsio in promptu est. Per generationes namque accepit, et numeravit Matthaeus personas omnes et generantes et genitas, quae quatuordecim erant, quasi nempe diceret: *progenies quatuordecim*, licet generationes proprie tantum tredecim fuerint.

2.° Quomodo Matthaeus (I. 8.) ait: *Ioram autem genuit Oziam*, cum ex 1. Paralip. (III.) constet inter Ioram, et Oziam intercessisse Ochoziam, Ioam, et Amasiam? Respondetur Matthaeum praetermisisse intermedias illas generationes, quia non erant scopo necessariae, quem sibi proposuerat, filum nempe indigitandi, qui ad Christum usque perduceret, et quia tres illi Reges exosi erant summopere Iudaeis, et a Deo insuper bis maledicti (3. Reg. XXI., 4. Reg. IX.) utpote Achabi nepotes. Quam licentiam praetermittendi intermedias generationes in genealogiis describendis invenies in Esdra, si hujus libri I. caput 11. cum capite VII. libri II. conferas; nec non etiam in profanis historicis orientalibus, ut testantur Grotius, et Lighfoot apud Calmet in hunc locum Matthaei. Non enim solum pater genuisse filium, sed et avus nepotem, et pronepotem proavus, *mediate* scilicet, salva recti sermonis ratione dici potest.

3.° In genealogia Christi, quam exhibet Lucas (III.) plures numerantur generationes, quam in ipsius Christi genealogia per Matthaeum descripta. Respondemus dictum jam antea fuisse Matthaeum praetermisisse generationes aliquas intermedias. Quo tamen omisso, notandum est Matthaeum genealogiam Christi per Salomonem

descendendo texere, Lucam vero ascendendo a Christo ad David per Nathanem, alterum Davidis filium. Quid autem mirum si in duabus lineis ab eodem stipite provenientibus generationes plures, quam in altera habeantur?

4.° Instant. Tam Matthaeus, quam Lucas genealogiam Iosephi non Mariae describunt; ergo non innuunt veram Christi genealogiam. Ut apte respondeamus animadvertimus 1.° juxta plurimos Interpretes Lucam non Iosephi, sed Mariae indicare progenitores, unde ex hac parte omnis difficultas evanescit; 2.° Matthaeum genealogiam Iosephi demonstrando, eam simul ostendisse, quae Mariae erat. Cautum enim erat lege apud Hebraeos (Num. XXXVI.) ne vir uxorem, neve faemina virum ex alia tribu, aut familia sumeret, quam ex sua, *ut haereditas permaneat in familiis*, nec insimul misceantur Tribus. Hanc porro legem, ut alia omnia, religiose procul dubio Maria servavit, quae unica filia erat, ac haeres Ioachim et Annae. Ergo si Matthaeus Iosephum ostendit a Davide prognatum, stirpem quoque Mariae, et consequenter Christi a Davide ipso satis demonstravit; 3.° opinari multos cum a Lapide Matthaeum ipsum describere, uti Lucam, genealogiam Mariae; illum quidem per lineam Mariae maternam, hunc vero per ejusdem lineam paternam. Sicut enim Mathat a Luca recensitus genuit Heli, seu Ioachim (quae nomina eadem sunt) patrem Mariae; sic Mathan a Matthaeo recensitus genuit tum Iacobum patrem Iosephi, tum Annam matrem Mariae.

5.° Matthaeus appellat patrem Iosephi nomine Iacobi; Lucas vero nomine Heli. Sed reponimus Lucam Heli indigitare non ut patrem Iosephi, sed ut avum Christi; ait enim. Iesus

(*qui putabatur filius Ioseph*) fuit Heli, id est Ioachimi patris Mariae. Alii cum Hieronymo, qui Iulianum Augustum redarguebat (*Comment. in Matth.*) adversarios redarguunt *non intelligentes consuetudinem Scripturarum, quod alter secundum naturam, alter secundum legem ei* (scilicet Iosepho) *pater sit*.

6.° Lucas (III. 35. 36.) inter Arphaxad et Sale ponit Cainan, quem silent Textus hebr. et Vulgata: vide Genes. X et XI. Respondetur 1.° non silere Cainan LXX. interpretes; 2.° Cainam additum fuisse a Luca ut expressius indicaretur pater Sale. Hoc autem et LXX., et Lucas cognoscere potuerunt ex Traditione, et ex libris genealogicis apud Iudaeos diligentissime conservatis. Textus vero et Vulgata silendo Cainan, neque eum negarunt, neque falso loquuti sunt omittendo generationem intermediam, cum phrasi hebraica nepotes etiam vocentur filii, vel geniti avorum, aliorumque progenitorum. Exempla habentur Iudith VIII. 1.; 1. Esdr. V. I.; 1. Paral. variis capitibus. Consule quoque ea, quae Quaesito 1.° respondentes diximus.

Alii Cainanem illum apud Lucam insititium esse existimant, cum non in omnibus graecis Codicibus legatur, neque in suis eum legisse Irenaeus, Theophilus, Epiphanius, aliique Patres videantur (v. *Lamy Harm. Evang. p.* 29. *Alber Inst. V. T. Exercit. V.*).

Fusius de his praeter Commentatores Veith (*de Evangel. Sect. V. Caput I.*).

EXERCITATIO X.

An credibile sit tot fuisse energumenos tempore Christi?

Evangelii quidem auctoritas id fateri cogit. Narratur enim simplici historia Christum adlocutum esse daemones, interrogasse, imperasse ut exirent, concessisse, ut in pórcos abirent. Additur Pharisaeos, qui hostes se praebuerunt Christi, ejusque miraculorum, id agnovisse, ac pronunciasse quod Iesus in principe daemoniorum ejecisset daemonia. Iesus saepius *ejectionem daemoniorum* ceu argumentum potentiae suae divinae, qua *inimici potentia* profligata est, proponit (Matth. XII. 25. seq. Luc. XI. 17. seq.; cf. Luc. X. 17. 18.): atque eodem modo loquuntur Apostoli (cf. Act. X. 38., XVI.16. seq.), et quidem post acceptum illum Spiritum veritatis, qui nempe eos *doceret omnem veritatem*. Patres antiqui, et recentiores omnes consentiunt, homines, qui in N. T. daemoniaci dicuntur, vere a daemonibus fuisse correptos: adeoque exstat continuata testium series, quomodo loca de daemoniacis, inde ab aetate Apostolorum, fuerint constanter intellecta et explicata in Ecclesia. Quid ergo valet hujus rei fidem auferre? Audiamus quid opponant.

1.° Quod daemonis dicebatur invasio, aut morbus erat quidam, aut delirantis imaginationis spectrum. Notum est autem, ajunt, boni esse medici cum stultis, et melancholicis pro vero fingere quod jactant, et apparentem adhibere medicinam. At contra: veros fuisse energumenos Historiae Evangelicae simplicitas evincit; confirmant Ecclesiae Patres, tuentur Catho-

lici Interpretes, imo omnes unanimiter fatentur Catholici. Qui possumus tantae auctoritati resistere, ut nudae incredulorum assertioni, ac gratis confictae hypothesi adhaereamus? Numne Christo, qui Deus erat, medicorum industriae necessariae erant, ut morbos depelleret?

2.° Christus, et Evangelistae, inquiunt, loquendi modo Hebraeorum se conformarunt, qui scilicet nomine mali Angeli triste quidpiam contingens intelligebant. Nos porro in secunda *Institutionum* parte hunc interpretandi modum falsum ostendimus. Interim notare sufficit Christum, et Evangelistas sic de energumenis locutos esse, ut angelos malos, qui eos invadebant, aperte supposuerint rationales personas, et nominibus etiam propriis donatos. Insuper Iesus *daemoniacos* ita sanavit, ut *Daemonia ab iis discedere juberet* (Luc. IV. 34. 35., IX. 42. 43. etc.), quo declaravit caussam morbi esse *Daemonem*, sicut sanando socrum Petri (Luc. IV. 39.) imperans *febri* ut dimitteret illam, *febrim* morbum ejus fuisse notavit. E contrario sanans *lunaticos*, quorum morbus *Lunae* influxui a vulgo tribuebatur, non imperavit *Lunae* ut ab eis discederet, quia sic sententiam erroneam et superstitiosam confirmasset. Quare Christus, et Apostoli deceptores dicendi essent si de rerum solum eventibus, non de personis locuti essent. Accedit, Iesum (si in tali casu non vere Daemonem ejecisset, sed tantum morbum naturalem curasset) usurpando vulgares formulas, quae morbos aliquos malis Angelis adscribebant, errorem, qui superstitionem maxime proveheret, patratis etiam miraculis confirmasse et promovisse; quod de Iesu Deo et homine cogitare impium est.

3.° Qui energumenos admittit, injuriam vi-

detur inferre bonitati, ac providentiae Dei, sine quo Daemones nequeunt homines invadere, ac torquere. Respondemus necessariam esse quidem Dei permissionem, ut daemones naturalem, quam habent, vim in homines exerceant; at non inde infertur Deum auctorem esse invasionis Daemonum in homines, eamque approbare, ut increduli supponunt. Permittit haec solum, idque sapientissimis de caussis, cujusmodi sunt ut exerceantur justi ad virtutem, peccatores puniantur, aliaque inferius indicanda.

4.° Suspicionem movet quod inter gentiles non constat ex eorum historia fuisse energumenos. Solum exstiterunt isti inter Hebraeos. Sed in primis energumenorum species fuerunt inter gentiles furiae, quae a Graecis dicebantur *Eumenides*, *larvati*, *larvarum pleni*, *cerriti*, *lunatici*, *a Cerere*, *vel Diana agitati*, *pythones*, *pythiae* oracula fundentes inspirati ab Apolline, Latona, aliove ex falsis Diis. Deinde peculiares aderant rationes, cur inter Hebraeos abundarent tempore Christi energumeni, uti paullo infra exponemus. Nam

5.° Rident quidem increduli ignorantes curnam hoc tempore Christi praecise tot fuerint in Palaestina energumeni. At praeter id, quod Dei occultis consiliis reservatum esse potuit, voluit inde Christus, qui ad destruendum Diaboli imperium jam venerat, palam facere ex una parte tyrannidem Diaboli, ex altera sui ipsius potentiam, bonitatemque Daemones comprimendo, atque expellendo. Spirituum quoque existentiam contra Sadducaeorum dogmata, novo hoc argumento confirmabat opportunissime.

De hoc argumento fuse prae aliis Calmet *in Luc.* (*Dissert. de Daemonibus corpora obsidentibus et possidentibus*). Utilia etiam ha-

bentur apud Bened. XIV. (*lib.* 4. *de Beatif. et Canoniz. Part. I. c.* 29.), Bergier (*Certit. Christian. P. I. c.* 5.), Feller (*Catech. Philos. P. II. N.* 319.), Spedalieri (*Analisi dell' Esame Critico di Freret. T. I. c.* 5.).

EXERCITATIO XI.

Quid de Probatica Piscina?

De Probatica Piscina, quae Hierosolymis erat, haec leguntur Ioannis cap. V. *Angelus Domini descendebat secundum tempus in Piscinam, et movebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquae, sanus fiebat a quacumque detinebatur infirmitate.*

Quaeritur 1.° quis ille locus esset? Atque ut respondeamus sciendum est *piscinam* in Scripturis dici locum aquas continentem, vel cum *piscibus*, vel aptum ad hoc ut *pisces* contineat aut in quo homines, quasi more *piscium*, natare possent. Plures autem in Scripturis piscinae nominantur. Prae aliis Hierosolymis erat piscina graece προβατική *probatica* dicta, quod ibidem oves lavabantur ad Sacrificia destinatae, ut fert communior opinio; appellata hebraice *bethsaida*, idest *domus piscationis*, sive *domus misericordiae*, seu potius בֵּית־הַצֹּאן *domus* sive *locus gregis*. Volunt aliqui idem esse probaticam piscinam, *ac natatoriam Siloe* (qui fons erat Ierusalem), de qua Ioannes IX.; sed penitus diversa aquarum receptacula fuisse videntur. Putant etiam de ea fieri mentionem 2. Esdr. III.

1., 22. (1) atque exstructam fuisse a Salomone Templi commodo. Alii existimant de illa sermonem haberi 2. Paral. IV. ubi describitur *mare aeneum* continens *tria millia metretas*, simul cum quibusdam receptaculis aquarum, de quibus loquitur Aristeas (*l. de LXX. Int. ad Philocratem*).

Quaeritur 2.° an Angelus descenderet statutis temporibus, an potius incertis ad turbandas aquas? Respondet a Lapide, quem plures sequuntur, descendisse Angelum certo quodam tempore vel a se, vel a Deo destinato, sed hominibus incognito: secus enim non decubuissent juxta eam aegri, sed domi suae, indeque instante die statuto, (quem vellent aliqui Pentecosten fuisse, aut aliud anni festum) piscinam adiissent.

Quaeres 3.° Quis nomine Angeli intelligendus sit? R. Censuerunt quidem aliqui merum eum fuisse hominem, qui aquam turbabat, *Angelum* appellatum ex eo quod mittebatur a Templo, et ex mirabili effectu, qui sequebatur. At tum ex Scripturae obvio sensu, tum ex Patrum et Interpretum communi explicatione dicendum est, eum vere fuisse Angelum, quem non pauci credunt Raphaelem, cujus nominis significatio est: *Medicina Dei*.

Quaeritur 4.° an naturalis, vel supernaturalis fuerit effectus ille? Etsi aliqui puteut sanguine, et adipe aqua innatantium motu calefactis potuisse ita hominis humores misceri, ut

(1) *Et surrexit Eliasib Sacerdos magnus, et fratres ejus Sacerdotes, et aedificaverunt portam gregis: ipsi sanctificaverunt eam, et statuerunt valvas ejus, et usque ad turrim centum cubitorum sanctificaverunt eam usque ad turrim Hananeel...... Et post eum aedificaverunt sacerdotes, viri de campestribus Iordanis.*

valetudo naturaliter sequeretur; communissima tamen fert sententia miraculum illud fuisse. Nam *statim a quacumque infirmitate* homines sanabantur, et ille tantum, qui *prior descendisset in Piscinam post motionem aquae*. Falso autem comminiscuntur aliqui sanguinem victimarum Templi in hanc Piscinam defluxisse: etenim deferebatur iu torrentem Cedron (v. *Lamy de Templo*).

Quaeres 5.° an privilegium hoc viguerit ante Christum? Resp. Quamvis piscinae mentio satis probabiliter conjectetur ex quibusdam locis, ut supra dictum est, nihilominus aquarum prodigium a multis creditur reservatum ad tempora Christi, ut ipse aegrum ibi sanando, ait a Lapide, ostenderet se esse Deum, qui vim hanc piscinae dedisset, ideoque sine illa aegrum curare posset. Hoc autem typo admonebantur Iudaei, paratos esse debere ad illum momentum, quo adventante Messia contendere quisque deberet, ut prior esset in requirendis ejus beneficiis. Tertullianus (*de Bapt. c.* 5.) agens de virtute Baptismi, in hujus virtutis exemplum et figuram allegat *Probaticam Piscinam*.

Quaeres 6.° qua de caussa Probaticae Piscinae solus Ioannes mentionem faciat, non vero quilibet alius Evangelista, neque Iosephus? Respondetur hoc quidem unum esse ex iis, quae Woolstonus cum aliis ejusdem generis objicit in Christi odium; at immerito. Etenim 1.° Ioannes Evangelista, etiam ut historicus, omnem fidem meretur, quam non enervat aliorum silentium, cujus multae rationes esse possunt, etsi nobis incognitae. Ubi illud monemus quod nemo Evangelistarum sibi proposuit omnia conscribere, (videantur *Instit. Can. pro Evangeliis*) neque Iosephus ipse, qui multa omisit, uti prae aliis

quae ad Iudith historiam pertinent. Contendunt tamen aliqui Iosephum de Piscina loqui *libr. VI. de Bello c.* 6; de qua re videndus Cerbonius. 2.° Peculiaris erat ratio cur Ioannes, qui Divinitatem Christi probare volebat, de ejus miraculo loqueretur, quod occasione Probaticae Piscinae patravit. 3.° De Probatica Piscina testimonia afferunt luculentissima Tertullianus (*lib. contra Judaeos*), et Hieronymus uti testis occulatus (*De Locis Hebraicis v. Bethseda*). Hisce adde, quod Paralyticus ad Probaticam sanatus a Christo, et grabatum suum humeris ferens, saepius in pictis et sculptis monumentis Christianis inde a primis saeculis conspicitur (*Buonarroti, Vetri p.* 58.).

Quaeres 7.° Cur Ioannes circumstantias multas omittat, quae de Probatica Piscina quaeri non irrationabiliter possent; ex. gr. quo tempore Angelus descendebat, quot in anno vicibus, cur unus tantum sanaretur etc.? Respondetur Ioannem non id sibi proposuisse ut historiam conscriberet Probaticae Piscinae, sed ut narraret miraculum a Christo patratum per Paralytici sanationem ad Probaticam Piscinam. Sed neque neglexit accuratam illius descriptionem, ut monet Angelicus (*Lect. I. in Io. V.*) *Quae quidem* (Probatica Piscina) *describitur ex quatuor, scilicet ex nomine, ex dispositione, ex inhabitatione, et ex virtute*; quae fusius deinde explicat idem Angelicus. Vide Commentatores, et Veith (*de Evangel. Sect. III. Cap. III. Quaest. XIX.*).

EXERCITATIO XII.

An una, vel plures fuerint Mariae Iesum ungentes?

Sciendum est triplici loco mentionem fieri de unctione Iesu facta a Muliere, 1.° biennio ante Pascha in domo Pharisaei, ex Luc. VII. 37. (1); 2.° sex diebus ante Pascha in domo Lazari, ex Ioannis XII. 1. (2); 3.° biduo ante Pascha in domo Simonis Leprosi, ex Matth. XXVI. 6. 7. (3); Marc. XIV. 3. (4). Quaeritur itaque an una, vel duae, vel tres fuerint Mulieres Iesum ungentes?

Prima sententia, quae est Origenis, Theophylacti, et quorumdam recentiorum, tres fuisse distinctas mulieres affirmat, quae tribus illis temporibus unxerunt Iesum; dicunt enim nihil solidum esse, quod prohibeat textus narrationi adhaerere, qui simplicissime narrat ter Iesum unctum a muliere fuisse, tresque indicat mulieres ungentes.

Secunda sententia duas fuisse tuetur Magdalenas, unam *peccatricem*, et Galilaeam; al-

(1) *Et ecce mulier, quae erat in civitate peccatrix, ut cognovit, quod accubuisset in domo Pharisaei, attulit alabastrum unguenti.*

(2) *Iesus ergo ante sex dies Paschae venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitavit Iesus.*

(3) *Cum autem Iesus esset in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti etc.*

(4) *Et cum esset* (Christus) *Bethaniae in domo Simonis leprosi, et recumberet, venit mulier habens alabastrum unguenti.*

teram *sanctam*, et Bethanicam Lazari sororem. Ita Chrysostomus (*Hom.* 81. *in Matth.*).

Tertia, quae plurium est Patrum, pronuntiat unam eamdemque mulierem unxisse Iesum; eaque, juxta eos, est Maria, Lazari, et Marthae soror, quam Lucas *peccatricem* vocat, Ioannes *Mariam*. Bis vero, non ter Magdalena unxit Iesum. Sententiam suam sic probant.

1.° Praedixit Christus, quod ubicumque fuisset praedicatum Evangelium, laudaretur etiam pietas mulieris, quae illum unxit. Ita Matth. XXVI.; Marc. XIV. At nulla alia faemina hoc nomine laudatur praeter Mariam Lazari sororem. 2.° Ecclesia *in Officio* omnia quae de unctionibus leguntur tribuit illi, quae soror est Lazari. 3.° Soror Lazari unxit Iesum sex diebus ante Pascha, ut refert Ioannes capite XII. Sciendum est rursus quod idem Ioannes loquens capite XI. de Lazaro, ejusque sororibus, ut singulariter designaret Mariam ait: *Maria autem erat, quae unxit Dominum unguento, et extersit pedes ejus capillis suis*. Hic docet Mariam hanc inde esse notam quod alias unxerat Iesum. At de unctione, quae facta fuit sex diebus ante Pascha loqui non poterat, cum haec subsecuta fuerit, et cum de hac loquatur sequenti cap. XII. Ergo de illa sermonem habet, quam narrat Lucas factam biennio ante Pascha. Eadem est ergo mulier ungens de qua Ioannes, ac illa, de qua Lucas. Tandem eadem est unctio, quam describit Ioannes sex diebus ante Pascha, ac illa, quam Matthaeus innuit, ut hos Evangelistas conferenti patebit. Nam unctio utraque in Bethania contigit, ac per effusionem alabastri super caput Iesu. 4.° Facultas Parisiensis ann. 1521. vetuit sententiam contrariam publice de-

fendi, cum haec Evangelio, atque Ecclesiae ritibus minime sit consentanea.

Sed ajunt contra, 1.° Mulier ungens, de qua Lucas, erat Galilaea. Ita Matth. XXVII. dicit eam secutam esse Iesum a Galilaea. Ergo diversa est a Sorore Lazari, quae Bethanica erat. Bethania enim erat civitas Iudeae. Resp. Potuisse eamdem mulierem Iudaicam esse ratione originis, Galilaeam ratione habitationis, vel ob matrimonium ibidem initum, vel ob domiuium loci alicujus haereditate obtenti, quem putant Castellum Magdalum, a quo nomen Maria sumpsit (1).

2.° Maria de qua Ioannes, unxit sex diebus ante Pascha, et effudit super pedes. Alia, de qua Matthaeus, et Marcus, unxit biduo ante Pascha, et unxit caput. Ergo diversae mulieres unxerunt, aut saltem ter, non bis eadem unxit. Resp. Matthaeus et Marcus quamvis describant unctionem dum narrant quae contigerant biduo ante Pascha, non ideo dicunt tunc eam accidisse; sed non servato temporis ordine dicunt per recapitulationem quae antea acciderant, nempe sex diebus ante Pascha, quaeque occasionem dederunt perditioni Iudae. Eadem autem mulier unxit et pedes, et caput, etsi unus Evangelista notet unctionem capitis, alius pedum: nam dicendo unum, non negat alterum.

3.° Matthaeus, et Marcus narrant unctionem factam in domo Simonis leprosi; Ioannes vero in domo Lazari. Respondent cum a Lapide (*in*

(1) Enimvero Lamy (*Harm. Evang. l. III. c.5.*) ingeniose et erudite conjicit, *Magdalenam* ita cognominatam a vocabulo hebr. מְגַדְּלָא *Magdela* vel *Magaddela*, quo mulier *plicatrix capillorum*, nimia praesertim cura indicatur.

Matth. XXVI. 7.) Ioannem dicere quidem Mariam, et Martham fecisse caenam, sed non dicit in propria domo. Caena in domo facta est Simonis Leprosi, vel quia hoc erat ei cognomen, vel quia lepra a Christo sanatus. Nonnulli putant hunc eumdem fuisse ac Simonem Pharisaeum, in cujus domo biennio ante unctus fuerat Iesus ex Luca. Martha autem in caena hac ministrabat, subdit a Lapide, sive quia vicina, sive quia cognata, aut familiaris erat Simoni.

Vide *Diss.* Calmet *in Evang. Lucae* (*In Tres Marias*); Natal. Alex. (*Historia Eccl. Saec. I. D.* 17.). Vide etiam *Nouveaux Opuscules de M. L'Abbé Henry. Paris an.* 1818. atque Lamy (*Dissertatio de Unica Magdalena*).

EXERCITATIO XIII.

An Ioannes Evangelista mortuus sit?

Opinantur nonnulli Ioannem Evangelistam mortuum non esse, 1.° quia Petro de Ioannis sorte interroganti Christus respondit: *sic eum volo manere donec veniam, quid ad te?* (Ioan. XXI. 22.); 2.° quia Angelus dixit Ioanni: *oportet te iterum prophetare Gentibus* (Apocal. X. 2.); 3.° Confirmatur ex illo Christi (Luc. IX. 27.) *Sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem, donec videant Regnum Dei.*

Sed pluribus ut certum videtur Ioannem revera mortuum esse, 1.° quia naturali eum esse morte defunctum tradunt passim Ecclesiae Patres, praesertim Polycrates, Irenaeus, Hiero-

nymus, Augustinus, Chrysostomus, Ambrosius, Beda, et alii, ex quibus infert Baronius mortuum eum esse anno Christi 101. Clement. Pontificatus 9. Ephesi, ibique sepultum; 2.º quia Concilium Ephesinum praecipit coli reliquias Ioannis ibidem sepulti, et Caelestinus (*in Ep. ad Concil.*) loquens de Ioanne inquit: *cujus reliquias praesentes honoratis*; 3.º quia Traditio Ecclesiae fert, ut festum celebretur Ioannis ut beati, et regnantis cum Christo, quod nonnisi post mortem contingere potest.

Argumentis autem alterius sententiae sic respondent: Dixit Iesus: *sic eum volo manere* etc. solum *conditionate*, et revera varii sic legunt: *si eum volo manere* etc.: et haec unice vera lectio visa est Maldonato aliisque, cum in graeco textu sit ἐὰν, atque amanuensis latinus facile pro *si* scribere *sic* potuerit; deinde Ioannes ipse subjungit: *non dixit Iesus non moritur* etc. Aliter etiam respondetur hoc modo: tu, o Petre, cito morieris morte Crucis, Ioannem volo manere servatum morti naturali usque dum veniam in excidio Ierusalem, aut gloriosum me ostendam in *Transfiguratione*. Dixit autem Angelus: *oportet te iterum* etc., quia post ea, quae prophetaverat, alia supererant graviora dicenda, in sequentibus Capitibus descripta, de Antichristo, aliisque ad finem mundi spectantibus; supererat quoque Evangelium, quod post Apocalypsim scripsit Ioannes.

Dixit tandem Christus: *sunt aliqui hic stantes* etc. quatenus aliqui superstites remanere debebant excidio Ierusalem, et Iudeae, sive, quod pluribus placet, quatenus aliqui non omnes discipuli, scilicet Petrus, Iacobus, et Ioannes ante mortem videre debebant *Filium hominis in regno suo*, id est *in regia claritate*, quam

ille ostendit in gloriosa sua Transfiguratione, quam immediate narrant Matthaeus, Marcus, et Lucas; et de qua Petrus (2. *Ep. I.* 16.) *Speculatores facti magnitudinis illius*, nempe *Christi*. Opinati sunt aliqui Ioannem resurrexisse, et in Caelis anima, et corpore reperiri; qua hypothesi reliquiae, de quibus loquitur Ephesinum non poterant esse corporis reliquiae. Sed opinio haec neque in Scripturis, neque in Traditione certum habet fundamentum.

Vide Commentatores et *Diss.* Calmet *in Evang. Ioannis* (*De obitu S. Ioannis Evangelistae*). Consulatur etiam Tillemont (*T. I. in Notis de Ioanne*); atque Morcellus (*in Kalendario Constantinop. T. I. p.* 167.).

SECTIO IV.

DE VARIIS CIRCA SACRAM SCRIPTURAM.

EXERCITATIO I.

Quid de mendaciis, quae apparent in variis Scripturae locis?

Nonnulla argumenta a quibusdam exemplis petita agglomerant impii ad probandum in Scripturis reperiri mendacia. Hinc quaeritur 1.° quid generatim respondendum quaestioni, an in Scriptura esse possint mendacia? 2.° Quid notandum circa sequentia: Gen. IV. 15., ubi Deus Cain ait: *nequaquam ita fiet*. Isa. XXXVIII. 1. (1) ubi Ezechiae praedicitur mors; Ionas III., ubi Ninives praedicitur evertenda, Ezechiel. XIV. 9. ubi: *ego Dominus decepi prophetam illum*: Gen. XII. 59. (2), item XXII. 5. (3) de Abraham; item XXVII. 19. (4)

(1) *In diebus illis aegrotavit Ezechias usque ad mortem: et introivit ad eum Isaias filius Amos propheta, et dixit ei: Haec dicit Dominus; dispone domui tuae, quia morieris tu, et non vives.*

(2) *Quam ob caussam dixisti esse sororem tuam, ut tollerem eam mihi in uxorem? Nunc igitur ecce conjux tua, accipe eam et vade.*

(3) *Dixitque ad pueros suos: Expectate hic cum asino: ego et puer illuc usque properantes, postquam adoraverimus, revertemur ad vos.*

(4) *Dixitque Iacob: Ego sum primogenitus tuus Esau: feci sicut praecepisti mihi: surge, sede, et comede de venatione mea, ut benedicat mihi anima tua.*

ubi de Iacob. item XLII. 9. (1) de Ioseph. De Iudith XI. 15. (2); Exod. I. 19. (3) de obstetricibus. De Raphaele in libro Tobiae. Marci XXII. 32. (4) de Christo; de quo pariter Ioann. VII. 8. (5); de quibus omnibus in locis citatis mendaciorum exempla apparent.

Quod attinet ad primum, duplici modo sumi potest quaesitum hoc; scilicet quaeri potest primo an hagiographus proferre potuerit scribendo mendacia? Secundo an aliorum mendacia referre potuerit? Iamvero fieri omnino non posse, ut hagiographus dicere potuerit mendacia, tenent omnes Catholici; et hoc probare solent primo testimoniis ipsius Scripturae: Numer. (XXIII. 19.) *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur; neque ut filius hominis, ut mutetur*: Ad Titum (I. 2.) *qui non mentitur Deus*; Prov. (XII. 22.) *abominatio est Domino labia mendacia*; quibus multa alia habentur similia. Atqui Scriptura est ipsius Dei verbum. Ergo hujusmodi mendacia in ipsa reperiri nequeunt. Sed melius (ne quod in quaestionem incidit

(1) *Recordatusque somniorum, quae aliquando viderat: ait ad eos: Exploratores estis: ut videatis infirmiora terrae venistis.*

(2) *Et dicet mihi, quando eis reddat peccatum suum et veniens nunciabo tibi, ita ut ego adducam te per mediam Ierusalem, et habebis omne populum Israel, sicut oves quibus non est pastor, et non latrabit vel unus canis contra te.*

(3) *Quae responderunt: Non sunt Hebraeae, sicut Ægyptiae mulieres, ipsae enim obstetricandi habent scientiam, et priusquam veniamus ad eas, pariunt.*

(4) *De die autem illo, vel hora nemo scit; neque Angeli in Caelo; neque Filius, nisi Pater.*

(5) *Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendo ad diem festum istum: quia meum tempus nondum impletum est.*

supponamus) probatur id praeterea ratione, ostendendo videlicet mendacium esse intrinsece malum, ex quo naturae rationalis ordinem evertat; sit contra mutuam hominum fidem; et contra verborum, sive rationalis locutionis necessitatem. Notant deinde Deo omnipotenti, ac sapientissimo suffragari non posse titulum necessitatis; eum deinde vel unico mendacio totam amissurum fore auctoritatem; summam tandem veracitatem Deo esse essentialem cum sit perfectio *simpliciter simplex*, ut scholae ajunt. His porro rationibus concluditur Deo repugnare omnino mendacium, ac proinde in Sacra Scriptura reperiri omnino non posse. Confirmatur idipsum auctoritate Patrum, quorum licet aliqui paucissimi dubitent de intrinseca mendacii repugnantia, concedunt tamen omnes Deum nunquam mentitum esse. Videatur Suarez (*de Fid. Disp.* 3. *P.* 5.) Dixi *aliqui* etc.; solent enim contra intrinsecam mendacii malitiam citari (vide a Lapide *in Exod. I.* 19.) Clemens Alexandr., Origenes, aliique pauci, qui hoc videntur ex Platone hausisse, qui (*l.* 3. *de Republ.*) ait: *mendacio, licet re mala, utendum est tamen quandoque, tamquam helleboro, et medicamine*. Nonnulli tamen, qui idipsum adstruere videntur, explicari debent pro licitudine dissimulationis. Videtur tandem res haec definita ab Innoc. III. (*titulo de usuris cap. super eo*).

His positis ad primum quaesitum respondemus, in Scriptura non posse haberi mendacia ab hagiographo ipso prolata, quae in Deum refundenda essent. Quare quae proponi solent, vel non erunt vera mendacia, vel ad summum licitae aequivocationes, vel mendacia relata solum fideliter a Scriptura utpote a fideli historia, atque ab aliis prolata sive malitia, sive ignoran-

tia; ex quo inferri potest quid respondendum sit quaestioni alteri superius indicatae, scilicet, an hagiographus aliorum mendacia narrare potuerit. Nunc ad aliud quaesitum respondemus singula percurrendo.

1.° Etsi aliquis, (vers. 23. cap. IV. Gen.) constet occisus a Lamech, non tamen ait Scriptura eum fuisse Cainum, unde corruit contradictio. Si autem conjecturis adhaerendo cum aliquibus PP. Cainum dicimus occisum, tunc verbis illis: *nequaquam ita fiet* solum negabitur Cainum occidendum esse ut ipse timebat, scienter ac data opera, et a primo occurrente. Et revera casu fuisse eum occisum potius credendum est.

2.° Praedictio mortis Ezechiae, eversionis Ninive non sunt *absolute* explicandae, sed *conditionaliter*, et *comminatorie*.

3.° Cum Deus dicitur decipere, ut in Quaesito, aliisque pluribus locis, id non *positive* verificatur, quatenus Deus vere decipiat, sed *permissive* juxta Theologos, quatenus sinat homines in occasione erroris versari.

4.° Abraham vel mentitus est ipse, vel solum celavit veritatem, verum dicendo; nam Sara erat neptis ejus; nepotes autem vocabantur etiam fratres, uti Loth dicitur frater Abraham (Gen. XIII. 8.) (1). Abraham ipse Gen. XX. 12. ita se excusat: *vere soror mea est, filia patris me i, et non filia matris meae:* idest filia Thare, qui ejus erat avus. Sororem etiam Saram appellavit Tobias (VIII. 9.), (2)

(1) *Dixit ergo Abraham ad Loth: ne quaeso . . . . fratres enim sumus.*

(2) *Et nunc, Domine, tu scis, quia non luxuriae causa accipio sororem meam conjugem.*

quae consobrina erat. Si autem dixit se reversurum cum Isaac propter promissionnm fidem, id asseruit vel credens Isaac non moriturum, vel suscitandum.

5.° Iacob vel mentitus est ipse, vel id vere dicebat jure emptionis, repraesentationis, et decreti Dei, quod matri per illa verba patefactum fuerat: *major serviet minori*.

6.° Ioseph vel mentitus est *leviter*, vel id vere dixit juxta Regis, et domesticorum opinionem: aut *interrogative*, nam XLIV. 15. legitur: *cur sic agere voluistis?*

7.° Iudith (ut ait Angelicus 2. 2. *qu.* 100. *art.* 3., *ad* 3.) *laudatur non quia mentita est Holopherni, sed propter affectum, quem habuit ad salutem populi . . . . quamvis etiam dici posset quod verba ejus veritatem habent secundum aliquem mysticum intellectum. Et revera duxit Holophernem per mediam Hierusalem capite caesum*. Vide nostram *Exercitationem de Iudith*.

8.°. Obstetrices Ægypti fuerunt remuneratae, ut docent Augustinus, et Angelicus, non quia mentitae sunt, sed quia in populum Dei misericordes fuerunt.

9.° Singula Raphaelis dicta depurari possunt a mendacio. Nam ait se esse ex filiis Israel, quia et ipse justus erat; quia Israelitarum custodiae erat deputatus; et quia Israel idem est, *ac videns Deum: dominans Deus*. Ait Gabelum esse suum fratrem, quia ejusdem Dei filii erant ambo, et ejusdem haereditatis. Ait se esse *Azariam Ananiae* filium vel ob formae similitudinem eodem fere modo, quo dicimus S. Petrum aliquam illius imaginem; vel nomina sumendo ex officiis, uti solent Angeli: nam Azarias significat *Dei auxilium*: Ananias *gra-*

tiam Dei. Obiter notant nonnulli cum Saliano Azariae nomen fuisse *appellativum*, assumptum a Pontificibus, et Regibus aliquando honoris caussa. Ait se et Tobiam esse ex Tribu Nephtali (si tamen illa verba: *Ex tribu Nephtali sumus*, prolata fuerunt ab Angelo, non a Tobia tantummodo) quia Tobias ex illa erat ratione originis, Angelus vero protectionis, tum quia Raphael sumpserat formam, personam, ac nomen Azariae, qui ad tribum Nephtali pertinebat.

10. Christus dixit se nescire diem judicii *scientia*, uti ajunt, *communicabili*. Dicebat nempe *se nescire* diem illum, quia nolebat eum *notum facere;* ut Apostolus: *Non enim judicavi me SCIRE aliquid inter vos, nisi Iesum Christum* (1. *ad Corinth. II.* 2.); idest *facere ut sciatis*. Verba scilicet in conjugatione hebraica *Hiphil* tum actionem, tum auctorem actionis significant: quam conjugationem non exprimunt Iudaei graece loquentes, quia graeca lingua caret illa conjugatione. Christus, inquam, *nesciebat diem judicii*, quia *non faciebat scire*, idest *non eum declarare volebat*. Iesus negavit se ascensurum *palam et statim* ad diem festum Scenopegiae, ascendit autem non prima, sed tertia vel quarta die, *festo die mediante*, et quidem *non manifeste, sed quasi in occulto* (*Ioan. VII.* 10. 14.).

Addimus in fine, mysteria quaedam in quibusdam ex superius recensitis dictis, aut gestis a Patribus detecta simul cum mendacio ab aliquo prolato consistere posse, ut ait Calmet (*in Iudith. X.* 13.). Vide Commentatores.

EXERCITATIO II.

Quid ex Scriptura quod ad Magiam ante Christum ?

Fuisse tunc homines, qui nomen haberent Magorum, aliudve idem significans, ut *ariolorum*, vel *incantantium*, certum est ex pluribus locis infra adducendis. Nec minoris est certitudinis hujusmodi homines ideo Magos appellatos fuisse quod mira in speciem patraverint.

Sed quaeritur 1.° an mira illa ingenio, ac vi humana fuerint patrata, ut fucus fieret vulgaribus hominibus, an daemonis auxilio, sive arte diabolica? Quamvis vero nonnulli putaverint mira, quae fecerunt Magi Pharaonis, aliique, similia fuisse jocis circulatorum, ut ex. gr. serpentes chordis, et mercurio confictos, qui vivorum speciem ac motum imitarentur; attamen comunissima sententia Patrum ac Interpretum fert Daemonis operam intercessisse. Id enim narrat Scriptura, quod hominum vires excedere apertum est. Hujusmodi sunt Exod. VII. quod virgae magorum sint in serpentes conversae; quod Magi adhibuerint incantationes aegyptiacas, et arcana. Ubi notandum quod si hominum fraude illa evenissent, non praetermitteret Scriptura quin de ipsa nos moneret, praesertim circa illa, quae coram Pharaone patrata sunt.

Sed quaeritur 2.° an ita Daemon se se immiscuerit, ut per leges quasdam constantes Magia fuerit ad artem reducta? Respondetur plures in ea esse opinione, quod Daemon ante Christum potuerit quidem uno vel alio modo, aut loco, aut tempore operari, prout nempe

Deus libere illi permittebat; at ejus facultatem (quod multo magis de tempore post Christum dicendum est) numquam constantem fuisse, vel iis regulis, aut praeceptis alligatam, quae certam praeberent viam, rationemque operandi uti quidam autumarunt. Hoc sensu negant illi extitisse umquam *Artem-Magicam*. Enimvero dicunt, quaenam ad id affirmandum sufficientia argumenta afferri possunt?

Quaeritur 3.° quomodo Daemones, qui spiritus sunt, agere possint in corpora ad effectus illos gignendos? Cui quaesito respondetur Daemones praeter facultatem, qua gaudent, loco motivam, posse et materias compingere, et corpora velocissime transferre. Etsi porro ignoremus modum agendi spirituum, non inde negandus ille esset a nobis, in quibus anima continue agens in corpus, certissime operatur, etiamsi nobis modus non innotescat.

Quaeritur 4.° cur Daemon alligare consueverit operationes suas nidori, signis, aliisque rebus materialibus? Resp. Daemones per haec (si tamen id Daemonis voluntati, non Dei potius sit adscribendum, qui hanc servitutem Daemonibus imposuerit) similitudinem cum Deo affectare voluisse, qui et Sacramentis gratiam suam alligavit, et cultu exteriori, et praesertim Sacrificiorum delectatur.

Quaeritur 5.° quomodo mira diabolica distingui a miraculis possint? Miraculorum criterium his notis praecipue circumscribi solet, quas enumeravimus etiam alia *Exercitatione de Analogia inter miracula Christi* etc. 1.° diuturnitas effectus; 2.° invocatio Dei; 3.° sanctitas patrantis miraculum; 4.° honestas rei, vel doctrinae, in cujus confirmationem miraculum fit; 5.° sanctitas finis; 6.° constans, ac commu-

nis doctorum hominum, et proborum sensus, et persuasio.

Vide *Dissert.* Calmet *in Exodum: (de Veris, Fictisque Prodigiis)*; Bened. XIV. *(de Beatif. etc. lib. IV. part.* 2. *c.* 4.).

EXERCITATIO III.

Quid ex Scriptura quod ad alia Daemonis, praeter Magiam, opera, ante Christum?

Non magicis solummodo artibus Daemones ante Christum operati sunt. Sed

1.° Divinationibus (Deut. XVIII. 10. etc.) *Nec inveniatur in te . . . . . qui ariolos sciscitetur, et observet somnia, atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat, nec divinos, aut quaerat a mortuis veritatem*. 2.° Male afficiendo homines, sive per se ipsos, uti in Iob. I. et Tob. III. quod ad maritos Sarae; sive etiam per homines, uti ex loco citato Deuter. videtur colligi posse. 3.° Necromantia, ut ex 1. Reg. XXVIII. 4.° Tentationibus variis, uti tentatio primum Evae, deinceps aliorum, et Christi. 5.° Torquendo corpora, uti patet ex pluribus energumenis, de quibus Evangelium.

Quaeritur autem 1.° quibusnam circumscripta fuerit limitibus potentia haec Daemonum operativa? Resp. 1.° licet Daemones plura possint angelica eorum virtute, in omnibus tamen, et semper a nutu Dei vel *positivo*, vel *permissivo* fuisse dependentes statuendum omnino est, tum quia id exigit supremum Dei dominium, tum quia suavis id ordo divinae providentiae quodammodo postulare videtur; 2.° neque *futura*

libera, neque *secreta cordis cognovisse*, quae cognitiones sunt vel angelis bonis imperviae, et veluti Divinitatis tessera.

Quaeritur 2.° cur tempore Christi tot fuerint *energumeni* quot nunquam antea? Resp. Satis de hoc superius locuti sumus alia *Exercitatione de Energumenis*. Interim breviter id Deum permisisse dicimus, ut homines melius agnoscerent Daemonum tyrannidem, Christique imperium, et dominium; ut spiritus, quorum negabant existentiam Sadducaei, aliique, existere demonstraretur. Vide Bened. XIV. (*de Beatif. etc. lib. IV. part.* 2. *c.* 29.).

EXERCITATIO IV.

Quid ex Scriptura quod ad Daemonis potestatem post Christum?

De Christo legitur (ad Coloss. II. 15.) *expolians principatus, et potestates*, et ad Hebr. II. 14. *ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium: idest diabolum*: Apocal. XX. 3. *Misit eum* (diabolum) *in abyssum, et clausit, et signavit super illum ut non seducat amplius gentes*. His innixi putarunt aliqui daemonem, per Magiam saltem, nil amplius operari posse. Vide Maffei: (*Magia Dileguata, Magia Annichilata contra l' Ab. Tartarotti: Congresso notturno delle Lammie*).

Sed non videtur potentia omnis Daemonibus per Christum ablata. Nam 1.° saepe Scriptura advigilare nos monet contra omnis generis colluctationes diaboli. 2.° Ecclesia Christi instituit *Exorcistarum Ordinem*, et *Exorcismorum* adhibet *librum* pro energumenis, et male-

ficiis. 3.° Tot sunt quod ad hoc monumenta Ecclesiasticae Historiae, ut omnia negare temerarium esset. Quare dicunt potius plures verbis Scripturae indicatis intelligi valde imminutam fuisse daemonis potentiam, et amplam contra eum Ecclesiae virtutem concessam fuisse. Vide *Quaer.* 2.° superioris *Exercitationis de Magia*.

Quaeritur quaenam regula proponenda sit in iis, quae vulgo narrantur de magia, maleficiis, similibusque? Resp. *Cave ne temere neges, ne cito credas, ne timeas nimis*.

Vide Granelli (*Lez.* 132. 133. 134.), Nicolai *Esod.* (*Lez. VII.*).

EXERCITATIO V.

Quid Gentiles excerpserint ex Scriptura?

Plura e sacris libris profanos scriptores ethnicos desumpsisse, erudite ostendunt multi, atque inde depromunt luculentissimum argumentum pro antiquitate, et consequenter pro sacrorum librorum auctoritate. Hinc pleraque ex dogmatibus, legibus, ritibus, et divinitatibus Gentilium in Scriptura tamquam in originario fonte reperiri, fuse probant inter alios Huetius (*Demon. Evang. Propos.* 4. *de libris Moysis c.* 3. *et seq.*) Natal. Alex. (*in* 4. *aetate cap.* 6. *art.* 2., *et* 3., idemque *loc. cit. Diss.* 10. *prop.* 2.) Calmet (*Diss. in Proverbia*), multa etiam Nicolai (*Dissert.* 5. *proem.*). Potiora argumenta, quibus isti auctores opinionem suam tuentur, ad haec reducuntur:

1.° Patres veteres bene multi id asseruerunt. Prae aliis vero Clemens Alex. (*Admonit. ad gent.*), Iustinus (*Apolog.*), Tertullianus

(*Apolog.*), Ambrosius variis locis, atque Eusebius (*Praeparat. Evangelica*). 2.° Ex operibus Gentilium Scriptorum constat plura illos novisse, quae in sacris libris leguntur, et maximam intercedere analogiam inter heroes Scripturae, atque Gentilium. Sic plura effata, quae de Deo, de moribus celebrant Gentiles; plures ritus in diebus festis a gentilibus observati; Dii tandem ab istis adorati cum doctrinis, ritibus, ac viris illustribus Sacrae Scripturae talem praeseferunt analogiam, ut illa ab istis derivari appareat. Ex. gr. vulgatum illud: *ego sum qui sum*, expressit Plato *in Timaeo* his verbis: *qui illud est quod semper est, nec tamen ortum ullum habet. Quid est Plato*, ait Numenius Philos. (*apud Clem. Alex. Strom. l.* 1.) *nisi Moyses Atticissans*? (v. *Eckhel T. III. p.* 139.). Omittimus plura apud citatos auctores videnda. 3.° Ex historia scimus plures Gentiles in Ægyptum iter habuisse, ubi, saltem inde a captivitatis epocha, multi aderant Iudaei; nonnullos quoque Iudaeos eruditionis caussa in exteras regiones peragrasse deducunt quidam ex eo, quod Eccles. XXXIX. 5. dicitur de Sapiente: *in terram alienigenarum gentium pertransiet*. Praeter occasiones istas, quibus Gentiles Iudaeorum res addiscere potuerunt, notentur variae Iudaeorum captivitates; maxime vero Scripturae versio graeco sermone exarata, sicque gentibus omnibus aperta. Confirmatur opinio haec ex eo, quod habetur 1. Mach. III. 48. *Expanderunt libros Legis, de quibus scrutabantur Gentes similitudinem simulacrorum suorum*. Revera Apameenses in Phrygia, aetate Severi et Philippi Augg., nummis suis insculpserunt typum Diluvii Noe: *Arca est undis innatans, in qua vir et mulier medio corpore*

Digitized by Google

exstantes; extra eam vultu averso procedunt mulier stolata et vir veluti sago indutus, dexteram ambo attollentes. Arcae operculo superne insistit avicula; inde altera in aëre librata oleae ramum unguibus stringit: Arcae fronti inscriptum.... ΝΩ (v. *Eckhel T. III. p.* 133.).

Haec opinio, ut patet, solidis quidem fulcitur argumentis, non tamen adeo invictis, ut res certa omnino sit, quemadmodum Calmet *in Diss.* citata animadvertit. Fatetur in primis plures quidem inter Patres priori favere opinioni, sed non deesse quoque magnae notae viros, qui contrariam tueantur, atque pro illa non paucorum Patrum, Philonis etiam (*l. I. de vita Moysis*) aliorumque historicorum auctoritatem adducit. Deinde ratione sic arguit. 1.° Philosophorum nemo aut aliorum profanorum Scriptorum fassus est unquam se Iudaeorum libros legisse, eorumque doctrinam hausisse. 2.° Si loquimur de sententiis philosophicis, aut vulgaribus proverbiis, potuerunt Gentiles cum Hagiographis in ea conspirare omnes ingenio naturae communi; quo fere sensu ait Apostolus ad Rom. 1. *Quod notum est Dei, manifestum est in illis: Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ejus a constitutione mundi, per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas.* Fabulas autem seu Mythos priscos, veluti de *Aetate aurea* aliisque, de *Pandora*, etc. per Traditionem inde a Patriarchis provenientem, at sensim corruptam, Ethnici habere potuerunt (v. *Lanzi, Annot. ad Esiodo* etc.). 3.° Plures inter philosophos, in quibus ea reperiuntur, quae ex Scripturis derivata videntur, ut Socrates, Plato, Anaxagoras, Aristophanes fuerunt ante versionem τῶν LXX.; e

qua propterea haurire non potuerunt quae scripserint, licet fatendum sit juxta superius dicta, alios illis patuisse fontes.

His omnibus perpensis quaesito sic nobis respondendum esse videtur: probabile id quidem esse, sed non omnino certum. Vel, distinctione temporum adhibita, respondere possumus, praeclara Hebraeorum studia, et libros sacros populis occidentalibus parum nota fuisse usque ad sera tempora: quod nemo mirabitur, qui animadvertit priscos Hebraeos externa commercia non multum exercuisse, eorumque mores et dogmata longissime discrepasse a placitis gentium, quarum disciplina et sapientia a profanis scriptoribus celebrari solent (v. *Lanigan* §. 82.).

Laudanda tamen eorum est industria, qui probabilitate saltem hujusmodi argumenti innixi, hoc quoque nomine confirmant atque commendant Sacrae Scripturae auctoritatem, indeque Sanctissimae Religionis nostrae veritatem.

EXERCITATIO VI.

Curnam scripta Revelatio aliquibus solum concessa fuerit tum quod ad T. Vetus, tum quod ad Novum?

Scilicet dicunt increduli, Deum se se ostendisse *acceptatorem personarum* erga Hebraeos, quibus V. T. consignaverat, nec non erga Christianos, quibus fidit N. T., simulque non providisse satis caeteris populis, quibus Revelatio saltem scripta adhuc usque incognita fuit. Nos autem, ut occuramus eorum injustis querelis aliqua notabimus in primis circa V. T., aliqua deinde

circa N.; generales tandem subjiciemus animadversiones.

1.° V. T. id solum pro scopo habebat, ut peculiaris populus seligeretur, qui purum Dei cultum exerceret, quique viam Messiae in omnium salutem convenienter praepararet. Quare V. T. non fuit tamquam quid necessarium Hebraeis concessum, sive tamquam unicum medium hominibus datum ad salutem obtinendam; sed tamquam peculiare donum, ac specialis gratia. Porro in eo populo eligendo, quamvis Abraham, aliorumque Patriarcharum merita aliquid influxerint, praecipua tamen eligendi ratio in Dei libertatem, ejusdemque consilia sapientissima est refundenda.

2.° Media necessaria ad aeternam salutem suppetebant aliis omnibus hominibus ante Christum partim per Revelationem non scriptam, sed Traditione conservatam; partim per auxilia sive *remote*, sive *proxime sufficientia*, quae juxta Theologos, omnibus Deus impertitus est ex generali, ac sincera omnes salvandi voluntate. Ita et Gentiles, qui extra populum Hebraicum erant, salutem consequi poterant, atque revera eam consecutos esse Melchisedech, ac Iob refert ipsa Scriptura, ac plures alios etiam probabiliter salvatos esse ex Gentilibus, multi credunt.

3.° Etsi V. T. populo hebraico directe, ac immediate traditum fuerit, cedere tamen illud quoque poterat in aliorum bonum, tum quia ejusdem libri facile deveniebant propter eorum celebritatem in caeterorum manus, ac probabiliter multa ex iis excerpsisse Gentiles ostendimus pariter in alia *Exercitatione*; tum quia aditus cuique patebat huic populo nomen dandi, ac quisque poterat ejusdem fieri proselytus;

Hebraei autem, praesertim inde a captivitate Babylonica, per Asiam universam, per Africam et Europam quoque propagati sunt, et proselytos complures sibi adjungere in toto ferme orbe Romano solebant.

Ad N. T. devenientes concedimus illud quidem secus ac Vetus respicere omnes omnino homines, eaque docere, quae omnibus necessaria sunt ad salutem; sed notamus 1.° Christum idcirco misisse Apostolos per universum mundum, ut *docerent omnes Gentes*, *ac praedicarent omni Creaturae;* unde Paullus Apostolis illud aptat: *in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines Orbis Terrae verba eorum*. Id ipsum cordi fuit Ecclesiae, quae se quoquo versum diffundere semper enixa est, et ubique fere diffusam ostendunt Theologi, praesertim ubi de Ecclesiae agunt *Catholicitate*.

2.° Etsi aliqui homines careant scripta Revelatione, non idcirco omnibus mediis destituti censeri debent ad salutem aeternam consequendam. In primis enim Revelatione tradita ex praedicatione Apostolorum regi possunt, qui eam habuerunt; deinde notum est quod Theologi passim docent cum Angelico, Deum ita agere cum multis, ut primum det illis vires adimplendi naturalem legem, ac postea, nisi peccata praepediant, Revelationem concedat.

Hisce peculiariter adnotatis pro V. ac N. T. animadvertimus in genere sequentia. 1.° Accusari jure Deum non posse si omnibus hominibus mediis ad felicitatem necessariis distributis, aliquibus insuper specialia dona concedat, iis consiliis permotus, quae nobis investigare non licet. Quod enim omnes capaces reddantur aeternae felicitatis, Deo gratiae agendae sunt; quod autem facilior alicui sternatur via ad fe-

licitatem consequendam, nemo id jure exigere potest, ac nemini propterea potest esse injuriosum, si negetur.

2.° In donis naturalibus distribuendis, uti sunt ingenium, fortunae, bona valetudo, educatio, ac similia, inaequalitatem naturae Auctor quamdam prae se tulit. Inaequalitatem hanc conciliare quoque debent increduli (nisi plane Deistae, ac Athei fuerint) cum bonitate, justitia, ac providentia Dei. Quidni ergo inaequalitas eadem in donis supernaturalibus concedendis probari nobis poterit?

3.° Revelatio etsi uni tantum populo facta, tamen potest etiam in omnibus aliis propagari argumentis certitudine morali innixis, ut in scientiis, et artibus quibuscumque usuvenit. Quod si increduli dicant hanc moralem certitudinem non sufficere, concedant oportet quod eadem Revelatio uno tempore facta, non possit ad posteros propagari; et ideo necessarium foret juxta eorum principia, ut perpetuo et ubique, et singulis Deus loqueretur, quo quid absurdius, aut quid magis ridiculum?

Vide prae aliis Du-Clot *Genes.* (*Nota* 44.)

EXERCITATIO VII.

Quid de salute eorum, quibus Lex Moysis ignota fuit, aut eorum, quibus ignotum est Evangelium?

Paullus ad Romanos scribens variis in locis, sed praecipue I. 19., 20. (1); II. 14.

(1) *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius*

(1); asserit Gentiles absque lege scripta *per creaturas cognovisse Deum, fecisse naturaliter quae legis sunt, custodisse justitias legis*, aliaque habet his similia. Harum rerum occasione, quas Paullus scripsit, nec non ex stupendis, quae scripta reliquerunt Gentiles ipsi de Deo, et de praeceptis moralibus, ut Plato, Socrates, Cicero, Seneca etc.; ex conceptu insuper divinae universalis providentiae; ex amore tandem quodam, quo naturaliter ferimur in omnes, quaerimus an aliquid de aeterna illorum Gentilium salute sperare possimus? Claritatis gratia cum Calmet *Dissertatione*, quam de hoc argumento praemittit Epistolae ad Romanos, tria hominum absque scripta lege genera distinguimus. Primum eorum, qui absque lege scripta justitiae, et naturae leges coluerunt, fidemque in Deum, ac Messiam habuerunt, ut Abel, Seth, Noe, Abraham, Melchisedech, Iob, aliique. Aliud illorum, qui sola duce ratione debita officia erga Deum, et homines agnoverunt, et servarunt. Tertium illorum, qui Idololatriae tenebris ita sunt versati, ut pro nihilo duxerint veras de Divinitate notiones, ac naturalis legis praecepta pro nihilo pariter habuerint.

Homines, qui ad tertiam classem hanc pertinuerunt, damnatos esse, ac semper tales futuros, nemo negat, iis exceptis, qui negant Inferni supplicia aeterna esse, contra id quod Dei Revelatio docet. Nemo pariter de salute ambigit hominum primae classis, de quibus addimus tantummodo aegre admitti illos in Gentilium

.... *per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur.*

(1) *Gentes, quae legem non habent, naturaliter ea, quae legis sunt faciunt, etc.*

numero, neque Revelatione caruisse saltem tradita, etsi scriptam legem non habuerint.

Quaestio ergo reducitur ad secundam classem. De hac in primis asserimus potuisse omnes salutem consequi, cum ex communiori Theologorum sententia ita Deus etiam post Adae peccatum voluerit omnes homines salvos fieri, ut nulli hominum classi defuerint *media* ad salutem *sufficientia*. Iam vero non est necessarium ut homini cuique praesto sint semper omnia *media proxima*, ut scholae ajunt, ad salutem; ex quo fit, ut *infidelitas negativa*, peccatum non sit; sed admittenda sunt *media remota* per quae, nisi aliquid obstet, *ad proxima* perveniatur; cujusmodi *remota media* esse possunt exempli gratia auxilia necessaria ad rectam naturalis legis observantiam, qua praemissa, ad ea impertienda procedit Deus, quibus homo ad fidem, et fidei praecepta servanda *proxime* disponitur, et adjuvatur. Credunt porro multi, Gentiles quosque licet scientia repletos, practice tamen omnes male vixisse, quod primo deducunt ex ipso Paullo supra citato; ait enim: *non sicut Deum glorificaverunt*; deinde ex historia, quae de coriphaeis etiam Philosophorum miserrima narrat, ut fuse prosequitur Calmet *Diss.* citata, et a Lapide *in Epist. ad Rom.* citatis locis, ac praecipue l. 26. Isti opinantur consequenter nihil de Gentilium salute sperandum, quippe naturalium praeceptorum transgressio mediis supernaturalibus viam omnibus occluserit.

Nobis vero contrarium magis suadetur: idque 1.° etsi multi *Deum non glorificaverunt*, et multi nullam habuerint ex ignorantia excusationem; nullum tamen suppetit argumentum, quod ad omnes aeque trahere possimus, quoque

omnes a salute aeterna excludamus. Deinde etsi homo peccaverit; delicta tamen expiari potuerunt ante mortem juxta inferius dicenda.

2.° Multi sunt Patres, qui bene de Gentilibus sunt opinati. Ita Iustinus (*Apolog.* 2.) Chrysost. (*hom.* 37. *in Matth.*) aliique, quos Calmet adducit.

3.° Ob Voluntatem Dei homines salvandi, et copiosam Christi Redemptionem incredibile fit quasi ante, et post diluvium tam arctis limitibus contineri praedestinatorum numerum, qui rarissimi essent, si Gentiles omnes a salute excluderentur, praesertim cum non omnes divina gaudentes Revelatione salutem consequantur.

4.° Oeconomia divinae providentiae, quam colligunt bene multi Theologi ex divina Revelatione, uti Sfrondatus (*Nodus praedestinationis*) Lessius (*Opusc. de Praedestinatione*) Ripalda (*de Fide*) hujusmodi est, ut non adeo difficile sit, quemadmodum aliqui putant, gentilem tandem posse in Dei gratia e vivis excedere, seclusis etiam extraordinariis prodigiis, quae tamen, si necessaria essent ad divinam implendam voluntatem, nullo negotio admitti deberent. Legantur citati auctores. Contenti nos erimus de hac re notare sequentia: Ex Angelico (*Quaest.* 14. *de Veritate* (*quae est de Fide*) *art.* 11.): *Hoc ad divinam providentiam pertinet, ut cuilibet provideat de necessariis ad salutem, dummodo ex parte ejus non impediatur. Si enim aliquis taliter enutritus* (hoc est in sylvis) *ductum naturalis rationis sequeretur in appetitu boni, et fuga mali, certissime est tenendum, quod ei Deus vel per internam inspirationem revelaret ea, quae sunt ad credendum necessaria, vel aliquando fidei praedicatorem ad eum dirigeret, sicut misit Petrum ad Cornelium Act.* 10.

De omnibus vero in genere, qui Revelationem non acceperunt, addit S. Doctor: *Dicendum quod quamvis non sit in potestate nostra cognoscere ea, quae sunt fidei ex nobis ipsis: tamen si nos fecerimus, quod in nobis est, ut scilicet ductum naturalis rationis sequamur, Deus non deficiet nobis ab eo, quod nobis est necessarium*. Ex Suarez (*de Fid. D. XII.* §. 2. *num.* 15.): de infideli loquendo ait ille: *Pie creditur si homo ille in illo statu faciat, quod in se est, Deum sua providentia effecturum, ut ei sufficienter proponatur fides, vel exterius per homines, vel interius ministerio Angelorum*: ex Antoine (*de fid. Sect.* 2. *art.* 1. *not.* 2.): *Deus proprie revelat et loquitur non solum cum per se, vel per Angelum, aut hominem, vocibus humanis aut signis aliis externis ex instituto hominum significantibus utitur ad manifestandam veritatem aliquam, sed etiam cum per se mysterii alicujus cognitionem imprimit menti Prophetae eo modo, et cum iis characteribus, ut Propheta intelligat hanc sibi cognitionem a Deo impressam esse ad manifestandum mysterium et cognitionem, quam Deus habet de illo*. Notamus tandem 1.° eam esse bene multorum Theologorum opinionem, quod *fides explicita Incarnationis* et *Trinitatis* non sit necessaria *necessitate medii*. 2.° Certissimum esse actum supernaturalem dilectionis Dei *perfectae* gratiam *sanctificantem* homini comparare.

Quaesito ergo respondemus, multos certe salutem aeternam, quae in visione Dei consistit, non esse consequutos, uti parvuli originali peccato infecti decedentes; ac multo magis illi omnes, qui mortui sunt idololatria, ac vitiis aliis immersi; sed multos etiam salvatos fuisse non immerito confidimus.

Digitized by Google

EXERCITATIO VIII.

Quaenam fuerit Idololatriae origo?

Notandum 1.° Dupliciter Idololatriae origo considerari potest, respectu temporis scilicet, quo incepit, et caussae, sive rationis, qua homines ad Idololatriam moti sunt. Notandum 2.° Immensum fere hic pelagus est, quo eruditissimi Scriptores originem idololatriae, juxta respectus antea descriptos, expiscantur. Celebris est *Dissertatio* Calmet *in Sapientiam;* multa quoque habet Cornelius a Lapide *in Sapientiae cap. XIV.* 15. Ex his praecipua, ac magis certa more nostro colligentes, subjicimus sequentia.

1.° Non potest tuto statui an tempore ante Diluvium fuerit Idololatria. Primis mundi temporibus credunt quidem Patres communiter nullos homines fuisse idololatras, idque ob recentem Creatoris, ac creationis memoriam, nec non quia tunc tyrannus nullus extabat, qui ad falsam cogeret Religionem. At prope Diluvii epocham, aliqui existimant hoc vitio faedatos homines, idque primo quia Gen. VI. 12. dicitur: *Omnis caro corruperat viam suam;* corruptio autem idololatriae viam sternit; secundo, quia tunc erant Gigantes, viri scilicet audaces, superbi, impudentes, et hinc facile Athei, et Theomachi. Non desunt vero, qui *Idololatriam*, aut saltem *Irreligionem* obtinuisse inde a seculo III. a creatione existiment, adeo ut Dei cultores necessarium esse duxerint, sese nomine *filiorum*, seu *cultorum Dei,* distinguere a reliquis tamquam *filiis hominum*, qui nempe, Dei obliti, *humano impetu* ad quaecumque au-

denda abriperentur (v. *Gen. IV.* 26., *VI.* 1.). Conjecturae tamen hae sunt; de Idolis tunc effictis ne verbum quidem.

2.° Statim a Diluvio putant multi cepisse Idololatriam, idque primo, quia Nembrot filius Chus, filii Cham, filii Noe, tyrannide populum sollicitaverit, ut a Deo deficeret; secundo, quia Cham creditur ab aliquibus artis Magicae auctor.

3.° Certissimum est apud Chaldaeos idololatriam viguisse tempore Abraham. Hoc colligitur ex *Theraphim* a Rachele sublatis (Gen. XXXI.), atque ex caeteris simulacris, quae a Iacob defossa sunt (Gen. XXXV.). Ex Patribus, ac praesertim ex Hieronymo (*in Osee II.*) constat insuper Ninum primum Assyriorum Regem Templum Patri suo Belo dicasse, unde prisca idola juxta aliquos sunt appellata *Bel*, *Baal*, *et Baalim*.

4.° Certissimum est pariter obtinuisse apud Ægyptios idololatriam tempore Iosephi. Hoc satis constat ex propensione illius Gentis in Magiam, Divinationem, Auguria, et interpretationem somniorum, cujus propensionis argumenta leguntur in Genesi XLI. et sequentibus. Argui id quoque potest ex Putifare *Sacerdote Heliopoleos*, idest *urbis Solis*, qui memoratur vers. 45. Idem constat etiam ex quo Prophetae Hebraeos superstitionis luem contraxisse dicant in Aegypto. Ita apud Ezechielem, et Amos. Id tandem patet ex Vitulo conflato ab Hebraeis paulo post egressum ab Aegypto; (Exod. XXXII.) ex Idolis asportatis juxta Amos, et ex legibus Moysis, quae saepe hoc innuunt, aliquid jubendo, aut vetando. Osiris autem et Isis praecipua erant Ægyptiorum numina; nec silendi Boves gemini *Apis* et *Mnevis*, qui vivi cole-

bantur in Ægypto, ad quorum imitationem *Vitulus* ille *aureus* in Deserto conflatus fuisse videtur.

5.° Apud Chananaeos eodem tempore certissime vigebat Idololatria; nam Idola destrui Moyses jussit Deuter. VII. et XII.

Rationes autem attingentes, quae homines ad Idololatriam incitaverint, cum Angelico 2. 2. *Quaest. XCIV. art.* 4., nec non Calmet superius citato, has adducimus: 1.° *Amorem*, vel *timorem*. Homines namque filium, patrem, aut Principem plus aequo amantes aut timentes, divinos eis tribuerunt honores. Ita Cicero filiam suam Tulliolam veluti numen invocavit. 2.° *Pulchritudinem imaginis.* Duas indicatas caussas Idololatriae assignat quoque auctor Sapientiae (XIV.). 3.° *Dei ignorantiam*, unde creaturis divinos honores tribuerunt aliqui, ut Deum haberent, quem venerarentur. 4.° *Daemonum fraudes*, qui honorari cupiebant per idola, per quae portenta edebant, et responsa. 5.° *Superbiam, effraenem licentiam, et imperandi voluntatem*. Propterea enim multa, ac praesertim astra, honores Divinitatis sunt consecuta, cum et eorum pulchritudine, ac splendore raperentur homines; et clementissima haec essent Numina, commoda hominum voluptatibus, nullum iis imponentia fraenum.

EXERCITATIO IX.

Quinam Gentilium praecipui Dii, de quibus saepius in Scriptura?

Cum saepissime nomina falsorum Gentilium Deorum in scriptis sacris, Mosaicis praecipue,

intercidant, praestat illorum saltem, qui praecipui fuerunt, notionem aliquam exhibere.

Ammonitarum Numina erant: *Moloch*, communiter מֹולֶךְ *Mòlech*, מִלְכּוֹם 1. Reg. XI. 5. *Milchòm* (Theodotion μιλχόμ), et מַלְכָּם *Malchàm* Soph. I. 5. (rex) peculiare, et probabiliter unicum erat Ammonitarum Numen, quod deducitur comparando inter se loca Scripturae: 2. Reg. XIII. 30. (1) et 1. Paral. XX. 2. (2); simili comparatione locorum nempe 3. Reg. XI. 7., 4. Reg. XXI. 3., Ierem. XIX. 5. 6. Sophon I., 4., 5. tandem 4. Reg. XXII. 10. facile intelligitur nomen *Baal* pro *Moloch* usurpatum fuisse in sacris litteris.

Calmet (*Dissert. in Lev.*) erudite contendit numen hoc cum Sole, et Luna confundendum; idem esse ac *Baalschemes*, et *Astarte Phoenicum*; *Osiris*, et *Isis Aegyptiorum*; *Dionysius*, et *Alilat*, sive *Venus* caelestis Arabum; *Mithra* Persarum; *Belus* Assyriorum; *Anamelech*, et *Adramelech* Sepharvaitorum; *Anaide* populorum ad Araxem; *Saturnus Phoeniciae*; *Hamilca* Carthaginensium; *Adad*, et *Ategus* Syrorum, *Elagabalus* Palmyrenorum; *Dea Syria* Hieropolis: tandem idem ac *Apollo*, *Bacchus*, *Adonis*, *Diana*, *Venus*, *Luna*, *Iuno*.

Certum est autem innumeris Scripturae te-

(1) *Et tulit diadema regis eorum de capite ejus, pondo auri talentum, habens gemmas pretiosissimas, et impositum est super caput David. Sed et praedam civitatis asportavit multam valde.*

(2) *Tulit autem David coronam Melcom de capite ejus, et invenit in ea auri pondo talentum, et pretiosissimas gemmas, fecitque sibi inde diadema: manubrias quoque urbis plurimas tulit.*

stimoniis cultum fuisse Numen Moloch per oblationem et concremationem infantium. Certum pariter est Hebraeos bene multos cultum Moloch idololatricum secutos fuisse, quem forte in Ægypto didicerunt; unde frequenter a Deo per Moysen de hoc objurgati illi fuerunt, ac frequenter poenis maximis ab eo deterriti. Vide Lev. XVIII. et XX., Amos V., Act. VII. Hoc idolum, cujus effigiem extensis manibus ad proles excipiendas describit Diodorus (XX. 14.), ultimis regni Iudae temporibus positum erat in valle australi Hierosolymae, quae גֵי הִנֹּם *Gehenna* idest *vallis Hinnom*, dicebatur, in loco תֹּפֶת *Thophet* a appellato ita תּוֹף *tympano*, vel a תֻּפִּים *tympanis*, quae, ne gemitus infantium concrematorum audiretur, personabant. Haec appellatio ad poenas *ignis aeterni* significandas deinceps translata est (1).

Moabitarum Numen erat *Chamos* (accelerare), unde Moabitae saepe dicuntur populi Chamos. Vid. Num. XXI. Iudic. XI., Ierem. XLVIII., 3. Reg. XI., 4. Reg. XXIII. Caetera de hoc Numine silet Scriptura; conjecturis vero non adeo firmis congerunt multa eruditi, et Calmet praesertim (*Diss. in Numer.*).

Beelphegor (probabiliter idolum turpitudinis) juxta Origenem, et Hieronym. idem est ac *Phegor*. Hoc autem numen erat notissimum in Arabia, et Palaestina, cujus nefandis mysteriis Hebraei initiati sunt, et polluti cum filiabus Moab; et inde falsa haec religio radices inter Hebraeos egit. Vid. Hieronym. *in Num.*

(1) εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς *in gehennam ignis* Matth. V. 22.

Digitized by Google

XXV., 3. *Reg.* XV., 2. *Paral.* IX., *in Osea* VI. Unde patet cultum hujus Numinis impuris caeremoniis fuisse admixtum. Notum est etiam ex Psalm. CV. 28. (1) oblata huic fuisse *sacrificia mortuorum*, quod explicatur vel ita dictum in contemptum illius falsae religionis, quod nempe falsi Dii passim *mortui*, seu *vita carentes* in Scriptura appellantur, vel quia etiam mortuorum corporum pollutio, caeremonia illius esset; vel quod adhiberentur apparatus lugubres in idolo illò colendo, ut de Adonide, sive Osiride legitur.

Nebo Moabitarum atque Babyloniorum (quod etiam in prima syllaba nominis *Nabu-chodonosor* recurrit) Numen censetur, de quo Isa. XLVI. Idem ac eorumdem populorum Numen *Baal Meon* pariter judicatur, quemadmodum etiam: *Baal-Dibon*. Vide Numer. XXXII. 38. (2) Ios. XIII. 17. (3) Ezech. XXV. 9. (4).

Philistaeorum Numina erant *Dagon*, de quo Iudic. XVI. in historia Sampsonis; 1. Reg. in historia Arcae. Nomen ejus a *Dag* דָּג *Piscis*, quod esset idolum forma muliebri superne, et inferne in piscem desinens. *Astaroth* 1. Reg. XXXI. ubi dicitur arma Saulis in templo illius appensa fuisse ad triumphum *Beelzebub*, de quo

(1) *Et initiati sunt Beelphegor, et comederunt sacrificia mortuorum.*

(2) *Et Nabo, et Baalmeon versis nominibus, sabama quoque: imponentes vocabula urbibus, quas extruxerant.*

(3) *Et Esebon, cunctosque viculos earum, qui sunt in campestribus: Dibòn quoque, et Bamothbaal, et oppidum Baalmaon, etc.*

(4) *Idcirco ecce ego aperiam humerum Moab de civitatibus, de civitatibus, inquam, ejus, et de finibus ejus inclytas terrae Bathiesimoth, et Beelmeon, et Cariathaim.*

Digitized by Google

4. Reg. I. 2. (1) *Berith* sive *Baal-Berith*, de quo Iudic. VIII. *Marnas*, de quo nihil quidem Scriptura, sed Hieronymus loquitur *Epist. ad Laet.* De his fuse Calmet (*Diss. in Prim.*, *et Sec. Reg.*).

Phoenicum, *Chananaeorum*, *Ammorrhaeorum* haec erant numina: *Baal*, de quo Ier. XXXII. et alibi: *Astaroth* sive *Astarte*; quod numen idem ac Philistaeorum erat, atque designatur nomine: *Dei Sidoniorum*, *abominationis Sidoniorum* 3. Reg. XI., 4. Reg. XXII. *Adonis vir Astartes*, quod Ezech. VIII. appellatur: *idolum zeli*. De his Calmet (*Diss. in Proph. Minor.*).

Aegyptios pro Diis habuisse *taurum*, *vaccam*, *solem*, *lunam*, *Osiridem*, *Isidem*, contendit Calmet alia *Diss. in Prophetas Minor.*, in qua plura itidem de Deo quodam *Rephan*, seu *Rempha*, qui videtur idem fuisse ac *Saturnus*.

Haec pro re nostra, atque de iis, quae ex Scriptura ipsa deducuntur, dicta fuerint satis. Ut tamen aliquid addamus de Graecorum Latinorumque Diis, versiculos Ennii subjicimus, quibus praecipui Dii enumerantur inter eos, qui *Dii majorum Gentium* sunt appellati. *Consentes* iidem sunt praeterea dicti, eo quod *Consilium* Iovis constituerint.

Iuno, *Vesta*, *Ceres*, *Diana*, *Minerva*, *Venus*, *Mars*,
Mercurius, *Iovi'*, *Neptunus*, *Volcanus*, *Apollo*.

(1) *Beelzebub* בַּעַל־זְבוּב *Dominus Muscarum* sonat, et Numen tutelare a Muscis (ut Iuppiter ἀπόμυιος in Elide) censetur. In Evangeliis princeps Daemoniorum nomine *Beelzebub* venit; sed in graeco textu est Βεελζεβούλ, *Beel-Zebul*, quod hebraice בַּעַל־זְבוּל *Dominus Habitaculi* (scilicet *inferorum*) sonat. *Beel-Zebul* in latinis codicibus legisse videtur S. Hilarius, cum aliis Patribus, dum Satanam appellat *Zabulum*.

EXERCITATIO X.

An extiterunt Prophetissae.

De *Prophetissis* nobis sermonem habentibus dicendum primum occurrit de *Sibyllis*, quae ab Aeolicis vocibus σιὸς pro θεὸς, et βυλὴ pro βουλὴ nominatae dicuntur. Hae decem sunt juxta Varronem apud Lactantium, quarum patria nomina sunt haec: *Persica, Lybica, Delphica, Cumaea, Erythraea, Samia, Cumana, Hellespontica, Phrygia, Tiburtina*. Apud Augustinum, Lactantium, Eusebium aliosque oracula earum leguntur, de quorum authenticitate et auctoritate anceps apud auctores sententia est. Opinantur multi Deum in praemium virginitatis illarum faeminarum, licet gentilium, inspirasse eisdem futura arcana, inter quae multa de Christo. Alii e contrario rident oracula illa, quae aut aenigmata futilia dicunt, aut post eventum conficta. Vid. Huetium in fine Prop. IX. Hujus quaestionis discussionem omittimus, cum et incerta omnino res sit, et fere nullam habeat cum Libris Sacris relationem. Fragmenta Librorum Sibyllinorum nuper a clar. Angelo Maio in lucem edita fuerunt.

Ad rem nostram propius accedentes notamus *prophetari* juxta phrasim scripturalem non solum indicare futurorum praedictionem, sed etiam munus *laudandi Deum, sacra edocendi,* ac similia, ut in altera *Exercitatione* (num. XV.) fusius indicabimus. His suppositis dicimus plures extitisse prophetissas tam in V., quam in N. Testamento. Praecipuae haec sunt, de quibus Scriptura loquitur.

Maria Soror Moysis prophetissa appellatur

Exod. XV., et Cantico Mulierum ibidem legitur ipsam praecinisse.

Debbora prophetissa dicitur Iudic. IV., ac spiritu Dei populum regebat, ut ait August. (*de Civ. Dei l. XVIII. c.* 15.).

Anna uxor Elcana ob natum Samuelem hymnum concinit, et simul de Christo prophetavit. Ita 1. Reg. II.

Holda fuit vera prophetissa juxta 4. Reg. XXII.; nam oracula divinae voluntatis aperuit, ac futura praedixit.

Uxor Isaiae prophetissa dicitur; Isaia VIII. 3. (1) quod licet alias habeat explicationes, juxta tamen aliquos dictum est ob spiritum prophetiae, quo ille gaudebat.

Iudith (cap. XVI.), ob victoriam de Holoferne a se relatam, *cantavit Canticum Domino*.

In Novo Testamento:

Maria Virgo, cum Elisabethen puerperii caussa invisit, mota divinitus in Dei laudes erumpit, Cantico celebrans mysterium Incarnationis, quod in ipsa perageretur (Luc. I. 46.).

Elisabeth ipsa uxor Zachariae prophetice Deiparam salutavit, ut ex Luc. I.

Anna filia Phanuel prophetice et ipsa de Christo locuta est in Templo, ac prophetissa dicitur Luc. II.

Philippo uni ex septem Diaconis, quatuor fuisse filias prophetantes virgines, diserte narrant Acta Apostolorum XXI. 9. (2).

In fine addimus verba Origenis (*Homil.*

(1) *Et accessi ad prophetissam, et concepit, et peperit filium.*

(2) *Huic autem erant quatuor filiae virgines prophetantes.*

5. *in lib. Iudic. num.* 2.) de prophetiae dono Debborae concesso: *Praestat et in hoc non minimam consolationem mulierum sexui, ... et provocat eas uti nequaquam pro infirmitate sexus desperent etiam prophetiae gratiae capaces se fieri posse, sed intelligant, et credant quod meretur hanc gratiam puritas mentis, non diversitas sexus.*

Vide Commentatores in loc. citata.

EXERCITATIO XI.

Quid de Hebraeorum, ac Scripturae Poesi?

Circa Hebraeorum poesim unum est, in quo fere omnes eruditi conveniunt, alterum in quo admodum dissentiunt. Conveniunt namque Hebraeos poesim coluisse, uti et musicem, et choreas; illudque 1.° communi Patrum sententia probatur, quorum verba fuse citant Natalis Alexander (*aetate* 4. *diss.* 24. *qu.* 1. *prop.* 4.), et Calmet, (*Diss. in Exodum*:); 2.° ex stilo aliquorum S. Scripturae librorum, nempe Iob, Proverbiorum, Psalmorum, Ecclesiastis, Cantici Canticorum, praeter Cantica varia, et Lamentationes Ieremiae. Exemplum desumi potest a Ps. XVII. *Diligam*; a Cantico Moyses *Cantemus Domino*, ubi sublimis poesis apparet, consulendo vel ipsas versiones; 3.° ex quo etiam profana historia nos doceat apud veteres orientales, quibus artes, et scientiae multum debent, in usu fuisse poesim, ut de Graecis fidem faciunt Homerus, Hesiodus, Pindarus aliique complures; et de Aegyptiis Plato (*l.* 2. *de legibus*).

Inter Veteres tamen id negasse videtur Nyssenus (*Tract.* 1. *in Psalm.*), quamvis non desint qui ita Nyssenum explicent ut ipse negaverit solum Hebraeorum poesim similem fuisse graecae, ac latinae. Inter recentiores autem Scaliger, quem nonnulli secuti sunt, id negavit Animadversionibus *in Chronic. Eusebii*, eo quia *id sermonis natura non patitur.* At Scaligeri pace, noverant satis hebraicam linguam tum Iosephus, tum Hieronymus, qui tamen contrariam tuentur sententiam pluribus locis, ut videre est apud Natalem, et Calmet. Ex ipsis Scripturis constat, quod Poësis non modo apud Hebraeos, sed etiam apud aliquas alias gentes, jam aetate Moysis ad perfectionis culmen evecta esset (*Exod.* XV, *Deuter.* XXXI, *Numer.* XXI—XXIV, *conf. Iob*). Floruit deinceps apud Hebraeos per mille fere annos, et quovis honore digna reputabatur. Usus ejus inde ab antiquissima aetate erat etiam ad rerum gestarum memoriam conservandam: maxime vero in laudibus Dei decantandis, beneficiis recolendis, et praeceptis inculcandis versari solebat.

Altera vero Quaestio de Hebraeorum Poesi, quae adhuc sub judice est, in inquisitione versatur qualitatis ejusdem, nempe cujusnam generis fuerint illae Hebraeorum cantiones, quibus legibus, et quo metro exaratae. Encomia argumentorum, elocutionis, figurarum, aliarumque Hebraicae poesis dotes, quas redolet in suis libris S. Scriptura, quaeque profanorum poesi haud cedit, fuse prosequitur Fleury *Exercitatione* quadam, quae Calmeti *Dissertationibus in Psalmos* inserta est. Plura quoque erudita inveniuntur apud Xaverium Mattei *Dissertationibus* praeliminaribus in *Versionem*

Psalmorum. Prudentissime vero admonent nonnisi illos, qui hebraicam linguam bene norint, illam degustare posse; multumque quod ad hoc Versiones nostras a Textu differre, praesertim vero Versionem Psalmorum prout in Vulgata habentur, qui ex alia τῶν LXX. expressi sunt: perinde ac graeca poemata, licet egregia, multum venustatis in alium translata sermonem amittant necesse est.

Sed alia, quae ad harmoniam, quantitatem syllabarum, pronuntiandi rationem, et ad metrum spectant, ejusque regulas, tenebris obvolvuntur antiquitatis; nam a longo tempore linguae hebraicae exolevit usus, adeo ut nihil possit statui certum, nihilque satis solidum pronunciari. Conjecturis nihilominus inhaerentes duas secuti sunt eruditi vias, quas liberas cuique pandimus.

Sciendum namque est duo genera Poeseos distingui posse, ut et musices, *artificialem* nempe, et *naturalem*. Poesis *artificialis* ea est, quae selectis vocibus numero adstrictis modulatione, et metro, sensus, ac cupiditates animi exprimit. *Naturalis* vero, ex qua illa orta est, nascitur cum ipso homine, qui animi fluctibus jactatus erumpit in vividum ac ferventem sermonem, utiturque tumultuaria, igneaque vi, orationis figuris, et sublimioribus sententiis. Exemplum hujus naturalis poeseos suppeditant verba Lamech ad uxores suas (*Genes. IV.*), nec non Noe benedicentis Sem, et Iaphet, maledicentis vero Cham (*Gen. IX.*), ac tandem benedictiones Iacob morientis, (*Gen. XLIX.*). Apud profanos quoque hujus solutae poeseos exempla sunt, ut Calmet ostendit.

Iam vero *artificialem* aliquam poesim agnoscunt plures in libris, de quibus agimus

Scripturae Sacrae; notant enim periti adjectas literas vel resecatas in fine dictionis, quod syllabarum mensurae inservit; vocem reperiunt סֶלָה *sèlah* frequenter in Psalmis, quam designare volunt versuum *recursum*, aut aliam hujus generis *notam* cantui, ac metro inservientem; animadvertunt musicae usum, acrostica, quae inveniuntur in Ieremia, in Psal. CXVIII. et alibi, quae metri argumenta, et signa sunt non obscura alicujus artificii. Sententiam hanc praecipue tuetur Mattei *dissert.* citat. Licet vero plures ex istis a determinando metro abstineant, Hieronymus tamen *Praefat. in Iob* comparat carmina Iob cum hexametris; Psalmos, Lamentationes, et Cantica cum lyricis numeris Horatii, ac Pindari. Gravitatem sane redolet poesis Scripturae, quaecumque ea sit.

Contra, *naturalem* tantum poesim agnoscunt alii in Hebraeorum libris, atque in id potissimum tendit Calmet *Diss.* citata *in Exod.* Negari certe nequeunt, ait ille, in his libris sublimitas conceptuum, audaciores phrases, stilus vivus, ac patheticus, intercisus, et brevis, floridus, et fervens, qui poeticus jure, ac merito vocari potest. At stilum hunc naturalis ingenii foetum esse, aestu divini spiritus animatum, nullis vero regulis adscriptum suadent haec:

1.° Si apud Hebraeos vel ipso tempore Moysis poeticae regulae in usu fuissent, cur caeteris gentibus, cultisque nationibus nonnisi post plura saecula innotuerunt? Et tamen antiquius quod habemus in hoc genere opus Graecorum est Homeri, et Hesiodi, idest 600 annis post Moysen, nihilque invenire est vetustius, ex Chaldaeis, ex Aegyptiis, et ex Arabis.

2.° Vix credi potest artem illam non fuis-

se alicujus Scriptoris industria posteritati traditam, numquam in fronte illorum carminum titulum aut vocem ab auctoribus appositam fuisse genus cantici, et mensuram indicantem, ut alia, praesertim quod ad musicam, Psalmis inscripta sunt.

3.° Scriptores Sacri, ait Calmet, vix arte et otio uti potuissent, quo apto ordine verba disponerentur, cum pro re nata subito oestro in carmina abrumperent, ut Moyses fecit vix Erythraeo transfretato, et (quod magis est) illiterati multi ac foeminae, ut Anna Samuelis, Debbora, Iudith, Tobia, Zacharia, et Simeon.

Recentiores eruditi, cum *metrum* aut *rithmum* in poesi Hebraica certum et constans reperire non sit, eandem constituunt 1.° in sensibus elatioribus, sententiarum luminibus, figurarum atque imaginum pulchritudine ac varietate; 2.° in verborum delectu, vi, pondere et elegantia; 3.° in quadam dimensione per sententias plerumque *parallelas*, quae, syntaxi vel sensu *synonymae* aut *antitheticae*, sibi invicem respondent (1).

Eligat quisque sententiam, quae sibi magis arrideat.

EXERCITATIO XII.

An Hebraei coluerint Musicam?

Plurima, eaque eruditissima de Hebraeorum Musica invenies apud Calmet (*Dissertationibus in Psalmos*), apud Martini (*Storia della Musica* T. I.), nec non apud Xaverium Mattei (*sui*

(1) Conf. Lowth (Rob.) *de sacra Pöesi hebraeorum* etc. cum notis Io. D. Michaelis. Oxonii 1775.

Salmi.). E re putamus, praecipua Historiae Sacrae loca indicare, ex quibus deduci possit, quid sit sentiendum 1.° de Musicae inventionis antiquitate; 2.° de usu hujusce artis; 3.° de instrumentis adhibitis; 4.° de Musicae effectibus. Haec porro omnia quod ad populum hebraicum tantummodo considerabimus, prout limites provinciae nostrae exigere videntur.

I. Cognitam fuisse Musicam nedum populo hebraico, sed et ejusdem progenitoribus vetustissimis, ostendunt sequentia: 1.° Iubal, qui inter primos genitores numeratur Genes. IV. 21. *fuit pater* (idest *doctor*) *canentium cithara, et organo*. 2.° Labanus Iacobum objurgavit his verbis Gen. XXXI. 27: *Cur ignorante me fugere voluisti, nec indicare mihi ut prosequerer te cum gaudio, et canticis, et tympanis, et citharis?* 3.° Moyses tubas variis usibus, de quibus infra, destinatas, conflari jussit Numer. X. 4.° David cantores, et musicos inter Levitas esse jussit, quibus praefecit Asaph, Heman, Idithun, eorumque filios; et Psalmos composuit ad musicae artem. Cujus rei testimonia multa reperies in libris Reg. Paral. et Psalmor. Plura alia Scripturae loca, quae Musicae usum apud Hebraeos ostendunt, inferius citabuntur circa alia quaestionis capita. 5.° Confirmat haec omnia argumentum e poesis vetustate deductum. Censent namque eruditi, ipsaque rerum natura suadere videtur, carmina fuisse semper, et apud omnes gentes Musicae usibus conformata. Iam vero carmen redolent: sermo Lamechi ad suas uxores Gen. IV; Iacobi morientis benedictiones in filios Gen. XLIX., et hoc magis dicendum est de Cantico Moysis, transfretato Erythraeo; quod Mariam Moysis sororem in choro foeminarum cecinisse cum tympanis, et choris legi-

tur Exod. XV. Psalmos autem poetico stilo exaratos esse, Cantic. Cantic. aliosque Scripturae libros ostendimus superiori *Exercitatione de Hebraeorum poesi*, praesenti valde affini.

II. Usus Musicae apud Hebraeos multiplex fuit, ac 1.° *in ritibus sacris*. Usum hunc inchoavit Moyses, dum tubas, de quibus supra, instituit, quibus canere debebant Sacerdotes aut occasione quorumdam sollemnium Sacrificiorum, aut nuntiandi caussa Iubilaeum, et Neomenias, aut ut ardorem militum, qui erant praeliaturi excitarent, auxilium Dei praecipue spondentes. Perfecit vero opus hoc David, cum Musicae usum proprius invexit in Tabernaculum, Psalmorum concentum cum instrumentis instituens, et Musicae artem inter Levitas stabiliens, quorum 4000 in 24 classes distinctos constituit, ut aperte constat ex libris Reg. et Paral. In itinere quoque ad festa majora in Templo celebranda, *tibiae laetitiam ad cantum* adhibere Iudaei solebant. (*Isa.* XXXI, 29). Usus Musicae fuit 2.° *in aula Regum.* Hoc enim, quod caeteris Orientalibus commune fuit, Hebraeorum quoque fuisse testantur verba Berzellai ad Davidem 2. Reg XIX. 35. *Numquid audire possum ultra vocem cantorum, et cantatricum?* Salomonem legimus Eccle. II. 8. fecisse *sibi cantores et cantatrices;* de Asaph dicitur 1. Paral. XXV. 2. *Prophetantis juxta Regem*. Usus Musicae fuit 3.° *in nuptiis et funeribus Hebraeorum*. De *nuptiis* id constat ex 1. Machab. IX, 37-47. conf. Ierem VII, 34, XXV, 10, et Ioan. III, 29. De *funeribus* suadent idem insequentia: carminibus funeribus luxit David tum mortem Saulis, ac Ionathae (2. Reg. 1.), tum Abnerum (2. Reg. III.); Ieremias luxit mortem Iosiae (2. Par. XXXV.); Hebraei vero luxe-

runt mortem Iudae Machabaei, (1. Mach. IX.). Ad usum autem hujusmodi alludunt plura, quae in Prophetis occurrunt, et perdurasse quoque aetate Christi clare colligitur ex Matth. IX. 13.

Praecipui apud Hebraeos isti jam recensiti fuere Musicae usus. Caeterum aliis etiam occasionibus Hebraeis Musicam familiarem extitisse non obscure indigitant plura. Quamvis enim de theatris, et profanis hujusmodi spectaculis inter Hebraeos nulla occurrat mentio in sacris literis, occurrit tamen genus aut dramatis, uti Cantici Canticorum, aut carminum doloris, gaudii, gratiarum actionis etc. ut patet praesertim in libro Psalmorum. *De Vindemialibus* etiam Canticis sermo est in eodem libro, et apud Prophetas, ex. gr. Is. XVI. Amos VI.

III. Nimis longum esset enumerare, aut describere musica instrumenta, quibus Hebraei utebantur. Difficile insuper cum de re agatur antiquitatis tenebris obvoluta; vix insuper alicujus utilitatis. Consulatur, si opus sit, Calmet, qui *Dissertatione secunda* probabiliora investigare conatur, et figuras etiam cujusque instrumenti exhibet in tabulis. Nos animadvertere contenti erimus: 1.° Instrumenta illa fuisse triplicis generis: *chordis instructa,* sive *fidicularia,* ut cithara, psalterium; *flatilia,* sive *pneumatica,* ut organum, buccina; *pulsanda,* ut tympanum, sistrum. 2.° Aliquas voces sumptas esse ab aliquibus sive Rabbinis, sive Interpretibus tamquam instrumentum aliquod significantes, quae tamen juxta accuratiorem Textus interpretationem non instrumentum, sed aliud significant. Ex. gr. (juxta aliquos.) Ps. VI. *Octava* non instrumentum octo chordarum, ut plures explicant, sed octavam classem musicorum Templi indicabat juxta 1. Par. XV. 21.

Hinc Calmet ex 34. instrumentis musicis, quae recensent Rabbini, 14. expungenda esse contendit.

Paucis interim dicemus de *Psalterio*, cum ad *Psalmos*, quos Ecclesia quotidie canit, referatur. *Psalterium* et *Psalmus*, graece Ψαλτήριον, Ψαλμὸς; hebraice מְזַמְּרוֹת מִזְמוֹר *Mizmòr*, *Mezammeròth*, instrumentum chordis instructum denotant, et sonum ejus, qui non plectro, sed *ipsis digitis tangendo aut impellendo*, eliceretur. Id arguunt eruditi a testimoniis veterum scriptorum, atque ab hebraico verbo *Zimmer* זִמֵּר et graeco Ψάλλω, a Ψάω *tango, tracto* (v. *Beck*, *Bullettino Archeol.* 1831. p. 71, *Ackerm. Archaeol.* § 94.). Forma trigona fuisse videtur, adeo ut ▽, seu Δ inversum formaret, constans tribus baculis, ad quos chordae extenderentur super tabula resonanti, quae *utrem* seu *corium* claudebat, prouti vocabula *Nablium*, *Nabla*, Νάβλιον, Νάβλα, נֵבֶל innuunt.

IV. Effectus Musicae stupendos esse, quod Scriptores profani tradunt, confirmat Scriptura ipsa de Musica Hebraeorum. En varia Scripturae exempla, ex quibus deduci potest quam mira tum Musica per se patraverit, tum Deus ipse per illam sit operatus. Saul atra bile percitus remedium expertus est in lyra Davidis (1. Reg. XVI.). Saul idem inter prophetas canentes, et psallentes in alium penitus mutatus est virum (I. Reg. X.). Servi ipsius Saulis, ipseque denuo, prophetarum concentu commoti, prophetis Deum laudantibus junxerunt se se contra hominum expectationem (1. Reg. XIX.). Eliseus, musico ad se adducto, in propheticas voces, Dei spiritu afflante abre-

ptus est (4. Reg. III.). Ammonitae, et Moabitae cum aliis juncti contra Iosaphat, terrore percutiuntur, et in socios arma convertunt, audito concentu exercitus Hebraeorum (2. Paral. XX.). Cui similia contigerunt in bello Abiae Regis Iuda contra Ieroboamum Regem Israelis (2. Paral. XIII.). Maenia Iericuntis ceciderunt buccinarum clangore (Ios. VI.).

Si quis ulterius progredi vellet in quaestione hac discutienda, et de regulis, deque musicae Hebraeorum perfectione inquireret, respondemus in hac re nihil nisi obscurum, et incertum nobis constare. Ne tamen omnia omittamus, monemus haec duo: 1.° multi cum Clem. Alex. (*Strom.* 6.) antiquitatis studiosissimo, opinari Hebraeorum Musicam ad doricum genus accessisse: gravissimum scilicet, perinde ac de *Poesi* docuimus spondaeis, ac productioribus syllabis expressa; 2.° plurimum valuisse Hebraeos in musica, ostendunt tum effectus ejusdem, de quibus num. IV., tum desiderium Babylonensium aventium audire ex Hebraeis captivis Psalmorum concentum, de qua re Psal. CXXXVI. *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?*

EXERCITATIO XIII.

An Hebraei coluerint Medicinae artem.

In re, de qua haud multa habentur, neque admodum clara in sacris literis, ostendemus, 1.° cognitam fuisse Hebraeis medicinam quodammodo; 2.° investigabimus an ars haec apud illos fuerit tantummodo circa vulnera curanda, ut de nostra chirurgia valet, aut circa morbos alios medendos, ut Medicinam nos sumimus.

Quod ad primum Hebraeos rationem aliquam cognovisse medendorum morborum, nec non medicamenta, ostendunt sequentia: *Ana*, unus e posteris Esau (*Genes.* XXXVI, 24.) *invenit aquas calidas in solitudine*: quod argumento est *Balnea mineralia* jam tum neglecta non fuisse. Ioseph condiri voluit cadaver patris sui Iacobi arte medicorum, (Gen. L. 2.) (1). Sancitum erat lege, ut qui alterum in rixa percusserit: *operas ejus, et impensas in medicos restituat* (Exod. XXI. 18.). Medicam cognitionem aliquam supponere deinde videntur leges, ac cautelae praescriptae in lege: de *menstruis*, de *leprosis*, et *similibus*: chirurgicae autem operationes quaepiam in ipsa Circumcisione jam latent. Asa, qui plus aequo medicis confiderat, vituperatur 2. Par. XVI. 12. Alii ipsum exinde reprehendi quoque putant, quod medici illius aetatis frequenter non medicinis naturalibus, sed mediis superstitiosis uterentur. In Prophetis, ac praesertim Is. XXX. Ierem. VIII. XXX. etc. frequentes occurrunt metaphorae et allegoriae ex vulneribus, oleo, fasciis, cicatricibus etc., et plura etiam de cognitione internarum partium humani corporis. In Proverbiorum libro quot afferuntur de bona et mala valetudine, de plantarum virtute, ac de regulis ad vitam servandam necessariis?

Hebraeorum vero medicinae testimonium, ac laudem praecipue praebet liber Ecclesiastici cap. XXXVIII. Commendantur namque medici in primis: *honora medicum . . . . illum crea-*

(1) Praecepitque servis suis medicis, ut aromatibus condirent patrem. *Id tamen de consuetudine Aegyptiorum in condiendis cadaveribus, et quidem de conditione ditiorum, ad quam 30 vel 40 dies requirebantur* (*Herodot.* II, 86-88), *intelligendum esse videtur.*

vit Altissimus. Pharmaca insuper: *Altissimus creavit de terra medicamenta, et vir prudens non abhorrebit illa* Idem medicae arti tribuit, ut a multis explicatur, quod in Mara aquae factae sint dulces, ligno a Moyse immisso: *nonne a ligno indulcata est aqua amara?* Notent tamen Medici illud vers. 15. *qui delinquit . . . . incidet in manus medici*.

Quod ad secundum, Hebraeorum medicinam ad chirurgiam restrictam fuisse colligi putat Calmet eruditissima *Dissert. in Eccle.* (*De re medica veterum Hebraeorum*) ex quo nullum remedium adhibitum legatur in Scriptura, pro febri, languoribus, peste, capitis dolore, viscerum morbis, etsi horum omnium exempla occurrant; e contrario remedia apposita legantur vulneribus, confractionibus, etc. Medicorum interim judicio relinquimus an chirurgiae ars sine medicinae cognitione consistere possit.

Aetate Christi et Apostolorum complures *Medici* in Palaestina versabantur sive Graeci, sive Hebraei, qui Graecos legerint, atque scientia profecerint. Id aperte innuunt verba illa: *Et fuerat multa perpessa a compluribus Medicis, et erogaverat omnia sua* (*Marc.* V, 26. conf. *Luc.* VIII, 43.); et proverbialis locutio: *Medice cura te ipsum*; atque sententia illa (*Luc.* V, 31.): *Non egent, qui sani sunt, Medico, sed qui male habent* (*conf. Ioseph. Archaeol.* XVII, 6. 5.) Hinc Iesus et Apostoli, cum prodigiosas curationes a languoribus et infirmitatibus praestiterunt, hominibus illudere non potuissent, ut increduli impie et stulte blasphemant.

EXERCITATIO XIV.

An haereticum sit alicujus S. Scripturae libri negare Canonicitatem?

Illud nunc pro certo haberi censeo, quod in *prima parte Institut. Bibl.* probatum est omnes nempe Script. Sacrae libros inspiratos, authenticos, et canonicos esse. Nunc quaeritur an hoc tam certo constet de omnibus libris, ut id negare haeresis sit?

Negotium in hac re facessere videtur Melchioris Cani opinio, viri doctissimi, Concilii Tridentini Theologi, et in iis, quae spectant ad Tractatum *de Locis Theologicis* facile principis, qui (*Lib. de Script. II. Cap.* 9.) asserit haereticum quidem esse qui canonicitatem neget aliquorum librorum, ut Epistol. Iacobi, Ep. ad Hebraeos etc.; sed canonicitatem aliorum negare, ut Baruch, Tobiae etc. *erroneum* tantum censet. Non pauca vero, nec infirma sunt argumenta, quibus concludendum esse videtur tam certo omnes omnino libros divinae Scripturae in canone Tridentini contentos canonicitate gaudere, ut de quolibet id negare sit haereticum.

Nam 1.° id sentiunt communiter Theologi. Ita Suarez *de Fide* (*Disp. V. Sect.* 2. *num.* 9.) loquens de libris Scripturae deutero-canonicis (multo vero id magis dicendum de Proto-canonicis) ait: *nunc esse de fide certum, omnes illos libros esse veram Scripturam Sacram, ita enim definitum est in Conc. Trid. Sess.* 4. Ita etiam Antoine *de Fide* (*Art. III. in fine Observa*): *Certum est certitudine fidei libros omnes canone nostro contentos, conscri-*

tos fuisse ab authoribus sacris, seu a Deo inspiratis, et edoctis. 2.° Pallavicinus (*hist. Concilii Trident. l. VI, c. V, n.* 4.) de rebus in Tridentino discussis, ac definitis circa Scripturam, refert opinionem de librorum distinctione facienda *in Decreto Approbationis* rejectam fuisse (1). 3.° Concilium Tridentinum eo modo loquitur, ut catholicum dogma adstruere videatur; infligit enim anathema non suscipientibus *libros omnes cum omnibus suis partibus*; ac de canonicitate librorum omnium loquitur, simulque de auctoritate Traditionum, quod certe dogma fidei est; tandem ut innotescant testimonia, et praesidia in confirmandis dogmatibus, dicit condidisse definitionem suam circa Scripturam, et Traditionem. 4.° Vel Ecclesia, petimus, in Tridentino congregata definire volebat librorum canonicitatem, vel non. Si definire nolebat, nullius ergo libri canonicitas (ex Tridentino saltem) ita dogmatica erit, ut haeresis sit illam negare: haereticus namque ille est, qui pertinaciter definitioni Ecclesiae

(1) Pallavicini verba loc. cit. haec sunt. *Il terzo* (capo) *eccitato dal Bertano, e dal Seripando fu se mettesse a bene il dividere i Santi Libri in due classi: l'una, che appartenesse alla sola edificazione del popolo, e in verso di quella solamente accettati dalla Chiesa per buoni, quali pareva che fossero i Proverbj, e la Sapienza non riconosciuti ancora dalla Chiesa come Canonici, benchè ne facessero menzione spesso San Girolamo, Sant'Agostino, ed altri Autori antichi: l'altra, che valesse eziandio a sostegno della Dottrina. Ma tal divisione quantunque fatta innanzi da qualche Autore, ed allora promossa dal Seripando in una Scrittura eruditissima, ch'egli compose per esaminazione di tutti i libri Canonici, come in verità non aveva sussistenza, così non ebbe apparenza: onde appena ritrovò approvatore, e però di essa non favelleremo più avanti.*

resistit. Si definivit, aeque de omnibus id fecit; unde enim, aut quo jure, lege non distinguente, distinguere nobis licebit, definitionemque ad hunc librum contrahere, ab aliis excludere?

Consulto vim fecimus in Tridentini doctrina, utpote quae validior est, et sufficiens ad rem nostram probandam, praesertim ex communi ejus Theologorum usu. Caeterum ex Florentino quoque, ex Conciliis aliis antiquioribus, et Summ. Pontifice. definitionibus idem constare, (ut ex nostris *Institutionibus* apparet,) aut validissime saltem confirmari potest.

Cur ergo Canus non eamdem affixit haeresis notam negantibus quemlibet canonicum librum, praecipue cum ipse Canus inter sua argumenta citet Tridentinum Concilium? Melior quae, si quid judico, adduci potest sententia, ne erroris tantum virum accusemus, ea est, Canum obiisse an. 1560.; Tridentinum vero approbatum tantum esse anno 1565; propterea Canus uti non poterat Tridentini definitione tamquam dogmatica. Non omittendum vero est varium olim fuisse apud scriptores ecclesiasticos sensum illarum vocum: *haereticus*, *erroneus* etc. quae variis nempe modis sunt usurpatae, ut Canus ipse (*lib. III. cap.* 9. *Conclus.* 1.) innuere videtur hisce verbis: *varia et ambigua est hujus nominis* (erroneum) *significatio.*

EXERCITATIO XV.

Quonam sensu corpora mortuorum prophetata sint?

De Eliseo (Eccli. XLVIII. 14.) dicitur: *et mortuum prophetavit corpus ejus.* De Iosepho

(XLIX. 18.) *et ossa ipsius visitata sunt, et post mortem prophetaverunt*. Quaeritur autem quo sensu corpora mortua prophetare possint?

Licet *prophetare* proprie sit futura ex Dei instinctu praedicere, tamen cum Prophetae plura alia praestarent ad Dei gloriam (nam docebant, hortabantur, orabant, psallebant, et miracula patrabant), hinc est quod *prophetare* plura alia, veluti per figuras scripturali phrasi significet. Notamus autem quod *Propheta* sensu proprio primus appellatus sit Abraham (*Genes.* XX, 7.), postquam scilicet *divinas revelationes* plures obtinuisset, et domesticis suis ad posteros propagandas annunciasset. Itaque *prophetare* significat etiam:

Interpretem, sive Praeconem agere. Ita Exod. VII. 1. *dixitque Dominus ad Moysen: ecce constitui te Deum Pharaonis, et Aaron frater tuus erit propheta tuus;* idest *interpres, praeco*.

Docere. Ita 1. Cor. XIV. 5. *Volo autem omnes vos loqui linguis, magis autem prophetare*. Dicitur vero praecipue de *doctrina* per *interpretationem* verbi Dei scripti vel traditi (*conf. ad Roman. XII*, 6. 2. *Petri I.* 20. *etc.*).

Laudare Deum. Ita I. Reg. X. 10. *Insiluit super eum* (Saul) *Spiritus Domini, et prophetavit in medio eorum*.

Canere. Ita I. Paral. XX. segregati fuerunt Asaph, Heman, et Idithun qui *prophetarent*, idest psallerent in *citharis*, *psalteriis*, et *cymbalis*.

Delirare etiam, et ex maligni spiritus afflatu insana proferre; fortasse quia prophetae interdum delirare hominibus videbantur. Ita de

Saule 1. Reg. XVIII. 10. *invasit spiritus Dei malus Saul, et prophetabat in medio domus suae.* In textu hebr. est הִתְנַבֵּא significatione reciproca, idest *se prophetam gerebat*.

Miracula facere. Prophetae enim miracula saepe patrabant ad divinam missionem suam demostrandam, et adserendam. Ita dum cadaver hominis mortui suscitatum fuerit in sepulcro Elisei, dicitur (Eccli.) XLVIII. 14. *et mortuum prophetavit corpus ejus*. (Estius tamen putat prophetiam eo loco stricte sumendam, quatenus eo facto sit ostensum possibilem, et aliquando futuram Elisei ipsius, et omnium corporum resurrectionem). Ita de Christo postquam suscitaverat filium viduae, Luc. VII. 16. dicitur: *Propheta magnus surrexit in nobis*. Verum priori sententiae favent verba illa Ioan. VI, 14. *Illi ergo homines, cum vidissent, quod Iesus fecerat SIGNUM, dicebant: Quia hic est vere PROPHETA*. *Signum* autem illud fuit multiplicatio quinque panum et duorum piscium.

Prophetiam confirmare. Ita cum Iosephus ante mortem prophetaverit liberationem populi ex Ægypto, in exitu Hebraeorum de hac regione, dum transferebantur etiam Iosephi ossa, juxta id quod praeoptaverat, dicuntur ista prophetasse. Ex dictis, praesertim duobus postremis locis, satis patet responsio.

De hoc prae aliis egit Annatus (*Apparatus T. I. l. 2. art. 15. dub. 16.*).

EXERCITATIO XVI.

Quid de prodigiis circa Solem in Scriptura narratis.

Contra naturae ordinem Solem olim stetisse (Ios. X.), retro vertisse cursum suum (4. Reg. XX., 2. Paral. XXXII, Is. XXXVIII.), eclipsim passum esse (Matt. XXVII.), in Scripturis narratur.

Innumera fere sunt, quae circa illa dixerunt, dicuntque increduli, ut (quod eorum ingenium est) vel prodigia negent, vel impossibilia demonstrent. Multa etiam catholici congerunt, ut adversariis respondeant, ac Scripturae narrationem in bono collocent lumine. Vide Calmet (tribus *Dissertationibus in Ios. in Reg. IV.* et *in Matth.*), Du-Clot (*Notis* in ea Scripturae loca,) ut alios omittam. Nobis sat est haec duo de illis omnibus probare, nempe et vera illa esse prodigia, neque modum deesse, quo illa explicari possint.

Primum quod attinet ad stationem Solis sub Iosue, revera Solem suum motum suspendisse usque dum completa fuerit Iudaeorum contra Gabaonitas victoria, atque diem idcirco illum longissimum extitisse, phrases Scripturae tam diserte asserunt, si bene expendantur, ut nihil aliud possit exprimi clarius. Idem confirmant rem narrando Habacuc, auctor Ecclesiastici (XLVI.), idemque fatentur Iudaei, et Christiani unanimiter. Fuse haec omnia prosequitur Natal. Alex. (*Æt. IV. Diss.* 13.). At sisti solis motum quis neget esse prodigium?

Quis in hoc omnipotentis Dei digitum non videt?

Prodigium sane hoc esset, inquiunt increduli; sed diei productio in Scripturis narrata explicari potest vel per parhelia, nempe per reflexionem radiorum Solis occidentis; vel per novam lucem a Deo creatam, vel aliter, quin ad prodigiosam stationem Solis confugiamus. Sed 1.° obstat Scriptura, quae clare dicit: *stetit sol in medio caeli*: ex quo etiam evertitur hypothesis parhelii Solis occidentis; 2.° obstat iterum Scriptura, quae de *Luna* etiam addit: *Et Luna ne movearis contra vallem Ajalon— Steteruntque Sol et Luna*; 3.° ut unum vitent prodigium alia admittunt increduli adstruendo vel parhelium tam diu durasse, vel novam lucem a Deo creatam, vel caetera hujusmodi.

At, reponunt, terra non sol juxta meliora systemata movetur. Quidquid sit de Copernicano systemate, quod tamen, et permittit Ecclesia, et optimi philosophi defendunt, notamus Iosue, uti nos, locutum esse more communi loquendi, ex vulgari scilicet persuasione solis motus. Enimvero, teste S. Basilio Magno (*in Isai. n.* 237.), *mos est Scripturarum, ut, quod ad denominationes spectat, vulgi opinionem sequatur. In Scripturis,* inquit Augustinus, *per homines more hominum loquitur Deus* (*de Civ. Dei XVII*, 6.). Sed quod ad rem, idem erit prodigium sive sol, sive terra contra naturae leges sistat cursum.

Turbatum erit ergo Caeli totius systema, confusae naturae leges, et phaenomena, dicunt illi: quibus reponimus nihil fuisse turbatum: nam cum sole, vel terra quieverunt omnia proportionaliter, ut de Luna expresse dicitur in Scriptura. Quare solum est suspensus naturae

cursus ordinarius, ac postea in ordinem restitutus.

Cur, petunt, si prodigium illud contigisset, de eo silet Epistola ad Hebraeos, veterum heroum gesta recensens? Cur silent auctores omnes profani? Quaestioni satisfacere credimus monendo Paullum non id sibi proposuisse ut omnia indicaret; nam multa tacet ex iis etiam stupendis, quae Hebraeis in Aegypto, et in mari rubro acciderunt; sed solum fidei, ut ita dicam, miracula enumerat c. XI. Scriptores vero profani, posteriores sunt admodum temporibus Moysis, et Iosue, unde nil mirum, si multa de iis praetermiserint. Sinenses tamen retinent in suis annalibus de hoc prodigio memoriam, ut ex Martini: (*Storia della China l.* 1.). At si increduli profanis crederent, cur non credent Scripturis, saltem tamquam authenticis historiis?

Quod ad retrocessionem solis sub Ezechia, in memoriam revocamus Isaiam exhibuisse illi Regi tamquam signum salutis certo obtinendae reversionem umbrae solis in horologio Achaz decem linearum, unde ait loc. cit. *reversus est sol decem lineis per gradus, quos descenderat*. Hoc porro nonnulli Catholici literam secuti, ita explicant, ut sol ipse reversus sit, quomodo prodigiose stetit sub Iosue, inter quos Natal. Alex. (*Ætate V.* Diss. 8.); alii solam umbram retrocessisse contra ordinem, quod sufficit veritati Scripturae, quae more hominum loquitur. Sane et nos dicimus solem in cubiculum intrare, cum tantummodo radii illius ingrediantur. Sed in utraque hypothesi miraculum illud fuit, quod confirmatur ex natura signi, quod petiit Ezechias; ex temporis circumstantia, cum subito illud evenerit precibus Isa-

iae ; ex legatis, (Paral. loc. cit. vers. 31.) a Rege Babylonis missis Ierosolymam, *ut interrogarent de portento, quod acciderat super terram*.

Inutiliter igitur fingunt increduli etiam hoc loco parhelium contra Scripturae narrationem, quod tamen aeque fuisset miraculosum ; inutiliter objectant turbatum fuisse Caeli ordinem, cum vel umbra tantum turbata sit, vel aeque reversa sint omnia proportionaliter. Valeant et hic supra notata circa Iosue.

Multa deinde Increduli congerunt ex narrationis contextu, quae ajunt falsa esse, quaeque contra verisimilia nos ostendemus. Nam

Dicunt in primis veritate carere hanc Ezechiae propositionem ; *facilius est crescere umbram* ; utrumque enim miraculum est. Reponimus: dixit hoc solum Ezechias astronomiae non assuetus; aut ratus fortasse miraculum esse evidentius, et a doli suspicione magis alienum, reverti potius, quam progredi umbram.

Iudaeos porro dicunt didicisse horologia, uti legendi, et scribendi artem solum tempore captivitatum. At credat haec Iudaeus Apella. Ut enim omittamus auctoritatem ipsius Scripturae, quis credat Hebraeos cum Aegyptiis versatos, mercaturam longe, lateque facientes, Phaeniciis vicinos, utilissima inventa hujusmodi ignorasse ? Accedit, quod *Horologium Achaz*, a Rege ipso ita denominatum videtur, quod rex idem illud e Babylonia acceperit, unde et Anaximenes Milesius recentiori aevo primum *Skiathericon* in Graeciam transtulit. Porro Rex Achaz foedus et auxilia a Rege Assyriorum habuit (4. Reg. XVI, 5.).

Iosue X. dicitur: *non fuit antea, et postea tam longa dies*. Ergo inferunt Sol non retro-

cessit decem lineis, sive decem horis; nam redeundo dies ille admodum crevisset. Sed respondemus, 1.° colligi non posse quamdiu duraverint dies illi, ac proinde frustra id objici ab incredulis; 2.° augmentum nullum fuisse si sola regressa sit solis umbra; 3.° lineas non horas, sed dimidium horae aut quadrantem forte significabant; 4.° tandem potuisse Deum solis cursum accelerare, atque celerrime, ut miraculum pateret magis, putant nonnulli omnia fuisse peracta.

Babylonii, dicunt, astronomiam edocere poterant Iudaeos; cur ergo petunt explicationem phaenomeni ab his? Resp. vel phaenomenon accidit solum in Iudaea, si sola umbra in horologio Achaz retrocessit; vel petierunt tantum caussam mirabilis eventus.

Tandem et hic objiciunt increduli silentium profanorum in re tam mirabili. Sed contra afferri potest agnovisse eam Aegyptios ex Herodoto (l. 2. 142. conf. tamen *Saint-Martin*, *Journal des Savans* 1823. *p.* 56r.). Deinde nonne satis esse debet Scripturarum tum divina, tum humana auctoritas?

Quod ad tertium quaestionis objectum, de obscuratione nempe Solis, notemus verba Matthaei XXVII. 45. *a sexta autem hora tenebrae factae sunt super universam terram usque ad horam nonam*. Hoc autem prodigii loco habendum esse ostendunt eventus circumstantiae cum et meridies esset, et in plenilunio, in quo naturales Solis eclipses contingere nequeunt, cum tunc luna sit in oppositione cum Sole: duratio ad tres horas: obscuritas perfecta, et universalis; communius enim ita Patres interpretantur *illud universam terram*, (quamvis non desint qui ad solam Iudaeam referant):

oraculorum complementum, quibus res haec praenuntiata fuit Amos VIII. 9. (1); Ioel. II. 2. (2): Ezech. XXX. 3. (3).

Tres vero afferri solent hypotheses, Patrum auctoritate, et rationis congruentia probabiles, quibus phaenomenon possit absque repugnantia explicari; 1.° ut contra naturam eclipsis facta sit, rapta Luna ad locum inter solem, et terram interjectum; 2.° ut divinitus suspensa sit Solis illuminandi vis; 3.° ut densae nubes Solis lumen impediverint eo fere modo, quo tenebrae factae sunt in Aegypto per tres dies. Cum vero ex Phlegonte inferius citando stellae tunc apparuerint, placet aliis fingere crustas sive maculas Sole latiores et densiores fuisse factas ut lumen illius impediverint.

Sed petunt increduli, quis profanorum notavit prodigium hoc? In hac re et urgere possumus, ut saepe alias, Scripturae auctoritatem, et notare insuper, non esse certum ex supra dictis prodigium hoc universae terrae cognitum fuisse. Sed haec omittamus: omittamus etiam celebrem *Epistolam* Dionysii Areopagitae *ad Polycarpum*, in qua ille suismet oculis fatetur rem hanc conspexisse. Aliqui namque critici supposititiam illam faciunt, ac posterioribus saeculis confictam. Dissimulare non possumus celeberrima de his testimonia *Phlegontis Tralliani*, liberti Hadriani, apud Iulium Africanum, Origenem (*contr. Cels. l. II.*), Eusebium, aliosque. Iulius Africanus testimonium quoque ex historiis *Thalli* profert.

(1) *Et erit in die illa, dicit Dominus Deus: occidet sol in meridie, et tenebrescere faciam terram in die luminis.*

(2) *Venit dies Domini . . . . dies tenebrarum et caliginis . . . . dies nubis et turbinis.*

(3) *Appropinquat dies Domini: dies nubis.*

Consule Auctores superius citatos praeter Commentatores. Conf. etiam *Memorie di Religione T. III. p.* 464-476.

EXERCITATIO XVII.

De quibusdam quaestiunculis, quae legenti Sacram Scripturam facile occurrunt.

Quaeritur 1.° Quot fuerint *Antiochi*, quotve *Herodes*?

Respond. Antiochi regnarunt mortuo Alexandro in Syria et Babylonia, et *Seleucidae* quoque, a Seleuco monarchiae auctore, appellantur. Fuerunt nomine isto reges Syriae numero XIII. idest: I. *Soter*, II. *Hierax*, III. *Magnus*, IV. *Epiphanes*, V. *Eupator*, VI. *Epiphanes Dionysus*, VII. *Euergetes* vulgo *Sidetes*, VIII. *Epiphanes* vulgo *Grypus*, IX. *Philopator* vulgo *Cyzicenus*, X. *Eusebes Philopator*, XI. *Epiphanes Philadelphus*, XII. *Dionysus Epiphanes Philopator Callinicus*, XIII. *Epiphanes Philopator Callinicus*, vulgo *Asiaticus*: Antiochus IV *Epiphanes* (idest *Illustris*, vel *Deus Praesens*) omnium Seleucidarum crudelissimus, et impius in Iudaeos exstitit.

Herodes in Iudaea regnarunt Romanorum auctoritate. Fuerunt numero sex. I. *Ascalonita* ab Ascalona civitate Iudaeae dictus Magnus, sub quo Christi nativitas, et caedes Infantium. II. *Archelaus*, Magni filius, post patrem in Iudaea, nomine *Ethnarchae*, regnavit. III. *Antipas*, alter Magni filius, *Tetrarcha Galilaeae*, qui Ioannem Baptistam decollavit, et Christo sibi tradito illusit. IV. *Agrippa I. Magnus*, nepos Magni ex Aristobulo, qui Ia-

cobum fratrem Ioannis gladio occidit. V. *Herodes*, Agrippae Magni frater, quo deprecante a Claudio Aug. regnum Chalcidis obtinuit. VI. *Agrippa II.* Agrippae I. filius, rex primum Chalcidis, deinde Tetrarchiae Philippi, et partis Galilaeae; coram eo adstitit Paullus (*Act. Apost. XXV.*). Principes hi omnes communi nomine *Herodes* appellati sunt.

Quaer. 2.° Quot et quinam Iudae celebres in Scriptura?

Resp. Iudae celebres in Scriptura sunt: 1. *Iudas* quartogenitus a Iacob. 2. Tertius filius Mathathiae, sive *Iudas Machabaeus*. 3. Iudas princeps militiae apud Ioanatham fratrem Iudae Machabaei. 4. *Iudas* filius Simonis fratris Iudae Machabaei. 5. *Iudas Thaddaeus* frater, idest cognatus Iesu, Apostolus. 6. *Iudas Barsabas* adjutor Apostolorum (Act. XV. 22.). 7. *Iudas* quidam auctor secundi libri Machabaeorum. 8. *Iudas* pater Iosephi, et alius *Iudas* pater Simeonis ex genealogia Luc. III. 9. *Iudas Iscariotes* (aut nomine ejus patriae, aut nomine tribus Issachar, vel a voce syriaca, quae *anginam* et *strangulationem* significat) Apostolus, et proditor Christi. 10. *Iudas*, qui Damasci recepit Paullum recens conversum. 11. *Iudas Galilaeus* sectarius ex Act. V. 37. Idem dicitur etiam *Gaulonites*, nam ejus civitas erat Gamala in Gaulonitide Galilaeae. Vide de his Commentatores.

Quaer. 3.° Quot fuerint Zachariae?

Resp. Zachariae celebriores saltem fuere: 1. Zacharias Summus Pontifex Iudaeorum filius Iojadae *occisus in atrio domus Domini* a Ioas; 2. Zacharias propheta inter minores, filius Barachiae; 3. Zacharias e familia Abiae, vir Elisabeth, ac pater Baptistae.

Quaer. 4.° Quot fuerint Oniae?

Resp. *Onias* (vis Dei) I. filius Iaddo ad Pontificatum assumptus anno 3682. et mortuus an. 3702. *Onias* II. ingenio pusillus, et avarus assumptus an. 3771. et mortuus an. 3785. vir sanctissimus assumptus an. 3805. ab Antiocho Epiphane exauctoratus anno 3829, et mortuus an. 3834. Sub eo factum Heliodori. Alius *Onias* Oniae III. filius patruorum ambitione regno exclusus in Aegyptum secessit, et Templum construxit appellatum *Onion*. Menelaus etiam, qui regnum obtinuit post Iasonem, qui Oniam III. deturbaverat, nomen et ipse habuit *Oniae*. Vide Calmet (*Dissert. in libr. Iudith De Successione Summorum Sacerdotum*).

Quaer. 5.° Quot sint Mariae, et quaenam celebres in Scriptura?

Resp. *Mariae* nomen habuit 1.° *Maria* soror Moysis, et Aaron. 2.° *Maria* virgo, et mater Christi. 3.° *Maria Magdalena*. 4.° *Maria* dicta *Cleophae*, qui ejus erat aut pater juxta aliquos, aut juxta alios maritus (Vide Calmet in Ioann. XIX. 25.). Haec creditur etiam illa, quae dicitur *Maria Iacobi* (Marc. XVI. 1.), idest mater Iacobi min. Apost. 5.° *Maria* mater Ioannis, *qui cognominatus est Marcus* (Act. XII. 12.), quae hospitio recepit Petrum e carcere liberatum per Angelum. 6.° Maria, de qua Paullus ad Romanos (XVI. 6.): *salutate Mariam, quae multum laboravit in vobis*. Vide Commentatores.

Quaer. 6.° Quot fuerint Reges in Iuda; quot in Israel; quotve inter eos boni?

Resp. Reges in Iuda a Saule ad Sedeciam fuerunt num. 22. spatio annorum fluente 510. p. m. computatis annis Saulis cum Samuele (Circa supputationes annorum hujusmodi magis

accuratas consule *Chronicon* Tirini.). De his Eccli. XLIX. 5. *Praeter David et Ezechiam et Iosiam omnes peccatum commiserunt: nam reliquerunt legem Altissimi reges Iuda, et contempserunt timorem Dei.* Intellige de maximo peccato idololatriae, et superstitionis, a quo non fuerunt immunes Asa et Iosaphat caeteroquin boni *cum non abstulerint excelsa* (3. Reg. XV. XXII.).

Reges in Israel a Ieroboamo ad Oseam fuerunt num. 19. spatio fluente annor. p m. 256. Omnes nemine excepto, utpote Schismatici et idololatrae, impii fuere.

Quaer. 7.° Quot fuerint captivitates Iudaeorum?

Resp. Captivitas prima in Aegypto. Sex sub Iudicibus nempe 1.ª sub Cusan Rege Mesopotamiae. 2.ª sub Eglon Rege Moab. 3.ª sub Philistaeis. 4.ª Sub Iabin Rege Azor. 5.ª sub Madianitis. 6.ª sub Ammonitis simulque Philistaeis. Tempore Regum, Israelitarum prima sub Teglatphalasar, secunda sub Salmanasar. Iudaeorum sub Babylonis Rege Nabuchodonosor duae: nempe 1.ª tempore Ioachim et Danielis; 2.ª alia, quae paullatim facta, completa est denique tempore Sedeciae. Inter has praecipuae fuere 1.ª in Aegypto; 2.ª Salmanasar, 3.ª Nabuchodonosor tempore Sedeciae.

Quaer. 8.° Quaenam scitu digna de nomine *Iehovàh*?

Resp. Hebraice exprimitur quatuor litteris *jod*, *he*, *vau*, *he* יהוה. Hinc dicitur τετραγράμματον, *tetragrammaton*, et significat: *qui est.* Tamquam nomen sibi proprium indicavit Deus Moysi (Exod. VI.). Hebraei sibi illicitum putant illud proferre reverentiae caussa, quae consuetudo antiquissima esse videtur, cum in Versione

Alexandrina nomen יהוה non Θεὸς sed Κύριος verti soleat. Hac de caussa vocatum est etiam *nomen ineffabile*. Solus Summus Sacerdos illud proferebat ingrediens Sancta Sanctorum in die Expiationis. Ex Salmer. (T. 6. Tr. 4.) Rabbini aliqui docent eos, qui didicissent litteras illius nominis miracula potuisse patrare, et ita illi miracula Christi explicant. Sed omissis aliis cur non alia patrarunt ipsi Iudaei ope illius nominis, praesertim cum obsessi essent a Romanis? Vide Veith (*de Evang. Sect. III. Quaest.* 9.). Litterae nominis *Iehovàh* passim in Templis nostris inscriptae reperiuntur.

Quaer. 9.° Quid de voce *Alleluja*?

Resp. Alleluja הַלְלוּ־יָהּ vox est hebraica ab הַלְלוּ *halelù* et יָהּ *iah* significans *laudate Deum*. Hac usus est Tobias visu recuperato: hac David in multis laetitiae Psalmis: hac generatim Synagoga in laetis sollemnitatibus, sicut et Ecclesia nostra. Licet nobis tempore luctus prohibeatur, Mozarabis tamen praescribitur in *Introitu* Missae Defunctorum. Putant aliqui aequivalere latino *Euge*; certe tota vis illius verbi aegre per alias linguas exprimitur. Gregorius M. poenitentiae tempore vice illius statuit dicendum: *laus tibi Domine*, quod licet videatur idipsum exprimere, non exprimit tamen totam laetitiae emphasim uti *Alleluja*.

Quaer. 10.° Quid significet vox *Hosanna*?

Resp. Hosanna הוֹשִׁיעָ־נָּא acclamatio fuit facta Christo ingredienti Ierusalem: *Hosanna filio David*. Putat Augustinus puram esse interjectionem gaudii, sicuti doloris est *eheu*. Sed vox haec composita significat omnino *Salva quaeso* (v. *Psalm.* CXVII, hebr. CXVIII, 26.):

eandemque Hebraei saepius in festo Tabernaculorum, et aliis magnis laetitiis repetebant. In loco Matth. XXI, 15. aliqui interpretantur *salva quaeso, (Domine) filium Davidis*, quasi *Salus filio Davidis*; alii probabilius intelligunt, *dicentes filio Davidis* τὸ *Hosanna*; idest *Salva (nos) quaeso, o fili Davidis*, rex Messia!

Quaer. 11.° Quid de voce *Anathematis?*

Resp. *Anathema* Ἀνάθημα graece, hebraice חֵרֶם *chèrem* aut *horma*, latine *res reposita aut execranda*, et *donarium*. Hoc enim nomine olim dicebantur quae ex spoliis inimicorum, aliisve devota erant Deo, aut internecioni irrevocabiliter, inter quae personae ipsae aliquando. Ab Ecclesia nostra sumitur pro exclusione alicujus membri ab ea.

Quaer. 12.° Quid fuerit signum *Thau?*

Resp. In strage Iudaeorum per visionem ostensa Ezechieli (IX. 4.) salvandi erant qui muniti essent signo *Thau*. Sumitur hoc nomen ab aliquibus ut appellativum, nempe *signum*, quodcumque hoc fuerit. Ita enim sumi potest ex vi vocis hebraicae תָו Communius sumitur proprie pro littera postrema alphabeti Iudaeorum. Haec teste Hieronymo in litteris antiquis hebraicis, seu Samaritanis, formam habebat τοῦ Ταυ Graecorum, vel *Te* Latinorum; et revera in nummis Simonis Machabaei littera *Tau* characteris Samaritani formam T seu potius X, vel *Crucis obliquae* exhibet. Hic forma crucis, cujus signo salus semper et ubique fuit obtenta.

Quaer. 13.° Quid fuerit *Manna?*

Resp. *Manna* pluit in deserto pro Hebraeis (Exod. XVI.) *in similitudinem pruinae super terram . . . . quasi semen coriandri album*,

gustusque ejus quasi similae cum melle. Credunt multi cum Tirino ejus speciem, quod ad substantiam, esse uti Manna, quod in Libano, Arabia, Calabria alibive colligitur, at qualitates habuisse prodigiosas: nam copia sufficiebat populo tanto; tam hieme quam aestate per annos 40. pluit; pluit quotidie, ita tamen ut die veneris duplo plueret ratione Sabbati; putrescebat solum si contra praescriptum legis servaretur; licet durissima sole liquefiebat; sapore erat exquisito, ut alia omittantur. Etymologiam trahunt communius ab Hebraeorum admiratione dum primum Manna pluit: *Manhu* scilicet: *quid hoc?* Alii derivare amant a radice מנה, adeo ut significet *paratum* (*cibum*), aut *comparatum sine labore*, uti appellatur Sapient. XVI, 20. (v. *Malvenda h. l. Exod.*)

Quaer. 14.° Quid de cithara Davidis pellente malos humores a Saule?

Respond. Cithara, qua David refocillabat Saulem a spiritu nequam exagitatum id praestabat partim vi naturali, partim supernaturali. *Naturali* quidem, quia musica pellebat melancholiam, qua Daemon utebatur ad Saulem excruciandum. *Supernaturali* etiam, quateuus David per citharam elevabat cor suum ad Deum, et orabat pro Saule, quemadmodum Eliseus jussit adduci Psalten ad excipiendam a Deo prophetiam (4. Reg. III.). Ita Cornelius a Lapide.

Quaer. 15.° Quomodo explicandum illud Psalmi LVII. 5. etc. *serpentis incantati?*

Resp. Opinio vulgaris erat serpentes, aliaque venenata animalia cohiberi posse mediis quibusdam cantilenis, id quod *incantationis* nomine veniebat. Aspidem autem dicebant interdum vitare incantationem figendo aurem in

terram ne audiret. In his aliisque similibus Scriptura non adoptat opiniones, sed similitudines adhibet ex iis, quae vulgo ferebantur.

Quaer. 16.° Quid de forma Iesu Christi?

Resp. Formam Christi pulchram fuisse tenent multi inter Patres et Interpretes, ac ita explicant illud Psalmi XLIV. *Speciosus forma prae filiis hominum*. Non pauci contra inter Patres et Interpretes sentiunt, ac ita explicant Isaiae verba (LII. LIII.) de Christo: *non erat aspectus .... neque decor .... despectum .... novissimum virorum*. Sed haec ajunt qui contra sentiunt, facile explicari possunt de statu Christi patientis. Calmet (*Dissert. in Isaiam*) utraque discussa sententia concludit ut probabilius nihil Christo fuisse insigniter faedum, nihil egregie pulchrum: nihil supra vel infra vulgarem seu turpitudinem seu venustatem. Christus in antiquis Christianorum monumentis forma pulcher et juvenis figuratur, et capillis naturaliter crispis, uti et vetus traditio ferebat (*Buonarroti, Vetri p.* 59).

Quaer. 17.° Quaenam ars Iosephi Sponsi Mariae Virginis?

Resp. Artem Iosephi exprimit Matthaeus (XIII. 55.) nomine τέκτων, quod fabrum lignarium potius, quam ferrarium significare ostendunt eruditi, ac prae aliis Mazzocchi (*Dissertatione sub Ascia*), ubi etiam ostenditur vocem Vulgatae *faber* solum V. aut VI. saeculo usurpatam esse pro fabro ferrario. Hinc nil mirum, si Graeci ac caeteri orientales fabrum lignarium fuisse Iosephum opinentur; pauci vero inter latinos ferrarium fuisse credant.

Quaer. 18.° Quid fuerit Transfiguratio Christi in Thabor?

Resp. Trasfigurationem Christi, qualem re-

fert Matthaeus (XVII.) non fuisse visionem intuitivam Divinitatis, patet ex eo quod haec fieri non possit per oculos corporeos, et ex eo quod intuitiva Dei visio nemini concedatur in hac vita juxta illud: *Deum nemo vidit unquam* (Ioann. I. 18.). Nec ea fuit metamorphosis aut naturae, aut qualitatum Christi; sed ut explicat Matthaeus (XVII. 2.) *resplenduit facies ejus sicut Sol.* Unde Theologi passim cum Angelico dicunt ostensam tunc fuisse claritatem, quae una est ex dotibus corporis beati, quaeque excellens erat Christo viatori, et in eo suspensa. Hanc, quatenus humano ingenio licet, Raphael Sanctius in celeberrima illa tabula, coloribus expressit, in qua *candor quidam quasi lucis aeternae* conspicitur (v. *Lanzi Stor. della Pittura*).

Quaer. 19.° An *Cephas*, quem redarguit Paullus (Gal. II. 11.) fuerit Petrus?

Resp. Cephas, quem Paullus redarguit, quia in specie simulabat necessitatem legalium, non Petrus, sed unus fuit ex discipulis Christi juxta Clementem Alexandrinum aliosque, quibus id placet, tum ut salvent Petri sanctitatem, tum Paulli erga illum obsequium. At non satis solido id inniti fundamento, nihilque dignitati Petri derogari ex errore Petri, quicumque ille fuerit, nec non ex fraterna correctione Paulli, ostendit fuse Calmet (*Dissertat. in Epist. Paulli*): conf. *Dissertat.* Fr. Ant. Zachariae de *Cepha*.

Quaer. 20.° Quomodo explicandum illud Iudae vers. 9. *Archangelus cum diabolo disputans* etc.?

Resp. Iudas id accepit ex traditione majorum, vel ex divina revelatione, vel, ut visum est Origeni, ex libris Apocryphis, puta ex li-

bro Enoch; est tamen certissimum cum Epistola Iudae canonica sit. Ceterum opinio Origenis minus probanda videtur vel ea de ratione, quod Liber Enoch Apocryphus scriptus post Evangelii promulgationem appareat. Materia quaestionis juxta probabiliorem sententiam in hoc erat, quod Diabolus volebat cognitum sepulcrum Moysis, Michael incognitum, ne Hebraei idololatrarent. Michael autem non est ausus *judicium inferre blasphemiae*, id est Deo reliquit *judicare* et *maledicere*.

Quaer. 21.° Quomodo explicanda in Breviario 8.ª *lect. in Comm. Martyr.* 2. *loco: Beati Pauperes* etc.?

Resp. Vult. S. Ambrosius rationem ostendere cur Lucas quatuor beatitudines, octo vero Matthaeus recenseat. Rationem porro affert duplicem, literalem unam, mysticam alteram. Literalis haec est: Lucas *in suis quatuor* complectitur totum id, quod Matthaeus distinctius explicat *in suis octo* (1). Ergo ambo in idem consonant. Mystica haec est. Lucas sectatus est numerum *quaternarium*, cum idem sit numerus virtutum cardinalium, quae relationem habent ad quatuor beatitudines a Luca designatas. Matthaeus sectari voluit numerum *octonarium* ob peculiare mysterium, quod in numero *octo* continetur. Quodnam hoc est? Numerus 8. indicat aeternam beatitatem, quae post septem hujus mundi aetates consequitur, aut hebdomadem ipsius mundi: qua de caussa David in aliquibus Psalmis, ubi de aeterna felicitate fit sermo, titulum apposuit: *pro octava*. Per *octa-*

(1) Breviaria plerumque habent: *mysticum numerum reservavit:* sed, ut observant editt. Maurin., omnes propemodum Mss. habent *reservavit*, idest *servavit*, *observavit*.

nam autem *beatam Resurrectionem* intelligi, frequenti PP. Graecorum, Latinorumque testimonio constat, atque ipsius Ambrosii verbis (*in Luc. l. VI. c.* 9.): *Octava enim die facta est Resurrectio. Octava* haec vero sive aeterna felicitas perfectio est, et complementum spei nostrae. Congruum ergo erat, ut perfectio et summa virtutum seu beatitudinum, quae ad aeternum illud praemium ducent, *octonario* comprehenderetur. Ideo (argumentatur semper Ambrosius) quando Scriptura (Eccle. XI. 2.) ait: *da partem . . . . octo*: fortasse exhortari nos vult, ut participes nos reddamur *octo* beatitudinum, ut beati tandem in caelo esse possimus. Adverbium *fortasse* addit, ut indicet hujus loci, qui ad litteram de eleemosyna est, se mysticum sensum proferre.

Quaer. 22.° Quo sensu dicatur in Breviario 1. Maj. de Iacobo, qui *frater Domini* appellatus est, lect. V. *Huic uni licebat ingredi in Sancta Sanctorum?*

Resp. Privilegium hoc, quod Hieronymus (*Catal. Script. Eccles.*), Epiphanius, Eusebius aliique narrant Iacobi, contrarium videtur legi (Lev. XI. Hebr. IX.), cujus zelantissimi erant Hebraei, per quam ingredi *Sancta Sanctorum* licebat solum Summo Pontifici semel in anno, idest *festo Expiationis*. Hinc nonnulli negant illius privilegii veritatem, alii mitius agentes in diversas abeunt explicationes. Dicunt nempe, vel legem illam respexisse solum ingressum sollemnem, vel Iacobum ingressum esse solo necessitatis casu urgentis, ut si fulmen cecidisset si violatum quid esset, aut simile; vel Romanos id concessisse Iacobo in odium Iudaeorum; vel tandem Iudaeos ipsos demiratos sanctitatem, ac sapientiam Iacobi Hierosolymae Episcopi,

pertaesos etiam forte Ananiae eorum Pontificis, aliorumque Pontificum, qui saepe simoniaci, saepe intrusi erant, id sponte dedisse Iacobo, qui quoadusque licuit Mosaicam coluit legem.

Factum hoc testimonio Hegesippi nititur, quem secuti sunt Hieronymus, Eusebius, Epiphanius, aliiqui. Porro Petavius (*animadv. ad Epiphan.*) observat, non in ipsum *Sanctum Sanctorum* aditum concessum Iacobo juxta Hegesippum, sed tantum εἰς τὰ ἅγια, *in Sancta*. Idem fatetur, addidisse Epiphanium, et Hieronymum, τῶν ἁγίων, *Sanctorum*; sed contendit, ab illis scriptoribus per *Sanctum Sanctorum* non aliam partem Templi intellectam, quam quae *Sanctum* dicebatur (conf. *Lamy de Templo* col. 1054-1056. *Vid. nostram Antilog.* 24.).

Quaer. 23.° Quomodo Ecclesia in Canone Missae verba illa *Elevatis oculis in Caelum* apponere potuit, cum apud nullum ex Evangelistis legantur?

Resp. afferendo verba S. Petri Damiani in *Expositione Canonis Missae*, edita nuper a cl. Angelo Mai (*Script. Vatic. T. VI. p.* 212.). *Sane istam formam ab ipso Christo acceperunt Apostoli, et ab ipsis Ecclesia. Multa quidem tam de verbis, quam de factis praetermiserunt Evangelistae, quae tamen Apostoli suppleverunt. Possunt tamen haec ex aliis locis Evangelii comprobari. Iohannes enim Lazari suscitationem describens, testatur quod Iesus ELEVATIS SURSUM OCULIS dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Item alibi: ET SUBLEVATIS IN CAELUM OCULIS, dixit: Pater, clarifica Filium tuum. Sed sicut in Caelum oculos levavit ad Patrem, cum animam Lazari revocaret ad corpus; quanto*

magis credendum est, quod tunc oculos ad Patrem in Caelum levaverit, cum panem et vinum in Corpus proprium commutabat? De hisce, aliisque verbis, quae in Evangelistarum scriptis desiderantur, atque Canoni Missae ex Traditione Apostolica addidit Ecclesia, vid. Benedict. XIV. Pont. Max. (*de Sacrif. Missae l. II, c.* 12.).

Quaer. 24.° Quid significat *sum Alpha* et *Omega* pluries in Apocalypsi adhibitum?

Resp. Significat quod Cap. I. vers. 8. additur *principium* et *finis*, atque *Divinitatem Christi Iesu* demonstrat: sequitur enim, *dicit Dominus Deus qui est, et qui erat, et qui venturus est, omnipotens (conf. Apoc. XXI.* 6. *XXII.* 13.). Primi autem Christiani hanc fidem suam demonstrarunt litteras illas Α et Ω monogrammati *Christi* ☧ adstituentes in epitaphiis et sacris picturis (v. *Buonarroti*, Boldetti, aliosque).

EXERCITATIO XVIII.

De quibusdam Antilogiis, quae comparanti inter se varia Scripturae loca facile occurrunt.

Antilogia 1. *Facta est lux: divisit* (Deus) *lucem a tenebris*. Haec patravit Deus prima die, ut ex versibus 3. 4. capitis primi Genes. Sed: *fecit Deus luminare majus, ut praeesset diei et luminare minus, ut praeesset nocti, et ut dividerent lucem ac tenebras*. Haec porro quarta die ut ex Gen. I. 16. etc.

Solutio. Distinguendum est inter sententias de natura lucis. Si lux est corpus, quod lucida effluvia emittat, Deus creavit lucis mas-

sam prima die, quam die quarta divisit, et compegit in Solem, stellas etc.. Si lux, ut recentioribus placet, consistit in motu, motum hunc extraordinario modo supplevit Deus primo triduo; deinde quarta die stabilia formavit corpora, quae motum illum producerent in perpetuum. Vid. Nicolai (*Lezione VI. sulla Genesi*.).

Antil. 2. *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Ita locutus est Deus creando hominem (Gen. I. 26.).

Sed: *Quam imaginem ponetis* Deo? ait Isaias (XL. 18.).

Solutio. Isaias redarguit idololatras, qui res materiales uti divinitates colebant, sicque Deum creaturis prorsus similem effingebant; minime vero negat in homine, ac praesertim in anima ejus, similitudinem aliquam attributorum Divinitatis, ut explicant Theologi ac Interpretes.

Antilog. 3. *Crescite et multiplicamini et replete terram* (Gen. I. 28.): *Non est bonum hominem esse solum* (Gen. II. 18.).

Sed: *Non expedit nubere* (Matth. XIX. 10.). *Bonum est homini sic esse.... Beatior erit si sic permanserit* (1. Cor. VII.).

Variae autem afferuntur solutiones: 1.° in locis Genesis datur hominibus faecunditas, uti caeteris animantibus; in aliis consilium datur abstinentiae: quomodo alibi dedit Deus dominium in omnia homini creato, et postea, in Evangelio scilicet, abdicatio dominii sive paupertas commendatur; 2.° in illis locis fit sermo de tota specie: in aliis de singulis; 3.° in illis alluditur ad statum innocentiae, in quo homines innocentes nascebantur, et statim per gratiam sancti fiebant, beatitudine quadam in hac vita fruebantur, perfecta vero in caelo fere

omnes ; in his consideratur status naturae corruptae ; 4.° in illis fit sermo de specie humana nondum formata sive multiplicata ; in his cum ubique, et multum sit aucta.

Antil. 4. *Complevit Deus die septimo opus suum quod fecerat, et requievit die septimo ab universo opere.* (Gen. II. 2.)

Sed : *Pater meus usque modo operatur.* (Ioan. V. 17.)

Solutio. Post septimum creationis diem nullas rerum species novas Deus produxit ; at conservat omnia, providet, nova individua, animas praesertim humanas, jugiter producit. Praeterea gratiam, ac caetera dona supernaturalia in hominibus infundit.

Antil. 5. *In quocumque die comederis ex eo, morte morieris* (Gen. II. 17.).

Sed : *Omne tempus, quod supervixit Adam, anni nongenti triginta sunt* (Gen. V. 5.).

Solutio. Revera statim ac pomum gustavit Adam mortuus est morte animae ; corporis etiam morte, quod ad debitum, et necessitatem ; imo statim mori incepit sublatis mortis antidotis.

Antil. 6. *Cunctae animae, quae ingressae sunt cum Iacob in Aegyptum, et egressae sunt de femore illius absque uxoribus filiorum ejus, sexaginta sex* (Gen. XLVI. 26.).

Sed : Eaedem animae dicuntur *septuaginta* ibid. v. 27., et *septuaginta quinque* Actor. VII. 14. idemque in Versione τῶν LXX. loco cit. Gen.

Solutio. Cunctae animae, quae ingressae sunt in Aegyptum fuerunt 66. excluso Iacobo omnium parente, Iosepho et filiis ejus, qui jam in Aegypto erant. Hisce vero additis, fiunt 70. Rursus evadunt 75. si addantur : Machir filius Manassis, et Galaad filius Machir ; duo

filii Ephraim Sutalaam, Iaam, et Edem filius Sutalaam. Adduntur autem in Versione τῶν LXX. et in Actibus isti quinque, qui erant nepotes Ioseph quia in gratiam Ioseph, Ephraim et Manasses illius filii primogenitorum jura obtinuerunt, et tribus constituerunt omnium honoratissimas una cum Iuda et Benjamin. Illi porro quinque nati sunt vivente Iosepho, ut ex Gen. L. 22. ac de iis mentio partim in Num. XXVI. partim 1. Paralip. VII. Posset etiam res sic conciliari. Animae in Aegyptum ingressae erant 66 inclusis etiam Iacob et Ioseph, sed exclusis Ephraim et Monasse, qui, utpote generati in Aegypto, illuc nunquam fuerunt ingressi. Additis vero Ephraim et Manasse, fit numerus 68. qui dici potest 70. more Hebraeorum, qui gaudebant numero rotundo neglectis fractionibus. Porro demptis Ephraim et Manasse, Iacobo et Iosepho, additis uxoribus filiorum Iacob, excepta uxore Iosephi Aegyptia fit numerus 75. nempe $64 + 12 - 1 = 75$. Et revera versiculis 6, 7, 8. cap. XLVI. Genesis dicitur ibidem fieri enumerationem filiorum. Versiculo vero 14. cap. VII. *Actuum Apostol.*, sermo habetur de omni cognatione Iacob.

Antil. 7. Nomen meum Adonai non indicavi Abrahamo, Isaaco et Iacobo (Exod. VI. 3.).

Sed: in Genesi ubique Deus vocatur *Adonai*.

Solutio. Nomen, de quo Exodus, in textu Hebr. est tetragrammaton יהוה (*Iehovàh*) exprimens veram Dei essentiam. Porro volunt plures primo fuisse Moysi indicatum; antea Deum nominasse sese aliis nominibus, ut אֲדֹנָי *Adonài*, אֱלֹהִים *Elohìm* ac similibus aequiva-

lentibus *Domino*, Κυρίῳ (Kyrio) etc. Moyses vero, qui Genesim conscripsit, cognito novo nomine, hoc adhibuit προληπτικῶς etiam loquens de anterioribus Patriarchis, uti urbibus *Bala* et *Lais* dedit nomina recentius indita *Segor* et *Dan*. Soucietus tribus de hoc *Dissertationibus* contendit sensum textus fere esse: *non illustris factus sum, non sum glorificatus nomine meo antiquis, quemadmodum tecum, o Moyses*. Clar. Drach existimat nomen quidem *Iehovàh* notum fuisse ipsis Patriarchis; mysterium vero illius nominis, quod veram Dei essentiam indicat, Moysi revelatum (*Lettre II.*, *p.* 54.).

Antil. 8. *Constitui te Deum Pharaonis*. (Exod. VII. 1.)

Sed: *Tu es Deus solus regum omnium terrae* (4. Reg. XIX. 15.).

Solutio. Deus quidem solus est Deus regum, sive natura, sive unione hypostatica; sed Moyses *Pharaonis Deus* dici potuit participatione potestatis divinae. Obiter notandum in loco Exodi adhiberi nomen *Elohìm* (1) non *Iehovàh*. Notandum etiam nomen Dei absolute solum dari Deo; creaturis vero aliquid adjungitur, ut hoc loco: Deum *Pharaonis*; sic Psalm. LXXXI. *Deus stetit in Synagoga Deorum, in medio autem Deos dijudicat*; sic 2. Cor. IV. 4. *Deus hujus saeculi*, de Diabolo.

Antil. 9. *Ventus urens levavit locustas.... innumerabiles quales ante illud tempus non fuerant, nec postea futurae sunt* (Exod. X. 13. etc.).

(1) Nomen אֱלֹהַּ plur. אֱלֹהִים deductum videtur a radice אָלָה, quae Hebraeis est *Iuravit*, Arabibus *Coluit*; adeo ut idem sit ac *Colendus*, *cultus*; unde patet, qua ratione de creaturis interdum usurpari potuerit.

Sed tempore Ioelis scriptum est: *Si factum est istud in diebus patrum vestrorum .... Residuum erucae comedit locusta, et residuum locustae comedit bruchus, et residuum bruchi comedit rubigo* (Ioel I. 2. 4.).

Solutio. Calmet *in Exod.* notat esse illam phrasim hyperbolicam ab hagiographis adhibitam ad significandam rem raram, et terribilem. At hoc omisso notandum, Exodum loqui de locustis realibus; Ioelem metaphorice sumere locustas pro Regibus Iudaeam vastantibus, uti ex vers. 6. explicat se Ioel. *Gens enim ascendit super terram meam fortis et innumerabilis* etc.

Antil. 10. *Tollet unusquisque* (paterfamilia) *agnum per familias et domus suas, immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam.* etc. (Exod. XII. 3. 6.).

Sed de solis Sacerdotibus, atque Levitis dicitur quod: *purificati fuerint ad immolandum pascha universis filiis transmigrationis* (2. Paral. XXX. 17. 1. Esdr. VI. 20.).

Solutio. Sacrificium agni paschalis complebatur a patribusfamilias, cum illud fuerit institutum ante creationem Sacerdotum, et cum numero sacrificiorum complendorum in universis familiis non suffecissent Levitae omnes, ac Sacerdotes. Hinc etiam post legem Mosaicam ritus hic quod ad agnum paschalem fuit servatus communiori Interpretum sententia. Quare quod libris Paralip. et Esdr. dicitur, explicatur de aliis victimis sacrificandis in diebus solemnitatis paschalis; vel ad summum juxta Calmet (in loc. cit. *Paral.*) de actu excipiendi, et effundendi super altare sanguinem, quod reservatum creditur Sacerdotibus in omnibus sacrificiis.

Antil. 11. *Habitatio filiorum Israel, qua*

manserunt in Aegypto fuit quadringentorum triginta annorum (Exod. XII. 40.).

Sed calculo juxta tabulas chronologicas inito, vix mediam partem illius temporis habitaverunt Hebraei in Aegypto.

Solutio. Initium horum annorum inchoandum non a descensu Iacob in Aegyptum, sed ab initio peregrinationis Abrahae, sive ab ipsius vocatione. Reipsa legitur (Gen. XV. 13.) dictum ad Abraham dum Isaac promittitur: *Scito praenoscens quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, et subjicient eos servituti, et affligent quadringentis annis.* Ab hac praedictione usque ad Isaac ablactatum fluxerunt anni 30.; inde ad egressum ex Aegypto anni 400, ac simul 430. Patet hoc ex tabulis chronologicis, et ex *Chronico* Tirini. Confirmatur hoc Versione τῶν LXX. ubi legitur: *Habitatio autem filiorum Israel, quam habitaverunt in Aegypto ipsi et patres eorum, et in terra Chanaan anni quadringenti triginta.* Alii, ut P. Granelli, et Nicolaus Abramus, habitationem Hebraeorum in Aegypto fuisse revera annorum CCCCXXX tuentur ex loco Exodi, ubi historice res narratur; habitationem vero ipsam annorum CCCC praedictam Abrahae per numerum plenum seu rotundum, minori scilicet numero non computato.

Antil. 12. *Nox ista est observabilis Domino, quando eduxit eos de terra Aegypti* (Exod. XII. 42.).

Sed ibid. v. 52. dicuntur Iudaei educti *die*. Deut. XVI. 6. *vespere.*

Solutio. Illud *quando* late sumendum est, atque indicat tempus, quo peregrinatio inchoata *vespere*, fuerit deinde continuata *nocte* et mane *diei* insequentis.

Antil. 13. *Erat nubes tenebrosa* (Exod. XIV. 20.).

Sed ibidem nubes illa dicitur *illuminans noctem*.

Solutio. Communiter creditur nubem eamdem qua parte respiciebat Iudaeos *illuminasse*, qua respiciebat Aegyptios *tenebrosam* fuisse. Cohaerenter ad hoc vertit Chaldaeus: *erat nubes et obscuritas Aegyptiis; Israeli autem erat lux tota nocte*. Addit Calmet hunc sensum: *nubes per diem opaca, nocte illucescebat.*

Antil. 14. Exod. XIX. 12. dicitur: *cavete ne ascendatis in montem.*

Sed ibid. XXIV. 9. *Ascenderuntque Moyses et Aaron, Nadab et Abiu et septuaginta de senioribus Israel et viderunt Deum Israel.*

Solutio. In primis quod Aaron cum aliis ascenderent montem, ex Dei ipsius praecepto erat, ut ex vers. 1. cap. XXIV., unde cum illis dispensatum fuisse dicendum est. Praeterea ex contextu capitis XXIV. apparet Aaron cum aliis ascendisse quidem montem ultra terminos plebi constitutos, sed solum Moysem perrexisse ad verticem.

Antil. 15. *Ego Dominus visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam et quartam generationem eorum* (Exod. XX. 5.).

Sed: *Filius non portabit iniquitatem patris* (Exech. XVIII. 20.).

Solutio. Sunt de hoc variae Patrum sententiae, omnesque probabiles. 1.° Deus punit filios quando isti parentum imitantur iniquitatem. 2.° Deus ut affligat malos parentes, malum dat filiis, non uti poenam pro ipsis, sed uti virtutis exercitium, et vehiculum ad gloriam. Ita perierunt filii Achan, et filius Davidis ex adulterio. 3.° Deus patienter differt punire;

at tandem tertiam et quartam malam generationem castigat. 4.° Deus in poenam delicti universalis totius populi poenam aliquando dat universalem, involventem etiam filios innocentes: ita aliqui sancti homines uti Tobias, Daniel, Baruch etc. experti sunt captivitatem ob scelus populi. At aliter se gerere testatur Deus pro delictis personalibus. Plura Calmet, aliique Commentatores.

Antil. 16. *Erit* (qui libertatis jure renunciavit) *ei servus in saeculum* (Exod. XXI. 6.).

Sed: *Anno Iubilaei egredietur*, liber scilicet (Levit. XXV. 54.).

Solutio. Cum Hieronymo (*cap.* 1. *ad Gal.*) communiter respondetur illud *in saeculum*, non indicare perpetuam durationem, sed saeculum Iubilaei, idest spatium 50. annorum, ut alibi vox *aeternum* indicat in genere longam durationem, uti de pacto Circumcisionis.

Antil. 17. *Moyses tollens Tabernaculum tetendit extra castra procul* (Exod. XXXIII. 7.).

Sed solum post aliquod tempus legitur Tabernaculum fuisse erectum (Exod. XL. 15.).

Solutio. Tabernaculum, de quo Exod. XXXIII. non erat Tabernaculum foederis postea erectum, sed vel Tentorium peculiare Moysis, vel aliud commune, in quo tunc coetus Seniorum haberentur.

Antil. 18 *Non videbit me homo et vivet* (Exod. XXXIII. 20.). Idem etiam Ioan. I. 18. *Deum nemo vidit unquam.*

Sed Num. XII. 8. de Moyse dicitur quod *non per.... figuras Dominum videt:* et Exod. XXXIII. 11. *facie ad faciem.* Itemque Exod. XXIV. 9. de Aaron aliisque montem ascendentibus: *viderunt Dominum.*

Solutio. Nemo quidem in hac vita (excepto Christo) Deum vidit intuitive sive ejus essentiam, ut primi textus probant, et communior fert Theologorum sententia. At Deum videre possunt, et reipsa viderunt, Moyses aliique in specie aliqua sensibili, quam alii dicunt nubem lucidam cum majestate Dei latente; alii humanam formam, cujusmodi esset principis gloriosi. Et sane Moyses Exod. XXXIII. 18. solum petit: *ostende mihi gloriam tuam*. In versionibus vero Chaldaica, et τῶν LXX. pro *videre Deum* in locis ubi dicitur Deus visus, adhibentur hae vel similes phrases: *videre gloriam Dei*, *videre locum ubi stetit Deus*: pro *facie ad faciem*: *verbum ad verbum*, *praesens praesenti*. Deut. V. 4. Dicitur Deus locutus cum universo populo *facie ad faciem*. Addimus autem in fine non omnino improbabilem aliquorum Theologorum esse opinionem, qui putant, *ordinarie* quidem neminem in hac vita Deum intuitive videre, at per privilegium id Moysi aliisque paucis fuisse *extraordinarie* concessum. De hoc consule Theologos.

Antil. 19. *Ne ineas pactum cum hominibus illarum regionum.... nec uxorem de filiabus earum accipies filiis tuis* (Exod. XXXIV. 15. 16.).

Sed Deut. XXI. 11. permittitur ut e captis in bello uxor ducatur; et Deut. XX. 10. pacem prius imperat Deus quam civitatem expugnari.

Solutio. Notandum expressam prohibitionem matrimonium ineundi cum filiabus Gentilium restringi Deut. VII. ad illas gentes, quae terram Chanaan occupabant, quaeque penitus exscindendae erant. At cum lex haec extenderetur etiam ad omnes gentiles per legis extensionem, ut in

Institution. (*p.* 2. *Diss.* 1. *c.* 5. *a.* 1.) diximus, hinc antilogiam solvimus potius hoc pacto: matrimonium iniri poterat, si mulier gentilis, idololatria abjecta, proselyta fieret Haebraeorum. Et revera ibidem nempe Deut. XXI. 12. dicitur radendam prius esse mulieri caesariem, aliasque caeremonias implendas. Quod ad pacem cum hostibus animadvertendum, gentes, quae occupabant terram Chanaan ab Hebraeis possidendam, omnino perdendas esse, ut ex Exod. XXXIV. 15.; et Deut. XX. 16. At non ita de civitatibus extra Chanaan, de quibus Deut. XX. 10. loqui colligitur ex vers. 15.

Antil. 20. Qui fecerit opus in Sabato *occidetur.* Exod. XXXV. 2.

Sed Matth. XII. 5. *Sabatis Sacerdotes in Templo Sabatum violant, et sine crimine sunt;* et vers. 11. *si ceciderit* (ovis) *Sabatis in foveam, nonne tenebit et levabit eam?*

Solutio. Christus apud Matthaeum probat licere Sabato spicas vellere, curare aegros, cum liceat Sacerdotibus Sabato jugulare victimas, aliaque in sacrificiis peragere, similiterque ovem e fovea educere, quae licet materialiter Sabatum violent, evadunt tamen licita vel ob divinum cultum, vel ob necessitatem.

Antil. 21. *Fecit arcam habentem duos semis cubitos in longitudine* (Exod. XXXVII. 1.).

Sed Exod. XXV. 10. *Arcam.... compingite, cujus longitudo habeat duos et semis cubitos.*

Solutio. Primus locus ita explicandus est: *duos et semis cubitos.* Et revera in textu Hebraico utroque in loco eadem est lectio, *cubitos duos et semis* אַמָּתַיִם וָחֵצִי. Conjunctionem *ET* omisit Hieronymus in versione, usum Latinorum sequens, qui ipsam saepe omittebant

simili in casu ex. gr. Pallad. II. 13. *Duobus semis pedibus pastinetur*, hoc est *alte duos pedes et semissem* (v. Forcellini v. *Semis*.). Ita nedum ex alio loco citato, sed et ex vers. 6. capitis ejusdem, in quo propitiatorium, quod ipsius ac Arca erat longitudinis, dicitur *duorum cubitorum et dimidii in longitudine*.

Antil. 22. *Contra coronam* mensae posuit Beseleel quatuor circulos aureos (Exod. XXXVII. 13. 14.).

Sed Exod. XXV. 27. *Subter coronam erunt circuli aurei*.

Solutio. Tò *contra coronam* explicari debet subter coronam; hocque nedum ex alio cit. loco, sed et ex vers. 27. ejusdem cap. in quo dicuntur circuli positi: *sub corona*. Reipsa hebraice legitur *e regione coronae* לְעֻמַּת. Latine vero τὸ *contra* saepe significat *e regione, ex adverso*.

Antil. 23. *Anima cum obtulerit oblationem sacrificii, Domino, simila erit ejus oblatio*. Levit. II. 1.

Sed multae aliae hostiae, et diversae praescribuntur. Lev. III. etc.

Solutio. Nomine *sacrificii* hebr. מִנְחָה, de quo primo loco, non intelligitur sacrificium in genere, pro quo, eodem etiam capite, aliae hostiae praescribuntur; sed sacrificii species ex inanimatis, quae hebraice dicitur *Minchàh*, quaeque antonomastice passim in Levitico vertitur *sacrificium*; quia caetera peculiaria nomina habebant, id est: *holocaustum*, *pacificum*, *pro peccato*, atque figura erat illius *oblationis* (hebr. מִנְחָה) *mundae*, quam Malachias (I. 11.) praedixit offerendam Deo in omni loco (conf. *Drach, Lettre* I. p. 69-70.), idest *Sacrificii Eucharistici*.

Antil. 24. Varia appellantur *Sancta Sanctorum*, et omnibus Sacerdotibus aperta. Lev. II. 3. 10. VI. 17. 25. Exod. XXX. 10.

Sed soli Pontifici ingressus ad Sancta Sanctorum permittitur semel in anno (Lev. XVI. 2. Hebr. IX. 7.).

Solutio. Aequivocum est hoc nomen: *Sancta Sanctorum*. Praecipue quidem, et magis proprie dicebantur *Sancta Sanctorum* interior tabernaculi pars, et si sumantur hoc sensu, soli Pontifici permittitur locum illum ingredi. At (analogice fortasse) *Sancta Sanctorum* appellata sunt sacrificia, quae comedi a solis Sacerdotibus poterant, solumque in atrio sancto; ut Lev. II. et VI.; aliquando vasa Deo consecrata, ut Exod. XXXX. 11., aliquando forte alia quoque ad sanctitatem specialem relationem habentia.

Antil. 25. *Homo si occiderit bovem aut ovem . . . . . et non obtulerit ad ostium tabernaculi oblationem Domino, sanguinis reus erit.* (Lev. XVII. 3. etc.)

Sed Samuel sacrificavit in Masphat (1. Reg. VII.); Elias in Carmelo (4. Reg. XVIII.) et alii in *Excelsis* (3. Reg. III.).

Solutio. Statuerat Deus (Lev. XXII.) ne alibi quam in loco sacro fieret sacrificium, 1.° ne laici in sacrificia intromitterentur; 2.° ne idololatriae pateret aditus, juxta quam sacrificia fiebant *in* locis *excelsis*. At ablatis hisce periculis, sive cessata caussa, putant Interpretes cum Augustino id fuisse permissum accedente praesertim Dei inspiratione, quae facile supponitur in Samuele, Elia, aliisque indicatis.

Antil. 26. *Iumentum tuum non facies coire cum alterius generis animantibus*. (Lev. XIX. 19.)

Sed undenam tanta mulorum copia in Judaea ut omnes filii Regis ascenderint *singuli mulas suas?* (2. Reg. XIII.)

Solutio. Prohibuerat Deus (Lev. XIX.) coitum diversae speciei ut horror insinuaretur vitiorum contra naturam, et mystice ut Gentilium societas fugienda demonstraretur. Nihilominus copia mulorum suppetebat, eorum nempe, qui casu geniti erant, vel qui aliunde erant adducti, ut conjicitur ex 3. Reg. X. 28. Ezech. XXVII. 14.

Antil. 27. *Non radetis barbam* Lev. XIX. 27., nec non XXI. 5. et Ezech. XLIV. 20.

Sed radere barbam praecipitur Lev. XIV. 9. Num. VIII. 7. ut multos fecisse colligitur ex Ierem. XXXXI. 5. et ex aliis locis.

Solutio. Radere barbam vetuerat Deus Hebraeis, ut discriminarentur, et abhorrerent a ritu gentilium, nempe consecrandi Diis lanuginem barbae, uti cincinnos comae, quam tondere pariter prohibet Deus. Horum gentilium rituum mentio habetur apud Homerum, Lucianum, Suetonium. Vide Calmet in XIX. Lev. Hoc tamen intelligebatur de rasura juxta morem Gentilium, quam prohibitionem servant nunc etiam Hebraei. Non ergo illicita quaevis barbae tonsio, de qua loquuntur alia loca. In textu hebr. Levit. est פְּאַת זְקָנֶךָ, idest non rades *angulum* seu *angulos barbae tuae*, quibus barba cum coma capitis concurrit; quia genus Arabum hac rasura *angulorum barbae* et capillorum se Baccho devovebant (v. *Herodot*. III, 8. *Ierem*. IX, 26).

Antil. 28. *De manu alienigenae non offeretis panes Deo vestro, et quidquid aliud dare voluerit*. (Lev. XXII. 25.)

Sed Rex Persarum Darius (1. Esdr. VI.

9), Seleucus Rex Asiae (2. Mach. III. 3.) de redditibus suis praestabant necessaria ad sacrificia.

Solutio. Cum Tostato, et Cajetano communiter Interpretes nomine *panis* hebr. לֶחֶם (Lev. XXII.) intelligunt victimam ipsam in specie, quam nefas erat e Gentilibus immediate accipere. Accipere tamen poterant pecuniam, quam commutarent in victimas, uti receperunt a Dario, a Seleuco, et ab aliis etiam teste Iosepho (*lib*. 2. *de Bello cap*. 17.).

Antil. 29. Quae anno Sabatico e terra nascebantur, colligi prohibebantur Lev. XXV. 5.

Sed versu insequenti in cibum ea permittuntur omnibus.

Solutio. Prohibetur vindemiam fieri, aliamve fructuum collectionem ut caeteris annis, in quibus terrae fructus congregabantur a domino fundi. Quod nascebatur ex deciduis seminibus communia erant domino simul ac caeteris hominibus simul ac bestiis, et hoc sensu pro cibo permittuntur.

Antil. 30. Anno Iubilaei possessiones redire debebant ad dominos suos. (Lev. XXV. 13.)

Sed possessiones votae, et consecratae Domino neque anno jubilari redimi poterant. (Lev. XXVII. 20.)

Solutio. Etiam agri Deo devoti statis conditionibus redimi poterant. Huic juri renuntians herus, res anno quoque jubilari manebat Domino consecrata. Totum hoc patet ex Lev. XXVII. 17. Ad summum hoc est admittere exceptionem legi generali, et quidem rationabiliter, ait Calmet. Nam reditus possessionum statutus erat ut homines in se solummodo usum fructuum cognoscerent, dominium vero ad Deum referrent. Hac ratione res Deo devota irrevocabiliter esse poterat.

Antil. 31. Titulorum, et lapidum erectio vetatur ob idololatriae periculum (Lev. XXVI. 1.).

Sed Iacob (Gen. XXVIII. 18.) Moyses (Exod. XXIV. 4.) Iosue (IV.) Simon Machabaeus (1. Mach. XIII. 27.) titulos vel lapides erexerunt impune.

Solutio. Praecepti vetantis titulos et lapides rationem addit textus nempe, ne adoraretur idolum more Gentilium. At Iacob, Iosue aliique a Scriptura commendati lapides vel titulos erexerunt vel tamquam historica monumenta nil sacrum habentia, vel ut Dei largitionis insignia. Ceterum verba *insignem lapidem* respondent hebr. אֶבֶן מַשְׂכִּית, *lapidem sculptum, pictum*. Aliqui putant indicari *Hieroglyphicam Scripturam* lapidibus incisam, quae ex maturo abusu occasionem dederit idololatriae (Ackerm. N. 85. *Arch.*). Vocabulum ipsum lat. *insignis* valet quoque *signis, figuris distinctum*.

Antil. 32. Numerus Hebraeorum statuitur 603,550. exclusis Levitis. (Num. I. 46.)

Sed etiam non exclusis Levitis idem numerus habetur Exod. XXXVIII. 25.

Solutio. Numerati non sunt Levitae neque in censu descripto Exodi; nam ibidem numerantur armati. Levitae autem neque militiae, neque aliis politicis officiis obligabantur, et hinc a censu erant exclusi. Idem porro ex utroque censu numerus resultat, ait Calmet (in Num. I.) sive quia nemo decesserat, sive quia decedentium locum implerent grandiores aetate effecti, sive quia parvum discrimen, et fractiones saepe negligerentur.

Antil. 33. Levitarum dicitur fuisse officium

agere excubias in Tabernaculo (Num. III. 25. 28.).

Sed solis sacerdotibus permittitur ingredi Tabernaculum, in eoque servire (Ibid. III. 10. et IV. 5. et Exod. XL. 12.).

Solutio. Excubias agere in Tabernaculo, quod officium Levitarum esset, intelligitur pro custodia exteriori, proque Tabernaculi rebus curandis, idque praesertim in deportatione illius.

Antil. 34. Ait Moyses Num. XI. 14. *Non possum solus sustinere omnem hunc populum*.

Sed jampridem (Exod. XVIII. 25.) consilio Iethro ipse Moyses constituerat *tribunos, centuriones, quinquagenarios et decanos*.

Respondet Tirinus adjutores pridem electos Moysem adjuvasse solum in civili administratione, unde postea 70. electos Deus donat Moysis spiritu. Respondet Calmet quod licet a primis illis juvaretur Moyses, adhuc tamen in illum recidebant difficiliora, odiosa, et invidia populi.

Antil. 35. Uxor Moysis dicitur *Aethiopissa* Num. XII. 1.

Sed eadem Madianitis ex Arabia dicitur Exod. II. 16.

Solutio. De regione Madian, ex qua uxor Moysis plura apud Calmet in Exod. II. 15. Nos breviter ex Tirino duplicem distinguimus Aethiopiam: Unam occidentalem in Africa ultra Aegyptum sub Zona torrida; alteram orientalem, Arabiam dictam, vel Arabiae partem complectentem Madianitas. Primae nunc imperat *Praesto Ioannes*. In textu Hebr. uxor Moysis dicitur הַכֻּשִׁית *Hakkuscith*, idest e regione *Kusc*, sive *Chus* in Arabia, quam LXX pariter ver-

tunt *Aethiopia* (v. *Nicolai*, *Lez. II. sull' Esodo*).

Antil. 36. Dominus ait juxta Moysis verbum dimissum fuisse populi peccatum (Num. XIV. 20.).

Sed eodem capite versiculis insequentibus multa millia hominum referuntur occisa ob peccatum illud.

Solutio. Ex contextu eruitur petiisse Moysem solum ut populus universim non deleretur, et ut innocentes non frauderentur promissis. Hoc evenit, soli enim murmurantes poenam tulere.

Antil. 37. Terra devoravit Core, Dathan, etc. *cum tabernaculis suis et universa substantia eorum* (Num. XVI. 32.).

Sed Core pereunte filii tamen ejus non perierunt. (ibid. XXVI. 11.).

Solutio. Referimus verba Calmet in XVI. Num.: *Moyses inferius* (*XXVI*) *circumstantiam quamdam exitii Core hic omissam supplet, nimirum cum dehiscente terra Core absorberetur, filios ejus magno sane prodigio servatos fuisse illaesos*.

Antil. 38. Ex Dei verbis ad Aaron (Num. XVIII. 8. 20.) nihil praeter primitias Levitae possidere poterant in Palaestina.

Sed Urbes, suburbana, agri et pascua assignantur Levitis (ibid. XXXV. 7.).

Solutio. Sensus loci Num. XVIII. hic est, quod Levitae non possent regionem peculiarem habere distinctam ut aliae tribus. Attamen habebant urbes pro habitatione, agros pro pascuis, ut etiam acquisita vel donatione, vel alio titulo.

Antil. 39. Dicitur Moyses non credidisse Deo, nec Deum sanctificasse. Num. XX. 12. XXVII. 14.

Sed dicitur simul Moyses fecisse quaecumque praeceperat Deus, idque pluribus Numerorum locis.

Solutio. Peccatum Moysis constituunt ut plurimum Interpretes in diffidentia, qua verbis aut factis lapsus est ad *Aquas Contradictionis*, sicque Deo non attribuit gloriam, quae conveniens illi erat. Hoc tamen non impedit quominus Moyses exequutus sit exteriori opere quod Deus identidem illi praecipiebat. Ceterum non pauci cum Augustino (*contr. Faust. XVI*, 16) Moysem et Aaronem a peccato gravi liberant.

Antil. 40. Aaron mortuus est in monte *Hor* juxta Num. XX. 25. 29.

Sed mortuus, et sepultus in *Mosera* dicitur Deut. X. 6.

Solutio. Hor et *Mosera* idem locus erant. Reipsa tamen *Hor* mons erat, sive potius ut vult Calmet montium catena. Ager vero adjacens, in quo consederunt Israelitae, *Mosera* dictus est, utpote ab urbe Mosera non distans.

Antil. 41. Phinees ex Eleazaro promittitur sacerdotium in perpetuum (Num. XXV. 13.).

Sed postea translatum sacerdotium fuit ad Heli, hujusque filios et nepotes, qui alterius erant stirpis, idest ex Ithamar. (1. Reg. II. 30.).

Solutio. 1.° Promittitur quidem Eleazaro perpetuum ad Sacerdotium jus, non tamen perpetua Sacerdotii possessio; 2.° conditionate id promittitur, nempe si posteri in fide ac religione perseverassent; 3.° breve annorum interstitium pro nihilo reputatur, nam sacerdotium mansit in familia Heli per quinque posteros, id est Heli, Phinees, Achitob, Achias, Achimelech, et Abiathar; inde tempore Salomonis rediit ad Sa-

doc et familiam Eleazari, in qua mansit usque ad Christum.

Antil. 42. *Sorte* dividenda erat terra Chanaan inter Hebraeos (Num. XXVI. 55.).

Sed divisa terra dicitur *juxta numerum vocabulorum*, idest juxta nomina et capita (Num. XXVI. 53.).

Solutio. Putant Hebraei sortes miraculose fuisse a Deo ita moderatas, ut singulis tribubus portio contingeret proportionata numero vocabulorum, id est nominum et capitum uniuscujusque. Non adeo distat Tostatus putans primo per geometras divisam fuisse terram in tribus juxta harum numerum; deinde Deum confirmasse divisionem hanc dum sorte facta divisio in eamdem distributionem recideret. Communius Interpretes sortibus primum dant locum, postea volunt portiones fuisse majores vel minores effectas per geometrarum supputationem juxta numerum individuorum uniuscujusque tribus, habita ratione foecunditatis terrae.

Antil. 43. De monte *Abarim* Moyses contemplatus est terram juxta Num. XXVII. 12.

Sed de *Nebo* contemplatum Moysem fuisse terram constat ex Deut. XXXIV.

Solutio. Montes *Nebo* et *Phasga* portiones erant sive juga *Abarim*, unde *Abarim* idcirco reputatur catena montium, confinium Amorrhaeis, et Moabitis.

Antil. 44. Omnes bellatores transire debebant Iordanem. Num. XXXII. 21.

Sed solum 40,000 transisse refertur Ios. IV. 13.

Solutio. Transire debebant, et sufficiebant, quos Moyses vel Iosue designavisset. Moyses porro timore Gentium, quae ejectae erant, reliquit praesidia in iis urbibus, quae adsignatae

erant tribubus Ruben, Gad, et dimidiae Manasse; quae praesidia, facta supputatione, erant 70,680. armatorum. Instaurandae quoque erant multae urbes, ut fert contextus.

Antil. 45. Fines determinantur terrae, quam Israelitae possidebant. Num. XXXIV.

Sed iisdem finibus non respondent assignati Deut. I. et Jos. XV.

Solutio. Augustinus (Quaest. 1. in Ios.) duplicem distinguit terram promissam Hebraeis, ex quo diversitas oritur finium. Una *haereditaria*, quae erat a Dan usque Bersabee, et ab introitu Emath usque ad rivum Aegypti. Altera *tributaria*, protensa nempe usque ad Euphratem, quo dominium pervenit Davidis, et Salomonis. Nisi malueris hanc etiam haereditariam dici, sed cum conditione perseverantiae in cultu, et religione, quam conditionem exprimit Deus Deut. XIX. 9. Simili modo promissus fuit Hebraeis (Deut. XI. 24) *omnis locus quem calcaverit pes eorum.*

Antil. 46. Uxores debebant eligi ex faeminis ejusdem tribus et cognationis, et mariti pariter ex eadem tribu. (Num. XXXVI. 7.)

Sed Deut. XXI. 13. permittitur uxor ex aliena gente. Et ita Salmon duxit Rahab Chananitidem (Matth. I. 5); David filiam Saul (1. Reg. XVIII. 27.) et filiam Regis Gessur (2. Reg. III. 2); Salomon filiam Pharaonis (3. Reg. III. 1.); Iojada filiam Ioram (2. Par. XXII. 11.)

Solutio. Praeceptum nubendi intra eamdem tribum (Num. XXXVI.) respiciebat solum faeminas haeredes, ut patet ex illis verbis; *ut haereditas permaneat in familiis*. Quare si faemina haeres non fuisset, aut haereditati renuntiasset, libera manebat. Quo sensu vero matrimo-

nium cum gentilibus iniri posset, dictum est supra.

Antil. 47. Dixerat Dominus *transibitis per terminos fratrum vestrorum filiorum Esau, qui habitant in Seir, et timebunt vos.* (Deut. II. 4.)

Sed *filii Edom* obstiterunt Israelitis, qui coacti sunt ab eis aufugere. (Num. XX. 18).

Solutio. Primum quidem Idumaei transitum negarunt Hebraeis per interiora regni, ut ex Numer. loco citato. At postea transitum eisdem concesserunt saltem per extremas oras regionis, quod ex Deuter. II. 29. deducitur.

Antil. 48. *Solus Og Rex Basan restiterat de stirpe gigantum* (Deut. III. 11.)

Sed postea Caleb occidit tres filios Enach (Ios. XV. 14), et aliorum gigantum fit mentio 2. Reg. XXI. 1. Par. XX.

Solutio. Capite Iosue XII. 4. *Og* dicitur *de reliquiis Rephaim*, qui unam ex pluribus gigantum speciebus efformabant. Ergo *Og* unicus remanserat e stirpe sua, quod non impedit quominus alterius stirpis gigantes alii adessent. Praeterea sermo habetur de regione Basanitidis, in qua solus *Og* remanserat. Quare alibi adesse poterant alii. Addit Calmet juxta hebraeum sic reddi posse sensum: *Og unus erat ex iis qui restabant ex stirpe Rephaim.*

Antil. 49. *Sion* et *Hermon* idem mons apparent ex Deut. IV. 48. et Psalm. CXXXII.

Sed *Sion* erat Hierosolymae ex Ps. LXXXVI. 1.; *Hermon* trans Iordanem ex Deut. IV. 49.

Solutio. Sion, de quo hoc loco Deut. diversus mons est a monte Hierosolymae. Imo et differens est nomen; nam illud scribitur per *Scin* Hebraeorum, hoc per *Tsade*.

Antil. 50. *Non cum patribus nostris* (Deus) *iniit pactum, sed nobiscum* (Deut. V. 3.)

Sed in Genesi (XV. 18.) dicitur Deus pepigisse foedus cum Abrabam.

Solutio. Non iniit Deus, ut explicant aliqui, solum cum Patribus nostris foedus sed et nobiscum. Aptius alii sic. Deus quidem cum Abraham pepigit foedus aliquod; at foedus respiciens legem, populum, aliaque firmata in Sina, pactum erat non cum Patriarchis, qui antea mortui erant, sed *nobiscum*. Multi enim loquebantur ex iis, qui testes fuerant legis datae in Sina. Saltem ad eumdem populum pertinebant.

Antil. 51. Divina ultio dicitur non differenda (Deut. VII. 10.).

Sed alibi dilata describitur punitio Dei, uti cum Amorrhaeis (Gen. XV. 16.), cum Manasse (4. Reg. XXIII. 26.), ut plura omittantur.

Solutio. Sensus loci Deuteronomii juxta aliquos hic est: Solet Deus insignes peccatores punire etiam dum ipsi vivunt. Iuxta alios: Non solet Deus diu dissimulare peccata et poenam differre, quando agitur vel de suis carioribus ad eorum correptionem, vel de interitu paucorum in bonum aliorum: ut fecit in poenam murmuris Mariae; in poenam Core, Dathan et Abiron etc.

Antil. 52. Non erit apud te sterilis utriusque sexus (Deut. VII. 14.)

Sed Iosue, Daniel, et alii multi steriles fuerunt.

Solutio. Melior sententia fert illa verba continere benedictionem *tam in hominibus quam in gregibus* ut ibidem ait Scriptura, quod idem insinuatur etiam Exod XXIII. 26 At haec benedictio totius speciei non impediebat quominus aliqua individua sterilia fuerint sive caeli-

bis vitae amore, sive peculiari naturae impotentia, sive alia de causa.

Antil. 53. De terra Aegypti dicitur, quod *in hortorum more aquae ducerentur irriguae.* (Deut. XI. 10.)

Sed Nilus solus inundans foecundabat Aegyptum.

Solutionem exhibent haec verba Strabonis (Geogr. p. 788) *Artificium autem, quod Nilo adhibetur, tanti est, quanti industria naturam vincens. Nam cum regio naturâ multum fructum afferat, irrigata plurimum affert. Natura autem majus Nili incrementum plus terrae irrigat, sed saepe diligentia hoc consecuta est, naturâ destituente, ut tantum terrae minoribus Nili incrementis irrigaretur, quantum majoribus; idque fossarum et aggerum auxilio.*

Antil. 54. *Munda* et *immunda* comedenda dicuntur Deut. XII. 15.

Sed *immundorum* usus interdicitur Deut. XIV. 3.

Solutio. Munda et *immunda* dicebantur interdum absolute, quae nempe prohibita erant quod ad Sacrificia, et quod ad usum: interdum secundum aliquem respectum solum, ut ex. gr. quod ad sacrificia. Hinc *munda* permittuntur absolute; *immunda* vero tunc intelliguntur permissa quando secundum respectum ad sacrificia sumuntur: id est comedi ea poterant, quae non erant apta ad sacrificia, dummodo non essent aliunde *immunda*: si nempe essent tantum *maculata et debilia*.

Antil. 55. *Indigens* et *mendicus* non debebant reperiri inter Hebraeos (Deut. XV. 4.).

Sed Deut. XV. 11. dicitur: *Non deerunt pauperes in terra habitationis tuae*, et apud

Matth. XXVI. 11. *semper pauperes habetis vobiscum*.

Solutio. Multi sic explicant Deuter. locum: apud Hebraeos nulli esse debebant pauperes publici, quod non impediebat privatos. Melius plures alii sic: volebat Deus ut singuli Hebraei curarent, ne essent ulli pauperes, at hi nunquam deerant sive malitia aliorum, sive impotentia.

Antil. 56. Sententiae Pontificis et Sacerdotum *causa quaecumque* ambigua reservatur. (Deut. XVII. 8.).

Sed *solas causas ecclesiasticas* demandatas illis fuisse colligitur ex 2. Paral. XIX. 10.

Solutio. Distincti quidem fuerint judices politici ab ecclesiasticis, at cum regnum et theocraticum esset, et Rex ipse jubeatur penes se retinere librum Deuteronomii (Deut. XVII. 19.), hinc ad Synedrium summa rei in dubio spectabat, quod confirmatur etiam ex Deut. XXI. 5. et Num. XXVII. 21.

Antil. 57. *Non intrabit Eunuchus .... Ecclesiam Domini* (Deut. XXIII. 1.).

Sed *Eunuchis .... qui tenuerint foedus meum .... dabo eis in domo mea locum* (Is. LVI. 4.). *Vir Aethiops eunuchus .... venerat adorare in Ierusalem* (Act. VIII. 27.)

Vide solutionem infra n. 59.

Antil. 58. *Non ingredietur mamzer* (*hoc est de scorto natus*), *in Ecclesiam Domini usque ad decimam generationem* (Deut. XXIII. 2.).

Sed Iephte filius meretricis eligitur in principem (Iud. XI. 1.); filii quoque Rahab meretricis ut fratres habentur (Ios. VI. 25.).

Vide solutionem infra n. 59.

Antil. 59. Ammonitae et Moabitae excluduntur ab Ecclesia Dei (Deut. XXIII. 3.)

Sed Achior Ammonita erat (Iudith V. 5. XIV. 6.); Ruth Moabitis erat (Ruth. IV. 5.)

Solutio. Nomine Ecclesiae in allatis locis intelligendum est jus civium sive populi Israelitici, quod jus exteris dari prohibetur, si ipsi sint Eunuchi, nati de scorto, Ammonitae vel Moabitae ob eorum malitiam, unde subintelliguntur etiam exclusi pari causa omnes Chananaei. Excipi tamen ab hac lege congruum erat alienigenas, quorum praeclara fuissent merita, ut Rahab, Iephte, Achior, Ruth. Isaias autem loquitur de lege sub Christo, in qua Eunuchi, id est caelibes, ad differentiam Veteris Legis majoris sunt prae caeteris aestimationis. Ceterum vox *Eunuchus* saepe significat simpliciter *ministrum regium*, licet non sectum: et talis esse potuit *Eunuchus* ille Aethiops. (*Act. VIII.* 27.).

Antil. 60. Meretrix et scortator prohibentur (Deut. XXIII. 17.).

Sed Iephte erat filius meretricis (Iudic. XI. 1.); duae meretrices veniunt ad Salomonem (3. Reg. III. 16.).

Solutio. Aliqui putant prohiberi loco Deut. ne more Gentilium in honorem Deorum Hebraei prostituerent corpora sua. Communius interdicti putantur ibidem scortatores et meretrices publicae, publica nempe auctoritate constitutae, quaestus gratia prostituentes sese.

Antil. 61. In Deut. (XXIX. 4.) dicitur Deus non dedisse Hebraeis cor, oculos, et aures.

Sed Isai. V. 4. *Quid est quod debui ultra facere vineae meae et non feci ei?*

Solutio. Nullo modo, ait Augustinus (in loc. cit. Deut.), hoc diceret nisi ad eorum quoque culpam id pertinere intelligi vellet. Scilicet consectaria illa erant obstinationis Iudaeorum,

resistentiae gratiae, subtractionis auxiliorum efficacium in poenam peccatorum. At Deus quod ad se amantissimus suorum erat.

Antil. 62. Abscondita dicuntur multa Domino Deo (Deut. XXIX. 29.). Sed infinitis propemodum locis Deum omnia cognoscere asseritur, ac praecipue Psalm. XLIII. 22. *Ipse enim novit abscondita cordis.*

Solutio. Non dicitur: *abscondita a Domino*, ait Estius, sed *abscondita, Domino Deo nostro; quae manifesta sunt, nobis* etc. Id est peccata occulta, cordis praesertim, punienda reservantur Deo; quae vero notoria sunt, debent ab hominibus puniri ut Dei indignatio vitetur. Aliter Menochius et Tirinus. Flagella, quae minatus est Deus legis transgressoribus, abscondita sint Deo, id est utinam non immittat, et sic ille non agnoscat ea futura; eadem tamen cognita sint hominibus in comminatione, ut recte vivant, illaque devitent.

Antil. 63. Mandatum Domini dicitur: *juxta te est sermo valde* (Deut. XXX. 14.).

Sed *jugum importabile* dicitur Act. XV. 10.

Solutio. Mandatum Domini *juxta te est*, quia facile intelligebatur, facile quoque implebatur supposita diligentia hominum, et Dei gratia. At lex tota Vet. Test. simul dicitur *jugum importabile*, id est difficile, tum ob multitudinem praeceptorum, tum ob Iudaeorum negligentiam, tum tandem ex gratiae abundantis defectu; nam tunc gratia fere solum dabatur adultis *ex opere operantis*, ut ajunt Scholae, deficientibus mediis ad gratiam *ex opere operato* praeter medium institutum pro delendo originali.

Antil. 64. Moyses et Iosue steterunt in Tabernaculo juxta Deut. XXXI. 14.

Sed Iosue certe (1) non erat ex Sacerdotibus, quibus solis licebat illuc ingredi.

Solutio. Stare in Tabernaculo est consistere in atrio ante ostium Tabernaculi, ubi Deus in columna nubis sese manifestabat.

Antil. 65. *Levitis* praecepit Moyses ut librum legis *in latere Arcae* reconderent (Deut. XXXI. 26.).

Sed id praeceptum *sacerdotibus* dicitur Deut. XXXI. 9., et liber non prope Arcam, sed in *gazophylacio* repertus fuit ex 4. Reg. XXII. 8.

Solutio. Nomine Levitarum Deut. XXXI. 26. intelliguntur Sacerdotes, qui cum filii Levi essent et ipsi, ut dicitur vers. 9., Levitae quandoque dicuntur. Liber vero positus in latere Arcae, erat extra arcam; nam in ea ex 3. Reg. VIII. 9. nihil aliud erat praeter duas tabulas. Unde nil mirum si in *gazophylacio* postea reconditus fuerit.

Antil. 66. Templum dicitur aedificandum inter humeros Beniamin, ut colligitur ex Deut. XXXIII. 12.

Sed in tribu Iuda aedificatum illud fuit, ut deducitur ex Ios. XV. 8., et Psalm. LXXVII. 68.

Solutio. Pars Hierosolymae superior australis, ubi erat mons Sion pertinebat quidem ad tribum Iuda: sed pars inferior septemtrionalis cum monte Moria, in quo Templum aedificatum fuit, pertinebat ad tribum Beniamin. Ita Lyranus in Gen. XXVIII. Per synecdochen porro sumitur pars pro toto aliquando, nempe Sion pro integra Ierusalem.

(1) De Moyse vid. Calmet in Psal. XCVIII. 6. *Moyses et Aaron in Sacerdotibus ejus.*

Antil. 67. Dan fluet de Basan (Deut. XXXIII. 22.).

Sed Dan erat cis, Basan trans Iordanem (Num. XXI. 33. Ios. XIX. 40.).

Solutio. Dan erat rivulus, qui confluit cum alio dicto *Ior*, et ex *Ior-Dan* fit *Iordanes* irrigans Basan. Cis vero Iordanem erat urbs Dan, a qua nomen rivuli Dan, de quo loquitur Deut. XXXIII. 22.

Antil. 68 Moyses dicitur sepultus in Moab (Deut. XXXIV. 6.).

Sed nihil de terra Moabitarum possidendum erat (Deut. II. 9.).

Solutio. Vetuerat quidem Deus Israelitis terram illam occupare quando Moabitae illam pacifice possidebant. Sed expulsis Moabitis ab Ammorrhaeis, non id vetuit, imo jussit occupare terram, quae nomen vetus retinuit Moab.

Hoc fere modo exerceri possunt tirones quod ad plurimas alias antilogias, quae conferenti inter se loca Scripturae facile occurrunt, quasque ex singulis Scripturae libris collegit Tirinus ad calcem Commentarii sui.

Σὺν Θεῷ Τέλος

Digitized by Google

INDEX
EXERCITATIONUM.

SECTIO II.

SECTIO III.

SECTIO IV.

INDEX
RERUM NOTABILIUM
APPENDICIS

A

B

C

D

E

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

Z

Pag.	lin.	Errata	Corrige
16	ultim.	derivare	derivari
23	1	aeque	eaeque
—	10, 11	qua nos	qua apud nos
30	19	l. 15.	lib. 1. fab. 3.
64	11	ambos	ambas
—	29	proinde	perinde
87	13	dogmata	dogmatum
—	15	*De naturae*	*De natura*
93	9, 10	Evangelio	Evangelii
101	22, 23	in descensa	in descensu
106	13	Scilam	Seilam
114	5	*eligit*	*elegit*
124	8	*Baalam*	*Baal*
131	8	duobus	duos
143	19	וַתִּקַל	וַתֵּקַל
144	22	valent	valet
152	16	reperiit	reperit
168	4	Tairi	Iairi
173	penult.	proprietates	proprietas
183	18	ex amoris	ex amore
187	21	Magis	Magi
—	30	Iudae	Iuda
188	4	fuerint	fuerit
194	22	nunquam	unquam
195	26	Lighfoot	Lightfoot
203	19	illum	illud
207	35	מַגְדֵּלָא	מִגְדְּלָא
212	32	XXII.	XIII.
230	17	Sfrondatus	Sfondratus
235	35	manubrias	manubias
236	14	a appellato ita	ita appellato a
239	2	*An extiterunt*	*An extiterint*
—	antep.	haec	hae
241	24	Moyses	Moysis

Pag.	lin.	Errata	Corrige
247	14	proprius	propius
—	34	funeribus	funebribus
256	31	Paral. XX.	Par. XXV. 1.
264	16	*Grypus*	*Gryphus*
265	14	Ioanatham	Ionatham
266	5	an. 3785. vir	an. 3785. Onias III. vir
268	16	יָח הַלְלָךְ	יָה הַלְלוּ
280	33	אֱלֹהַים	אֱלֹהִים
287	17	לְעָמַת	לְעֻמַּת
290	18	Quod nascebatur	Quae nascebantur

MAG 2014322

Die 4. *Decembris* 1833.

NIHIL OBSTAT

Pro Eminentissimo et Reverendissimo D. D.

CAROLO CARD. OPPIZZONIO

Archiep. Bononiæ

Petrus Trombetti Sacr. Script. Prof., Doct. Theol. Coll., et Exam. Pro-Synod.

Die 6. *Decembris* 1833.

NIL OBSTAT

Pro Rev. Pol. Pistocchi.

Die 8. *Decembris* 1833.

REIMPRIMATUR

Leopoldus Archip. Pagani Prov. Gen.

Digitized by Google

1-1-1